Į LAISVĘ

BIRŽELIS, 1965 NR. 37-38 (74-75)

Turinys

Sukakties perspektyvoje 1
Žodis nebaigtos kovos sukakčiai 3
Algirdas Budreckis: 1941 metų tautinis sukilimas 9
Julius Vidzgiris: Sovietų koegzistencijos samprata 26
K. V. Garbutas: "Dialogas" 36
E. Čeginskienė: Baltijos valstybių istoriją "perrašinėja" ir Vakaruose 41
Winston Churchillis ir Lietuva 50
Lietuva sovietinės okupacijos 25-siais metais:
V. Vaitiekūnas: Politinė padėtis 52
Mečys Musteikis: Okupuotos Lietuvos kultūrinis gyvenimas 1964 63
Vt. Vt.: Pastarųjų metų antireliginės pastangos 77
J. Kernius: Kas nauja Lietuvos mokyklos gyvenime 84
K. Digrys: Okupuotos Lietuvos ūkio sėkmės ir nesėkmės 90
K. V. Jonaitis: Sukolchozintas žemės ūkis 96

DARBAI IR IDĖJOS. **Anapus.** J. V.: Laisvės kovotojai sovietinėje propagandoje; Migdomieji narkotikai varvinami lašais 104-107

Laisvųjų lietuvių. J. Gr.: Ar momento reikalai atskirai nuo principų reikalavimų; Ateitininkai prieš kongresą; Kai nevietoj dedamas lygybės ženklas; Ekumeniniame klimate 108-114

Pasaulyje. K. Astikas: JT — ginklas prieš sovietinį kolonializmą; ELI: Satelitų kultūriniai mainai su Vakarais; E. V. Ž.: Ar didvyriškumas 'apsimoka'?; R. D.: Nedarbingų kolchozninkų aprūpinimas 115-123

VARDAI ĮVYKIUOSE 124-129

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Anglijoje: S. Nenortas, 1 Ladbroke Gardens, London W. 11

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda, South Victoria

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

JAV: LFB Sambūrių Valdybos

Kanadoje: V. Aušrotas, 189 Glenholme Ave., Toronto 10, Ont.

Švedijoje: P. Puida, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: Alina Grinienė, 8 Muenchen 54, Kristallstr. 8

Į Laisvę metinė prenumerata: JAV ir Kanadoje $3.00. Visur kitur — $2.00 Atskiras numeris $1.00.

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai

Redaktoriai: dr. Antanas Klimas, Kęstutis Kudžma, dr. Antanas Musteikis

Redakcijos adresas: Į LAISVĘ, 910 Willoughby Ave., Brooklyn, N. Y. 11221

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus

Administratorius: Vytautas Žiaugra, 16 Bellaire Rd., Roslindale, Mass. 02132

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly published by the Friends of the Lithuanian Front, 910 Willoughby Ave., Brooklyn, N. Y. 11221.

KU biblioteka

I LAISVĘ

Nr. 37-38 (74-75)
1965 BIRŽELIS

SUKAKTIES PERSPEKTYVOJE

Lietuvių Fronto Bičiulių Vyr. Tarybos pareiškimas dėl 25 metų okupacijos ir laisvės kovų sukakties yra trumpas. Trumpi esti ir karinio štabo įsakymai. Kada kova nebaigta, ir jos galo nematyti, tas pareiškimas gali reikšti paskatinimą prieš kiekvieną žygį kritiškai pasitikrinti, dėl ko ir prieš ką kovojama; atnaujinti pasiryžimą tęsti kovą laimėjimo linkme.

Tarybos pareiškimas susilaikė nuo konkrečių kovinių uždavinių. Paliko laisvę prisiminti ankstesnius įsipareigojimus, įvertinti, kiek jie buvo įvykdyti, kiek jie tebėra aktualūs ar kiek papildytini naujų sąlygų diktuojamais uždaviniais.

Tarybos paskutinis pareiškimas buvo prieš 5 metus, kai suėjo okupacijos bei laisvės kovų dvi dešimtys metų. Jame buvo įžvelgtos priešininko užmačios, pramatyta laisvųjų lietuvių kontrakcija.

LAISVĖS IDĖJOS SKELBIMAS AR TYLA?

"Smurto sukakties minėjimu — pareiškime buvo rašoma — Maskva siekia sustiprinti savo padėtį ir susilpninti laisvės idėją. Vietoj laisvės siekia įpiršti jos priešybę pavergtojo lietuvio galvojimui, kad pavergimą laikytų laisve, pavergėją — išlaisvintoju".

"Į okupanto skelbiamą Lietuvos pavergimo džiūgavimą laisvasis lietuvis savo darbais skelbia Lietuvos laisvę ir tikėjimą".

Priešas siekia, kad apie laisvės ir nepriklausomybės idėją nebūtų kalbama. Buvo nemaža gundymo nutilti. Buvo gundymo laisvės ir nepriklausomybės siekimą atidėti neribotam laikui ir priimti okupaciją kaip pagrindą tolimesniem santykiam ("Darbas"). Buvo gundoma naudotis okupacijos administracijos tarpininkavimu ryšiam su tauta ("Vienybė"). Šis gundymas lietuviškoje plotmėje yra tas pats, kuris siūlo priimti santykius tarp komunistinio ir nekomunistinio pasaulio kaip status quo ir ant jo statyti bendradarbiavimo tiltus. Laisvųjų lietuvių absoliutinė dauguma šį gundymą atmetė ir atsiribojo nuo gundytojų. Pastariesiem teko arba liktis vieno-

je pozicijoje su komunistine spauda, kapituliuoti prieš okupantą, sukloti okupanto atneštam režimui pagarbinimą, arba trauktis nuo pirmykščio pasišovimo kolaboruoti. Penkerių metų eigoje, vengdami prarasti ryšį su skaitytojais, jie davė geroką žingsnį atgal.

O pats okupantas, pamatęs laisvųjų lietuvių aiškų apsisprendimą be kompromisų remti nepriklausomybės idėją, pakeitė toną: vietoj atstumiančio brutalaus koliojamo tono ("Tėvynės balsas"), ėmė artėti su švelnesniu, jausmus gundančiu, įtikinėjančiu, tariamai objektyviu informaciniu tonu ("Nemuno kraštas").

Penkerių metų perspektyva rodo, kad ano meto tarybos deklaracijos paskatinimas buvo teisingas; kad jo laikėsi lietuvių dauguma. Rodo taip pat, kad jis nenustoja savo reikšmės kaip ateities uždavinys:

ginti nepriklausomybės idėją, jos neiškeisti į jokį kompromisinį prisitaikymo erzacą ir neleisti nepriklausomybės idėjos skandinti tyloje.

HEROJIZMO AR PRISITAIKYMO KULTAS?

"Į okupanto laisvės kovotojų niekinimą laisvasis lietuvis atsako sustiprintu dėmesiu laisvės kovotojams, partizanams, parodo jų siekimus, žygius, aukas. Pačioje Lietuvoje ir Sibire kilęs žuvusiųjų kovotojų kultas laisvojo lietuvio palaikomas ir plečiamas".

Taip, laisvame pasauly tas laisvės kovotojų kultas greitai išaugo, ypačiai tarp jaunimo. Tačiau neišblėso ir gundymas laisvės kovotojus nuvertinti.

Gundoma aiškinti, kad laisvės kovotojų, partizanų siekimas nebuvusi kova dėl nepriklausomybės, o tik dėl savo kailio. Gundoma aiškinti, kad partizaninis sąjūdis buvęs beprasmis tik jėgų eikvojimas, gyvybių naikinimas ir priešo siutinimas, užuot prisiderinus prie režimo ir išlikus gyviems. Su prisiderinimo idėja mėginama nueiti ypačiai į jaunimą, kuris mokykloje pratinamas galvoti pragmatiškai. Šiuo atveju tas pragmatiškas galvojimas reikštų: jei partizaninė veikla būtų grąžinus nepriklausomybę, tai ji būtų buvusi prasminga; jei ji to nedavė, tai ji beprasmė, nereikalinga ...

Pažymėtina, kad paskutiniu laiku šias mintis ypačiai įtaigoja sovietinė spauda, skelbdama tokios prasmės pareiškimus buvusių atgailojančių partizanų ar buvusių nepriklausomos Lietuvos aukštų pareigūnų parašais. Tačiau tos pačios sovietų spaudos tebekartojamas niekinimas Lietuvos partizanams ir ypatingas uolumas sudarinėti sovietinių partizanų kultą; skatinimas statyti jiems paminklus, rengti muziejus yra aiškus įrodymas, kad laisvame pasauly

ŽODIS NEBAIGTOS KOVOS SUKAKČIAI

Lietuva — nenugalėta, nors pavergta, išnaudojama ir naikinama. Šiandien ji žėri laisvės kovos brolių aukomis, kankinių mirtimi ir naujų kovotojų drąsa bei ryžtu tęsti žuvusiųjų nebaigtą žygį į laisvę.

Ilgų amžių valstybinės nepriklausomybės tradicijų stiprinama, mūsų tauta neatsisako savo atsakomybės tvarkyti pati savo likimą ir visiškai nereikalinga "vyresniojo brolio" globos, kuri nesiderina nei su sąmoningos tautos savigarba, nei su visuotinai pripažinta ir nenusavinama tautų apsisprendimo teise.

Kovos kelio nueitąjį tarpsnį žymėdami, turime atvirai kartoti ir kartoti pasauliui:

— nebus baigti totalistinių agresijų laikai, nebus patvarios taikos, — kol nebus pasmerktas Stalino ir jo įpėdinių smurtas Rytų bei Vidurio Europoje; kol nebus pašalinti to smurto padariniai; kol Lietuvai ir jos Baltijos kaimynėms nebus atitaisyta didžioji neteisybė;

—Lietuvos likimas ir laisvės kova nėra izoliuotas reiškinys šių dienų smarkiai besikeičiančiame pasaulyje; tai sudėtinė ar bendrojo tautų pavergimo ar bendrojo išsilaisvinimo dalis; tai dalis pasaulinės kovos už pagrindines žmogaus teises ir demokratiją.

Mūsų gili pagarba lydi visų Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio dalyvių, bičiulių, rėmėjų ir talkininkų pasišventimą, ištvermę ir aukas.

Su pasitenkinimu žymime, kad laisvės kovotojų atminimas gyvas tėvynėje ir rado gyvą atbalsį užsienio lietuvių visuomenėje. Karštai linkime, kad laisvės kovų istorija taptų kiekvienam lietuviui tėvynės meilės ir didvyriškumo mokykla, tautinio ir pilietinio sąmoningumo bei tauraus žmoniškumo versme, padėtų išlaikyti gyvą ir veiklią, kūrybingą ir ryžtingą tautinio pasipriešinimo ir laisvės kovos dvasią.

Lietuvių Fronto Bičiuliai ir toliau bendradarbiaus su laisvajame pasaulyje veikiančiomis nepriklausomos Lietuvos įstaigomis, su laisvųjų lietuvių organizacijomis ir su visais Lietuvos laisvės draugais bei rėmėjais; ir toliau kovos dėl Lietuvos laisvės ir dėl pavergtojo lietuvio pagrindinių teisių; ir toliau rems visas Lietuvos laisvės pastangas, sutelktines ir paskiras, iš kur jos bekiltų.

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ
VYRIAUSIA TARYBA

1965 birželio 23

sustiprintas laisvės kovotojų kultas buvo teisinga priemonė prieš okupacijos įpilietinimą žmonių sąmonėje.

Ateičiai lieka uždavinys kritiškai sutikti laisvės kovotojų nuvertinimo argumentus, kurie čia pakišami lyg nejučiomis, lyg atsitiktinai, nedrįstant viešai stoti prieš visuomenėje prigijusią pagarbą kovotojams. Kritiškai tenka sutikti platinamą tariamai pragmatinį galvojimą, kad partizaninė kova buvusi beprasmė, nes ji nepasiekusi savo tikslo. Kritiškas žvilgsnis pastebės, kad žmogaus pastangų prasmė gali būti daug platesnė ir gilesnė, nei žmogus buvo laukęs. Iš kovotojų aukos jis nesulaukė nepriklausomybės, bet iš jos sulaukė stiprybės kiti palaikyti nepriklausomybės dvasią gyvą, palaikyti kitom kartom tos nepriklausomybės ilgesį. Pilėnų kunigaikštis ir jo kariai neapgynė pilies ir susidegino. Tai būtų tariamai beprasmė mirtis. Bet jų žygio gilioji prasmė iškilo po šimtmečių, nes jų herojizmas tautinio susipratimo laikais buvo galingas veiksnys tautinei sąmonei ir herojizmui gaivinti. Tik šimtmečių istorija parodė ir krikščionių martyrologijos prasmę. Jie būtų galėję oportunistiškai prisitaikyti ir išgelbėti savo gyvybę. Bet už gyvybę jie brangino labiau ištikimybę idėjai — ir kankinių pavyzdys šimtus metų gaivino krikščionių ateities kartas. Kas herojizmo prasmės nemato, tas turi braukti iš istorijos herojizmo periodus, o iš Bažnyčios istorijos — martyrologiją. Komunistinis pasaulis uoliai sudarinėja savo herojų ir kankinių sąrašus. Sudarinėja savo martyrologiją. Jie nori tik, kad priešininkas atsisakytų nuo savųjų kankinių ir herojų bei šventųjų. Tokios priešo pastangos sustiprina ir ateičiai uždavinį:

kritiškai sutikti priešininko infiltruojamą ir savųjų oportunistų bei karjeristų mielai priimamą laisvės kovotojų nuvertinimą.

TAUTIŠKUMAS AR UNIVERSALIZMAS - INTERNACIONALIZMAS?

> *"Į okupanto akciją prieš lietuvybę, į jo pastangas lietuvybę pakeisti maskviniu nacionalizmu — laisvasis lietuvis atsako savo gyvu tautiniu pareigingumu, sustiprintu patriotizmo švitėjimu savo gyvenimo eigoje".*

Lietuvoje okupacinė prievarta stengiasi nukreipti lietuvių akis nuo lietuviško pareigingumo ir pasukti į "internacionalinį" pareigingumą, praktiškai tai reiškia — sukti lietuvius į rusus ir tarp jų paskandinti. Kitos formos, bet to paties siekimo yra laisvajame pasaulyje gundymas nukreipti jaunosios kartos dėmesį nuo lietuviškų interesų į "universalinius" interesus; iš "tautinių vandenų" plaukti į "tarptautinius vande-

nis"; rūpintis "apskritai žmogaus išlaisvinimu" apeinant tylom pavergtų lietuvių išlaisvinimą; kovoti prieš "kolonializmą" Vakaruose, bet nematyti jo Rytuose; leistis į vietinio gyvenimo socialines, rasines, religines problemas, apeinant tylom lietuviškąsias problemas. Tačiau šalia tokio nukrypimo nuo lietuviškų reiškinių ėmė sprogti ir nauji lietuviško patriotizmo žiedai — patriotizmo suaktyvėjimas ankstesnės mūsų ateivijos jaunojoj kartoj. To suaktyvėjimo ženklai—žygis į Washingtoną, suvedęs į bendrą akciją abiejų ateivijų jaunimą.

Ateičiai lieka uždavinys:

derinti pozityviai lietuviško gyvenimo siekimus su vietinio gyvenimo problemom, derinti ištikimybę tėvų kraštui su lojalumu gyvenamam kraštui; jungti bendriem žygiam ankstesnės ir vėlesnės ateivijos asmenis, demaskuojant tas jėgas, kurios siekia palaikyti tarp jų trintį ir skilimą.

TAUTIŠKUMO SILPIMAS AR STIPRĖJIMAS PER BAŽNYČIĄ?

"Į okupanto neapykantą religijai ir bažnyčiai, į jo pastangas religiją pakeisti sovietiniu ateizmu, bažnyčią — kompartija, — laisvasis lietuvis atsako ... pastangomis išlaikyti išeivijos lietuviškųjų parapijų tautinį vaidmenį".

Per šį penkmetį tautinių parapijų reikalu stojo naujas veiksnys — liturginė reforma su klaustuku: ar tautinių kalbų padėties sustiprinimas bažnyčioje pažadins ir lietuvių kalbos stiprėjimą bažnyčioje, ar lotynų kalba liturgijoje lietuviškose parapijose greičiau užleis vietą ne lietuvių, bet anglų kalbai?

Šioje netolimos praeities perspektyvoje žymėtinas ir antras veiksnys, kuris netiesiogiai atsiliepia lietuvių kalbos ir apskritai tautiškumo klausimui bažnyčios gyvenim e— tai vyskupo Pr. Brazio paskyrimas specialiai lietuvių religiniam reikalui už Lietuvos ribų Europoje. Tai pirmas toks Vatikano administracinėje tradicijoje paskyrimas — vyskupas ne vyskupijai, tikrai ar tituliarinei, bet tautinei grupei tam tikroje geografinėje teritorijoje. Tai rodo Vatikano dėmesį ir gyvą rūpestį išlaikyti lietuvius katalikus Vakaruose kaip tautinę grupę, nesutirpusią kitose tautinėse grupėse.

Šis Vatikano rūpestis turės moralinės reikšmės tautiniam elementui patvariau laikytis ne tik tarp Europos lietuvių. Vatikano rūpestis tautine grupe ne tik sustiprina lietuvių patriotų nuotaikas, bet nuima moralinę aureolę tiem, kurie Vakaruose mėgina pridengti savo religinio ir tik religinio rūpesčio idėją, apeidami tautinį rūpestį, maždaug šia fraze: "Ar svarbu, pro kuriuos tautinius vartus įeisi į dangaus karalystę?" Vatikano

parodytas rūpestis "tautiniais vartais" gali ano galvojimo žmo nėm pakišti ir abejonę: "O gal nepataikęs tinkamų vartų ar juos paniekinęs, gali ir visai neįeiti į aną karalystę?"

Liturginės reformos veiksnys ir Vatikano parodytas rūpestis lietuvybei gali įpareigoti ir moraliai duoti paramos vykdant uždavinį:

stiprinti idėją, kad Bažnyčios supratimas remia tautinio išlikimo pastangas; stiprinti lietuvių dalyvavimą parapijos gyvenime, nes nuo to priklausys parapijos lietuviškos išlikimas ar virtimas anglų parapija.

VERŽTIS AR NE PER JT?

> *"Į okupanto Lietuvos praeities ir dabarties vaizdo klastojimus ... laisvasis lietuvis atsako tuos klastojimo, diskriminavimo, plėšikavimo fak tus registruodamas, kad būtų keliamas pasaulio sąžinės pasipriešinimas okupantui.*
>
> *"Į okupanto laisvųjų lietuvių veikėjų juodinimą, laisvųjų lietuvių skaldymą ... laisvasis lietuvis atsako, stiprindamas tautinį solidarumą, asmeninių ir grupinių santykių džentelmeniškumą ..."*

Sovietinis klastojimas neatlyžta. Jis tebedidinamas. Jo demaskavimas laisvame pasauly dar nepakankamas. Net ne toks, kokį pajėgtume savo jėgomis įvykdyti. Tačiau stiprėja balsai prieš visą sovietinę okupaciją. Alto sušauktoje konferencijoje 1964 Washingtone įvyko akivaizdus lietuviškoje opinijoje persilaužimas, kada formaliai nesitenkinta tik įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimu; kada jau iškeltas reikalavimas imtis pozityvių žygių prieš sovietinį smurtą Lietuvoje. Kiek kovos turėjo pakelti komitetas už laisvės rezoliucijas Kongrese, iki jo veiklos kryptis buvo visuotinai pripažinta teisinga (išskyrus "Naujienas"); iki Baltijos valstybių klausimas kelti Jungtinėse Tautose virto Kongreso narių reikalavimu ir pagaliau nutarimu; iki iliuzijos, kuriomis dengiama ir pateisinama tyla Baltijos valstybių atžvilgiu leista sklaidyti Amerikos Kongreso forume, spaudoje (liberalizacijos, finality, ūkinių tiltų teorijos Edna F. Kelly pakomisio apklausinėjime apie padėtį Baltijos kraštuose). Jei 1953 m. suorganizuotas apklausinėjimas Kersteno komitete virto kaltinamąja medžiaga prieš Sovietų barbarizmą, genocidą, tai 1965 Atstovų Rūmų apklausinėjimas ir nutarimas virsta aktyviu reikalavimu imtis žygių prieš sovietinį kolonializmą.

Šioje kovoje padarytas vienas apčiuopiamas lietuvių solidarumo laimėjimas — surastas būdas apsijungti Vlike visom politinėm grupėm bei rezistencinės kovos organizacijom. Surasta daugiau solidarumo grupių bendradarbiavime. Netgi spaudoje, jei pozityvaus bendradarbiavimo tenka pageidauti, tai žymė-

tinos bent tam tikros sugyvenimo, pakantumo pastangos. O jeigu kurioje spaudoje pasitaiko kiršinančios prasmės raštų, tai visuomenėje jie sukelia pasipiktinimo — visuomenė savo solidarumu, "džentelmeniškumu" lyg praaugus kai kuriuos spaudos raštininkus ("Naujienose" J. Kairio raštai).

Minint evoliuciją griežtinti kovos prieš okupantą reikalavimus; minint jaunimo augančią srovę tuos reikalavimus išnešti į Amerikos gyvenimą kuo pla čiau, netenka nutylėti, kad tarp lietuvių vadovaujančių organų dar yra reiškinių, rodančių, kad jie ne vadovauja, bet nespėja eiti sykiu su visuomene ir net sykiu su Amerikos Kongresu — bendrojo pabaltiečių komiteto pareiškimas valstybės sekretoriui Dean Rusk reiškia ir politinį atsilikimą nuo 1964 kongre so nutarimų ir atsilikimą nuo solidarumo su kitais lietuvių veiksniais.

Tokioje padėtyje lieka prieš akis gyvas ir aktualus uždavinys:

laužti tylos sąmokslą ir toliau; jame pralaužtas spragas gi linti; demaskuoti iliuzijas, kuriom norima pateisinti tylą, remti tuos veiksnius ir vadus, kurie bendroje estafetėje laisvės link nesilaiko filosofijos, jog laimi tas, kuris atbėga paskutinis.

ĮPAREIGOJIMAS AR ĮSIPAREIGOJIMAS?

Žvelgiant į darbo lauką ir atliktinus jame uždavinius labai nesunku užsikrėsti populiariu prietaru: viską turi padaryti kiti, o mes pasiimam teisę vertinti, kritikuoti. Mūsų laikai reikalautų su daugeliu kitų prietarų mesti per tvorą ir šį. Jį turėtų pakeisti kietos tikrovės dėsnis: kas neprisideda prie kovos, tenesiima kitus kritikuoti. Kovoje dėl laisvės pirmas ir pagrindinis įsakymas: ką aš esu davęs Lietuvos laisvės reikalui ir ką dar galėčiau duoti? Tai asmeninis įsipareigojimas, dėl kurio turi būti jaučiama ir asmeninė atsakomybė.

Šios atsakomybės pajautimas buvo paskatinęs LFB Tarybą prieš penkeris metus įsipareigoti:

"Pagerbdami Julijoną Būtėną ir Juozą Lukšą, kaip laisvės kovotojų simbolius . . . steigia fondą rezistencijai prieš okupaciją bei komunizmą, o taip pat studijinei bei kūrybinei veiklai remti", "leidžia vokiečių kalba leidinį

NĖRA istorijoje sprendimų visam laikui. Greičiau visą laiką kyla nauji uždaviniai, kurie reikalauja ir naujų sprendimų. Todėl ir reikia likti atviriems savo laikui — tiems klausimams, kurie iš mūsų reikalauja atitinkamo atsakymo.

Juozas Girnius

apie padėtį okupuotoje Lietuvoje."

Tą kolektyvinį įsipareigojimą LFB įvykde su kaupu: įsteigtas Į Laisvę fondas, surasta lėšų išleisti veikalam, kurie virsta atrama kūrybinei, tautinei, religinei sąmonei, atrama kovai prieš praeities bei dabarties klastojimus (Vytauto Mačernio Poezija, Juozo Girniaus Tauta ir tautinė ištikimybė, J. Daumanto Partizanai, Juozo Girniaus Žmogus be Dievo, N. E. Sūduvio Vienų vieni ir Allein, ganz allein, Vytauto Vardžio Lithuania Under Soviets).

Žymėtinas ir Nepriklausomybės Fondo tos rūšies indėlis: Laisvės kovų dainos ir Palikit mažaras Maskvoje.

Politine - diplomatine veikla iš visų veiksnių daugiausia yra parodęs veiklumo ir rezultatų Lietuvos Laisvės Komitetas. Veikla nepriklausomai eina ir atskirose vietose. Efektingiausiai pasireiškė Connecticut bendruomenė politinėm demonstracijom, Chicagos — meniniu laisvės kovotojų pagerbimu.

Ši darbų vykdymo patirtis padeda išspręsti klausimą: kaip toliau laisvės kovos epizodai turi būti vykdomi? Viršūnių, kurias vadinam veiksniais, ar atskirų grupių, atskirų vietovių ar net asmenų? Gerai treniruotoje armijoje kiekvienas karys yra sąmoningas ne tik vykdyti viršininko įsakymus, bet ir tai, ko reikalauja momentas jo esamoje situacijoje. Tas pats charakteris yra partizaninėje kovoje. Gal ir vykdant aptartus laisvės kovos uždavinius, prasmingas būtų įsipareigojimas: tegul viršūnės, centrai pateikia medžiagą — informaciją apie padėtį krašte ir tarp laisvųjų lietuvių, apie deginančias problemas, konfliktus, apie galimus sprendimus; tegul apačios pateiktą medžiagą persvarsto, tegul joje iškeltos problemos ar idėjos virsta deginančiu akstinu kiekvienoje vietoje; tegul vykdo savo rate ar net individualiai tai, kas kiekvieno jėgom ir jo sąlygose bei ribose yra įmanoma.

Į Laisvę žurnalo redakcija prisiima viena specialų įsipareigojimą — pateikti kiek galint išsamesnę informaciją apie padėtį Lietuvoje . . .

Tokiom mintim ir tokiais įsipareigojimais sutinkam LFB Vyriausios Tarybos deklaraciją, sujungdami ją su žvilgsniu į ankstesnės deklaracijos pramatymus.

Broliai! Mūsų pusėje teisybė. Mūsų pusėje ir laimėjimas. Tiktai laikykimės tvirtai.

Iš slapto atsišaukimo 1897 m.

1941 METŲ TAUTINIS SUKILIMAS

ALGIRDAS BUDRECKIS*

LAF atoveiksmis į vokiečių invaziją

Sekmadienį, birželio mėn. 22 dienai aušt ant, Kaune aidėjo baisūs sprogimai. Vokiečių aviacija bombardavo Kauno aerodromą. Daugumas sovietų lėktuvų degė žemėje. Ironiškai suposi prie karinio aerodromo vartų rusų užrašas: "Sovietskie liotčiki lietajut lučše vsech, dalše vsech į vyše vsech!" (Sovietų lakūnai skraido aukščiau, toliau ir greičiau už visus). Kauno gyventojai, užgirdę bombardavimą, slaptai džiaugėsi, nes jie buvo tikri, kad išvadavimas arti. Lietuvos sovietinis režimas, naudodamas visas savo priemones, bandė įtikinti žmones, jog nesą jokio karo, jog vykstą tik raudonosios armijos manevrai.

Leonas Prapuolenis ir Pilypas Narutis, kartu su LAF štabu, dar anksti rytą įsikūrė Žaliakalnio senelių prieglaudoje. Aktyvistai tikėjo, kad raudonoji armija nemėgins užimti tokių nesvarbių patalpų Kauno priemiesty. Tučtuojau pradėjo plaukti visos žinios ir pranešimai į šį laikinį štabą. Prapuolenis davinėjo direktyvas ir nurodymus iš ten. Dalis LAF štabo, J. A. ir Adolfui Damušiui vadovaujant, įsitaisė Technologijos fakult. rūmuose, buv. Karo Tyrimų Laboratorijoje. Nors ten budėjo ginkluotas komjaunuolių dalinys, studentams aktyvistams pavyko paslėpti du milicijos vienetus, perėjusius su kilėlių pusėn, laboratorijos rūsyje. Milicijos vienetams buvo numatytas uždavinys apsaugoti užimtą radijo stotį. Birželio 22 d. vakare LAF išsiuntė J. R. būrį, ginkluotą granatomis bei kitais ginklais, išsprogdinti numatytus strateginius telefono ir telegrafo mazgus. Pasiruošę tokiam atvejui, būtent, kad gal nepavyktų užimti ir išlaikyti Kauno radiofoną, sukilėliai įrengė mažą atsarginį radijo siųstuvą. Sukilėliai netrukus sužinojo, kad Centrinis paštas ir kiti valstybės pastatai užminuoti, ir komunistai iš jų jau išsikraustę. Pašto valdininkas Č. su savo pagelbininkais savo iniciatyva išjungė minas ir bom-

---

* Šis straipsnis yra vienas skyrius iš The Lithuanian National Revolt 1941, kurį autorius parašė Rutgers univ. 1962 m. magistro laipsniui gauti. Šiam darbui autorius kruopščiai rinko sukilimo dalyvių atsiminimus ir įvairią dokumentinę medžiagą; sunaudojo ir svetimųjų spaudoje pasirodžiusias įvairias to meto žinias, komentarus, kurių šiaip atsiminimus rašiusieji neįjungia. Kartu jis būdingas ir mūsų jaunosios akademinės jaunuomenės galvosena, sukilimo ir tolimesnių įvykių vertinimu, jų svetimiesiems perteikimu ir pirmąja 1941 sukilimo sinteze.

bas. 11 val. vak. LAF užėmė Centrinį paštą.

Prieš nutraukdamas Kaune telefoninį susisiekimą, R. paskambino vietos sovietų kariniam komendantui ir pranešė, kad esą vokiečių desantininkų grupė nusileidusi Kauno apylinkėse. Po šio sąmoningo klaidinimo leitenantas S. išsprogdino sovietų karinę telefono centrinę Vilijampolėje, o R. išardė Kauno telegrafo - telefono centrinę. Birželio 23 d. rusai apleido telegrafo - telefono centrinę, kai juos vienas valdininkas įspėjo, kad šie pastatai galį sprogti. Rusams apleidus centrinę, šis valdininkas ir keturi aktyvistai nukirto sprogmenų vielas. Tokiu būdu centrinė perėjo į aktyvistų rankas.

LAF taipogi sukėlė paniką Kauno sovietų įguloje, kuri pradėjo evakuaciją. Šis vyksmas padrąsino aktyvistus. Apie vidurnaktį jau buvo pastebėta, kad raudonoji armija krovėsi į vagonus Kauno geležinkelio stotyje ir rusų daliniai traukėsi Ukmergės link.

LAF mobilizavimas Kaune

LAF grupės mobilizavosi. Studentų medikų dalinys, turėdamas savo žinioje pirmosios pagalbos automobilius, tiksliai veikė. Medikai skubiai nugabeno radijo specialistus ir atsargos vienetus į numatytus punktus. Nakties metu LAF pataisė rusų sugadintą Kauno radiofoną.

Sekmadienio naktis buvo klaiki: Kauno gatvėse maišėsi besitraukią raudonarmiečiai ir būsimi sukilėliai. Sukilėliai veik neturėjo ginklų, todėl juos turėjo asmeniškai įsigyti. Patikimi milicininkai perdavė kaikuriems aktyvistų būreliams mažą kiekį šautuvų. Rusai negalėjo paslėpti savo panikos; jie suprato, kad karas prasidėjo. Jie matė vokiečių lėktuvus, grįžtančius iš sovietų užfrontės, kur raizgėsi dūmai. Šis vakaras buvo pilnas svyravimų ir netikrumo. Ar bus kautynės dėl Kauno, ar LAF pasiryš sukilti? Pavieniai aktyvistų daliniai buvo pasiruošę. Penketukai nerimavo, reikalaudami uždavinių. Dalinių vadai nekantravo prie telefonų ir radijo imtuvų. Apyaušris. Dar vis jokių nurodymų iš Prapuolenio štabo. Ilgainiui sukilimas prasidėjo. Prapuolenis užkimusiu balsu paskambino K. Ambrozaičiui, jam įsakydamas užimti pirmosios nuovados namus Senamiesty. Būrelis išvyko iš Vilijampolės Senamiesčio link. Gatvės buvo užtvinusios besitraukiančiais raudonarmiečiais. Šis būrelis persikėlė skersai Neries laiveliu ir nuskubėjo į nuovadą. Aktyvistai buvo apsivilkę civiliais rūbais; jų kišenėse pūpsojo granatos ir revolveriai. Nuovada buvo apsupta ir užimta. Išskyrus LAF štabo narį B., kuris

čia anksčiau buvo atvykęs, ji buvo tuščia. Būrelis įsitvirtino nuovados būstinėje; tuo būdu atsirado Senamiesčio partizanų štabas. Iš 300 užsiregistravusių partizanų tik keletas žuvo kovoje.

Kauno radiofono užėmimas

Birželio 23 d. ryte, apie 3 valandą, Adolfas Damušis, kartu su L. Prapuoleniu, J. Vėbra ir kitais, susirinkę provizoriniame štabe senelių prieglaudoje, suredagavo Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą ir trumpą atsišaukimą į tautą. Apie 6 val. V. su ginkluotais palydovais atvyko į senelių prieglaudą pranešti, kad radiofonas parengtas transliuoti atsišaukimą. Tuo metu J. Vėbros vienetas užminavo į radijo stotį vedančius kelius. 9 val. Vėbra pranešė štabui, kad už pusvalandžio jie bus pasiruošę transliacijai. Nedelsiant Prapuolenis, Damušis, Z. Ivinskis ir ginkluotas būrys išvyko radiofono link, žygiuodami pro sovietų tankus. Prie radiofono vartų jau budėjo aktyvistų sargyba. Šita sargyba buvo menkai ginkluota. Ji net neturėjo kulkosvydžio. Tik vėliau pavyko įmontuoti į langą priešlėktuvinį kulkosvydį. Be abejo, didesnis sovietų junginys būtų galėjęs sunaikinti LAF grupę radiofone. Bet nebuvo laiko laukti didesnės aktyvistų apsaugos. Reikėjo tučtuojau perduoti atsišaukimą. Damušis prisimena, kaip jam įeinant į radiofoną, jis sutiko kapitoną A. V. Nelaukęs jis pasakė šiam karininkui, kad grupei reikią daugiau ginkluotų vyrų. A. V. pats pasisiūlė ir už penkių minučių grįžo ir su ginklu perėjo į sargybą. Tokia buvo tipiška lietuvių reakcija tą dieną.

Apie 9:20 val. buvo sužinota, kad Ąžuolynas prie Radijo stoties buvo pilnutėlis raudonarmiečių, kurie, pradėjus transliuoti, galėtų užpulti siųstuvą. LAF sargyba prie Radiofono buvo per silpna atremti tokį antpuolį. LAF buvo pasiryžęs tuojau skelbti Lietuvos nepriklausomybės atstatymo ir laikinosios vyriausybės sudarymo aktą, tai Prapuolenis įsakė Radiofono LAF vienetui pasiruošti transliuoti. Saugumo sumetimais gatvių garsintuvai nebuvo įjungti.

Pirmadienį, birželio 23 d., 9:28 val., LAF įgaliotinis Leonas Prapuolenis Lietuvių Aktyvistų Fronto štabo vardu paskelbė Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Jis skelbė:

"Raudonieji budeliai žiauriai kankinę mūsų kraštą ... šiuo metu siaubo apimti netvarkingai bėga ... artėja visų Lietuvos žemių išlaisvinimo valanda ... Broliai lietuviai! Imkitės ginklo ... Tegyvuoja laisva nepriklausoma Lietuva!

Prapuolenis toliau išvardino Laikinąją vyriausybę. Prof. dr. A. Damušis pakartojo pranešimą vokiškai, o prof. Z. Ivinskis — prancūziškai. Sugiedotas Lietuvos himnas. Po to uždėta Kipro Petrausko įdainuota plokštelė "Saulelė raudona" — tai buvo sutartas ženklas LAF visam krašte sukilti.

Aktyvistų saujelė Radiofone iš džiaugsmo apsiverkė ir vieni kitiems paspaudė rankas. Jų pagrindinis uždavinys buvo įvykdytas — sukilimas užvirė visoje Lietuvoje.

Sukilimas Kaune

Birželio 23 d., prieš pietus, pasigirdo Kaune sukilimo pirmi šūviai. Septyniolika jaunuolių, kuriuos parėmė keli tūkstančiai neginkluotų sukilėlių, užpuolė Panemunės ginklų sandėlį ir pagrobė per 3,000 šautuvų ir keletą kulkosvydžių. Tačiau šitie ginklai buvo be šaudmenų. P. Ž., V.G., L.K. ir J.B. LAF būriai, po pakartotų pastangų, užgrobė Vilijampolės ginklides. 2500 automatinių šautuvų ir didelis kiekis revolverių, granatsvydžių ir priešlėktuvinių kulkosvydžių pateko į LAF rankas. Taipogi buvo užgrobtas didelis amunicijos sandėlis. Rusų kulkosvydžių puolami Panemunės aktyvistai motorlaiviu pergabeno keletą šimtų šautuvų per Neries upę Vilijampolės partizanams. Prikrautas trūkstamos amunicijos Vilijampolėje tas pat motorlaivis grįžo atgal į A. Panemunę. Tuo pačiu laiku kiti Panemunės partizanai - aktyvistai nusiuntė ginklus laisvės kovotojams Fredoje ir Aleksote.

LAF pirmos pagalbos mašinos greitai išvežiojo šautuvus į svarbiuosius susitelkimo punktus. Kas minutė augo partizanų būriai, nes beveik kiekvienas lietuvis, sutikęs LAF dalinius, nelaukdamas prisidėjo prie jų. Sukilėlių daliniai visur prašyte prašė ginklų. Kauno aktyvistai tuojau puolė sovietų sargybas prie Panemunės, Aleksoto ir geležinkelio tiltų, siekdami apsaugoti juos. Apsiginklavę tik pistoletais, sukilėliai užpuldinėjo ir nuginklavo rusų dalinius. Darbininkai ir valdininkai ėmė organizuoti svarbių pastatų (Teisingumo ministerijos rūmų, žydų banko, "Metalo" ir t.t.) apsaugą. Vidurnaktį Laisvės varpas suskambėjo per Kauno radiją. Lietuvos trispalvė plevėsavo viršum Karo muziejaus, valstybinių pastatų ir privačių namų. Ginkluoti aktyvistai užėmė telegrafo - telefono centrinę, ryšiai buvo užmegzti su priemiesčiais. Raudonajai armijai visai nebuvo žinoma, jog LAF naudojo pataisytą telefonų tinklą susisiekti su atskiromis LAF komandomis mieste. Saugumo policijos pastatas buvo užimtas. Buvę policininkai pradėjo organizuoti laikinosios policijos branduolį.

Pirmą valandą po pietų įvyko kruvini susirėmimai Vilijampolės, Panemunės ir Aleksoto gatvėse tarp raudonosios armijos ir LAF. Iš Kauno vidurmiesčio nuvykę sukilėliai užpuolė ten svarbias valstybines įstaigas ir jas užėmė po poros valandų žiaurių kautynių. Kulkosvydžių ir šautuvų ugnis girdėjosi visose gatvėse. Metalo liejyklos darbininkai, apsiginklavę pistoletais ir veržliniais raktais, nuveikė tris sovietų tankus. Deja, niekas iš jų nemokėjo, kaip juos valdyti. Užtat jų kulkosvydžiai buvo išmontuoti ir atiduoti kitiems sukilėliams. Nuginkluotų tankų vairai buvo sugadinti.

Pirmos Kaune sukilimo lietuvių aukos buvo studentai: V. Živatkauskas, A. Norkūnas, P. Savulionis ir prof. J. Milvydas, buvęs skautų veikėjas. Labai dažnai sukilėliams reikėjo pagrobti ginklus nuo raudonarmiečių. Keli laisvės kovotojai išsidėstydavo tarpdury ir, sovietų atsilikėliui praeinant, išplėšdavo ginklus ir dingdavo. Buvo daugelis atvejų, kai šita taktika nepavykdavo ir būdavo nereikalingų lietuvių aukų. Apsiginklavę pagrobtais ginklais, partizanai saugojo krautuves ir kitas nuosavybes nuo plėšimų, apgynė gyventojus nuo besitraukiančių sovietų kareivių ir stengėsi išlaisvinti politinius kalinius. Sukilėliai išvadavo maždaug 2000 politinių kalinių Kaune; daugelis išlaisvintųjų tuojau įstojo į sukilėlių eiles.

NKVD skubiai evakuavo savo personalą ir įstaigas: OO (osobji otdjel — specialų skyrių kariuomenės personalui), DTO (geležink. kontrolę), PO (pasienio kontrolę) EKO (tiekimo tarnybą), ir OOS (ypatingojo saugumo skyrių). Šitos žiaurios įstaigos turėjo pramatyti būsimą karą, tačiau NKVD labiau rūpėjo sporadiškos lietuvių rezistencijos nuslopinimas, ir ji nebuvo pasiruošusi karui. Aišku, NKVD - NKGB paliko agentų tinklą su pinigais, radijo siųstuvais, ginklais ir pan. vykdyti šnipinėjimą ir sabotažą priešo užnugary. Sudaryti "sovietų partizanų būrius" komunistai paliko vietinius agentus Petra Simėną, Alfonsą Viliamą ir Adomą Godliauską.

Visi sovietų šnipų tinklai iširo kovų metu. Operatyviniai sovietų įgaliotiniai ir patikimesni agentai išbėgo su raudonarmiečiais; priverstiniai agentai atsidūso atsipalaidoję nuo "načalninkų". Slapti archyvai su pilnais agentų, įgaliotinių sąrašais bei užrašais, pasienio policijos pranešimais pateko į LAF kovotojų rankas Kaune ir Marijampolėje.

LAF užmezgė ryšius su Kauno Audinių, Tilmanso geležies įmonių ir kitų didelių dirbtuvių sukilėliais. Žvalgų būre-

liai buvo išsiųsti į visas kryptis susekti raudonosios armijos judėjimą. Popiet raudonarmiečių kuopa bandė atsiimti Kauno Radijo stotį. Rusai buvo atmušti minomis. Kautynių metu jaunas profesorius Milvydas buvo mirtinai sužeistas.

LAF kovotojai bandė išsaugoti tiltus per Nemuną. Buvęs lakūnas ir Berlyno LAF kurjeris ltn. Jonas Dženkaitis žuvo, didvyriškai begindamas Aleksoto tiltą šešias valandas su 30 savanorių.* Desperatiškai komunistai susprogdino tiltą. Petro Vileišio tiltą per Nerį išgelbėjo nuo susprogdinimo buvęs policininkas Juozas Savulionis. Ligi pasiaukojimo pasišventęs Savulionis užbėgo ant tilto, nukirpo elektros laidus, bet žuvo nuo rusų kulkosvydžių ugnies.

Aplamai, šis per skubus Aleksoto tilto sprogdinimas gal išgelbėjo ir Kauną nuo sunaikinimo, nes iš Suvalkijos bėganti raudonoji kariuomenė buvo priversta aplenkti Kauną. Taip pat ir birželio 24 d. popietėj Kaunui pavojaus vėl buvo išvengta, kai raudonųjų formacija bandė persikelti per Nemuną ties A. Panemune. Tada juos atrėmė aktyvistų kulkosvydžių ugnis, vokiečių bombonešiams talkininkaujant.

Lietuvių aktyvistų karinis grobis vis didėjo. Automobiliai, sunkvežimiai, kulkosvydžiai, net artilerijos pabūklai ir tanketės perėjo į jų rankas. Naktis iš birželio 23 į 24 d. buvo išnaudota aprūpinti miesto pakraščių partizanų dalinius ginklais. Į Aleksotą ir Aukštąją Fredą ginklai per Nemuną buvo perkelti laiveliais, nežiūrint intensyvaus sovietų kulkosvydžių apšaudymo. Buvo bandoma atskirai veikusius partizanų kovos būrių štabus sujungti į vieną miesto štabą. Pulk. Jurgis Bobelis, neseniai paleistas iš kalėjimo, paskirtas Kauno kariniu komendantu. Jisai įsakė gyventojams užregistruoti visus ginklus ir pranešti komunistų partizanų veiksmus LAF. Buvo išleistas įsakymas visiems valdininkams ir tarnautojams grįžti atgal į savo vietas, kurias jie buvo užėmę prieš okupaciją. Antradienį, auštant, jau beveik visi sukilėlių būriai buvo vadovaujami vieno centro. Šaulių Sąjungos štabo patalpose įsikūrė partizanų vyriausias štabas.

Dar viena krizė kilo, kai Kauną pasiekė žinia, jog didelės raudonosios armijos jėgos

*Birželio 23 d. Dženkaitis suorganizavo 15-20 žmonių, kurie pagrobė ginklus iš patalpų. 20-30 vyrų prisilinko prie Fizikos Chemijos instituto ir pradėjo tilto apšaudymą. Apie 17-18 val. iš užpakalio Dženkaičio partizanų būrį puolė rusai tanketėmis ir šarvuočiais. Per 10 partizanų vietoje nukauti. Dženkaitis gynėsi nors sunkiai sužeistas (jis mirė trečiadienį Senamiesčio ligoninėje). Partizanai turėjo pasitraukti. Apie 23 val. bolševikai išsprogdino Aleksoto tiltą.

nuo Jonavos slenkančios Kauno link. Kapitonas A. V. patarė panaudoti radiją ir prašyti vokiečių aviaciją pagalbos. Tuojau įsakymas radiofonui, o iš ten pranešimas vokiečių kalba: "An die Deutsche Wehrmacht in Litauen". Po 45 minučių Jonavos link praskrido vokiečių bombonešių eskadrilė. Tai buvo pirma suderinta operacija su vokiečiais.

Partizanai apšaudė bolševikus, kai tik raudonarmiečiai ėmė trauktis. Du sovietų batalionai partizanų apsupti tuojau pasidavė. Bet, apskritai paėmus, pasiduoti raudonarmiečiai vengė. Jie savo politrukų buvo įbauginti, kad belaisviams liežuviai būsią nupjaustomi. Jų padėtis buvo desperatiška. Kapinėse jie net tarp savęs susišaudė, nes vieni norėjo pasiduoti, kiti tam priešinosi. Įvyko tikros skerdynės. Mongolai kareiviai atkakliausiai kovojo, nes jiems buvo verčiau mirti, negu kapituliuoti. Susirėmimuose su lietuviais raudonarmiečių šaudymas buvo labai netaiklus.

Naktį iš birželio 23 į birželio 24 LAF pavyko išvaryti raudonosios armijos likučius ir užimti Kauno komunistų lizdus. Kautynių metu su komunistais ir raudonarmiečiais Kaune krito 200 lietuvių partizanų. Dar 150 sužeistų partizanų gulėjo Kauno ligoninėse.

Birželio 24 d. 6 val. vak. Kaunas jau buvo visiškai LAF rankose. Tris dienas lietuviai aktyvistai vieni, be jokios vokiečių pagalbos, kovojo su rusais dėl Kauno. Kaune veikė 36 atskiros partizanų grupės. Birželio 24 d. partizanai pradėjo vykdyti valymo operacijas prieš paskutinius komunistų rezistencijos lizdus. Birželio 25-26 d. LAF išvalė komunistų partizanus Kauno priemiesčiuose ir apylinkių miškuose. Bolševikų partizanai birželio 26-27 naktį Vilijampolėje klastingai iššaudė apie 20 vaikų. Bet sukilėliai žudikus išnaikino.

Iš Kauno fabrikų bolševikams nepavyko išgabenti mašinų. Iš maisto fabrikų bolševikai bandė išvežti konservų atsargas, bet ginkluoti darbininkai tą turtą taip pat apgynė.

Šančių kautynės

Sukilėliams pradžioje itin trūko buv. karininkų kautynių vadovybei. Silpniausia LAF buvo Šančiuose. Ten sukilo daug darbininkų ir jaunuolių (jų tarpe nemaža keturiolikmečių), bet ten pradžioje nebuvo nė vieno karininko. Kautynių pradžioje krito daug jaunų ir drąsių jaunuolių.

Tuo metu, kai Metalo įmonėje sukilėliai, sulaukę karininko V. M., jau tvirtai ir organizuotai veikė, buvo patirta, jog stambūs raudonosios armijos daliniai spaudė partizanus prie Nemuno ir grėsė persikelti. Iki tol partizanai ten kranto gatvė-

se gynėsi tik šautuvų ugnimi; tuo tarpu nuo Napoleono kalno ir kitų vietų pylėsi rusų kulkosvydžių šovinių kruša. Laimei, pakrantės partizanai iš Metalo fabriko gavo porą kulkosvydžių, keletą minosvydžių, atvyko kar. V. M. Gynyba sustiprėjo. Raudonarmiečiai bandė keltis ir kel tu ir motorlaiviu ir valtimis vis nesekmingai. Kai kurie persiyrę pasiekė beveik kulkosvydžių lizdus, bandė apmėtyti granatomis, bet čia jie krito nuo partizanų šūvių. Su vis didėjančia įtampa pakrantės partizanai kovojo nuo pirmadienio priešpiečių ligi ankstyvo trečiadienio ryto, kada raudonarmiečiai, nebetekę vilčių prasiveržti, atsitraukė ir išsisklaidė po Jėsios pakrantes.

Šančių kautynes vertinant, tenka pabrėžti, kad LAF Šančių sukilėlių daliniai birželio 23-25 d. įstengė atlaikyti *trijų* raudonosios armijos *divizijų* pastangas persikelti kautynėmis per Nemuną ir užimti Šančius. Ir šiose Šančių Kranto gatvių kautynėse krito per 100 jaunuolių; raudonosios armijos aukos sunkiai apskaičiuojamos, nes jie žuvo keldamiesi ir dar daugiau nuskendo Nemune.

Laikinosios vyriausybės sudarymas

Tuo pačiu laiku, kai Laikinosios vyriausybės sudarymas jau buvo paskelbtas per radiją, Juozas Ambrazevičius, Jonas Grinius, Zenonas Ivinskis ir a. a. Jonas Virbickas, Aušros gatvėje suredagavo naujojo oficiozo "I Laisvę" pirmą numerį, atsišaukimus. Pirmasis numeris buvo išdalintas Kaune birželio 24 d. Jame buvo rašoma:

Atstatoma laisva Lietuva. Susidariusi laikinoji vėl naujai atgimstančios Lietuvos vyriausybė šiuo skelbia atstatanti laisvą nepriklausomą Lietuvos valstybę. Prieš viso pasaulio tyrąją sąžinę jaunoji Lietuvos valstybė entuziastingai pasižada prisidėti prie Europos organizavimo naujais pagrindais. *

"Į Laisvę" pirmasis numeris toliau aiškino, kad:

Laikinoji vyriausybė jau sudaryta, kuri pasiima vadovauti valstybei. Grobuoniški įsibrovėliai, bėgdami iš krašto, apiplėšia turtą, naikina įstaigas ir iššaudo piliečius... Valstybės tarnautojai, ūkininkai ir darbininkai prašomi apsaugoti tautinį ir privatų turtą, suorganizuoti nuosavybės apsaugą, neklausyti bolševikų mobilizacijos atsišaukimų.

*Europos organizavimo naujais pagrindais tyčiomis liko neaiški sąvoka. Iškart atrodė, jog sutampanti su nacių nauja santvarka. Tačiau daugumas lietuvių aktyvistų tą naują pagrindą suvokė — demokratinę Europą ateityje.

Birželio 24 d. rytą Laikinosios vyriausybės nariai susirinko pirmojo posėdžio, Donelaičio gatvėje, Žaibo spaustuvėje, ir skubiai perimėjo įstaigas į lietuvių administracijos rankas. Prie kiekvieno valdinio pastato stovėjo sukilėlių sargybiniai. Suimti komunistai, raudonarmiečiai ir nuginkluoti raudonieji partizanai buvo nugabenti į Kauno kalėjimus. Įvairios Laikinosios vyriausybės įstaigos per radiją skelbė savo įsakymus: perimti be globos turtą, vykdyti denacionalizaciją, vykdyti lauko darbus, užsėti neapdirbtus laukus linais ir kitomis kultūromis ir t.t. Per radiją perskaitytas ir arkivyskupo Skvirecko atsišaukimas.

Sukilimas visoje Lietuvoje

Sukilimas greit išsiplėtė visoje Lietuvoje. LAF sėkmingai perėmė ne tik Kauno, bet ir Vilniaus, Šiaulių ir Panevėžio administraciją. Visame krašte— miesteliuose ir kaimuose lietuviai griebėsi ginklo ir puldinėjo pavienius rusus kareivius arba mažus jų būrelius. Sukiliminė dvasia buvo tokia aistringa, jog net neginkluotos grupės neapgalvotai puldinėjo bėgančius rusus karius.

Birželio 23 d. Druskininkuose, kai raudonarmiečiai krovė į lagaminus išplėštą turtą, aktyvūs lietuviai jau organizavo miliciją ir partizanus. Nors raudonųjų vadai ir spėjo iš Druskininkų pabėgti, bet visai netoli, nes Pariešėje jiems buvo užstotas kelias. Uteną paėmė partizanai ir jų dėka miestas išliko sveikas. Ten pasižymėjo du broliai Straižiai iš Nemeikių kaimo, kurie drąsiai nuginklavo bolševikus. Aukštadvaryje birželio 23 d. 11 val. ryto pasirodė tautinė vėliava. Partizanai ginkluoti tik 4 revolveriais nuginklavo komunistus. Prienuose partizanai pradėjo organizuotis tik antrą karo dieną ir liepos pradžioje jie išvalė miškus nuo besislepiančių bolševikų. Subačiuje būrys lietuvių kareivių, kuriuos politrukai varė į frontą, juos iššaudė ir prisidėjo prie partizanų. Panašių atsitikimų įvyko daug kur. Apskritai raudonarmiečiams ir vietos komunistams pradedant evakuoti apylinkę, drąsesni jaunuoliai susiburdavo, įsigydavo vieną kitą ginklą ir puldinėdavo rusų ariergardus. Dažnai tie sukilėliai spėjo išgelbėti kaimus ir miestelius nuo bėgančių rusų kerštо.

Birželio 22 d. 10 val., po pirmųjų vokiečių bombardavimų, bolševikai pradėjo planuoti Šiaulių evakuaciją. Sekančią dieną jau buvo didelis bolševikų sumišimas. Komunistai partiečiai pradėjo deginti dokumentus. Prie kompartijos namų buvo kasami grioviai ir ten verčiami dokumentai ir deginami. Birželio 25 d. iš pat ryto per

miestą masiškai bėgo raudonoji armija. Įsakyta gyventojams sunešti radijo aparatus, bet mažai kas paklausė. Birželio 26 d. vokiečių aviacija persekiojo rusus, kurie metė ginklus, drabužius ir bėgo. Tą pačią dieną, apie 6 val. vak., pasigirdo šautuvų ir kulkosvydžių ugnis — tai pirmieji vietos partizanų žygiai. Prieš saulėleidį apie stotį pasirodė pirmos vokiečių voros, kurios nustebo pamačiusios, jog Šiauliai lietuvių partizanų rankose.

Sukilimo apimtis

Pagal prof. Kazį Pakštą, sukilime prieš komunistus dalyvavo 35,000 organizuotų ir ginkluotų partizanų ir 90,000 neorganizuotų sukilėlių. Be to, dar 6,000 lietuvių kareivių, kurie buvo įjungti į raudonąją armiją, išsivadavo ir prisidėjo prie sukilėlių. Viso būta 131,000 lietuvių, sukilusių prieš sovietus 1941 metais.*

Sukilėliai nebuvo tinkamai organizuoti ir neturėjo ginklų. Pradžioje nė kulkosvydžio neturėjo; visa įsigijo drąsa, nelygiose kautynėse. Sukilėlių didžiausia jėga buvo jų pasiryžimas išvaryti rusus iš tėvynės. Tų laikų sentimentus gražiai išreiškė vienas publicistas Santarvės 1956 m. gegužės mėn. numery:

> *Už ką sukilome? Už lietuvių tautos išlaisvinimą, už nepriklausomos valstybės atstatymą, už tai, kad okupantas būtų pašalintas, kad nesikartotų trėmimai, kad lietuvis būtų šeimininkas savame krašte.*

Lietuvių sukilimas visiškai demoralizavo iš Lietuvos bėgančią raudonąją armiją ir okupacinio režimo pareigūnus. Kruvinos kautynės užvirė Vilniuje, Varėnoje ir Ašmenoje. Rusai bėgo pro kaimus įsėdę į sunkvežimius ar vežimus. Pakeliui lietuviai partizanai juos apšaudė iš paskos. Sužeisti rusai kariai buvo nugabenti į pirmosios pagalbos punktus. Nuginkluoti raudonarmiečiai arba buvo nuvaryti į laikines dabokles, arba dažniau — paleisti. Didelis skaičius žydų traukėsi drauge su sovietų pareigūnais.

Visoje Lietuvoje, per dvi dienas, kai kur tris ar penkias dienas, bolševikų jėgos buvo demoralizuotos, pakrikdytos ir priverstos bėgti. Silpnai apsiginklavusių sukilėlių heroizmas imponavo neutraliųjų šalių korespondentams, kurie lydėjo vokiečių kariuomenę į Lietuvą. Bet sukilimo nuostoliai buvo tragiški: lietuvių pusėje 4083 užmušti ir 8000 sužeistų. Du tūkstančiai partizanų žuvo ko-

*K. Pelėkis spėliojo, jog buvo 125,000 sukilėlių. Generolas St. Raštikis ir prof. Juozas Brazaitis teikia konservatyvesnį skaičių: 90,-100,000 sukilėlių.

voje, bėgą raudonarmiečiai iššudė dar 1500. Puolą vokiečiai išskerdė kelis šimtus; jie vėliau pasiteisino: girdi, "per klaidą" įvyko skerdynės. Keturi tūkstančiai užmuštų per kelias dienas buvo baisus skaičius mažai Lietuvai. Nepriklausomybės trijų metų kovų nuostoliai siekė 2,000. Kitaip sakant, 1941 m. birželio 22-27 d. savaitės metu, lietuviai nustojo dvigubai tiek vyrų, kiek krito per 1918-1923 metų kovas. Šie nuostoliai — 12,000 arba maždaug 10 procentų sukilimo dalyvių — įrodo prieš sovietų režimą lietuvių nusiteikimo intensyvumą.

Kokius nuostolius turėjo rusai kovoje su lietuviais sukilėliais? Tikrų duomenų neturime ir gal niekuomet neturėsime. Tačiau, turint omeny sukilimo staigumą, galima apytiksliai skaičiuoti, jog raudonoji armija nukentėjo dvigubai ar trigubai daugiau, negu lietuviai.

Vokiečių kariuomenė įžygiavo į Kauną tik birželio 25 d. Taip pat lietuviai partizanai ir sukilę kareiviai išlaisvino Vilnių prieš vokiečių atvykimą birželio 24 d. rytą.

NIEKO NEBŪTŲ pragaištingesnio, kaip apsiprasti su laisvės netekimu, nes tai būtų lygu patiems prisiimti vergiją savo ateitimi.

Juozas Girnius

Lietuvių kareivių sukilimas

Kokį vaidmenį atliko Lietuvos kariuomenės kariai, kurie buvo oficialiai įjungti į raudonąją armiją 1940 m. rugsėjo 30 d.?

Pirmą ir antrą karo dieną politrukai maitino karius labai optimistinėmis informacijomis. Esą raudonoji armija beveik visur peržengė Vokietijos sieną, esą jau užimta visa Suomija, Klaipėda, Varšuva, jau esama netoli Karaliaučiaus, pusė Berlyno jau esą subombarduota. Ir labai charakteringa, kad visi lietuviai tokiom informacijom netikėjo, o tuo tarpu daugelis rusų manė, kad tai teisybė. Lietuvių 29-tojo teritorinio šaulių korpo karius užklupo karas poligonuose. Rusai labai nervinosi, tuo tarpu lietuviai buvo ramūs ir slaptai džiaugėsi, nes jautė, kad ateina iš bolševikų jungo išsilaisvinimas.

Buvusio Lietuvių teritorinio 29-to korpo dvi divizijos, 179 ir 184, ir Vilniaus pėstininkų karo mokykla, su ginklais, bet beveik be šaudmenų, rusų buvo išskirstytos dviejuose, vienas nuo kito toli esančiuose poligonuose — Švenčionėliuose ir Varėnoje. Lietuvių karių padėtis buvo ypatingai sunki: netekę visų savo vyresniųjų karininkų ir beveik visų geresnių savo vadų, sumaišyti su rusais, apsupti rusų vadų ir politrukų, neturį jokių ryšių su lietuviais

kariais kituose pulkuose, jie tačiau nenusiminė, nenuleido rankų. Vienur karininkų, kitur puskarininkių vadovaujami, jie pradėjo organizuoti pasipriešinimą bolševikams.

Lietuviai kariai pradžioje buvo be šovinių, nes šoviniais buvo apginkluoti tik rusams ištikimieji kareiviai — rusai, komjaunuoliai ir kiti svetimieji. Vėliau, kaikur ir lietuviai gavo po 15 šovinių, kitur patys savarankiškai jų įsigijo. Pasipriešinimas įvyko be jokio ypatingo plano, spontaniškai. Komisarai ir rusų vadai vienur buvo nuginkluoti, kitur nukauti. Vienur lietuviai kareiviai kovojo vieni, kitur kartu su savo karininkais, vieniems pasisekė gana lengvai ir sėkmingai nuo bolševikų atsipalaiduoti ir pabėgti, kitur teko su rusais kautis arba vieniems, arba susidėjus su lietuviais partizanais. Atskiriems būriams, kol visai atsipalaidavo nuo rusų ir prasimušė iki savųjų, teko padaryti gan didelius žygius per nežinomas vietoves, miškus ir pelkes, naktimis, neturint jokių žemėlapių.

Varėnos poligone buvusioje 184-oje divizijoje beveik visiem lietuviam pasisekė išsigelbėti, tuo tarpu Švenčionėlių - Pabradės poligone buvusios 179-tos divizijos lietuviams teko turėti sunkesnių išgyvenimų, ir nemažam skaičiui Vilniaus karo mokyklos lietuvių buvo lemta būti bolševikų nuvarytiems toliau į rytus. Per vėlesnes kautynes dalis tų lietuvių pateko į vokiečių nelaisvę. Likusiųjų likimas nežinomas.

Tokiu būdu iš 7,000 - 8,000 lietuvių karių, buvusių 29-tame korpe karo pradžioj, pirmomis karo dienomis Lietuvoje nuo bolševikų atsipalaidavo ir susirinko savo senose dalyse per 5,000 kareivių ir per 500 karininkų. Be to, keli šimtai iš karto išsiskirstė tiesiog į namus. Kovų metu, besilaisvinant iš bolševikų, žuvo arba buvo nužudyta nemaža lietuvių karių (Kario redakcijos sužymėtos 120 pavardės 1942 m. vasario 8 d. numery).

Partizanai vieni apgynė Kauną ir kartu su lietuviais kariais Vilnių. Vilniuje, Kaune ir kitur jie apgynė nuo bolševikų sandėlius, radijo stotis, tiltus ir kitus pastatus bei turtą. Jie apgynė daugelio lietuvių gyvybes. Vilniuje, ypatingai Antakalny, Pabradėje, Varėnoje, Kaune, Šančiuose, Aleksote, Aukštojoje Panemunėje, prie Kauno radijo stoties ir daug kur įvyko smarkūs karių ir partizanų susikirtimai su bolševikais. Ir visur lietuviai nugalėjo.

Vokiečių atvykimas į Kauną

Penki vokiečių kariuomenės žvalgai, leitenantas ir 4 kareiviai, pirmieji įžygiavo į Kauną. Jie rado miestą lietuvių ranko-

se. Leitenantas susirišo su vietiniais LAF vyrais, kurie tuojau painformavo LAF štabą. LAF štabas pasiuntė automobilį ir liepė tą leitenantą atvežti į Kauno radiofoną. Jis buvo pristatytas kaip pirmasis vokietis, pasiekęs laisvąjį Kauną, paprašytas tarti žodį. Deja, jis prabilo: "Aš Kauną užėmiau!". Tai buvo pirmieji vokiečių kalba vokiečio pasakyti žodžiai per Lietuvos laisvąjį radiją.

Birželio 24 d. popiety vokiečių pionieriai pradėjo statyti pontoninį tiltą per Nemuną ties Kaunu. Vokiečių kariuomenė įžygiavo į miestą be jokio trukdymo ir pasipriešinimo (friedensmaessig). Vokiečių kariuomenės vadas Friedrich Wilhelm von Kuechler, be jokių kautynių įžygiavęs į Kauną, už šį drąsų žygį buvo apdovanotas aukščiausiu kariniu ordinu — das Ritterkreuz zu eisernem Kreuze.

Gyd. Bronius Stasiukaitis, eidamas LAF spaudos propagandos vedėjo pareigas, suorganizavo moksleivių ir studentų būrelius paruošti sutikimą atžygiuojančiai vokiečių kariuomenei. Tikslas buvo pasitikti vokiečių kariuomenę, kaip ypatingus draugus, su kuriais bus galima užgniaužti raudonąjį terorą. LAF apie tai painformavo tą leitenantą ir gavo iš jo atsakymą, kad nebūtų jokių sutikimų, gėlių ir ovacijų gatvėse, atseit vokiečių kariui tas sentimentas nereikalingas. Vėliau jis dar įsakė, kad visai nieko gatvėse nebūtų ir languose nepasirodytų.

Vokiečių kariuomenė tuojau užėmė Kauno paštą birželio 25 d., nors kiti valdiniai pastatai pasiliko Laikinosios vyriausybės rankose.

Kai vokiečiai įžygiavo į Vilnių birželio 24 d., juos pasitiko minios su gėlėmis ir ovacijomis. LAF iniciatyva buvo sudarytas Vilniaus komitetas, su prof. Stasiu Žakevičium priešaky, tvarkyti civilinius reikalus ir palaikyti ryšius su Vilniaus vokiečių komendantūra. Pirmą dieną Vilniaus komitetas paskyrė laikinus valdininkus perimti ir pertvarkyti įvairias miesto įstaigas.

Su prūsišku preciziškumu vokiečių okupaciniai daliniai išsidėstė po visą Lietuvą. Nuo rusų atsipalaidavę lietuviai kareiviai troško tarnauti lietuvių kariuomenėje. Šį karių norą vokiečiai pradėjo išnaudoti savo tikslams. Pirmiausia jie pradėjo grasinti, kad visus karius jie laikysią karo belaisviais ir jie būsią laikomi kartu su rusais belaisviais, kuriuos vokiečiai tuo laiku labai žiauriai marino badu ir naikino kitomis priemonėmis. Keli šimtai lietuvių jau buvo uždaryti bendrose karo belaisvių stovyklose su rusais. Įvykiai ritosi toliau. Lietuviai partizanai vokiečių greit buvo nuginkluoti, o kai kur net

sušaudyti (Alytuje, Zapyšky, Kulautuvoje ir kt.). Iki savaitės galo, t. y. birželio 27 d., bolševikai buvo išvaryti iš Lietuvos teritorijos.

Lietuvos sukilimo pasekmės

Žinios apie lietuvių tautos sukilimą pasiekė Latviją, kur Rygos patriotinis jaunimas, kartu su karininkais ir kareiviais, kurie rusų okupacijos metu buvo pasislėpę, sukilo, pulkininkui Jeskei vadovaujant. Rygos sukilėliai užėmė daugelį valdinių pastatų ir radijo stotis. Taipgi Aizsargai (šaulių sąjunga) pradėjo sukilimą provincijoje. 1941 m. birželio 28 d. Stockholmo radijas pagavo transliacijas, jog sovietinė santvarka nuversta, ir Latvija paskelbta vėl laisva ir nepriklausoma. Birželio 29 d. raudonoji armija, bėgdama iš Lietuvos per Dauguvą, užklupo Rygą, nugalėjo ir sušaudė sukilimo dalyvius. Sovietai net perskaitė šimtų nužudytų latvių patriotų pavardes per Rygos radiją. Nelaimė latviams, kad jų staigus sukilimas nepavyko taip, kaip lietuvių.

Lietuvių sukilimas skelbė visam pasauliui lietuvio pasitikėjimą savo jėgomis, nepalūžusią pasipriešinimo valią ir ryžtą numesti okupanto jungą ir atsikovoti tautinę laisvę ir valstybinę nepriklausomybę. Sukilimas ne tik atidengė sovietinės propagandos kartojamą melą apie tariamai savanorišką Lietuvos atsisakymą savo laisvės, ne tik garantavo, nors ir tik laikinį, valstybės suverenumo vykdymą, bet taip pat parašė testamentą ateičiai, kad negali būti tokios tarptautinės padėties, kurioje tautai jau nieko kita nebeliktų, tik beviltiška rezignacija. Konkrečiai, sukilimas apsaugojo Vilnių ir Kauną nuo karo siaubo, išgelbėjo daug gyvybių nuo sovietų genocido, išlaisvino politinius kalinius, leido lietuviams perimti valstybinę administraciją ir pademonstravo visam pasauliui tautos nusistatymą būti laisva ir nepriklausoma.

Žinių apie Lietuvos sukilimą paskleidimas

Kauno radiofono transliacijų dėka, neutraliųjų šalių korespondentų buvimui su Wehrmachtu Lietuvoje ir Berlyno LAF pastangoms, neutralių ir Vakarų Europos šalių spauda paskelbė žinias apie lietuvių sukilimą ir Laikinosios vyriausybės sudarymą. Dr. Pr. Ancevičius, akredituotas korespondentas Berlyne, išpopuliarino šiuos Lietuvos įvykius švedų, šveicarų ir amerikiečių kolegų tarpe. Dr. Albertas Gerutis, buvęs Lietuvos pasiuntinybės prie Tautų Sąjungos sekretorius, siuntinėjo panašias žinias apie Lietuvos padėtį Lietuvos pasiuntinybei ir konsulatams A-

merikoje. Pulk. K. Škirpa, kuris turėjo asmeniškus ryšius su šveicarų, ispanų, suomių ir švedų kariniais atstovais Berlyne, galėjo siųsti pusiau oficialius memorandumus Lietuvos reikalu tų atstovų vyriausybėms. Suomių karinis atašė ir švedų pulk. Danfeldas net rizikavo savo pozicijas, siųsdami plk. K. Škirpos raportus Lietuvos diplomatams užsieny savo oficialiose telegramose. Nors vokiečiai bendrai respektuodavo diplomatinių telegramų neliečiamybę, bet šioji melodramatiška taktika (t. y. lietuvių pranešimų paslėpimas oficialiose telegramose) buvo rizikinga K. Škirpos neutraliems kolegoms. Rapolas Skipitis, žymus Berlyno LAF narys, pranešė Amerikos lietuviams, kad lietuvių sukilimas ir vokiečių - rusų karas paliko miestus ir kaimus griuvėsiuose.

Pirma žinia apie sukilimą New York Times pasirodė birželio 23 d. A. P. telegrama iš Berlyno, pažymėta birželio 22 d., buvo sekančios informacijos: "Sekmadienį, birželio 22 d., vokiečiai užėmė Kalvary (Kalvariją) ir Stoyanov (?) maždaug 150 mylių Lietuvos viduje. Kiti daliniai žygiuoja Gardino link". Tas pats straipsnis talpino U. P. žinią iš Stockholmo: "Šiandien 50 aistringų lietuvių (Berlyne) iškėlė savo šalies vėliavą buvusios Lietuvos pasiuntinybės kieme ir pastatė garbės sargybą. Jie buvę pašalinti iš pasiuntinybės rugsėjo mėn., kada Rusija užgrobė Lietuvą".

1941 m. birželio 24 d. New York Times numery buvo žinutė iš Helsinkio, pažymėta birželio 23 d., kuri pranešė, esą, Karaliaučiaus vokiečių radijas raginęs Pabaltijo valstybes sukilti. UP pranešimas iš Stockholmo, tą pačią dieną, pranešė apie transliaciją iš Kauno, kad Kauno radijas įsakęs nuimti raudonąją vėliavą nuo valdinių pastatų ir iškelti lietuvių trispalvę. Škirpa paskelbtas ministeriu pirmininku". Naujoji vyriausybė ragino žmones sukilti ir padėti vokiečių kariuomenei išlaisvinti Lietuvą nuo bolševikų okupantų ir įspėjo juos draugiškai priimti vokiečius".

Birželio 24 d. A.P. iš Stockholmo pranešė naujieną, kad sukilėlių transliacija buvo girdėta 10:25 val. ryto, skelbianti Lietuvą "laisvu ir nepriklausomu kraštu". Žinios iš Berlyno Stockholmo laikraščiui Afton Bladet patvirtino, jog sukilimas apimąs visas tris Pabaltijo valstybes, jog 150,000 sukilėlių veikią Pabaltijyje ir sudarą sunkumų rusams išsiplėtusiu sabotažu, bet vokiečių pareigūnai dedasi nieko nežiną.

Tiesioginės reakcijos į sukilimą

Anot Tribune de Geneve, vokiečių karininkai pripažino, jog

lietuviai kovojo drąsiau už suomius,* tačiau vokiečių radijas ir spauda gavo įsakymus neskleisti informacijų apie lietuvių didvyriškumą ir Lietuvos nepriklausomybės skelbimą. Šis piktas nacių sąmokslas prieš lietuvius iš dalies pavyko, nes okupuotos Europos spauda nutylėjo lietuvių sukilimą.

Birželio 29 d. New York Time citavo Lietuvos atstovo Vašingtone min. Žadeikio notą, birželio 25 d. įteiktą JAV valstybės departamentui:

The Lithuanian Nation insists on its unalienable right to complete sovereignty and independence and is determined to fight for and defend these sacred rights with all means at their disposal no matter who the new invader may be and regardless of administrative qualifications of a new puppet regime most likely to be set up by him.

Tuo metu Lietuvos atstovas Vašingtone Žadeikis įspėjo ir savo tautiečius, gyvenančius užsieny:

Galimas daiktas, kad sovietų ir jų simpatikų propagandos mašina bandys lietuvių sukilimą peikti ir dergti. Gal būt, prikaišios naciškumą. Tačiau kiekvienas kenčiančios Lietuvos draugas skaitys savo pareiga priekaištus atmesti.

Įvyko taip, kaip ministeris įspėjo. Sovietų Sąjungos liaudies komisaras užsienio reikalams Molotovas pats pirmas užsipuolė lietuvių sukilimą. Birželio 23 d. jisai grasino Lietuvos "fašistams" per Maskvos radiją. Per neapdairumą Molotovas pripažino ir išreklamavo sukilimo faktą visam pasauliui. Porą dienų vėliau Molotovo padėjėjas Lozovskis aiškino spaudos konferencijoje, jog, girdi, svetimųjų korespondentai nesupratę radijo pranešimo, jog sukilimas Lietuvoje nenukreiptas prieš sovietus, bet prieš vokiečius.

Tarp lietuvių vakaruose 1941 m. sukilimas iš pradžių sukėlė džiaugsmą. Buvo ir juokingų atgarsių, kaip pavyzdžiui, birželio 30 d. komunistų mitingas Brooklyne. Komunistėlių oficiozo "Laisvės" redaktoriui Antanui Bimbai pasakius, kad Lietu-

*"Jeigu vokiečiai taip greit galėjo pralaužti rusų frontą šiaurėje, skubiai pasiekti Minską ir Rygą, sunaikinti prie Balstogės didžiules sovietu pajėgas, jie turi būti dėkingi narsiajai mažajai Lietuvai. Lietuviai išlaikė tris svarbiausius tiltus per Nemuną ir Nerį. Tokiu būdu von Reichenau armija, pradėjusi žygį Suvalkuose, galėjo eiti pirmyn Minsko ir Daugavpilio link". Tribune de Geneve pacituotas A. Geručio Biuletenyy Nr. 81, 1941 m. liepos 18 d. Neue Zuericher Zeitung pranešė birželio 25 d., kad Kaunas lietuvių rankose, kad gen. Pundzevičius vadovaująs sukilusiems lietuvių kariams, ir kad plk. Bobelis paskirtas Kauno komendantu.

voje susidaro valdžia iš Škirpos, Raštikio ir kitų, sukėlė nenorom griausmingą plojimą salėje, kuris tęsėsi kelias minutes. Priblokštas Bimba turėjo vargo nuraminti šį mitingą ir išaiškinti, kad čia ne ta valdžia, kuriai reikia ploti.

Kokios buvo eilinių Lietuvos gyventojų reakcijos, ypatingai tų, kurie nesireiškė nei politikoje, nei sukilime? Kaip eilinis žmogus tuomet žiūrėjo į birželio sukilimo įvykius? Galbūt, vaizdžiausias tipiško eilinio lietuvio sentimentų atpasakojimas buvo užrašytas nežinomo lietuvio korespondento, žygiavusio su Wehrmachtu Kaunan. Šis korespondentas užfiksavo sekantį eilinio piliečio monologą:

— Brangus prieteliau, — šluostydamas ašaras, virpančiu balsu, išvargęs, nedrąsiai man kalbėjo artimiausias mano draugas, — ką mes dabar galime kalbėti apie tuos barbarus ir mūsų tautos per metus patirtas kančias. Juk, žiūrėk, mes palikome gyvi ir neišvežti, per ištisus metus nei vienos nakties ramiai nemiegojome ... Praradom nervus, esame užguiti, paversti mašinomis, gyvuliais, mums išplėšta betkokia teisė, mes apsvaiginti, duokite mums atsikvėpti, tada mes būsime sau žmonės ir galėsime būti objektyvesni ... Tik, gink Dieve, nekalbėkite mums apie politiką, partijas ir kitus panašius dalykus. Būkime lietuviai ir tik lietuviai.

Pavargę, nustebę, nesudomėję partine politika, bet susijungę patriotiniais ryšiais su visais tautiečiais — štai buvo eilinio lietuvio požiūriai 1941 m. birželio mėnesio pabaigoje. Tačiau lietuviai negavo atsikvėpimo valandėlės. Dabar prieš akis stovėjo didelis darbas, kadangi nauja — rudųjų nacių — okupacija buvo beprasidedanti Lietuvoje.

NEREIKIA jokių sukaktinių datų priminti, kad tautai išplėšta laisvė. Tai kasdien primena mūsų pačių likiminė dalia. Išplėšiant laisvę tautai, ji išplėšiama ir visiems jos nariams. Kaip tik tokioje nelemtyje akivaizdžiai prasiregi, kad tauta nėra tik anapus mūsų kažkur pakibusi abstrakcija, o visus mus gaubianti ir nešanti tikrovė. Tik laisvoje tautoje ir mes patys galime būti tikrai laisvi.

Juozas Girnius

SOVIETINĖ KOEGZISTENCIJOS SAMPRATA

JULIUS VIDZGIRIS

Chruščiovinis palikimas

"Aš iš prigimties esu optimistas. Aš tikiu visos žmonijos šviesia komunistine ateitimi, kai nebus karų, kai visi žmonės dirbs ir gyvens laimingai, kai mūsų nuostabioji planeta bus žydintis sodas, teikiąs daug vaisių, kad kiekvienas žmogus galėtų visiškai patenkinti savo poreikius. Bus toks laikas, būtinai bus!"

Nesunku atspėti, kas tas gražbylys optimistas. Tai — *Nikita Chruščiovas*. Jis dar pernai pavasarį tokiais skambiais žodžiais reklamavo Einaudžio leidykloje italų kalba pasirodžiusį savo kalbų rinkinį "Taikos problemos". Kaip matyti iš tos antraštės, rinkinyje sudėtos kalbos lietė jo mėgiamiausią temą — taikųjį sambūvį.

Bepigu jam buvo reikšti savo optimistinį tikėjimą tuo metu, kai jis buvo Kremliuje Nr. 1 ir savo rankose laikė visą sovietinę galybę. Bet pernai rudenį jo atvaizdas ir vardas visiškai išnyko iš viešojo sovietų gyvenimo. Stalino nuvainikuotojas buvo nuvainikuotas ir palaidotas gyvas su savo optimizmu. Jo optimizmą įpėdiniai pasmerkė kaip išpūstą tuščiažodžiavimą.

Tačiau asmeninė diktatoriaus tragedija nepanaikino visų jo pėdsakų. Sunkų palikimą paveldėjo jo įpėdiniai. Jiems teko perimti ir labai opią taikaus sambūvio doktriną, kurią Chruščiovas buvo paskelbęs sovietų užsienio politikos kertiniu akmeniu. Jeigu taikusis sambūvis rado neblogą atgarsį Vakaruose, tai, kita vertus, žymiai prisidėjo prie santykių pablogėjimo vad. socialistinės stovyklos viduje.

Pradžioje buvo revoliucija

Marksizmo tėvai nekalbėjo apie kokį taikų sambūvį, bet apie revoliuciją. *Marksas* ir *Engelsas* paskelbė suradę pagrindinį visuomenės gyvenimo dėsnį — klasių kovą, kurios aukščiausioji išraiška — socialinė revoliucija. Tai — ne atsitiktinis, bet tiesiog dėsningas reiškinys, kuris kyląs medžiaginių visuomenės gyvenimo sąlygų raidoje, jai pasiekus tam tikrą išsivystymo pakopą, dėl jai būdingų vidaus prieštaravimų. Būtinos ir neišvengiamos kovos giliausioji priežastis esanti visiškai objektyvi: tai — irstantis ūkio pamatas, kuriame senieji gamybos santykiai nebeatitinka naujųjų gamybos jėgų.

Pasiremdami tuo savo dėsniu, Marksas ir Engelsas nustatė, kad pramoniškai išsivysčiusiose šalyse buržuazijos ir proletariato interesai nesutaikomai priešingi, gilėjantis priešingumas sukels socialinę revoliuciją, kurios eigoje būtinai ir neišvengiamai žlugs kapitalizmas ir laimės socializmas. Istorijos įvykiai, kaip žinome, šito pramatymo nepatvirtino. Revoliucija nekilo. Išnaudojamųjų darbininkų būklė, lyginant su ta, kokia buvo XIX a. pradžioje, kapitalistiniuose kraštuose pamažu, bet juntamai, gerėjo. Nors socialinis klausimas toli gražu nebuvo išspręstas, tačiau darbininkų sąjūdžio pažanga ir laimėjimai stiprino jų pasitikėjimą pagerinti savo būklę be revoliucijos.

Tada ir Marksas su Engelsu pakeitė savo nuomonę ir prileido galimybę pasiekti socializmo parlamentiniu būdu. Tačiau jie ir toliau liko įsitikinę, kad medžiaginės prielaidos proletarinei revoliucijai gali subręsti tik labiausiai pramoniškai išsivysčiusiose šalyse ir nugalėti jose visose vienu metu. Jie netikėjo, kad socializmas galėtų įsitvirtinti vienoje, atskirai paimtoje, šalyje, nes būtų greitai nuslopintas kapitalizmo jungtinėmis jėgomis. Apie kokį nors taikų sambūvį čia tad negalėjo būti nė kalbos.

Leninė revizija

Netikėjo tuo nė *Leninas*, kuris rašė: "Esant kapitalizmui, ir ypač jo imperialistinei stadijai, karai yra neišvengiami" (Raštai, 21 t., 141 p.). Ta prasme jis buvo tikras marksistas. Jis taip pat tikėjo, kad revoliucija — istorijos lokomotyvas, kad kapitalizmas išsiaugino savo duobkasį — proletariatą. Tačiau Lenino siekiui įvesti proletariato diktatūrą vienoje ir tuo metu labiausiai pramoniškai atsilikusioje šalyje, kokia buvo carinė Rusija, Markso ir Engelso revoliucinė teorija visai netiko. Tam ji įsakmiai prieštaravo.

Reikėjo ją pakeisti. Ir Leninas ją pakeitė sukurdamas naują teoriją, pagal kurią socializmas galįs laimėti vienoje skyrium paimtoje šalyje. Savo teoriją jis parėmė savo dėsniu, kad kapitalistinės šalys imperializmo epochoje nevienodai vystosi. Pagal Leniną, iškilus monopolistiniam kapitalizmui, vyksta žiauri konkurencinė kova dėl rinkų ir kapitalo įdėjimų sferų tarp atskirų kapitalistinių šalių ir jų kiekvienos viduje. Didžiosios žuvys praryja mažąsias. Kaip tik dėl tokio antagonistinio kapitalistinių šalių vystymosi, nevienodai subręstančios revoliucinės sąlygos ir pereiga į socializmą vienu metu visur tampanti neįmanoma. Tačiau pasaulinėje imperializmo sistemoje susidaro prieštaravimų mazgai, kyla periodinės krizės ir sukrėtimai ir tuo pačiu atsiranda nauja galimybė proletarinei revoliucijai: pralaužti pasaulinį imperializmo frontą ten,

kur jis silpniausias. Kitais žodžiais: perkirsti imperialistinę grandinę jos silpniausioje grandyje.

Carinė Rusija šio amžiaus pradžioje buvo tokia silpniausioji grandis. Leninas ją sutrupino. Jo revoliucinės pergalės teorija vienoje šalyje buvo patvirtinta. Tačiau ir jis netikėjo, kad socializmas joje ilgai išsilaikytų, jeigu revoliucija nekilsianti kitose šalyse. VIII-me partijos suvažiavime 1919 m. jis kalbėjo: "Mes gyvename ne tik valstybėje, bet ir valstybių sistemoje, ir sovietinės respublikos gyvavimas ilgą laiką greta imperialistinių valstybių yra neįmanomas. Galų gale arba viena, arba antra nugalės. O kol tas galas ateis, eilė baisiausių susidūrimų tarp sovietinės respublikos ir buržuazinių valstybių yra neišvengiama" (Raštai, 29 t., 133 p.).

Leninas dėjo vilčių į revoliuciją užsienyje, tačiau, būdamas realistas, greitai jų atsisakė ir ėmėsi normalizuoti santykius su kapitalistinėmis valstybėmis. Tai nebuvo koks principas, bet būtinybė atsikvėpti ir sustiprėti viduje ligi sekančios revoliucijos bangos. Lenino indėlis marksizmui, kaip matėme, yra tas, kad jis pakeitė revoliucijos teoriją, pritaikydamas ją Rusijos ypatingoms sąlygoms, ir įvykdė ją vienoje šalyje. Bet jo dėsnis apie nevienodą kapitalistinių šalių vystymąsi imperializmo epochoje, dėsnis, kuriuo Leninas pakeitė marksizmą, siekdamas paskubinti revoliuciją, vėl iškyla mūsų dienomis ir įgauna naują reikšmę. Juo grindžiama ... taikaus sambūvio teorija.

Stalinui — praktika,
Chruščiovui — principas

Normalizuodamas Sovietų Sąjungos santykius su kapitalistinėmis valstybėmis, Leninas manė, kad atokvėpis būsiąs trumpas. Tačiau jis užsitęsė ilgiau, o ženklų vis nebuvo, kad laukiamoji užsienio revoliucija kiltų pramatomoje ateityje. Lenino įpėdinis *Stalinas*, taip pat realistas, padarė iš to galutinę išvadą. Jis žengė dar vieną žingsnį toliau ir 1925 m. paskelbė naują teoriją apie socializmo galimybę vienoje šalyje.

Tuo būdu prasidėjo praktiškas taikaus sambūvio su buržuaziniu pasauliu laikotarpis. Stalinas pirmasis viešai pavartojo ir taikaus sambūvio terminą. 1936 III 5 kalbėdamasis su amerikiečiu laikraščių leidėju Roy Howardu jis pareiškė: "Amerikietiškoji demokratija ir sovietinė sistema gali taikiai koegzistuoti ir lenktyniauti ..." (Pravda 1936 III 21).

Stalino įpėdinis ir nuvainikuotojas *Chruščiovas* iš tikrųjų šioje srityje nieko nepakeitė. Jis tik nuosekliai pritaikė stalininą praktiką pasikeitusiai tarptautinei padėčiai, kurią sąlygoja branduoliniai ginklai ir atominio sunaikinimo pavojus.

Sovietinės ideologijos žinovas G. A. Wetter teisingai pastebi, kad juo labiau reikėjo šauktis Lenino autoriteto koegzistencijos doktrinai paremti, kadangi faktiškai buvo tęsiama ta pati Stalino politika.

Pagrindinis skirtumas buvo tik tas, kad Stalinas, praktikuodamas sambūvį, labiau sekė Leninu ir jį laikė paprasta taktikos priemone, principiškai nepaneigdamas kitokios galimybės. Tuo tarpu Chruščiovas matė reikalą taikųjį sambūvį iškilmingai paskelbti Sovietų Sąjungos užsienio politikos pagrindu ir įrašyti jį partijos programon.

Sovietinės koegzistencijos esmė

Dabar galiojančioje Sovietų Sąjungos kompartijos programoje, kurią 1961 metais priėmė XXII-sis suvažiavimas, sakoma: "Socializmas pasiūlė žmonijai vienintelį protingą valstybių santykių principą, pasauliui pasidalijus į dvi sistemas — V. Lenino iškeltą principą apie taikų sambūvį tarp valstybių, turinčių skirtingą socialinę santvarką."

Toje pačioje programoje nurodoma konkrečiai, ką tasai "leninis" taikaus sambūvio principas numato: būtent:

— atsisakyti karo kaip priemonės valstybių ginčijamiems klausimams spręsti, juos spręsti derybomis;

— valstybių lygiatesiškumą, savitarpio supratimą ir pasitikėjimą, atsižvelgiant į viena kitos interesus;

— nesikišti į vidaus reikalus, pripažinti kiekvienai tautai teisę savarankiškai spręsti visus šalies reikalus;

— griežtai gerbti visų šalių suverenumą ir teritorinį vientisumą;

— vystyti ekonominį ir kultūrinį bendradarbiavimą visiškos lygybės ir savitarpio naudos pagrindu.

Taip išdėstytas sovietinis taikaus sambūvio principas nieku nesiskiria nuo bendrai galiojančios tarptautinės teisės. Sunku, rodos, net įsivaizduoti, jog dėl to galėtų kilti koks nors ginčas. Bet ginčas kilo. Taikaus sambūvio sąvoka atskleidė gilius sovietinės ideologijos prieštaravimus, kuriuose, lyg užburtam labirinte, paklydo Kremliaus dialektikos meistrai.

Trejopa opa

Chruščiovinis taikaus sambūvio principas gimė tuo pačiu metu, kai gimė ir vad. Ženevos dvasia, kuri rėmėsi pabrėžtinai kartojamu šūkiu: karas nėra neišvengiamas! Tuometinėje padėtyje tas šūkis visiems buvo pilnai suprantamas ir tarnavo dviejų priešingų pasaulinių blokų įtampos sumažinimui. Tačiau vienas dalykas atitolinti betarpiškai grėsiantį pasaulinio karo

pavojų, o visai kitas — skelbti taikų sambūvį.

Jį skelbdamas, Chruščiovas turėjo nuolat dairytis į tris nesutaikomas pozicijas: buržuazinį pasaulį išorėje ir revizionizmą bei dogmatizmą viduje. Taikusis sambūvis pirmoje eilėje buvo skiriamas eksportui. Reikėjo pralaužti storus nepasitikėjimo ledus ir užsieniui įrodyti, jog tai esanti gera ir nuoširdi sovietų valia. Su tokiais argumentais jokiu būdu negalėjo sutikti dogmatikai, nes jiems tai atrodė revoliucijos išdavimas. Nekreipti dėmesio į jų kritiką neįmanoma ne tik dėl to, kad dogmatikų linija iš tikrųjų nuoseklesnė ideologijos atžvilgiu, bet ir dėl to, kad nesijaustų padrąsinti revizionistai. Tačiau kiekvienas mėginimas sudrausti pastaruosius, patenkinant dogmatikus, neišvengiamai mažino pasisekimo galimybes užsienyje.

Chruščiovo linija buvo — laimėti Vakarų pasitikėjimą ir drauge ideologinę kovą abiejuose vidaus frontuose. Atskirai paėmus, visus tuos tris tikslus nebuvo sunku pasiekti, nes "nemirtingojo marksizmo - leninizmo" dialektiniai ištekliai neišsemiami. Tačiau pati taikaus sambūvio samprata pateko į prieštaravimus ir prarado savo pradinį aiškumą. Jos reikšmė ir turinys labai skiriasi priklausomai nuo to, kokiame iš minėtų trijų kontekstų naudojama.

Sambūvis ir Leninas

Taikaus sambūvio idėja Vakarams buvo priimtina ir pageidaujama, tačiau daugeliui atrodė pergraži, kad būtų tikra. Kaikas buvo linkęs įžiūrėti joje suktą apgaulę. Prisiminimas praeities pamokų taip pat vertė abejoti sovietų gera valia ir nepasitikėti jų nuoširdumu. Reikėjo būtinai įrodyti, kad Sovietų Sąjunga nuoširdžiai, be užkulisinių minčių ir ne vien tik dėl susidėjusių aplinkybių laikinai trokšta taikaus sambūvio.

Toks nepasitikėjimas ir įtarinėjimas sovietus ypatingai pykdė. Savo ruožtu jie kaltino Vakarų "reakcininkus", kad tie sąmoningai, norėdami apgauti kapitalistinių šalių darbo žmones, išpučia pasaulinio komunizmo pavojų, šmeižia Sov. Sąjungą, primeta jai grobuoniškas užmačias ir atsakomybę už vykstančias ginklavimosi varžybas bei tarptautinę įtampą. Ta prasme yra būdingas A. Leontjevo straipsnis apie dviejų sistemų taikų sambūvį, paskelbtas tuojau po Indokinijos paliaubų susitarimo Ženevoje 1954 m. Ten smarkiai puolami visi tie, kurie mano, jog taikus sambūvis teesąs sovietinė propaganda tikriesiems sovietų politikos tikslams pridengti. Siekdamas pasirodyti nuoširdus ir atviras, autorius teigia, kad "sovietiniai žmonės tikrai nemyli kapitalistinės santvarkos ir jos nepateisina ... Toji santvarka, kurią

brangina morganai, rokfeleriai, diuponai bei jų klasės kolegos kitose šalyse, neiššaukia nė mažiausio sovietinių darbininkų, kolchozininkų bei inteligentijos susižavėjimo... Bet kokį ryšį visa tai turi su klausimu apie galimybę ar negalimybę ilgalaikio taikaus sambūvio tarp valstybių su skirtinga visuomenine santvarka?"

Ilgalaikio sambūvio galimybė turėjo būti teoriškai pagrįsta. Kaip tik šiame sąryšyje pasirodė labai vertingas aukščiau išdėstytas Lenino dėsnis apie nevienodą kapitalistinių šalių išsivystymą imperializmo laikotarpyje. Iš to seka išvada, kad socialistinė revoliucija negali laimėti vienu metu visame pasaulyje, nes jos sąlygos skirtingai bręsta atskiruose kraštuose, tačiau pilnai galima socializmo pergalė paskirose šalyse. Pradžioj revoliucija laimi vienoje šalyje, o kitos pasilieka toliau kapitalo valdžioje. Tolesnis kapitalistinės sistemos pakeitimas socialistine vyksta tuo būdu, kad nuo kapitalistinės sistemos atkrinta vis naujos šalys ir pereina ant socializmo bėgių.

Kadangi kiekviena šalis pereinanti iš kapitalizmo į socializmą tik tada, kai susidaro objektyvios ir subjektyvios sąlygos tokiai pereigai, todėl kurį laiką socializmo sambūvis su kapitalizmu darosi neišvengiamas. Betkokia kalba apie revoliucijos "eksportą" — tai pikčiausių sovietų priešų paskala ir šmeižtas. Sovietų Sąjunga, aišku, save laikanti tarptautinio socializmo judėjimo avangardu ir tvirtove, bet tai nereiškia kištis į kitų valstybių vidaus reikalus ir kelti ten revoliucijas, nes jos nesukeliamos dirbtinai ir nedaromos pagal užsakymus. Ir toks teiginys gali būti paremtas Lenino žodžiais: "Pergalingasis proletariatas jokios svetimos tautos negali prievarta padaryti laimingos, tuo nepakirsdamas savo paties pergalės" (Raštai, 20 t., 355 psl.).

Skirtumas tarp politinio ir ideologinio sambūvio

Tokiais ir panašiais argumentais įrodžius taikaus sambūvio galimybę ir reikalą, kyla klausimas, kaip toli ir plačiai sambūvis turi siekti. Kur yra toji riba, už kurios prasideda revizionizmas, kuris iš esmės kapituliuoja prieš buržuazinę ideologiją ir politiką?

Šiame sąryšyje būdingi vadovaujančio ideologo Suslovo pareiškimai, nusakant visuomeninių mokslų katedrų uždavinius. "Kai kuriems žmonėms — sako jis — kyla klausimas: ar galima būti tos nuomonės, kad taikus sambūvis vyksta ir ideologijos srityje? Žinoma, negalima." Toliau jis nurodė, kad taikus sambūvis tarp valstybių, turinčių skirtingą visuomeninę santvarką, reiškia atsisakyti karų, spręsti ginčijamus klausimus dery-

bomis, sudarinėti savitarpio sutartis ir ūkiškai lenktyniauti.

Tuo tarpu neįmanomas joks ideologinis sambūvis. Ten, kur skirtingos visuomeninės santvarkos, ideologijų kova neišvengiama. Tik, anot Suslovo, reikia siekti, kad idėjinė kova nepavirstų ginkluotu susirėmimu. Valstybių politinių santykių srityje galimi protingi kompromisai, bet jokių nuolaidų negali būti buržuazinei ideologijai. "Socializmui ekonomiškai lenktyniaujant su kapitalizmu, reikia stiprinti marksistinę-leninę ideologiją, nešti aukštai iškeltą mūsų mokymo vėliavą," nes ne savieiga, bet sąmoningumas nulems lenktyniavimo pergalę.

Nauja klasių kovos forma

Daugiausia sunkumų sukėlė dogmatikai. Revizionizmo kaltinimą jie nukreipė tiesiog į pačius taikaus sambūvio skelbėjus. Pašalintasis iš partijos Molotovas 1961 m. rudenį XXII-jam suvažiavimui pasiuntė laišką ir priminė, kad Leninas visuomet buvo prieš taikų sambūvį su kapitalizmu, niekad nėra jo skelbęs ir nematė kitokio istorinio būdo abiejų sistemų kovai išspręsti, kaip ginkluotąją revoliuciją. Albanų ir kiniečių kompartijos taip pat buvo nuomonės, jog tai reiškia atsisakymą nuo klasių kovos.

Lenino teiginys apie karų neišvengiamumą imperializmo sąlygomis yra toks aiškus, kad jo nuneigti negalima. Tačiau jis apeinamas, nurodant į įvykusius istorinius pasikeitimus. Lenino laikais imperializmas buvęs visą pasaulį aprėpianti sistema, karo ir taikos klausimas išimtinai priklausęs nuo kapitalo monopolijų. Mūsų laikais toji padėtis pasikeitusi iš pagrindų. Imperializmas, tas neišsenkantis ekonominio pobūdžio karų šaltinis, nebeteko savo vyraujančio vaidmens, nes šalia jo yra susidariusi galinga socialistinė sistema, kurios svoris nuolat didėjąs.

Tiesa, kol pasaulyje bus kapitalistinės jėgos, tol netruks mėginimų sukelti karą. Tačiau karas, kaip pabrėžė XX-jo suvažiavimo rezoliucija, jau nebesąs fatališkai neišvengiamas. Pasaulinių jėgų santykyje įvykęs pasikeitimas jau leidžia tikėtis pašalinti pasaulinio karo pavojų pirma, negu socializmas pasieks visiškos pergalės pasaulyje. Tuo pačiu atsiradusi galimybė atskiroms šalims pereiti į socializmą be ginkluoto sukilimo ir pilietinio karo.

Visi tie argumentai neįtikino kinų komunistų. Jie toliau rėmėsi Leninu ir laikėsi jo pažiūros, kad svarbiausias ir lemiantis dalykas — tai nesutaikomas prieštaravimas tarp socializmo ir kapitalizmo. Jie nepaneigė karo galimybės ir atsisakė pripažinti taikų sambūvį socialistinių šalių generaline politika.

Stiprėjančios opozicijos ir ginčo eigoje Chruščiovui teko daryti nuolaidų. Neatsisakydamas taikaus sambūvio minties, jis mažiau kalbėjo apie karo neišvengiamumą ir vis labiau pabrėžė ideologiškai svarbų klasių kovos momentą. Toks posūkis ėmė ryškėti nuo 1959 m., kai partijos ideologas Iljičevas įrodė, kad sovietinė kova už taiką esanti tikra klasių kova tarptautiniu mastu. Su Spalio revoliucija darbo liaudis pirmą kartą laimėjo įrankį, kurio niekada anksčiau neturėjo, būtent, valstybę. Tuo būdu vienoje šalyje atsiradusi proletarinė diktatūra padarė galą ligtoliniam buržuazijos monopoliui į valdžią. Nuo to momento klasių kova perėjusi į tarpvalstybinių santykių plotmę.

Trumpai ir aiškiai lygiai tą patį nusakė Suslovas: "... pats taikus sambūvis yra kovos tarp socializmo ir kapitalizmo forma ir visokeriopai padeda vystyti klasinę, revoliucinę proletariato kovą kapitalistinėse šalyse ... Kitais žodžiais tariant, dogmatikai nesupranta, kad taika — tai galingas socializmo sąjungininkas."

Kovos ir bendradarbiavimo darna?

Bet jeigu taikus sambūvis tik nauja klasių kovos forma, jeigu tai reiškia įtemptai kovoti su imperializmu politikos, ekonomikos ir ideologijos srityse, tai kaip tada su bendradarbiavimu? Ar kova ir bendradarbiavimas nėra priešingi, vienas kitą išskirią dalykai? Pasirodo, ne. Tuo pačiu metu galima ir kovoti, ir bendradarbiauti. Toji mintis būdingai išreikšta 1961 m. Maskvoje pasirodžiusioje Krasino studijoje. Taikusis sambūvis, anot autoriaus, tai — kova ir bendradarbiavimas, savitarpiai nesikišant į vienas kito reikalus. Tokia dialektinė formulė nusakanti jo turinį "visame jo sudėtingume ir prieštaringume."

Toliau žaisdamas dialektika Krasinas teigia, jog socialistinių ir kapitalistinių šalių bendradarbiavimas ūkio, technikos, mokslo ir kultūros srityse yra drauge ir kova tarp jų, nes bendradarbiavime išryškėja santvarkų teigiamybės ir neigiamybės. Toji mintis iš tikrųjų buvo reiškiama ir anksčiau. 1959 metais partijos žurnalas "Kommunist" (nr. 16) labai panašiai aiškino garsiuosius kultūrinius santykius:

"Tarpusavio mainai kultūri-

BŪTI ATVIRIEMS laikui — tai būti atviriems gyvenimui, visai jo įtampai tarp praeities ir ateities. Ateitis ne iš kokių tolių ateina, o yra kuriama pačioje dabartyje. Savo ruožtu dabartis remiasi į praeities gelmę.

Juozas Girnius

nėmis vertybėmis yra drauge ideologinių principų kova. Kaip žinia, kiekvienos kultūros turinys yra klasinis. Todėl kiekvienas tarptautinis mokslinis suvažiavimas, kiekvienas kapitalistinių ir socialistinių šalių žmonių susitikimas, kiekvienas sovietų menininkų pasirodymas užsienyje, kaip užsienio menininkų pasirodymas mūsuose, reiškia konkrečią ideologinės kovos formą, kurios eigoje daug žymių mokslo, literatūros ir meno asmenybių kapitalistiniuose kraštuose metai iš metų vis aiškiau įsitikina socialistinės ideologijos teisingumu bei jos teigiamu poveikiu kultūros vystymui."

Iš to matyti, kad tiek kultūriniai ryšiai, tiek taikusis sambūvis chruščiovine prasme buvo tik priemonės klasių kovai vystyti kapitalistinėse šalyse ir siekti to, kas esamomis sąlygomis jam atrodė kitaip nepasiekiama. Visas ginčas komunistų viduje lietė tik faktinės padėties vertinimą. Visiems bendras buvo ir liko bendras revoliucijos siekimas. Kas liečia revoliucijos strategiją, Chruščiovas nepadarė jokio ideologinio pakeitimo. Jo laikais išleistoje "Marksizmo-leninizmo pagrindų" laidoje, nors ir sušvelninti kai kurie pareiškimai apie karą, tačiau pasiliko ir iki šiandien galioja tokios gairės, kurias verta įsidėmėti:

"Taiki revoliucijos kryptis gali pasikeisti netaikia. Tolesnės kovos aštrumas ir formos priklausys nuo klasinių jėgų santykio ir tarptautinės padėties... Darbininkų klasės revoliucinės partijos, atsižvelgdamos į tai, stengiasi įsisavinti visas kovos formas — taikias ir netaikias, parlamentines ir neparlamentines, — kad būtų pasiruošusios reikiamu momentu panaudoti tą iš jų, kuri daugiausia atitiks susidėjusią padėtį ir darbo žmonių interesus, atseit revoliuciją."

Kai kurios išvados:

1. Tiek taikaus sambūvio gynėjai, tiek puolėjai vienodai gali remtis Leninu, kuris, nors ir neskelbė taikaus sambūvio, tačiau nesivaržė marksistinę teoriją taisyti ir papildyti pagal praktinius reikalavimus.

2. Chruščiovas, paskelbdamas taikaus sambūvio principą, neišsižadėjo revoliucijos, bet laikė jį tinkamiausia priemone jai siekti esamomis sąlygomis. Kilęs dėl to komunistų vidaus ideologinis ginčas išryškino vidaus prieštaravimus, pirmoje eilėje Sovietų Sąjungos ir Kinijos interesų skirtingumą. Dabartiniai Kremliaus valdovai, buvę artimiausi Chruščiovo pagelbininkai, patys dalyvavo taikaus sambūvio linijos nustatyme ir todėl perdaug su ja susiję, kad galėtų jos atsisakyti.

3. Galimas dalykas, kad N. Chruščiovo cenzoriai, prikišdami jam perdidelį optimizmą,

pastebėjo, kad dviašmenis "kovos ir bendradarbiavimo" ginklas neatnešė lauktųjų vaisių ir gali būti žalingas revoliucijos reikalui. Ligšioliniai ženklai nerodo, kad jie būtų suradę kokį naują stebuklingą vaistą, juo labiau, kad ir abiejų didžiųjų pasaulio galybių jėgų santykis nėra pasikeitęs.

4. Žvelgiant į viską grynai lietuvišku žvilgsniu, taikaus sambūvio teorija mus paliečia tik netiesiogiai. Ji skirta tik valstybėms su skirtinga visuomenine santvarka. Lietuva yra sovietinės santvarkos viduje. Tik užsienio lietuviai per kultūrinius ryšius gali būti netiesiogiai traukiami į sovietinio taikaus sambūvio "kovą ir bendradarbiavimą."

5. Ideologiniame ginče sovietai yra mėginę įrodinėti taikaus sambūvio "leniniškumą" tarp kita ko korektiškais santykiais tarp Sovietų S-gos ir nepriklausomų Baltijos valstybių. Antai, Kremerio straipsnyje teigiama, kad "rimtas sambūvio politikos laimėjimas buvo taikos sutartis su Estija, pasirašyta 1920 m. vasario 2 d., ir po jos tais pat metais pasirašytos taikos sutartys su Lietuva, Latvija ir Suomija." Šiame sąryšyje būtų svarbu paryškinti nutylimą tolesnį Baltijos respublikų likimą. Šių valstybių okupacijos ir pavertimo sovietinėmis respublikomis analizė parodytų, kaip mažai paisyta išgarsintojo Lenino dėsnio apie nevienodą kapitalizmo išsivystymą ir jo įspėjimo prievarta nedaryti svetimų tautų laimingomis.

LITERATŪRA

1. **H. W. Bracht**, Ideologische Grundlagen der sowjetischen Völkerrechtslehre 1964.
2. **Ju. Krasin**, Mirnoe sosuščestvovanie — forma klasovoj bor'by 1961.
3. **I. Kremeris**, V. Leninas apie taikų sambūvį ("Komunistas" 1963, nr. 4).
4. **A. Leont'ev**, O mirnom sosuščestvovanii dvuch sistem ("Komunist" 1954, nr. 13).
5. **Marksistinės filosofijos pagrindai**, Vilnius 1959.
6. **Marksizmo - leninizmo pagrindai**, Vilnius 1960.
7. **M. Suslovas**, TSKP XXII suvažiavimas ir visuomeninių mokslų katedrų uždaviniai ("Komunistas" 1962, nr. 3).
8. **TSKP programa** ("Komunistas" 1961, nr. 11).
9. **G. A. Wetter**, Zur Theorie der friedlichen Koexistenz ("Oesterreichische Hefte" 1965, H. 1.).

"DIALOGAS"

K. V. GARBUTAS

Tiesiogine prasme tai dviejų pokalbis. Tačiau dažnas dabar girdi dialogu vadinant ir laisvųjų lietuvių santykiavimą su okupuota Lietuva. Pastaruoju metu šio "dialogo" klausimas pagyvėjo. Altas paskelbė savo įspėjimą Amerikos lietuviams "dėl atvykstančių su rusų - bolševikų ekskursijomis okupuotos Lietuvos pareigūnų", kurie "daro pastangų sueiti į ryšį su čia gyvenančiais lietuviais, ... atveža iš Lietuvos, ten esančių giminių arba buvusių Sibire asmenų laiškų, ... kalbina tokius asmenis (aplankytuosius) grįžti į Lietuvą, ragina juos ekskursijomis į okupuotą Lietuvą vykti 1965 metais, kada okupantas minės 25 metų Lietuvos pavergimą". Altas įspėja, "kad su tokiais okupanto pareigūnais lietuviai patriotai neturėtų jokių reikalų".

Neneigiant Alto kompetencijos Amerikos lietuvių atžvilgiu, tik turint galvoj, kad reikalas liečia ne tik Amerikos lietuvius, atrodo, būtų buvęs tikslingesnis atitinkamų mūsų institucijų subendrintas pasisakymas visiems lietuviams.

Antra, trumpame savo žodyje Altas negalėjo smulkiau nušviesti viso "dialogo", tenkindamasis tik tuo jo atžvilgiu, kuris yra tiesioginėje okupanto tarnyboje ir priešingas Lietuvos nepriklausomybei. Aišku, Maskvai labai rūpi 1965 Vilniuje organizuojamose 25 metų okupacijos sukakties iškilmėse pavaizduoti mūsų tautos tariamą dėkingumą Maskvai už "išlaisvinimą" iš "buržuazinio imperializmo", pavaizduoti taip pat pavergtųjų lietuvių tariamai savanorišką prisiėmimą rusiškumų, traukiant rusų dainas savo dainų šventėje ar šokant rusų šokius savo tautinių šokių šventėje ir tuo demonstruojant "daugianacionalinę savo kultūrą". O kad laisvojo pasaulio viešoji opinija negalėtų sakyti, kad tos pavergimą ir pavergėją liaupsinančios Vilniaus iškilmės yra tik Maskvos surežisuota vergų prievartinė vaidyba, tam stengiamasi tos vaidybos bendrininkais įtraukti ir laisvuosius lietuvius. Tikrus, autentiškus lietuvius patriotus, ne kokius sovietinius agentėlius ar lietuvių tautos renegatus, iš kurių tokiu atveju Maskvai jokios naudos. Suprantama yra ir tokios maskvinės akcijos taktika. Žinodama, kad savo betarpiškais žygiais čia nieko nelaimės, Maskva gudriai stengiasi panaudoti pačių pavergtųjų lietuvių tarpininkavimą. Girdi, kvieskitės savo tautiečius gimtinės lankytų. Giminės — gimines, muzikai — muzikus, menininkai — menininkus ir t.

t. Kad tik daugiau! Anot, tremties kartėlio ragavusio, pačių rusų poeto Puškino:

"Nors svetimon šalin nublokš-
Ir kūnui lemta čia supūti, /tas
Tačiau ir mirus širdis trokšta
Arčiau gimtinės slenksčio būti..."

Šiuo nostalgijos jausmu spekuliuodama, Maskva tikisi, kad laisvieji lietuviai, bent tam tikra jų dalis, nekritiškai pasinaudos kvietimu lankyt okupuotą Lietuvą ir tuo būdu ne tik bendrininkaus pavergtųjų lietuvių prievartinei vaidybai okupanto garbei ir interesams, bet ta proga ir ims susigyventi su Lietuvos okupacija kaip normalia ir nepakeičiama padėtimi. Prieš šiokias Maskvos užmačias Alto įspėjimas Amerikos lietuviams yra suprantamas ir vertas dėmesio.

Tačiau tik tuo vienu atžvilgiu, maskviniu atžvilgiu, laisvųjų lietuvių "dialogas" su okupuotąja Lietuva neapsiriboja. "Dialoge" dar yra du kiti atžvilgiai: pavergtųjų lietuvių atžvilgis ir laisvųjų lietuvių atžvilgis, arba trumpai — lietuviškas atžvilgis, arba interesas. Kuo jis reiškiasi? Jis reiškiasi pavergtųjų lietuvių dvasiniu alkiu išeiti iš dusinančios sovietinės izoliacijos bent trumpam atsikvėpimui laisvojo pasaulio aplinkoje. Jis reiškiasi intelektualiniu smalsumu pažinti to nežinomo laisvojo pasaulio mokslo ir kūrybos kelius. Jis reiškiasi ir tautiniu sentimentu laisviesiems lietuviams ir noru pasirodyti, kad ir sovietinės priespaudos sąlygomis tauta yra išlikusi gaji ir kūrybinga. Pagaliau jis reiškiasi ir Lietuvos laisvės vilčiai atramos ieškojimu. Tačiau šiam pavergtųjų lietuvių interesui praktiškos galimybės yra daugiau nei ribotos. Okupuotoji Lietuva, nepaisant nustalinimo ir nuchruščiovinimo, tebėra veik aklinai nuo laisvojo pasaulio izoliuota ir todėl pavergtųjų lietuvių atžvilgiu "dialogas" praktiškai neegzistuoja. Tik tankiu sovietinio saugumo sietu atsijoti patikimieji gali turėt viltį patekti į Sovietų Sąjungos kurios ekskursijos sudėtį. Nėra buvę atsitikimo, kad vienų lietuvių gausesnė ekskursija būtų kur laisvajame pasaulyje pasirodžiusi. Faktiškai Maskva lig šiol yra leidusi lankytis laisvajame pasaulyje, anot Alto, tik oficialiems ar neoficialiems savo pareigūnams okup. Lietuvoje, išskyrus tuos atvejus, kai lietuviai turi kovoti po Sovietų Sąjungos vėliava, atseit, ginti Maskvos interesą. Suprantama, pavergtųjų lietuvių interesams reikšti tokie reprezentantai neturi nei titulo, nei noro, nebent sovietinių įstaigų būtų kai kam įpareigoti.

Savo ruožtu laisvųjų lietuvių interesas "dialogui" eina ne tik iš nostalgijos, bet ir iš tautinio instinkto nenutrūkti ryšio

su tautiniu kamienu. Jų principinis nusistatymas "dialogo" atžvilgiu yra visai aiškus. Su pavergtaisiais savo broliais bendraujam ir bendradarbiaujam, bet tik tokiais dalykais ir būdais, kurie nei tiesiog, nei netiesiog nekreipia Lietuvos valstybės tarptautinės padėties okupanto naudai, nepadeda vienašališkai okupanto interesam ir nesilpnina Lietuvos išsilaisvinimo pozicijų. Tačiau visi gerai žinome, kad principinis aiškumas veikiai išblunka praktikos kazuistikoje. Pavyzdžių toli ieškot netenka. Matome, kur kazuistikos keliu, savo galva ar pašalinių jėgų pastūmėtas, nuėjo kai kuris lietuvių laikraštis, ar žurnalistas, ar veikėjas. Ryšium su tuo vis iš naujo kyla "dialogo" klausimai. Ar apskritai koks laisvųjų lietuvių "dialogas" su pavergtąja Lietuva yra įmanomas? Ar tikslinga laisviesiems lietuviams lankytis okupuotoje Lietuvoje? Kaip žiūrėti į lietuvius, pasirodančius su sovietinėmis ekskursijomis?

Pirmąjį klausimą gyvenimas yra atsakęs ir taip ir ne. Kai Maskva pravėrė geležinę uždangą, pirmiausia "dialogas" susimezgė artimųjų su artimaisiais, giminių su giminėmis. Sakykime, tai privatus "dialogas". Gyvenimas čia atsakė — taip. Maskva, be abejo, ir iš šio "dialogo" tikėjosi sau politinės naudos. Tačiau, išskyrus siuntinių muitų svetimą valiutą, kitokio kapitalo Maskvai tas "dialogas" vargiai bus sukrovęs. Politinio kapitalo siekdama, Maskva nuo pat "dialogo" pradžios turėjo intenciją jį "nacionalizuoti", tai yra lygiagrečiai privataus "dialogo" plėsti ir visuomeninį, Lietuvos okupaciją įtvirtinantį, organizuotą "dialogą". Jei pavergtieji lietuviai ir suprato tokios Maskvos politikos tikruosius kėslus, jie negalėjo nei jų paneigti, nei nuo jų pabėgti. Tik laisvųjų lietuvių įžvalgumas ir tų Maskvos kėslų atskleidimas bei pasmerkimas tos rūšies "dialogui" atsakė— ne.

Ir antrąjį klausimą — ar tikslinga laisviesiems lietuviams lankytis okupuotoje Lietuvoje— gyvenimas taip pat atsako ir taip ir ne. Tikslinga yra aplankyti savo ar savo tėvų gimtoji žemė, nors ji ir yra belaisvė svetimųjų priespaudoje. Tik apsilankymas neturi duoti okupantui politinio pelno, neturi bendrininkauti sovietiniam kolonializmui. Tikslingas lankymasis pavergtoje tėvynėje reikalingas tam tikro pasirengimo. Laisvasis lietuvis, prieš galutinai apsispręsdamas apsilankyti okup. Lietuvoje, pirmiau turi susipažinti su Lietuvos - Rusijos santykių istorija, su sovietinės Rusijos agresija prieš Lietuvą, su Lietuvos dabartine padėtimi ir su apsilankymo sąlygomis, kad nuvykęs į oku-

puotą Lietuvą nebūtų tik sovietinio palydovo už nosies vedžiojamas Jonelis - durnelis, o sugebėtų savomis akimis dalykus matyti ir sava galva suprasti. Tam reikalui Altas ar Vlikas turėtų parūpinti trumpą, aiškų vadovėlį. Gal praverstų ir LB apylinkių valdyboms numatyti žmogų, kuris tuo atžvilgiu pagelbėtų norintiesiems Lietuvą lankyti. Lig šiol vykstantieji dažniausiai savo kelionę ir jos pasirengimus kažkodėl stengdavosi atlikti tylomis ar tik kelionių biuro paslaugomis. Tai jau netikslingas lankymasis.

Kaip žiūrėti į lietuvius iš anapus, pasirodančius su sovietinėmis ekskursijomis? Pirmiausia žiūrėti kaip lietuviui į lietuvį. Mūsų lietuviškas svetingumas ir paslaugumas galioja visiems, juoba saviems tautiečiams, net ir tuo atveju, kai esame tikri turį prieš save okupanto pataikūną ar Lietuvai didžiai nusikaltusį lietuvį. Tačiau būti svetingam ir paslaugiam dar anaiptol nereiškia būti nuolankiam sutiktojo nusistatymams, idėjoms, paskatoms ar įtaigojimams, nors ir kaip patrauklūs ir patikėtini jie atrodytų. Pažindami sovietinės sistemos visuotinį beatodairiškumą, kiekvieną su sovietine ekskursija pasirodžiusį lietuvį turime sutikti su natūralia prielaida, kad jis gali būti kurios nors rūšies sovietinių uždavinių vykdytojas. Šiokia prielaida apsaugos mūsų nusistatymą žiūrėti į sutiktąjį kaip lietuviui į lietuvį nuo galimo nusivylimo ir neapdairaus lengvabūdiško atsiskleidimo.

Ar keliaudami Lietuvos aplankyti, ar priimdami savo svečiu sovietinės ekskursijos dalyvį lietuvį, mes niekada neturime užsimiršti, kad esame su Sovietų Sąjunga karo padėtyje, kad Lietuva yra galingo, žiaurlingo ir jokiomis teisės ar moralės normomis nesivaržančio priešo okupuotas kraštas, ir kad mūsų pirmoji tautinė pareiga yra siekti Lietuvai laisvės bei nepriklausomybės.

Redakcijos Post Scriptum

Dėmesio vertos "Der Europaeische Osten" gegužės mėn. numerio pastabos apie Kremliaus kai kurias pastangas politinių pabėgėlių atžvilgiu. Žurnalas pažymi, kad sovietų slaptosios policijos tarnyba užsienyje, prisiglaudusi sovietų diplomatinėse ir konsularinėse atstovybėse, ne tik stebi ir prižiūri sovietų diplomatinės tarnybos gausų personalą ir įvairiais pretekstais bei titulais užsienyje besilankančius Sovietų Sąjungos ir jos pavergtų kraštų žmones (menininkus, studentus, turistus), bet turi uždavinį iš akių nepaleisti politinių pabėgėlių, rinkti duomenis apie jų prasikišusius asmenis ir visas organizacijas, nuolat stebėti jų

individualinę ir organizuotą veiklą. Pagal žurnalą ši į politinius pabėgėlius Kremliaus atkreipta akis pastaraisiais metais pasidariusi ypatingai budri. Šiai akcijai vadovauti ir koordinuoti Maskvoje buvo įsteigta ad hoc įstaiga — Komitetas Ryšiams su Tautiečiais Užsieniuose. Jo skyriai įsteigti visose "respublikose" (Atitinkamam jo skyriui Vilniuje vadovauja buv. gen. V. Karvelis).

Kremlius nesitenkina tik politinių pabėgėlių veikimo stebėjimu bei registravimu. Jam rūpi infiltruoti savo agentus į tą veikimą. Todėl ir Kremliaus taktika tremtinių atžvilgiu yra pakitusi. Stalino laikais buvo daugiau apsiribota propaganda už pabėgėlių grįžimą. Tam buvo plačiai naudojama pabėgėlius globojusi Tarptautinė Tremtinių Organizacija (IRO). Tam buvo rytiniame Berlyne suorganizuotas gen. Michailovo "komitetas" ir pabėgėliams leidžiamas "Už Grįžimą į Tėvynę". Bet tos Kremliaus pastangos pasirodė nevaisingos ir todėl pastaruoju metu siekiama ne pačius pabėgėlius "likviduoti" jų grįžimu, o mažių mažiausia neutralizuoti jų veikimą arba net įtraukti juos vienu ar kitu pavidalu į Kremliui palankų talkininkavimą. Todėl vietoj gen. Michailovo propagandos atsirado daug subtilesnė ir rafinuotesnė. Tam reikalui leidžiami laikraštukai stengiasi savo turiniu prisitaikyti prie pabėgėlių skonio ir nuotaikų. Ne tik šūkis "Visų šalių proletarai vienykitės" yra nubyrėjęs, bet ir grasaus komunistinio turinio vengiama. O kai kuri kultūrinė išeivijos veikla net pagiriama. Ir leidiniui redaktorius bei leidėjas taip pat stengiamasi surasti galimai iš pačių pabėgėlių ir jokiu atveju ne iš eksponuotų komunistų tarpo.

Žodinei propagandai naudojami trejopi agentai. 1) Pradžioj minėti sovietų slaptosios tarnybos užsienyje agentai ir Komiteto Ryšiams su Tautiečiai Užsieniuose agentai, dažniausiai abu tame pat asmenyje. Pavojingiausi tarp jų yra tie, kurie užsienius pasiekia suktais sudėtingais keliais, vaidina pabėgusius dramatiškomis aplinkybėmis nuo komunizmo, demonstruoja griežtas antikomunistines nuotaikas, kupini iniciatyvos ir sumanymų. Tik įgiję pasitikėjimą, kartais po ilgesnio laiko, pradeda vykdyti Kremliaus pavestą uždavinį. 2) Antrą grupę sudaro legaliu keliu trumpam į užsienius vykstantieji slaptosios tarnybos agentai, dažniausiai turistų pavidalu. Jie turi tam tikrų asmenų adresus, telefonus ir uždavinį su jais susitikti. Tuose susitikimuose jie paprastai stengiasi aplankytąjį įtikinti, kad sovietuose šiuo metu jau viskas "kitaip", kad labai verta savo gimtąjį kraštą aplankyti, kad sovietų valdžia yra tokia geraširdė, kad ir savo laiku priešiš-

Baltijos valstybių istoriją "perrašinėja" ir Vakaruose

E. ČEGINSKIENĖ

Visi žino, kad sovietai užsiima nuolatiniu istorijos "perrašinėjimu". Tačiau tuo pačiu užsiiminėja ir kai kurie vakariečiai. Straipsnio autorė, baigusi istorijos ir politinius mokslus Prancūzijoje ir Švedijoje, recenzuoja vieną tokį nevykusį pačios naujaučios Baltijos valstybių istorijos mėginimą prancūzų kalba:

Stuart R. Schram, L'Union sovietique et les Etats Baltes (Les frontieres europeennes de l'U.R.S.S. 1917-1941. Recueil d'etudes ... sous la direction de Jean-Baptiste Duroselle. Paris 1957. 25-166 p.).

"Sovietų Sąjunga ir Baltijos valstybės" — taip vadinasi studija, kurią 1957 m. išspausdino *Stuart R. Schram* prancūzų Politinių mokslų valstybinio fondo sąsiuvinių serijoje. Studija įeina į veikalo "Les frontieres europeennes de l'URSS", suredaguotą profesoriaus J. B. Duroselle ir skirtą Sov. Sąjungos santykiams su Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Suomija ir Rumunija. Apie Baltijos valstybes pati ilgiausia ir svarbiausia rinkinio studija, apimanti 144 psl., kai kitos trys iš viso tesudaro 124 psl. Pats veikalas tarp kitko suskirstytas į dvi dalis: 1. "Sov. Sąjunga ir Baltijos valstybės" ir 2. "Sov. Sąjunga ir kiti kraštai".

---

kai nusistačiusiems ar net veikusiems nekeršija ir jų nepersekioja. Tiesa, prie Stalino buvę ir šio, ir to, bet dabar kas kita. 3) Pagaliau, žodinei propagandai naudojami ir įvairių profesinių delegacijų nariai: mokslininkai, menininkai, rašytojai, gydytojai ir t.t. Bet praktika, matyt, Kremlių įtikino, kad ši grupė ryšiams su politiniais pabėgėliais nelabai tinka ir šios rūšies agentų skaičius pastaruoju metu sumažėjęs.

Autoriaus pretenzijos

Schramo studija nėra be ambicijų: ji toli prašoka dalyką, kokio galima tikėtis iš pavadinimo, būtent, diplomatinių santykių tarp Sov. Sąjungos ir Baltijos valstybių sklaidos. Autoriui rūpi ne tik juos panagrinėti dokumentinės medžiagos šviesoje, bet dargi, tariant jo žodžiais, "atskleisti tiesą, kiek tatai šiuo metu įmanoma", apie šių trijų valstybių susidarymą, vidaus raidą ir užsienio politiką.

Jau pačiu pirmuoju sakiniu autorius pabrėžia, kad Baltijos valstybės, 1917 m. išėjusios iš

šešėlio ir užėmusios savo vietą europinėj bendruomenėj, šiandien iš naujo išnykstančios legendų miglose. Tos legendos, anot autoriaus, esančios dvejopos. Pagal baltiečius jų kraštai patys vieni, vien tik savo karinių ir politinių dorybių dėka, pasiekę nepriklausomybę; padarę pažangą be pavyzdžio politikos, ūkio ir visuomenės srityse; galop, žlugę kaip sovietinio imperializmo aukos, nežiūrint tobulos jų neutralumo ir visiems prielankumo politikos. Pagal sovietus, šios valstybės buvusios tik vokiškųjų ir anglo-amerikietiškųjų imperialistų kūriniai; niekad nesiliovusios būti pastarųjų kolonijomis; jų vyriausybės per dvidešimtį metų vykdžiusios kruvino susidorojimo ir visuomeninės atžangos politiką, o jų gyventojai buvę išvaduoti iš fašizmo kaip tik tuo metu, kai buvęs vykdomas jų išdavimas Hitleriui. Pagal S. Schramą, tiesa tikriausiai esanti tarp kraštybių. Štai, tą tiesą, kaip ji atrodo "objektyviam ir sąžiningam" istorikui, jis ir ryžtasi išlukštenti.

Savaime suprantama, kad po tokių girtinų autoriaus pareiškimų kyla ypatingas noras darbą atidžiau paskaityti. Juk naujausioji Baltijos valstybių istorija tebėra, deja, neparašyta. Svetimieji ja bemaž nesidomi. Dėl pačių baltiečių gal ir teisingas p. Schramas, kai jis mano, kad asmeninis užsiangažavimas ir įvykių artumas aptemdė žvilgsnį ir tų nedaugelio šiuo klausimu rašiusiųjų: užuot pavaizdavę dalykus tokius, kokie iš tikrųjų buvo, jie daugiau pasakoja tai, kas jiems patinka. Todėl labai knieti pasižiūrėti, kokių gi išvadų priėjo autorius, kuris pretenduoja į mokslinį tiesos pažinimą.

Neįmanoma čia sustoti ties daugybe autoriaus tvirtinimų. Apsiribojame trimis pagrindiniais klausimais, būtent, tuo, ką autorius norėjo pasakyti apie nepriklausomų Baltijos valstybių (1) susidarymą, (2) vidaus raidą ir (3) užsienio politiką. Pasinaudosime, kiek galima, jo paties žodžiais, komentarais, įtarpais ir retoriniais šūkiais.

Prieš "Wilsono mistiką"

"Sunku įžvelgti, kas laimima, norint apipinti wilsonine mistika sprendimą, kuris visų pirma atspindėjo rūpestį išlaikyti tvarką ir saugumą" (34 p.), rašo Schramas, liesdamas Baltijos nepriklausomybės paskelbimus 1917-1918 m. "Kaip paneigti, kad žmonės, kurie lėmė Baltijos valstybių atsiskyrimą nuo Rusijos, savo sprendime buvo veikiami ne Rusijos, bet revoliucijos?" (33). Šiais dviem skambiais klausimais autorius mano galįs apčiuopti tikruosius motyvus, kurie iššaukė "skyrybas" tarp Rusijos ir tų teritorijų, kurias jai prie Baltijos užkariavo Petras Didysis (48).

Autorius, regimai, netiki, kad šiame nuo Rusijos atsiskyrime

būtų turėję bent kokios reikšmės tokie dalykai, kaip tautinis jausmas ar sąmonė. Pagal jį, Baltijos nepriklausomybės paskelbimas priklausytų daugiau klasių kovos laukui. Ligi Spalio revoliucijos Baltijos kraštų buržuaziniai (dėmesio! — Aut.) vadovai buvę visiškai patenkinti priklausymu didžiajai Rusijai, bet, išsigandę prasidėjusių įvykių ir, bijodami revoliucijos savo krašte, norėdami išvengti visuomeninio perversmo pavojaus, nusprendė nutraukti ryšius su Rusija. Čia autorius šaukiasi talkon L. Trockį, pasikliaudamas jo žodžiais: "Esama tendencijos pervertinti revoliucinėje Rusijoje besireiškiančių separatistinių srovių jėgą ir reikšmę ... Tas separatizmas neturi būti laikomas pastovia istorine tendencija. Tai paprastai laikinė apsigynimo priemonė, kuria naudojasi tam tikri visuomenės sluoksniai, kuriem grasina revoliucinė galybė" (34).

Už "socialistinį realizmą"

Taip nuo jam kliudančios "Wilsono mistikos" atpalaidavęs Baltijos valstybių susidarymą, Schramas pereina prie naujųjų respublikų ūkio ir politikos raidos. Reikia pasakyti, jog tai, ką jis priėjo savo išvadose šiuo klausimu, yra nepaprastai slopūs dalykai: jis galįs konstatuoti tik ūkinį bankrotą, visuomeninę atžangą ir politinį iškrypimą. Per trumpus dvidešimt metų estų ir latvių vadovai sugebėję sužlugdyti žydintį ūkį ir sugrąžinti "vienai labiausiai supramonintų Rytų Europos sričių jos prigimtinį pašaukimą pardavinėti kiaules" (64). Netgi žemės ūkio politika pasibaigusi katastrofa. Tiek pabaltiečių išgirta žemės reforma privedusi prie to, kad "daugiau negu pusė Baltijos kraštų valstiečių buvo priversti arba dirbti kaimynams arba gyventi žemiau pragyvenimo lygio" (63). Vidaus politikoje visi trys kraštai veikiai išsigimę į autoritetinius režimus: antrosios imperijos bonapartizmas, primityvi fašizmo forma (Lietuvoje), fašizmas be jokio svyravimo (Latvijoje) ir fašistinis korporatizmas (Estijoje) (64 ir 67 p.).

Analizės rezultatai tokie slopūs, kad pats autorius jaučia reikalą teisintis, kodėl jis turėjo nusidėti principui "de mortuis nil nisi bonum" (70) ir parodyti liūdnąją tiesą. Jis nenori tvirtinti, kad tokias santvarkas turėjusios valstybės nebūtų vertos egzistuoti (70), tačiau esą jaučia pareigą padėti skaitytojui geriau suprasti Baltijos valstybių užsienio politiką, kuriai suvokti esą svarbu gerai nusimanyti buvusioje vidaus politikoje (71). Atseit, tik mokslinio intereso vardan jam rūpėję sugriauti gražias legendas apie Baltijos kraštus, kad likusioje straipsnio dalyje galėtų pagvildenti šių kraštų užsienio politikos klausimą.

Mistika apie hitlerizmą užsienio politikoj

Čia taip pat nėra galima smulkiai peržvelgti Schramo versiją apie Baltijos diplomatijos raidą, nors tai gal labiausiai apleistas klausimas mūsų naujausioje istorijoje. Iš tikrųjų, niekas dar rimtai nemėgino paanalizuoti Baltijos politikų motyvus, metodus ir išdavas užsienio politikos lauke. Verta tik pastebėti, kad pats autorius nusikalsta savo užsimojimui aiškinti užsienio politiką pagal vidaus politiką. Jis jaučiasi priverstas sutikti, kad trijų Baltijos valstybių vidinis išsigimimas į autoritetinius režimus nebūtinai reiškėsi atitinkamu išsigimimu užsienio politikoje. Net jeigu tos valstybės būtų buvusios tik anglų - prancūzų kapitalistų, vokiečių imperialistų ir baltųjų rusų kontrarevoliucininkų kūryba, tai, pasiekus nepriklausomybę, jų vadovai juk laikėsi nuošaliai nuo karinių avantiūrų ir mėgino išlaikyti įmanomus santykius su Sovietų Sąjunga. Net Hitleriui atėjus valdžion, Baltijos valstybės, kurių vidaus santvarka autoriui atrodo panaši hitlerinei Vokietijai, svyravusios, kokią užsienio politikos liniją užimti. "Kau liukai jokiu būdu nebuvo išmesti", sako autorius (71), atseit, dar svyruota tarp fašizmo ir demokratinių jėgų, kurias R. Europoje, atrodo, sudariusi tik Sov. Sąjunga. Pvz. Lietuvos vadovai, kuriuos Maskva laikiusi "vokiečių iškamšomis", turėję geriausius santykius su Rusija (53). Aplamai tiems santykiams su Baltijos valstybėmis autorius neranda ko prikišti.

Padėtis betgi pasikeitus 1938 m. Sunkėjant tarptautinei krizei, užkliuvęs baltiečių neutralumas. Visuose trijuose kraštuose 1938 viduryje autorius regi įsigalint pakraipą, kuri bet kokia kaina ieškojusi santarvės su Vokietija (112). Praleidus ankstesnę raidą, tenka kiek stabtelti ties tais, kaip sako autorius, "nemaloniausiais puslapiais" Baltijos valstybių istorijoje (122). Tuose puslapiuose jis mėgina parodyti kai kurių Baltijos valstybininkų pastangas ieškoti saugumo visiškam pasidavime Vokietijai (122). Toji sąmoninga ir nelemta Baltijos vadovų veikla paskutiniaisiais taikos metais, esą, faktiškai nulėmusi tolesnį tų kraštų likimą ir išaiškina 1939-40 m. įvykius. Paties Schramo žodžiais, tai svarbiausias klausimas, vertinant rusų reikalavimus 1939 derybose (122).

Lietuvos atveju nelemtoji raida prasidėjusi lietuvių - lenkų santykių krize 1938 kovo mėnesį, kai lietuviai, nepaisant "nesuinteresuotos" Litvinovo paramos, praradę nervus. Tiesa, dar rugpiūčio vidury "Lietuvos Žinios" drįsusios pulti Becką (126), kas autoriui atrodo įrodymu, jog prisidėjimas prie fašistinių galybių dar nebuvo įvykęs. Tačiau artėjant Miuncheno

susitarimui provokiškoji pakraipa iš naujo išryškėjusi (126). Apie rugsėjo 20 žurnalistas Gustainis, asmeninis prez. Smetonos ir premjero Mirono draugas, pasiūlęs Vokietijos užs. reikalų ministerijos pareigūnui von Grundherrui iškeisti Klaipėdą į Vokietijos apsaugą. 1939 kovo mėn. toji nauja pakraipa pasitvirtinusi Klaipėdos krašto perleidimu. Nors užs. r. min. Urbšys ir mėginęs įtikinėti Anglijos atstovą Mr. Prestoną, kad toji sutartis tik sustiprinusi Lietuvos neutralumą, pastarasis iš to pareiškimo susidaręs įspūdį, jog iš jo pasityčiota (131). Pasidavimas Vokietijai buvo įvykęs. 1939 gegužės sutartimi Lietuva tapusi savo rūšies Vokietijos ūkiniu satelitu. (Urbšį autorius vadina tiesiog "apsisprendusiu santarvės su Vokietija šalininku" (127).

Kitų Baltijos valstybių — Estijos ir Latvijos — atvejais autorius teigia, kad jų politikos galutinis pasidavimas hitlerinei Vokietijai įvykęs dar greičiau ir su mažesniais skausmais, negu Lietuvos. Jau 1938 pavasariop Estijos generalinis štabas ruošęs karinio bendradarbiavimo su Vokietija planą. Vykstant anglų - prancūzų - rusų deryboms 1939, nebuvę nė mažiausios abejonės, kur linkusios Baltijos valstybių simpatijos. Protestai ir purtymasis gauti Sovietų Sąjungos garantijas prieš tiesioginę ar netiesioginę agresiją, t. y. suteikti jų galingam kaimynui teisę kištis į vidaus reikalus, nebuvo kas kita, kaip "užsispyręs atsisakymas dalyvauti taikos fronte, kurį gana pavėluotai mėgino sudaryti demokratai" (139). Remdamasis latvių prosovietiniu autorium Meiksins, Schramas tvirtina, kad tokios sovietų garantijos praktiškai būtų reiškusios restauravimą parlamentinės demokratijos su antivokiškais valstybininkais priekyje (150). Atmetę tas garantijas ir pageidavę derybų sužlugimo, Baltijos vadovai "patys sau išsikasė kapą" (151).

Autorius prileidžia, kad Sov Sąjungai negalėjo būti svetima mintis prisijungti kraštus, turinčius didelę strateginę ir ūkinę reikšmę, be to, paveldėtus iš Petro Didžiojo, tačiau mano, kad anglų - prancūzų - rusų sąjunga būtų sulaikiusi sovietus nuo aneksijos. O tai dėl to, kad sovietinė vyriausybe, su kai kuriomis išimtimis, buvo pakankamai realistinė susilaikyti nuo polinkių, kai jie galėdavę pakenkti jos svarbesniems reikalams (150).

Autorius žino, kad "daugelis Vakarų valstybių atsisakė pripažinti aneksijos faktą", nes "tarptautinė teisė neleidžia okupuoti krašto vien dėl to, kad nepasitikima jo vyriausybe", tačiau mano, kad visi protestai prieš Baltijos valstybių aneksiją būtų buvę daug svaresni, jei Baltijos valstybės būtų geriau

pasinaudojusios savo nepriklausomybe, kai ją turėjo (162).

Kas autoriui yra istorijos šaltiniai

Reikia pabrėžti, kad Schramo sukurtoji Baltijos valstybių istorijos versija nėra paprasta sovietinių pasakų kompiliacija, kaip būtų pagunda manyti. Atvirkščiai, autorius nevengia reguliariais protarpiais ypatingai pabrėžti, kad jis nagrinėja klausimą bešališkai, be apriorinio nusistatymo, nusivokdamas, kad įvykiai nevienodai ir priešingai aiškinami; jam rūpi tik sunaikinti mistiką ir legendas, kurios supa trumpą trijų efemerinių valstybių pasirodymą saulėje, atskleisti neką kitą kaip tiesą, paremtą dokumentų medžiaga.

Rinkinio (ne studijos) gale pridėtas sąrašas rodytų, kad autorius ėmėsi darbo ne lengvapėdiškai, nes ten minimi šalia diplomatinių dokumentų praktiškai visi iki 1957 pasirodę kiek įdomesni leidiniai pabaltiečių ir užsienio kalbomis. Tačiau šaltinių ir istorinės literatūros sutelkimas pilnai užtikrinti negali, nes tai tik bendras sąrašas be jokio sąryšio su teksto išnašomis. Todėl labai sunku įsivaizduoti, kiek rimtai Schramas minėtais veikalais mėgino pasinaudoti. Tačiau nėra ko abejoti, kad dalį literatūros jis kruopščiai naudojo, pvz. Potemkino užrašus, "Pravdos" straipsnius, prosovietinius autorius à la latvis Meiksins ar estas Kruus, kai kuriuos diplomatinius dokumentus. Pastaroji medžiaga neleidžia pasekti ištisai Baltijos valstybių diplomatijos raidos, bet duoda kai kuriais ginčytinais klausimais žinių, iš kurių jau galima daryti kai kurias išvadas apie Baltijos valstybių užsienio politiką. Beje, diplomatiniai dokumentai kolkas tebėra vienintelis objektyvus ir tiesioginis šaltinis, rašant mūsų kraštų diplomatinę istoriją. Reikėtų prileisti, kad bent paskutiniu klausimu, t. y. ten, kur liečiama Baltijos valstybių užsienio politika, autorius remiasi sunkiai nuginčijamais duomenimis ir dėsto istorinius faktus. Dėl dviejų pirmesnių klausimų Baltijos valstybių susidarymo ir vidaus politikos, nėra jokios garantijos, kad autorius pasinaudojo savo istoriko sugebėjimais. Skrajodamas virš kažkokių paslaptingų šaltinių, kuriuos sunku nustatyti, jis stato pilis iš kelių palaidų žodžių, neturinčių ryšio su tekstu ar istoriniu turiniu.

Tokia procedūra ir manipuliavimas veda autorių į prieštaravimus ir perdėtus net juokingus tvirtinimus, kad jis jaučiasi privestas prisiminti vaiduokliškąjį Trockį savo tiesai apie Baltijos valstybes paremti.

Perskaitai ir susimąstai: argi tikrai tai, kas mums atrodo kaip begalinis mūsų tragedijos iškraipymas, yra tiesa? O jei-

gu autorius klysta, kaipgi išsilavinęs istorikas, pilnas geriausių norų, galėjo taip apsigauti, taip menkai atsekti tikrąją įvykių eigą?

Mano nuomone, dviejų rūšių priežastys atsakingos už šitą nevykusį bandymą parašyti naujausiąją Baltijos valstybių istoriją.

Pirmiausia, Schramas užsibrėžė uždavinį, kuris toli prašoka jo jėgas ir sugebėjimus. Pradžioje mes jam suteikėm kreditą pagal jo tvirtinimą, kad jis istorikas. Taip pat leidomės suvedžiojami žymaus istoriko — profesoriaus Duroselle — vardo. Mat, pastarasis parašė gražią įžangą savo rinkiniui, priglaudusiam šią neva studiją. Pasitikėjimas veltui. Perskaitę Schramo kūrybą, pamatėme, jog tai žmogus be menkiausio supratimo, kokio kruopštumo ir kantrybės reikalauja istoriko darbas, ieškant duomenų ir žinių, jas sijoti ir persijoti, kad pamatytum, iš kur jos kyla, ar neslepia tendencijos ir pan. Be to, Schramas nežino, jog reikia saugotis pagundos įdėti daugiau ar ką nors kita į žodžius, negu jie patys iš savęs reiškia, ar įsismaginus kalbėti toliau, kai trūksta žinių. Visa tai — tik elementarūs reikalavimai, kurie statomi kiekvienam, kas nori vadintis istoriku. Autorius juos visus sulaužo, piešdamas Baltijos istorijos vaizdą. Jis cituoja "Pravdą", lyg tai būtų šventraštis, ir ja remiasi net tada, kai reikia nurodyti tikslią incidento datą Lietuvos - Lenkijos pasieny 1938 (118). Jam užtenka Potemkino autoriteto patikėti įdomia žinia, kad lietuvių - lenkų krizės metu Sov. Sąjunga grasinusi Lenkijai nutraukti Lenkijos - Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartį ir pasilaikyti sau laisvę veikti. Išvertus kasdieninėn kalbon, tai reikštų įsikišimą dėl Lietuvos — labai svarbi žinia, tik, deja, niekeno iki šiol nepastebėta ... Irgi tik "Pravda" — bet čia jau galima patikėti, — kuri geriausiai informuota daryti pareiškimus apie Estijos antikomunistines represijas (120).

Matant, kaip labai autorius pasitiki sovietų kompartijos organu, darosi nuostabu, kad kitų šaltinių atžvilgiu jis, anaiptol, nėra toks lengvatikis: jis neužmiršta perspėti skaitytoją, kai užsimena JAV kongreso komisijos komunistų agresijai tirti medžiagą (Third Interim Report), kadangi jos autoriai, pagal Schramą, "tobulai pajėgūs išvengti ar visiškai nutylėti juos varžančius faktus" (27).

O ką pasakyti dėl to, kad Schramas be jokių rezervų, net pažodžiui, su tom pačiom paklaidom ir nutylėjimais, kartoja Weinbergo veikalą. Juk tai kito autoriaus pasakojimas apie įvykius, norint parodyti neapsakomą Sovietų Sąjungos palankumą ir kantrybę bei užsispyrusį Baltijos kraštų politikų priešinimąsi dalyvauti "demo-

kratiniame taikos fronte". Vien tai būtų turėję paakinti Schramą atidžiau pirma panagrinėti dokumentinius duomenis, užuot pasikliovus svetima nuomone.

Iš tikrųjų, nebuvimas tikrų duomenų autoriaus nevaržo. Argi nematyti, kad jis viską žino, net min. Lozoraičio vidinę raidą ar min. Urbšio slaptas mintis (127)? Jokio reikalo pateikti kokią nuorodą.

Tiesa, autorių daug lengviau kritikuoti ten, kur jis remiasi savo telepatiniais sugebėjimais, negu mėginant patikrinti jo nurodytą šaltinį. Pastaruoju atveju reikia daug kantrybės ir pastangų ligi įsitikini, jog tas pats puslapis — taip citata nepanaši į šaltinį. Pavyzdžiui imkime nurodytą dokumentą apie Prestono pasikalbėjimą su Urbšiu 1939 III tuoj po Klaipėdos netekimo, kuriame išreikštas spėjimas,jog Lietuvos ministras nepasakęs visko, tačiau Schramas mums tvirtina, jog Prestonas save laikė Urbšio pasityčiojimo auka...

Nepavyko išspręsti mįslės, iš kur autorius ištraukė žinią, kad Lietuvos - Vokietijos ūkio derybose 1939 lietuviai reiškė pageidavimą išvengti betkokios "istoriškai matomos priklausomybės nuo Vokietijos". Tie žodžiai cituojami prancūziškai neva iš vokiško originalo. Deja, originale mes randame tik vokiečių derybininko Schnurre pasidžiaugimą, kad jam pavyko užmegsti glaudžius ūkio santykius tarp Lietuvos ir Reicho, nors tatai pareikalavę iš jo didelių pastangų, nes lietuviai nepasitikėję vokiečių intencijomis (1964).

Būtų galima prirašyti puslapius tokių klaidų ir iškraipymų. Pirm negu smerkiant už tai autorių, vis dėlto tenka nurodyti švelninančias aplinkybes. Tai juk užsienietis, ir veikiausiai toks, kuris visiškai nenusivokia ginčytinuose dalykuose bei problematikoje tų kraštų, kurių istoriją rašo, nepažindamas kalbos, klaidingai daug ką išsiaiškindamas, ir kuriam be galo sunku susigaudyti nepažįstamų vardų bei paslaptingų įvykių džiunglėse. Ko daug reikalauti iš istoriko, kuris mano, kad opoziciniame laikraštyje 1938 išreikštoji plk. Becko kritika turi atspindėti oficialių sluoksnių tariamai antivokiškąjį nusiteikimą? Nesugebėdamas susidaryti aiškios nuomonės, jis prisipažįsta, kad jam lengviau pasiduoti "Pravdos" nuomonei, pagal kurią minėtas pulkininkas— tai Hitlerio patikėtinis Baltijos kraštams (plg. 122).

Autoriaus klaidų tikrasis šaltinis

Minėjome, kad Schramo nepasisekimas, mūsų nuomone, kyla ne vien iš to, kad jis stokoja istoriko privalumų, bet ir dėl kitos rūšies priežasčių. Nežiūrint visų reiškiamų didelio objektyvumo patikinimų — ar kaip tik dėl to, — autorius ne

tik nesugebėjo, bet ir nenorėjo atskleisti Baltijos valstybių istorijos tiesą. Jis nerašė vedamas girtinos mokslo meilės, bet veikiau noro įrodyti ir pateisinti savo tezę. Kas jam rūpėjo įrodyti, kyšo iš retorinio klausimo, kuris keliamas paties prof. Duroselle įžangoje: Ar baltiečių tautinė dvasia buvo tokia, kad būtų buvęs būtinas jų pasivertimas valstybiniais vienetais? (XIV).

Tarkime: Schramas pasišovė surasti patenkinamą atsakymą neigiama prasme: jo tikslas įrodyti, kad tokio tautinio akstino nebuvo, kad Baltijos atsiskyrimas nuo Rusijos ir nepriklausomybė neturėjo pagrindo, kad nepriklausomo valstybinio gyvenimo laikotarpis —tik efemerinis ir paraštinis istorijos epizodas.

Jeigu koks autorius kada nors buvo užsidegęs surankioti visus argumentus už Baltijos prijungimą prie Sov. Sąjungos, įrodyti rusų reikalavimų 1939 rudenį - 1940 pavasarį tariamą pagrįstumą ir kruopščiai atmesti visus faktus už Baltijos nepriklausomybę be jokio pasigailėjimo ar malonės jai, neskaitant sunkiausių kaltinimų, tai tokia kvalifikacija priklauso Schramui. Net sovietai šiuo atžvilgiu pasirodo santūresni, skelbdami savo oficialias versijas (pvz. Falsifiers of history).

Autorius, jo žodžiais tariant, atsisakė principo "de mortuis nil nisi bonum", kad jį pakeistų savuoju — "nisi malum".

VOKIEČIŲ žurnalas "Geopolitik" pateikia tokius duomenis apie sritis, į kurias buvo masiškai deportuojami estai, latviai ir lietuviai, būtent: į Pavolgio sritį—35,000, į Pečioros-Vorkutos—12,000, į Gorkio ir Kyrovo—8,000, į Uralo—25,000, į Naujosios Žemės sritį—5,000, į Obės-Kolimos sritis—20,000, į Norilsko—12,000, į Taimuro—65,000, į Jakutsko—2,000, į "Dalstroj"—140,000, į Osobstroj"—25,000, į Kazakstaną ir Kirgiziją—65,000, į Barnaulo ir Tomsko—70,000; į kitas Sibiro sritis — apie 100,000.

WINSTON CHURCHILLIS IR LIETUVA

Sausio 24 mirė, 90 metų sulaukęs, II-jo pasaulinio karo metais buvęs Did. Britanijos ministras pirmininkas Winston Leonard Spencer Churchillis. Amerikiečių spauda jį laiko pačiu įžymiuoju dvidešimtojo šimtmečio politiku pasaulyje. Vietoj nekrologo mes priminsime "Į Laisvę" skaitytojams Churchillio, kaip D. Britanijos premjero, nusistatymą dėl Sovietų Sąjungos agresijos prieš Baltijos valstybes. Savo atsiminimų trečiame tome "The Grand Alliance" 694-96 p. p. Churchillis rašo:

— Aš buvau didžiai surūpintas Edeno (užsienių reikalų ministro) pranešimų, kuriuos jis parsivežė iš Maskvos, dėl sovietų teritorinių siekimų, ypačiai Baltijos valstybėse. Šios valstybės buvo Petro Didžiojo užkariautos ir per du šimtu metų buvo carų valdžioje. (Lietuva — tik 120 metų. Red.). Po revoliucijos Rusijoje jos buvo Europos avangardas prieš bolševizmą. Jos buvo, kaip dabar sakoma, "socialinės demokratijos", bet labai judrios ir netašytos. Prieš prasidedant karui, 1939 Hitleris jas kaip užstatą iškišo savo sandėryje su sovietais. Vyko žiaurus rusiškas ir komunistinis valymas. Vienu ar kitu būdu buvo likviduotos visos valdančios asmenybės bei valstybiniai pagrindai. Nuo tada šių narsių tautų gyvenimas tapo pogrindinis. Netrukus, kaip regėjome, čia užgriuvo Hitleris su naciniais kontravalymais. Pagaliau, bendros pergalės rezultate sovietai čia vėl turi kontrolę. Tuo būdu likimo šukos Estiją, Latviją ir Lietuvą šukavo nuo vieno šono į kitą ir vėl atgal. Tačiau niekad nekilo jokios abejonės, kieno pusėje teisė. Baltijos valstybės turi būti suvereninės, tautos nepriklausomos.

Ir toliau cituoja savo 1942 sausio 8 raštą Edenui.

Ministras pirmininkas — užsienių reikalų ministrui

Mes, išskyrus de facto, niekada nepripažinome Rusijos 1941 sienų. Jos buvo įgytos agresijos veiksmais ir begėdišku konspiravimu su Hitleriu. Perleidimas Baltijos tautinių valstybių prieš jų valią Sovietų Rusijai prieštarautų visiems tiems principams, dėl kurių mes šį karą kariaujame, ir suterštų mūsų reikalą. Tas pat tinka ir Besarabijai bei šiaurinei Bukovinai ir kiek mažesniu laipsniu Suomijai, kuri, mano duomenimis, nenumatoma visiškai pavergti ir absorbuoti (į Sovietų Sąjungą).

2. Strateginiais sumetimais Rusija gali kelti klausimą dėl Leningrado priėjimų, kuriuos Suomija panaudojo prieš Rusiją. Baltijos jū-

roje yra salų, kurios Rusijos saugumui gali būti esminės. Strateginio saugumo gali būti šaukiamasi ir dėl kai kurių Bukovinos ir Besarabijos pasienio punktų. Tokiais atvejais gyventojams, jei jie to pageidautų, turi būti pasiūlytas išsikėlimas ir atlyginimas. Visais kitais atvejais teritoriniai perleidimai turės būti sutvarkyti karui praėjus, pravedant laisvą ir tinkamą plebiscitą, labai skirtingą nuo to, kas (rusų) įtaigojama. Visokiu atveju iki taikos konferencijos sienų nustatymo klausimo negali būt. Aš žinau, lygiai taip tvirtai kaip aš šios pažiūros laikosi ir prezidentas Rooseveltas, kuris man pakartotinai yra reiškęs savo pasitenkinimą dėl mūsų užimtos tvirtos linijos Maskvoje. Aš negaliu Britanijos ministrų kabinetui advokatauti, kad jis iš šio kurso iškryptų.

3. Aš suprantu, kad išlaikymas Atlanto Chartos principų, kuriuos ir Stalinas prisiėmė, angažuoja mūsų garbę. Nuo to taip pat pareina ir mūsų sąjunga su Jungtinėmis Valstybėmis ...

5. O dėl mūsų atsisakymo šioje karo stadijoje prejudikuoti taikos derybas arba mūsų išsiskyrimo su Atlanto Chartos principais galimo poveikio Rusijai — tai reikia turėt galvoj tai, kad Rusija įstojo į karą tik, kai buvo Vokietijos užpulta, ogi anksčiau mūsų likimui rodė visišką savo abejingumą. Iš tikrųjų mūsų baisiausio pavojaus metu Rusija mūsų naštoms pridėjo. Sovietų armijos kovoja labai narsiai ir rodo begalinį nenumatytą atsparumą, gindamos savo gimtąją žemę. Bet tai savigynos kova. Mumis jos niekada nesirūpino. Mes, atvirkščiai, padedame joms iki kraštutinių savo galimybių dėl to, kad džiaugiamės jų savojo krašto gynyba, ir dėl to, kad jos yra išrikiuotos prieš Hitlerį.

6. Niekas negali pramatyti, kaip atrodys jėgų santykis ir kur stovės laimėtojų armijos karo pabaigoje. Atrodo betgi patikima, kad Jungtinės Valstybės ir Britų Imperija nebus galutinai išsieikvojusios ir sudarys galingiausią karinį ir ūkinį bloką, kokį kada pasaulis yra regėjęs, ir kad Sovietų Sąjunga savo atstatymui mūsų pagalbos bus reikalinga daug labiau, negu mes josios.

7. Jūs pažadėjote, kad mes šias Rusijos pretenzijas žiūrėsime bendrai su Jungtinėmis Valstybėmis ir Dominijomis. To pažado mes laikysimės. Tačiau neturi būti jokio neaiškumo dėl mano vadovaujamos Britų Vyriausybės nusistatymo, būtent: vyriausybė laikosi Atlanto Chartos išreikštų laisvės ir demokratijos principų ir šie principai turi būti ypatingai paveikūs kiekvienu atveju, kai iškeliamas teritorijos perleidimo klausimas. Aš todėl galvoju, kad mūsų atsakymas turi būti — visi teritoriniai sienų klausimai paliekami taikos konferencijai spręsti.

LIETUVA

LFB Visuomeninių Studijų Biuro, bendradarbiaujant dar a.a. M. Musteikiui, paruošti apžvalginiai pranešimai apie bendrą padėtį bei reikšmingesnius politinius, kultūrinius, religinius, ūkinius ir socialinius įvykius Lietuvoje 1964 metais.

POLITINĖ PADĖTIS

V. VAITIEKŪNAS

Rusų svoris partijoje padidintas

Kvislinginė visuomeninė Kremliaus atrama okupuotoje Lietuvoje yra Sovietų Sąjungos komunistų partijos atšaka — Lietuvos komunistų partija. 1964.1.1. ji skaičiavo 69,522 narius ir 7,968 narių kandidatus. Sausio 9-10 Vilniuje įvyko jos XIV suvažiavimas, kuriame dalyvavo (iš 765 numatytų) 756 atstovai su sprendžiamuoju balsu, be to 99 — su patariamuoju. XIII suvažiavime 1961 buvo 688 atstovai ir 119 patarėjų. Iki 40 metų amžiaus atstovų buvo 498, t.y. 65,1 procentas Dar Stalino partijai priklausė 307 atstovai; t.y. 40,1 procento; kiti 458 atstovai partijoje atsirado jau po Stalino. 386 atstovai sovietinių ordinų kavai partijoje atsirado jau po Stalino. 386 atstovai sovietinių ordinų kavalieriai. 368 atstovai ir patarėjai, t. y. 42,6 proc. visų mandatų teko Vilniui (200), Kaunui (105) ir Klaipėdai (63), nors šiuose miestuose gyvena tik apie 24 proc. Lietuvos gyventojų. Tik 67 mandatai, t. y. 8,7 proc. visų mandatų teko kolchozininkams, sovchozininkams, brigadininkams ir fermų vadovams. Lietuvos kaimas partijoje nepopuliarus.

Pagal partijos statutą "respublikų" partijos centro komitetų sudėtis kiekvienais "rinkimais" turi atsinaujinti bent vienu trečdaliu. XIV suvažiavimas tą nuostatą labai uoliai vykdė. Iš 123 buvusių centro narių 58 visai iškrito, o 3 pateko tik į narių kandidatus. Tad centro komitetas "atnaujintas" 49,9 proc. Į naują centro komitetą nepateko nė 'Kultūros ministras" J. Banaitis, "Ryšių ministras" N. Bielianinas, "Viešosios tvarkos ministras" A. Gailevičius, "Respublikos" prokuroras V. Galinaitis, "Socialinių reikalų ministras" Tatjana Jančaitytė, aukščiausio teismo pirmininkas A. Likas.

Naujajame centro komitete **lietuvių yra 67,5 proc. Buvo — 71,6 proc.**

Iš buvusių 53 centro komiteto kadidatų 12 pateko į naująjį centro komitetą nariais, o 25 visai iškrito. Iš buvusių 35 revizijos komisijos narių 2 pateko į naująjį centro komitetą, o 22 visai iškrito. Būdinga tačiau, kad, nepaisant tokio gausaus naujų veidų centro komitete, pati partijos viršūnė — sekretoriatas ir prezidiumas — nė kiek nepasikeitė. Pirmas sekretorius tas pats A. Sniečkus, antras — B. Popovas, sekretoriai: A. Barauskas, A. Barkauskas, J. Maniušis, R. Songaila. Prezidiume šie 6 sekretoriai plus "premjeras" M. Šumauskas, "prezidentas" J. Paleckis ir Lietuvos komsomolo pirmasis sekretorius A. Česnavičius.

Centro komiteto biuras pramonei, kaip ir anksčiau, buvo sudarytas iš 9 narių, kurių 3 nauji. Biuras žemės ūkiui iš 7 narių padidintas iki 9 narių, kurių 3 nauji. Chruščiovą pašalinus, šiedu biurai buvo likviduoti. Partinės - valstybinės kontrolės 9 narių komitetą sudarė pirm. A. Barauskas, pavaduotojai J. Strigaliovas ir P. Olekas, nariai: J. Betevas, K. Macevičius, S. Bistrickas, J. Driukienė, G. Saržickas ir F. Tichonovas. Chruščiovą pašalinus, šio komiteto sudėtis padidinta dar 2 nariais: V. Grigorjevu ir B. Lopato ("Tiesa", 1964.1.11 ir 12; "Valstiečių Laikraštis", 1964.12.9).

SOVIETINĖS OKUPACIJOS 25-SIAIS METAIS

Būdinga, kad suvažiavimo nutarimai buvo paskelbti tik sausio 21. Juose tarp kita ko pasakyta, kad Chruščiovo įvykdyta partijos organizacijos reforma, sudarant atskirą organizaciją pramonei ir prekybai, "įgalino partijos organizacijas aukštesniu lygiu vadovauti pramonei, statybai ir žemės ūkiui" ("Tiesa", 1964.1.21.).

Vilniaus pozicija Maskvos -Pekino byloj

Specialus centro komiteto plenumo susirinkimas Maskvos-Pekino bylos klausimais įvyko 1964 balandžio 8. Jame, be centro komiteto narių ir kandidatų, dalyvavo miestų ir rajonų partiniai sekretoriai, pramonės ir žemės ūkio gamybinių valdybų partiniai sekretoriai, laikraščių redaktoriai, rajonų ir miestų vykdomųjų komitetų pirmininkai su pavaduotojais, gamybinių valdybų viršininkai, aukštųjų mokyklų atstovai, radijo, televizijos pareigūnai, rašytojų, menininkų, kompozitorių atstovai, žodžiu, partinių, valdinių ir vadinamų visuomeninių sluoksnių "elitas". Jam Maskvos - Pekino bylą nušvietė "Pravdos" vyr. redaktorius P. Satiukovas. Jokio nutarimo nebuvo paskelbta, tik pasiųstas pritarimo laiškas Chruščiovui ("Valstiečių Laikraštis" 1964.4.10).

Apskritai sovietinė Lietuvos spauda veik išimtinai tenkinosi Tasso komunikatais ir pakartojimu antikiniškų straipsnių iš "Partynnaja žizn", "Pravda", "Komunist" ("Tiesa", 1964. 4.5.; 8.11; "Komunistas", 1964, nr. 5, nr. 7, nr. 8; "Valstiečių Laikraštis", 1964.6.10).

Chruščiovo kritimas

Balandžio 17 švenčiant Chruščiovo 70 metų amžiaus sukaktį, pats Kremlius atžymėjo jį Sovietų Sąjungos didvyrio titulu, Lenino ordinu, Aukso žvaigždės medaliu. Pats Kremlius skelbė, kad "partija ir visa sovietinė liaudis žino, su kokia energija, su kokiu įžymiu organizatoriaus talentu ir sugebėjimu sprendžiate jūs, Nikita Sergejevičiau, pribrendusius ūkinės ir kultūrinės statybos, mokslo ir technikos vystymo klausimus". Pats Kremlius teigė, kad Chruščiovo gyvenimas "yra ryškus pavyzdys, kaip reikia pasiaukojamai tarnauti Lenino Partijai ir sovietinei liaudžiai". Balandžio mėn. išėjo Chruščiovo "raštų" 8-tas tomas. O gegužės 5 "Tiesa" pranešė, kad jo raštai jau išleisti 68 kalbomis 124 mil. tiražo. Balandžio m. visuos okup. Lietuvos kinuos buvo rodomas filmas "Mūsų Nikita Sergejevičius", ryškinęs jo "leninin̨ą principingumą", "drąsą", "įžvalgumą". "Švyturys" (1964. Nr. 6) vaizdais rodė Chruščiovą su rašytojais, su kosmonautais, žemės ūkio mašinas apžiūrintį ar uosto statybą, ar Bulgarijoje. Dar rugsėjo 24 vykęs centro komiteto plenumo susirinkimas žemės ūkio klausimais jokia užuomina neparodė Chruščiovo žemės ūkio politikos silpnybių ir nesėkmių.

Chruščiovo paskutinis viešas pasiskardenimas sovietinėje Lietuvos spaudoje buvo jo pranešimas Kremliuje rugsėjo gale, svarstant naujo septynmečio plano gaires. Tada Chruščiovas partijos centro komitetui ir ministrų tarybai dėstė, kad "svarbiausias šio plano uždavinys — toliau kelti liaudies gyvenimo lygį", kad "dabar, kai turime galingą industriją, kai šalies gynyba yra reikiamo lygio, partija kelia uždavinį sparčiau vystyti šakas, gaminančias vartojimo reikmenis", kad "dabar mūsų šalis yra tokiame savo vystymosi etape, kai didėjančių materialinių ir dvasinių žmogaus poreikių patenkinimą mes turime iškelti į pirmąją eilę" ("Tiesa", 1964.10.2; "Tarybinė Moteris", 1964 Nr. 4, p. 4; "Valstiečių Laikraštis", 1964.4.19).

Tokiomis aplinkybėmis spalio 15 Chruščiovo kritimas negalėjo nekel-

ti sumišimo ne tik visuomenėje, bet ir partijoje, neišskiriant nė jos viršūnės. Chruščiovo kritimas Lietuvoje buvo praneštas tik oficialiu Sovietų Sąjungos partijos centro komiteto plenumo komunikatu ir Sov. Sąjungos aukščiausio sovieto prezidiumo nutarimu.Šiek tiek šviesos paskleidė "Pravdos" spalio 17 vedamojo pakartojimas beveik visoje Lietuvos spaudoje. Iš jo lietuviai sužinojo, kad "Lenino partija — subjektyvizmo ir savieigos komunistinėje statyboje priešas", kad "jai svetimi fantastiškų projektų kūrimas, neapgalvotos išvados ir skuboti, nuo realybės atitrūkę nutarimai bei veiksmai, gyrimasis ir plepėjimas, susižavėjimas administravimu, nenoras skaitytis su tuo, ką jau parengė mokslas ir praktinis patyrimas" ("Valstiečių Laikraštis", 1964.10.21).

Nors, kaip minėta, XIV partijos suvažiavimas 1964 pradžioj skelbė, kad Chruščiovo reforma "įgalino partijos organizacijas aukštesniu lygiu vadovauti pramonei, statybai ir žemės ūkiui"; nors centro komiteto pasitarimas partijos pirminių organizacijų darbo klausimais dar spalio 7 gyrė, kad "partinių organų pertvarkymas pagal gamybinį principą padėjo žymiai pagyvinti pirminių partinių organizacijų darbą", tačiau jau gruodžio 4 centro komiteto plenumas paskelbė, kad tų gerų Chruščiovo reformų **panaikinimas** "padės stiprinti partijos ir jos vietinių organų vadovaujantį vaidmenį komunizmo statyboje, sėkmingiau spręsti ūkinio ir kultūrinio vystymosi uždavinius". O "premjeras" Šumauskas, gruodžio 12 kalbėdamas Sovietų Sąjungos aukščiausiame soviete, jau atvirai apkaltino Chruščiovo reformą, kad "kliudė vietiniams partijos ir ūkio organams suderintai ir kryptingai spręsti" uždavinius ir kad Chruščiovo nušalinimo ir jo reformos panaikinimo nutarimus "padiktavo pats gyvenimas" ("Tiesa, 1964.10.8; "Valstiečių Laikraštis", 1964.12.9 ir 13). Taip ir neaišku, kada Lietuvos komunistų viršūnės sakė tiesą, ar Chruščiovo reformą girdamos, ar ją niekindamos.

Kai Kremliaus nutarimu per vieną dieną Lietuvos komunistų viršūnės nusistatymas turi pasisukti 180 laipsnių kampu, nenuostabu, kad partijos apačią tatai juo labiau demoralizuoja. Minėtas centro komiteto pasitarimas spalio 7 partijos pirminių organizacijų darbo klausimais nusiskundė, kad kai kuriose jų net iki 40 proc. partiečių esą visai pasyvūs ir kad pažeidinėjami net partijos įstatai. Ir partijos centro komiteto partinių organų skyriaus vedėjo pavaduotojas L. Bartoševičius susirūpinęs, kad "įvyksta susirinkimų kuriuose nėra tos atviros, principingos atmosferos", kad "komunistai kalba puse lūpų". Net blogiau. Pasitaiko ir tokių partijos sekretorių, kurie patys grobsto "socialistinę nuosavybę" ir kitiems padeda grobstyti ("Tiesa", 1964.12.18; "Valstiečių Laikraštis", 1964.8.26). Net "Komunistas" (1964.Nr. 4, p. 33) pareikalavo partijos vadovus, kad nesitaikstytų su partiečių nusikaltimais.

Lygiagretė komsomole

Komsomolas — partijos rezervai. Ir savo organizacine struktūra atitinka partijos organizacinę sandarą. Chruščiovas ir komsomolui buvo įvedęs dvilypę organizaciją: vieną pramonei, statybai, kitą — žemės ūkiui. Chruščiovui kritus, gruodžio 8 atstatyta senoji vieninga komsomolo organizacijos sandara. Tačiau pati viena organizacija dar negarantuoja savo narių nusistatymų ir nuotaikų. Juo labiau, kad pasak "Komjaunimo Tiesos" (1964.9.27), "žmogui 16-17 metų visai nelengva suvokti gyvenimo reiškinius" ir "gana dažnai juoda palaikoma baltu, o paviršutiniška — tikru". Ir dar blogiau, kai pats komsomolo darbas "slysta reiškinių paviršiumi". Antai, Vilniaus Pedagoginio Instituto komsomolo metiniame

susirinkime sekretorės ataskaita — "visų metų fakulteto komjaunuolių darbo rezultatų apžiūra" — susirinkusiųjų visai nedomino. Asot "Komjaunimo Tiesos" (1964.9.26), "nebuvo nuoširdaus, atviro komjaunuoliško pokalbio ir studentų pasisakymuose. Kalbėjusieji iš tribūnos net nebandė analizuoti trūkumų ..., nekėlė jų priežasčių... Abejingumas komjaunuoliškai pareigai" (Plg. pasisakymą apie partijos susirinkimą. Aut.). Arba "Komjaunimo Tiesa" (1964.8.8.) cituoja Kelmėje atostogaujančių studentų tokias mintis: "Nuobodu Kelmėje. Kad bent šokiai dažniau būtų"; "Duokite šokių! Kas be jų?"; "Kai čia senoviškai šoka, mane tik juokas ima"; "Nėra šokių — nėra kultūros"; "Kodėl čia Kelmėje žmonės gyvena kaip be skonio? Taip retai būna šokiai" ...; "Argi tai šokiai, jei muzika senoviška?.. Duokite džazą"; "Ką mums belieka daryti? Štai ką — greičiau važiuoti atgal". Pasak "Komjaunimo Tiesos", "visų mintys panašios kaip vandens lašas". "Visi jie — komjaunuoliai ... Mokykloje buvo aktyvūs... Atvažiavo atostogauti — iš karto supliuško". Viso tokių Kelmėje apie 30: iš Kauno politechnikos ir medicinos institutų, iš Vilniaus universiteto ir pedagoginio instituto, statybos technikumo ir kitų aukštųjų ir vidurinių specialiųjų mokyklų. O gruodžio 4 "Komjaunimo Tiesa" mini tokius atsitikimus: Plungės "Linų audinių" fabriko komjaunuolis Algis Bubnelis "nudūrė peiliu komjaunuolę Genutę", "Mažeikių rajone Pašerkšnės kaime komjaunuolis Romas Girdenis išprievartavo ir pasmaugė savo pusseserę". Panašiais keliais eina Bubnelio draugai Šakinis, Makarevičius. Todėl nenuostabu, kad kai kurie komsomolo nariai tik ir laukia, kol sueis 28 metai (amžiau riba, kurios sulaukęs komsomolo narys automatiškai paliauja buvęs aktyvus komsomolo narys). Tada, pasak "Tiesos" (1964.7.4) komsomolo narys pasako: "Niekas daugiau galvos nebekvaršins". Be abejojimo, neapdairu būtų iš sovietinės spaudos aukščiau minimų duomenų darytį partiją ir komsomolą apibendrinančių išvadų. Bet net jeigu tai ir tebūtų sporadiški, ne apideminiai reiškiniai, jie verti dėmesio.

"Respublikos" kompetencija susiaurinta

"Respublikinė" okup. Lietuvos prekybos ministerija ir "respublikinis" mokslinio tyrimo darbų koordinavimo komitetas nuo 1964.2.26. paversti "sąjunginėmis - respublikinėmis" institucijomis. Reiškia, nuo tada tos įstaigos yra pavaldžios ne tik okup. Lietuvos ministrų tarybai, bet ir betarpiškai Sovietų Sąjungos atitinkamoms įstaigoms. Po šio "respublikos suverenumo" susiaurinimo, "respublikinės ministerijos" yra: 1) autotransporto ir plentų, 2) miškų ūkio ir miško pramonės, 3) socialinio aprūpinimo, 4) statybos, 5) švietimo, 6) viešosios tvarkos ir 7) žemės ūkio gamybos ir paruošų. (Pastaroji 1965 pavasarį taip pat paversta "sąjunginė - respublikine"). "Sąjunginės — respublikinės" yra: 1) finansų, 2) gynybos, 3) kultūros, 4) prekybos, 5) ryšių, 6) sveikatos apsaugos ir 7 užsienių reikalų. Gynybos ir užsienių reikalų "ministerijos" figuruoja tik "konstitucijoje". Faktiškai jų nėra.

Tarp kitų XIV partijos suvažiavimo nutarimų dėmesio vertas nutarimas, kad "partijos, valdžios, komjaunimo organizacijos, milicijos, teisino, prokuratūros organai sustiprintų kovą prieš nusikalstamumą, socialistinės nuosavybės grobstymą, kyšininkavimą, spekuliaciją, veltėdystę, viešosios tvarkos pažeidėjus". Gal dėl to ir "Komunistas" (1964. Nr. 4) pakartojo iš "Voprosi istorii KPSS" straipsnį apie Sovietų Sąjungos saugumo policiją, kurioje esą "atkurtos ČEKA šlovingosios tradicijos". Šalia partiečio statomas čekistas. Šalia etatinių čekistų Chruščiovas 1959 įve-

dė "visuomeninius", atseit, savanorius družininkus — "draugovininkus". Okup. Lietuvoje 1964 buvo 3673 družinos ir 68,877 družininkai, t. y. 1 družininkas 44 Lietuvos gyventojams, neskaitant etatinių čekistų ir milicininkų ("Komunistas", 1964 Nr. 4, p. 35, nr. 7, p. 29).

Ryšiai su užsieniu

Nors visi ryšiai su užsieniais yra išimtinėje Kremliaus žinioje, sovietinei propagandai rūpi rodyti "respublikų" suverenumą. Todėl suprantamas ir sovietinės spaudos pasigyrimas, kad "šiuo metu respublika palaiko ekonominius ryšius su 65 užsienio šalim, tame tarpe su 14 nepriklausomų Afrikos valstybių", kad "didelę paramą Tarybų Lietuva teikia besivystančioms Azijos ir Afrikos šalims", kad "Egipto Ašuano užtvankai 10 įmonių tiekia armatūrą, stakles, dažymo aparatus, suvirinimo apregatus", kad "stiprėja respublikos prekybiniai ryšiai su Togo, Jemenu, Sirija, Tunisu", kad "Tarybų Lietuva išėjo į platų tarptautinės prekybos kelią", kad "Tarybų Lietuvos gaminiai pernai (1963) buvo demonstruoti ir susilaukė aukšto įvertinimo Akroje (Ghana), Tunise, Bomake (Mali), Damaske, Tripolyje, Adis-Abeboje — iš viso dvylikoje tarptautinių parodų" ("Valstiečių Laikraštis", 1964.5.1).

Faktiškai Lietuvos gaminiai siunčiami į atitinkamus kraštus tik pagal Sovietų Sąjungos užsienių prekybos ministerijos nurodymus. Lietuva atlieka tik ekspeditoriaus darbą. Ir tarptautinėse parodose Lietuvos gaminiai dalyvauja ne Lietuvos, o tik Sovietų S-gos vardu su ženklu "Made in USSR", bet ne "Made in Lithuania".

Antra vertus, Kremlius yra labai jautrus visiems užsieniniams faktams ir reiškiniams, kurie vienaip ar kitaip paliečia Sovietų Sąjungos pozicijas okup. Lietuvoje. Propagandinis reagavimas į tai paprastai pavedamas atitinkamiems sovietiniams kvislingams. Pvz. "Tiesos" vyr. redaktorius G. Zimanas Maskvos "Novoe Vremia" paskelbė atvirą laišką buv. JAV prezidentui Eisenhoweriui dėl jo pareiškimo JAV spaudai Baltijos valstybių laisvės reikalu. Zimanas įtikinėja buv. JAV prezidentą, kad 1940 Sovietų Sąjungos karinės jėgos Lietuvos ne okupavo, o tik "Lietuvos liaudis nuvertė uzurpatorius", kad "per visą ilgaamžę istoriją Lietuva niekada nežinojo tokio plataus ir demokratiško, visuotinio ir slapto balsavimo", kad rusų tauta tik padėjo lietuvių tautai "nusimest kolonijų jungą", kad rusų tautą "su Pabaltijo tautomis sieja tvirti ryšiai ir bendras istorinis likimas".

Savo ruožtu, pavergtiesiems lietuviams demoralizuoti sovietinė spauda cituoja Kremliui naudingus užsienio komunistų pasisakymus, žinoma, nutylėdama, kad tai komunistų pasisakymai. Pvz. "Komjaunimo Tiesa" (1964.10.16) cituoja ilgą ištrauką atviro laiško iš "People World" kongresmanui James Rooseveltui dėl jo pareiškimo Amerikos kongrese Pavergtųjų Tautų Savaitės proga. Kadangi Rooseveltas palankiai atsiliepė apie Baltijos tautų laisvės kovą ir reikalavo sovietinės okupacijos pašalinimo, cituojamas laiškas įtikinėja, kad tai negera. Esą "dabar pone Rooseveltai, tarybinės Pabaltijo respublikos klesti ... Parduotuvės pilnos prekių ... Seni namai griaunami ir jų vietoje statomi nauji ... Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje, pone Rooseveltai, darbininkai betarpiškai dalyvauja gamybos valdyme" ir t.t.

Labai nepatinka Kremliui iš laisvojo pasaulio siunčiami ginimėms siuntiniai, nes tai griauja sovietų propagandą, kad "parduotuvės pilnos prekių", kad "žmonėms čia užtikrintas socialinis aprūpinimas nuo pat gimimo iki gyvenimo pabaigos" ("Komjaunimo Tiesa", 1964.10.16).

Siuntinių gavėjai Lietuvoje yra išstatyti nuolatiniam spaudimui. "Tiesa" (1964.12.22) rašo, kad "biržiečiai žino, kad E. Č. dažnai gauna sunkius siuntinius iš savo brolio ... žmonės piktinasi tais, kurie ... žemina tarybinių žmonių orumą, maldaudami siuntinių". Tai "skudurninkų moralė" — priekaištauja "Tiesa". Laikraštis primena Sovietų Sąjungos muitų atitinkamus nuostatus ir ragina miliciją ir prokuratūrą daugiau domėtis siuntinių gavėjais. "Bausti juos reikia" — šaukia "Tiesa". Suterorizuotas vienas mokytojas savo viešoj išpažinty "Tarybiniame Mokytojuje" (1964.4.16) prisipažįsta 1957 gavęs siuntinį, tačiau po kurio laiko nuo siuntinių gavimo atsisakęs, "bet nepakankamai principingai", nes ir toliau gaudavęs žmonos ir uošvės vardu. Ateičiai pasižada nė jų vardu siuntinių nepriimti. O "Tiesa" (1964.4.26) cituoja Šiaulių "Raudonąją Vėliavą", kurios redakciją esą "keletas žmonių, kurių vardu atėjo siuntiniai iš užsienių", prašė "per laikraštį atsakyti šių siuntinių organizatoriams". "Tiesa" tą atsakymą cituoja. Atsakymas mini du siuntinių gavėjus: C. Zilbermaną ir M. Segalį, taip pat cituoja jų laiškus Dinerman Ltd. Londone. Zilbermanas rašąs: "Dirbu didelės pramoninės įmonės vyr. buhalteriu. Atlyginimas geras. Man visiškai nereikalingi jūsų siuntiniai". Segalis rašąs: "Primygtinai prašau nevarginti savęs ir nieko nesiųsti nei mano nei mano žmonos adresu". Nuo savęs "Raudonoji Vėliava" priduria, kad siuntiniais "priešas mėgina sudaryti vaizdą, jog kapitalo šalyse esąs aukštas gyvenimo lygis", kad siuntinių siuntėjai "pasiryžę juodinti mūsų gyvenimą". Panašius kaltinimus daro siuntiniams ir "Valstiečių Laikraštis" (1964.3.20). Jis cituoja Alytaus "Komunistinį Rytojų", kuris paskelbė kolchozininko laišką savo giminaičiui Kanadoje, prašantį atsiųsti vilnonių skarelių. Nuo savęs "Valstiečių Laikraščio" redakcija aiškina, kad laiško autorius "nenori suprasti" tuo laišku "purvais drabstęs savo Tėvynę", t.y. Sov. Sąjungą, kad tame kolchoze 1963 "gavo už darbadienį po 1,5 kg grūdų ir po 15 kapeikų" ir "kas dirba, tam užtenka". Ta proga laikraštis priekaištauja Balfui ir "įvairiems išlaisvinimo komitetams", kurie siunčia "propagandos tikslais užsienietiškus skudurus, nebeturinčius paklausos namuose". Jei Kremliui nemagėtų svetima valiuta — siuntiniai veikiai būtų nutraukti. Tiesa, neseniai laisvųjų lietuvių spaudoj pasirodė sovietinių agentūrų skelbimai vietoj siuntinių siųsti dolerius, už kuriuos gavėjai gausią sovietinių prekių. Čia geras Kremliui "business". Ir svetima valiuta plauks, ir sandėliuose dūlėjančios sovietinės prekės išeis apyvarton, ir niekas negalės demonstruoti, "jog kapitalo šalyse esąs aukštas gyvenimo lygis".

Rusinimas ir komunistinimas

"Komunistas" (1964 nr. 11, p. 14-15) aiškina, kad okupuotos Lietuvos keitimasis kultūros ir mokslo kadrais su "broliškomis respublikomis" "įgyja vis didesnį mastą", kad "kaskart didesnis vaidmuo priklauso bendranacionalinei kalbai", kad "nacionalinio kūrinio pasirodymas rusų kalba daugeliu atvejų prilygsta antram jo gimimui", kad "rusų kalba ... tapo savotišku tramplinu, kurio dėka sovietinių tautų nacionalinės kultūros vertybės pasiekia socialistinės stovyklos darbo žmones", kad "rusų kalbos mokėjimas atveria duris į pasaulinės ir rusų kultūros lobynus". Kitas "Komunistas" (1964 Nr. 6, p. 25) informuoja, kad Vilniaus radijo laidos transliuojamos ne tik lietuvių, bet ir rusų kalba, kad "per radiją ir televiziją plačiai propaguojamos kitų sovietinių tautų dainos ir šokiai", pasakojama apie visų "respublikų ekonomiką, istoriją, kultūrą", kad "Tarybų Lietuvos ... radijo ir televizijos vaidmuo internacionaliniam žmonių auklėjimui... dabar yra

žymiai svaresnis, negu jis buvo prieš dvejus-trejus metus", kad "nuolat keičiamasi radijo ir televizijos laidomis su Baltarusija, Estija, Latvija," kad rusų kalba leidžiamas "bendras televizijos žurnalas", kad "daugelyje Lietuvos statybų greta lietuvių dirba ir ... rusai, baltarusiai, ukrainiečiai ...". Dar kitas "Komunistas" (1964 Nr. 8 p. 66) įtaigoja, kad lietuviai švęstų "visaliaudines šventes": lapkričio 6, gegužės 1, gruodžio 5 (Konstitucijos), kovo 8 (Moters), gegužės 9 (Pergalės), liepos 21 (liaudies seimo), taip pat Sovietų Armijos dieną, Aviacijos dieną, Statybininko, Geležinkelininko, Šachtininko, Mokytojo, Medike, Kosmonauto dienas, Gyvulininkystės dieną, Derliaus dieną, Žiemos, Pavasario, Jūros, Gėlių dienas ir kitas "visaliaudines šventes". Pagal "Komunistą" labai svarbu "panaudoti internacionalinius (t. y. rusiškus) elementus naujose šventėse", "daugiau ir drąsiau perimti (brolišku respublikų) sukurtas šventes, tradicijas, papročius ar paskirus jų elementus", nes "etnografiniai elementai ... nevisada gali sutapti su nūdieniu gyvenimu". "Komunistas" siūlo "kai kurias ("brolišku respublikų") dainas (derliaus ir kitų švenčių) ... įtraukti į mokyklose mokomų dainų repertuarą". Žemės ūkio akademijos agronomijos ir žemės ūkio mechanizacijos fakultetuose, Kūno kultūros institute, Veterinarijos akademijos zootechnikos fakultete, Vilniaus universitete, Kauno medicinos institute, Kauno politechnikos instituto Vilniaus skyriuje yra studentų grupės, kurioms visi dalykai dėstomi rusų kalba.

Savo ruožtu Lietuvos jaunimas ne tik nuo Vakarų aukštųjų mokyklų atkirstas, bet ir nuo vadinamų satelitų. Užtat grūdamas į rusų aukštąsias mokyklas. "Tiesa" (1964.7.11) pažymi, kad lietuvių mokosi šiose rusų aukštosiose mokyklose: Lemonosovo unitersitete Maskvoje, Voronežo universitete, Gorkio universitete, Kalinino politechnikos institute Leningrade, Maskvos istorinių archyvų institute, Maskvos aukštojoj technikos mokykloj, Maskvos cheminės technologijos institute, Maskvos energetikos institute, Maskvos vietinės pramonės technologiniame institute, Leningrado politechnikos institute, Leningrado miškų technikos akademijoje, Gorkio politechnikos institute, Riazanės radiotechnikos institute, Leningrado kino inžinierių institute, Leningrado tiksliosios mechanikos optikos institute, Voronežo politechnikos institute, Ivanovo cheminės technologijos institute, Maskvos poligrafijos institute, Krasnodaro politechnikos institute. Pvz. Lietuvos mokyklų mokslinio tyrimo instituto bendradarbis L. Jovaiša savo dizertaciją pedagoginių mokslų kandidato laipsniui rašo rusų kalba ir gina Maskvoje, ne Vilniaus ar Šiaulių pedagoginiame institute. J. Žiugžda išprievartautas skelbti mokslo vardu aiškiausią melą, faktų iškraipymus, tikrovės nutylėjimus apie Lietuvos - Rusijos santykius, kad tik pavergtą lietuvį įtikintų Rusijos palankumu Lietuvai (J. Žiugžda: Lietuvių ir Rusų tautų santykiai istorinio vystymosi eigoje, Kaunas, 1964). O "Tiesa" (1964.12.12.) aiškina, kad Lietuvos komunistai yra patriotai todėl, kad "gausina Lietuvos indėlį į visos Sovietų šalies didvyriškus žygius, į komunistinės visuomenės statybą". O jau pats "tikrieji savo Tėvynės patriotai", pasak "Komjaunimo Tiesos", (1964.4.15), tai yra tie komsomolo nariai lietuviai, kurie savanoriškai "dalyvavo didvyriškame plėšinių šturme, pasiaukojamai dirba Kazachstano ir Sibiro statybose, Donbaso šachtose, Karelijos miškuose". Šiam "patriotizmui" ugdyti yra ne tik rusų mokyklos, spauda, radijo ir televizijos rusiškos laidos, ne tik nuolatinis rusų teatras Vilniuje, bet ir gausios kitų rusų teatrų gastrolės, "tautų draugystės fakultetai", "tarp-

respublikiniai muzikų draugystės mėnesiai", "internacionaliniai klubai" ir t.t. ir t.t. Pravieniškių mokyklos pionierių draugovė 1964 pavadinta Dmitrii Otiakovskio vardu. O kiek tokių draugovių yra Morozovo, Polevojaus, Lenino ir kitų rusų vardais? Arba kolchozai? 59 Lenino, 32 Černiakovskio, 25 Mitčiūrino, 22 Ždanovo, 17 Kalinino, 14 Kyrovo, 10 Čepajavo, 9 Dzeržinskio, 7 Vorošilovo, 4 Puškino, 2 Budionno, 2 Suvorovo, 2 Gorkio, po 1 Gagarino, Matrosovo, Kutuzovo, Pokriškino, Rokosovskio, Michnovo, Višinskio, Dimitrovo, XIX SS KP suvažiavimo, XX SS KP suvažiavimo. O kiek buvo Stalino?!

Lietuvos gamyklos gamina ne "Kregždutes" ar "Ereliukus", kaip sovietinė spauda rašo, o tik "Lastoškas", "Erlionokus", "Viatkas", "Volchovus". O štai Lietuvos mokyklų naujausių vadovėlių pavyzdžiai skaitvardžiams:

> "Pirmasis pasaulyje kosmonautas Jurijus Gagarinas nuskrido aplink žemę 40,000 kilometrų per 1 val. ir 48 minutes. Germanas Titovas apsisuko aplink žemę daugiau kaip 17 kartų per 25 valandas 18 minučių. Trečias tarybinis kosmonautas Andrijonas Nikolajevas skrido 95 valandas. Jis apskriejo žemę daugiau kaip 64 kartus".

Arba pvz. literatūros kursas IX klasei. Jame pasaulinei literatūrai 28 pamokos, lietuvių literatūrai — 51 pamoka ir rusų literatūrai 80 pamokų (30 lietuvių kalba ir 50 rusų kalba). Tarp jų, Šekspyrui 3, Čekovui 13, Balzakui 4, Tolstojui 11, Byronui 3, Puškinui 18, Baranauskui, Kudirkai — po 3, Janoniui 5 ("Tarybinis Mokytojas", 1964.8.30).

Komunistinimas tėra rusinimo lazdos antrasis galas.

Komunistinimo bendrajai programai 1964-65 mokslo metams buvo numatyta 12 temų: 1) "Kova už taiką ir pasaulinės revoliucijos proceso vystymas", 2) "Mūsų epochos pobūdis ir pasaulinio komunizmo judėjimo generalinė linija", 3) Socialistinė sistema — lemiamas revoliucinis dabarties veiksnys", 4) "Marksas - Leninas apie socializmo ir komunizmo statybos dėsningumą", 5) Komunizmo statybos Sovietų Sąjungoje tarptautinė reikšmė, 6) "Markso - Lenino mokymo išvystymas apie socialistinę valstybę" 7) "Markso - Lenino mokymas apie partiją ir jo išvystymas komunistų partijos programoje", 8) "Markso - Lenino mokymas apie masių ir asmenybės vaidmenį istorijoje", 9) "Kapitalistinių šalių darbo klasės kova dabartiniame etape", 10) "Nacionalinio išsivadavimo etapas", 11) "Marksas - Leninas — visų šalių komunistų mokymas", 12) "Komunistų partijų tarptautinė vienybė" ("Valstiečių Laikraštis", 1964.9.16.). Šalia šios bendrosios programos, atskiros organizacijos, mokyklos, miestai, rajonai sudaro savo papildomas programas. Pvz. Kauno A. Mickevičiaus vidurinė mokykla savo komunistinimo programoje dar numatė: 1) "Sovietinė Lietuvos valstybė 1918-1919", 2) "Lietuvos buržuazinės valstybės susidarymas", 3) "Buržuazijos viešpatavimas 1920-1926", 4) "Fašistinė buržuazijos diktatūra", 5) "Liaudies kova prieš fašizmą", 6) "LTSR susikūrimas", 7) "Lietuvių tauta didžiajame tėvynės kare", 8) "Lietuvių tautos (sovietiniai) didvyriai", 9) "Buržuazinių nacionalistų niekšiška veikla", 10) "Istorinė lietuvių ir rusų tautų draugystė", 11) "Lietuvių tauta išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu" ("Tarybinis Mokytojas", 1964.11.29). "Tarybinė Mokykla" (1964 Nr. 6, p. 8, 10, 12) okupuotos Lietuvos mokykloms 1964-65 m. teikia tokią komunistinimo programą: 1) temos: "Neišardomos tarybinių tautų draugystės žiedai lietuvių literatūroje", "Kijevas — senosios kultūros centras", "Penkiolikos seserų būry", atseit 15 sovietinių respublikų būry, "Šalis plati ir daug draugų"; 2) RSFSR savaitės šūkiu:

"Klestėk, laisvųjų respublikų sąjunga, amžiam didžiosios Rusios sukurta". Tokios savaitės programoj numatyta: pirmadienį, rusų kalbos mokytojams vadovaujant, rusų dailės parodos apžiūra klasėmis; antradienį sueigos rusų kalba; trečiadienį rusų literatūros paroda; ketvirtadienį filmas "Normandija — Nemunas" ir jo aptarimas; penktadienį RSFSR radijo valandėlė; šeštadienį atviras komsomolo susirinkimas tema "Mūsų mokslas, mūsų darbas tau, tarybine Tėvyne"; sekmadienį internacionalinis draugystės vakaras su rusų dainom, eilėraščiais, muzika.

Komunistinimo programoje labai svarbus vaidmuo skiriamas Lenino kultui. Tam reikalui "Tarybinė Mokykla" rekomenduoja mokykloms įtaisyti "Lenino kambarį" ir jame pavaizduoti temas ; "Leninas ir spalis", "Leninas ir vaikai", "Leninas dailininkų kūriniuose", "Dainos apie Leniną", "Eilėraščiai ir žymių žmonių mintys apie Leniną", "Leninas pašto ženkluose, "Rašytojai, kuriuos Leninas mėgo", "Lenino laiškai", "Leninas ir komjaunimas", "Leninas ir kompartija", žymenys su Lenino atvaizdu, albumai apie Leniną, maketai, vaizduoją Lenino gyvenimą etc.

Svarbiausioji komunistinimo priemonė — mokykla. "Mūsų vaikai turi politikuoti", todėl "nuo pat pirmųjų vaiko žingsnių ... mokytojai stengiasi auklėtinių širdyse skiepyt meilę socialistinei tėvynei", "diegti neapykantą mūsų priešams", kurie "nusibastę užjūrin, šildosi Dėdės Samo užkrosny, galanda dantį prieš socializmo keliu žengiančią, komunizmą statančią Lietuvą" ("Tarybinis Mokytojas", 1964.3.26). Kaip tas "vaikų politikavimas" praktiškai atrodo? Štai Šiaulių 9-ojo vaikų darželio praktika.

— Šiandien į mūsų grupę atvyko svečias, — paskelbė kartą laisvų žaidimų metu 3-sios grupės auklėtoja.

— Koks gi svečias? Visi susidomėjo. Tuo metu grupės auklėtinės įnešė naują žaislą. Tai buvo lėlė — negriukas.

— Jo vardas Džonis, — aiškino viena mergytė. — Jis tik ką atvyko iš laivo. Jo tėvelius nužudė ponai, o jį patį įmetė į jūrą, bet tarybiniai jūreiviai Džonį išgelbėjo ir atvežė į mūsų šalį. Dabar jis gyvena su mumis.

— Vaikai net rankutėmis suplojo. Toks gražus negriukas! Jie dabar gerai prisiminė neseniai auklėtojos skaitytą eilėraštį apie negriuką Džonį. Šis eilėraštis šiandien jiems ir pasitarnavo, organizuojant įdomų žaidimą.

— Juk jis našlaitis, — nuoširdžiai užjausdamos, kalbėjo mergaitės.

— Čia jam bus gera. Galės lankyti mūsų darželį, turės gražių žaisliukų. O paskui eis su visais į mokyklą, sėdės viename suole, su kuriuo tik panorės. Niekas jo neskriaus, kaip ten ponų šalyje.

—Neverk, Džoni, — paglosto mergaitės ("Tarybinis Mokytojas", 1964.5.21).

O štai Pandėlio internato pamokos pavyzdys:

— Aiškinant trečiokams apie tikrinius daiktavardžius bei jų rašybą, pirmą pamoką rašome sakinius ir pratimus apie karius fronto lauke. Pavyzdžiui, "Karys nuo Volgos žengė lig Nemunėlio žilo", "Per Nemuną jis kėlės bevydamas fašistą", "Būsim mes Marytės Melnikaitės, jos kovų ir žygdarbių verti" ... Sakinyje "Jie išvijo mirtį ir atnešė gyvenimą,", žodį "jie" liepiu pakeisti tikriniais daiktavardžiais. Mokiniai, prisiminę įvairių tautybių didvyrius, savarankiškai įrašo jų pavardes ... Sekančioje, įtvirtinimo pamokoje rašome sakinius ir užduotis apie šiandieninį karių gyvenimą, apie taikų

tarybinių žmonių darbą. Savarankiško darbo metu mokiniai pabraukia tikrinius daiktavardžius tokiuose sakiniuose: "Tarybinė Armija budriai saugo mūsų Tėvynės sienas", "Tu laimė mūs, Tėvyne mylima, narsių karių pelnyta kovose". Šiandien tu laiminga, Tarybų Lietuva, nes ranką rūpestingą tau ištiesė Maskva" ir t.t. ("Tarybinis Mokytojas", 1964.9.27).

Komunistinimo programoje žymus vaidmuo skirtas vadinamajai "Žinijos" draugijai. Pasak jos pirmininko akademiko J. Matulio, "Žinijos" "visos paskaitinės propagandos leitmotyvas buvo, yra ir bus darbo žmonių auklėjimas sovietinio patriotizmo ir socialistinio internacionalizmo dvasia". "Žinija" turinti apie 20,000 narių — propagandistų, kurie "padeda partijai ugdyti naują žmogų" ("Valstiečių Laikraštis", 1964.3.29).

"Komjaunimo Tiesa" (1964.10.4.) prie "veiksmingų masinės propagandos priemonių" jungia ir vadinamus "liaudies universitetus", kurie esą "išvarė gilią vagą, ... auklėdami kilnius tarybinio patriotizmo ir proletarinio internacionalizmo jausmus". Jų esą 85 su 246 "fakultetais" ir 38,000 "studentų".

Reikšminga komunistinimo priemonė yra ir vadinama "Kraštotyros draugija". Pasak "Komjaunimo Tiesos" (1964.4.5), ji nušviečia "vokiškų ir buržuazinių nacionalistų piktadarybes", "liaudies gynėjų žygdarbius", "fašistinės okupacijos padarinių likvidavimą", "ugdo tautų draugystės jausmus". Jos "medžiaga naudojama komunistiniam jaunosios kartos auklėjimui". Pasak "Komjaunimo Tiesos", "sunku rasti vidurinę mokyklą, kurioje nebūtų jaunųjų kraštotyrininkų". Ką jau bekalbėti apie "kraštotyrininkus", kai net Lietuvių Teatro Draugijoje "ypač išplėstas paskaitinis darbas marksistinės - leninės estetikos" klausimais ("Pergalė", 1964, Nr. 5, p. 180).

Tuo tarpu sunku spręsti, katras sovietinės okupacijos lazdos galas — rusinimas ar komunistinimas — pavergtąją mūsų tautą labiau įskaudina. Visokiu atveju Kremlius abiem lazdos galais to paties tikslo siekia — sunaikinti tautinę lietuvių individualybę.

O laisvės ilgesys — visuotinis

Gal vaizdžiausia laisvės ilgesio apraiška yra pasitaiką sienose ir šaligatviuose pionierių ir komsomolo narių išrašomi antisovietiniai šūkiai, nekalbant apie vyresnio amžiaus lietuvius, "kurie skundžiasi baltos duonos stoka", arba "kurie nesuvokia ar nenori suvokti mūsų gyvenime esančių trūkumų priežasčių, niurzgia, tyčia skleidžia įvairius tauškalus, gandus" ("Tarybinis Mokytojas", 1964.4.9).

Laisvės ilgesys nėra aplenkęs nė intelektualų. J. J. "anaiptol ne žalias bernelis. Jo kišenėje Kauno Politechnikos instituto diplomas, už pečių — aštuonerių metų darbo stažas ... Jis ir šiandien neužmiršta pasididžiuoti, kad buvo vienas pirmųjų Alytaus komjaunuolių", — prisipažįsta "Tiesa" (1964.6.27), apsimesdama nesuprantanti, kodėl J. J. "užsidėjo juodus akinius ir ėmė visiems įrodinėti, kad visa tai, kuo šiandien didžiuojasi Tarybų Lietuvos darbo žmonės — tušti dalykai". Maža to, "jis piktomis replikomis ir šmeižtais išmargino knygą "TSKP XXII suvažiavimo medžiaga" ir nunešė ją į biblioteką, kad skaitytų ir kiti ...". O tarp tų primargintų "šmeižtų" buvo net toks, kad "ateizmo propaganda — sąžinės laisvės apribojimas", kad nematyt socializmo pranašumo prieš kapitalizmą, nes "Amerika turi pasistačiusi 120 aukštų namą, o Lietuva — ne". Be to, J. J. "turi ir gana didelių teritorinių pretenzijų". Matyt, nori, kad Donelaičio Tolminkiemis būtų Tolminkiemiu, o ne "Čystija Prūdy". Už visą tą "kontrrevoliuciją" Lietuvos

mokslų akademijos chemijos instituto vadovybė J. J. pašalino iš aspirantūros, "kaip gyvenimui ir mokslininko darbui nesubrendusį". Bet J. J. nėra vienintelis. Antai, "Literatūra ir Menas" (1964.12.4) pasakoja apie savo amžininkus: "Jonas, gabus, energingas inžinierius, kaip daug žadantis įdarbintas solidžioj sostinės įstaigoj. Atrodo, tik imk gyvenimą glėbiais, džiaukis ir dalink į visas puses savo džiaugsmą". Bet kur tau! Pasirodo, "mūsų kartoj yra ir tokių žmonių, kurie, persisotinę Konstitucijos suteiktomis taisėmis, suklumpa prieš amerikinį paveiksliuką žurnale, kaip prieš tobulos laimės formą. Ak, automobilių lakas, ak, moterys ... Šitam dievukui kartu su kitais (mano pabraukta. Aut.) beveidžiais lankstosi Jonas. Tas dievukas reikalauja aukų. Ant jo aukuro Jonas sudėjo viską — pradedant diplomu ir žmogaus orumu, baigiant Tėvyne", t. y. Sov. Sąjunga. Blogiausia, kad Jonas "tyčia nenori žinoti nuostabių tarybinio mokslo ir technikos pasiekimų. Jis linkęs tvirtinti, kad tik ten viskas nuostabu, o svarbiausia — tik ten inžinierius esąs tikras inžinierius: su pora mašinų, su dvylikos kambarių butu. Jonas nemažai skaito, mėgsta kiną, teatrą, vaizduojamąjį meną, yra aistringas sportininkas. Tačiau jis neskaitė "Kraujo ir pelenų", nes "Jono supratimu, mūsiškiai dar nesukūrę nieko tokio, kas būtų verta jo dėmesio". Pasak Jono, "mūsų sistema — tai vidutinybės sistema, ir sudėtingesnei natūrai čia skirta uždusti ... Apie ką bekalbėtum su juo, akyse negęsta įniršis, kodėl jis neturi kūrybinės laisvės" ... Matot ko! Kūrybinės laisvės!

Kauno miesto komunistų partijos ideologinė komisija surinko 959 miesto inžinierių anketas. Jas vertindamas, "Komunistas" (1964 Nr. 9, p. 48) pripažįsta, kad "apklaustų inžinierių dalyvavimas propagandiniame darbe kelia didelį susirūpinimą. Iš 959 žmonių tiktai 134 — "žinijos" nariai. Vos septintoji dalis ... Visai nedalyvauja mokslinių, techninių ir politinių žinių propagandoje komunalinio ūkio inžinieriai. Ateistiniais, jaunimo auklėjimo, politiniais klausimais perskaitytos 6-9 paskaitos... Atskirų jaunų inžinierių tarpe vis dar yra abejingumo, irzlumo nuotaikų. Jie viskuo nepatenkinti". Panaši padėtis medikuose. Pasak "Komunisto" (1964. 6 nr., 56 p.), "tenka pripažinti, kad pačių medikų tarpe taip pat pasitaiko neigiamų reiškinių darbe ir buityje, senos buržuazinės pasaulėžiūros recidyvų. Ne visi dar atsikratę ir religinių atgyvenų".

Bet laisvės ilgesys yra užgriebęs ne tik gimnazistus ir intelektualus. Antai, "Tiesa" (1964.9.9.) rašo, kad "į redakciją atėjo laiškas — piktas, įžūlus, užgauliojantis. Laiškas, drabstantis purvais tarybinius žmones (atseit, rusus), profsąjungas. Autorius nesiskaitė su žodžiais, nejautė jokios atsakomybės už save". Tai laiškas Klaipėdos statybininko V. V. dėl buto. Bet blogiausia, kad laiške "jis liaupsina kapitalistinę Ameriką, kurios jis niekada nematė".

Šie faktai įgalina suprasti Lietuvos komunistų partijos centro ideologinio skyriaus vadovo P. Mišučio teigimą, kad "dviejų ideologijų — komunistinės ir buržuazinės — kova mūsų dienomis tapo nepaprastai aštri", kad "imperialistai ... plačiai naudoja ideologinę diversiją, mėgina remtis sąmoningais ir nesąmoningais svetimų pažiūrų nešiotojais, kurių dar, deja, pasitaiko pas mus" suprask, Lietuvoje, nes "yra dar atskirų politinių nesubrendėlių", lengvai kimbančių "ant buržuazinės propagandos meškerės kabliuko", "neištvermingų pasitaiko ir jaunimo tarpe" ("Komjaunimo Tiesa", 1964.6. 19). Pasak "Tiesos" (1964.11.21), ta kova "vyksta politikoje, moralėje ir kitose ideologinės kovos srityse". "Buržuazinių atgyvenų platintojai siekia panaudoti kai kurių žmonių

religingumą, kaip priemonę svetimoms pažiūroms skleisti ... Reakcingi dvasininkai mėgina iškraipyti mokslo pasiekimus, išpūsti mūsų gyvenime dar pasitaikančius trūkumus".

Šiems okupantui pavojingiems reiškiniams sužlugdyti, kad nevirstų atviru pasipriešinimu, Kremlius griebiasi preventyvaus teroro, kurio ryškus pavyzdys 1941 m. tautos sukilimo septynių dalyvių byla 1964 kovo mėnesį Klaipėdoje. Tarp nuteistųjų, kaip atsimename, buvo ir Balfo reikalų vedėjas kn. L. Jankus. Apskritai ir sovietiniai įstatymai pripažįsta senatį, tai yra nusikaltimo pasenėjimą tuo atveju, kai, neiškėlus bylos per įstatymo nustatytą laiką, po to nusikaltimas tampa nebaudžiamas. Ir šiuo atveju senatis buvo suėjusi. Tik "humaniškieji" sovietų įstatymai sovietinio režimo patogumui yra nustatę kai kurias išimtis senaties atžvilgiu, būtent, senaties neprivalomumą politinėms byloms. Formaliai įstatymai senaties taikymą politinėse bylose palieka teismo valiai. Faktiškai tatai reiškia — partijos valiai, trumpai — Kremliaus valiai. Žinoma, Kremliaus valia 1941 tautos sukilimo dalyvių bylai ar 1944-1952 partizanų byloms senatis niekada neveiks. Todėl ir panašių į 1964 Klaipėdos bylą preventyvaus teroro bylų galima laukti ir daugiau. Tik ar šioks sovietinis "humanizmas" galės sužlugdyti visuotinį laisvės troškimą — kitas klausimas.

OKUPUOTOS LIETUVOS KULTŪRINIS GYVENIMAS 1964

MEČYS MUSTEIKIS

Generalinė linija

Okupanto kultūrinę politiką ir okupuotos Lietuvos kultūrinio gyvenimo bendrą atmosferą gana atvirai dėsto, atrodo, vyr. Lietuvos kultūrinis politrukas **Tiesos** vyr. redaktorius G. Zimanas lapkričio ir gruodžio **Komuniste:** "TSRS tautų kultūrinis bendradarbiavimas — svarbi jų tolesnio suartėjimo sąlyga". —Nacionalinė specifika, — rašo Zimanas, — yra tai, kas būdinga vienai ar kitai tautai, — atsiprašau, — "nacijai", bet "specifikos negalima absoliutinti ir dirbtinai išpūsti jos reikšmę, **negalima reikalauti, kad ji visada būtų išlaikoma".** (Mano pabraukta. M. M.). Ir kam ta specifika, jei "dabartiniu laikotarpiu partija paskelbė naują etapą nacionalinių santykių srityje", jei "mūsų šalyje nacijos toliau vienijasi, suartindamos savo ekonomiką, plėsdamos bendradarbiavimą visose veiklos srityse", jei "ypač plečiasi kultūrinis bendradarbiavimas", jei "socialistinių nacijų bendravimas kultūros srityje reiškia jų visų kūrybinį darbą, vystant daugianacionalinę tarybinę kultūrą". ir jei "bendravimas šia prasme yra bendrų kultūros vystymosi dėsningumų pasireiškimas nacionaline forma, toms **formoms savitarpiškai veikiant."** (Mano pabraukta. M. M.). Būdinga, kad Zimanas ribojasi tik Sovietų Sąjungos tautomis, nutylėdamas ne tik komunistinės Kinijos, bet ir satelitų kultūros santykį tarpusavy ir su Sovietų Sąjungos kultūra. Zimanas praryja klausimą, kodėl albanai, bulgarai, čekai, lenkai, rumunai, vengrai savo socialistinę kultūrą gali turėti, Zimano žodžiu tariant, nacionalinę, o estai, latviai, lietuviai — tik daugianacionalinę? Ko-

dėl? Todėl, kad tada subyrėtų Zimano "daugianacionalinės kultūros vystymosi dėsningumų" dialektika, ir beliktų plika brutali sovietų pavergtų tautų rusifikacija.

"Daugianacionalinei" kultūrai skatinti Zimanas "milžinišką vaidmenį" skiria radijui, televizijai, gausėjantiems "broliškųjų respublikų" pasitarimams, seminarams, simpoziumams, bendriems mokslo leidiniams, "didėjančio masto pasikeitimui kultūros, mokslo kadrais", "vis dažnėjančiam" tarprespublikiniam saviveiklininkų bendravimui, mokyklų tarprespublikiniams ryšiams, tarprespublikiniam turizmui, bendriems konkursams, dekadoms, "kaskart didesniam vaidmeniui bendranacionalinės kalbos". "Nacionalinio kūrinio pasirodymas rusų kalba, — rašo Zimanas, — daugeliu atvejų prilygsta antram jo gimimui". Matyt tam, kad išvengtų dvigubų "gimdymo skausmų", kai kurie lietuvių veikalai iškart leidžiami rusų kalba.

Šiuo metu pagrindinis "daugianacionalinės kultūros" uždavinys — "spartinti kiekvienos iš jų (sovietų tautų) **socialistinio kultūros turinio formavimąsi"** (pabraukta **Komunisto**), padėti "apsivalyti nuo buržuazinio nacionalizmo liekanų, nuo praeities atgyvenų", turtinti "nacionalines kultūras kilniomis proletarinio internacionalizmo, komunizmo idėjomis". Ta proga Zimanas prisimena ir "buržuazinius nacionalistus, kurie, už jūrių marių besėdėdami, šaukia apie 'rusinimą'". Šaukia nevidonai, ir Zimano politrukai nepasiekia jų užčiaupti!

Literatūra

Lietuvos literatūros ir rašytojų padėčiai suprasti pravartu prisiminti **Pergalės** rugsėjo numeryje atspaudas iš Maskvos **Komunist,** kuriame skaitome, kad "auklėjimas dabar yra pirmaeilis praktinis partijos uždavinys", kad "tuo galima paaiškinti didžiulį partijos dėmesį literatūrai ir menui, šiam subtiliam instrumentui, veikiančiam žmoniu protus ir širdis", kad "tačiau menas tik tada tampa patikimu dvasiniu partijos ginklu, kai gyvenimo reiškiniai jame vaizduojami, aiškiai suvokiant komunizmo statybos perspektyvas", kai "socialistinio realizmo pagrindas — gyvenimo tiesa ... išreikšta meniniais vaizdais iš komunistinės pasaulėžiūros pozicijų" ir kai "svarbiausia — matyti gyvenimo raidos perspektyvų, jo keitimosi tendencijos". Todėl pvz. po Sovietų S-gos kompartijos centro komiteto nutarimo apie trąšų gamybą **Literatūra ir Menas** (vasario 15) paskelbė iš **Literaturnaja Gazeta** "Žodį apie didžiąją chemiją", raginantį rašytojus "pagalvoti apie savo vietą visasąjunginiame žygyje už chemijos įdiegimą mūsų liaudies ūkyje". Todėl **Sovietų Sąjungos** (ne Lietuvos) rašytojų sąjungos sekretoriato posėdis drauge su "konsultantais nacionalinių literatūrų reikalams" kovo mėnesį svarstė "tarybinių tautų literatūros sąveikos stiprinimą" ir tam numatė "įdiegti Tarybų šalies literatūriniam gyvenime socialistinio internacionalizmo principus", "daugiau tarprespublikinių literatūrinių diskusijų", "bendrus tarprespublikinius apybraižų, kritikos straipsnių ir kitų kūrinių rinkinius", "bendras rašytojų išvykas į didžiąsias statybas" ir apskritai "literatūros visasąjunginį rezonansą". (Balandžio **Pergalė,** 185 p.). Todėl "tautų draugystės tema mūsų literatūroje neatsiejama nuo kovos prieš buržuazinę ideologiją iš viso, ypač prieš nacionalizmą" (**Komunistas** 1964 Nr. 12, 16 p.). Todėl "apie novatoriškumą negalima kalbėti atitrauktai nuo partiškumo". (**Literatūra ir Menas,** 1964.5.23). Todėl anot **Pergalės** (1964 Nr. 5 p. 138, 184) "daugelis respublikos literatūros mokslo problemų koordinuojamos Sovietų Sąjungos Mokslų Akademijos vadovaujančiose įstaigose ir mokslinėse tarybose". Pvz. kovo 24 Sov.

MEČYS MUSTEIKIS
1915. 2. 28 - 1965. 4. 10

Aukštaitis iš Laučiūniškių, Salako vls., Zarasų aps. Darbininko, Draugo, Europos Lietuvio, Į Laisvę, Tėviškės žiburių bendradarbis, ELI vedėjas, Europos Lietuvių Fronto Bičiulių vadovybės narys.

Dar savo kovo 20 laiške Į Laisvę redaktoriui rašė:

Gal jau ir užsirūstinote, kad taip ilgai užvilkinau 1964 m. apžvalgą. Baigiau ją tik šiandien. Kai kurių dalykų dar nevisus duomenis turėjau, bet vistiek spragos tėra labai mažos, nereikšmingos. Ateityje pasistengsiu Į Laisvę parašyti ir trumpesnių straipsnelių... Tik sąlygas darbui šiuo laiku turiu pasibaisėtinai blogas. Tarp mūsų kalbant, gyvenu penkių lovų kambary — visi kiti ligoniai sunkesni už mane...

Nuoširdžiai Jūsų

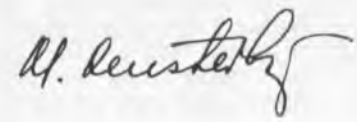

S-gos MA literatūros ir kalbos skyriaus biuras svarstė Lietuvos Mokslų Akademijos ruošiamo "Didžioji Spalio revoliucija ir lietuvių literatūra" veikalo planą ir kitus "lietuvių tarybinės literatūros mokslo klausimus". "Aptariant lietuvių tarybinės literatūros tyrinėjimo problemas, ... svarstymo eigą apibendrinęs Sovietų Sąjungos MA narys - korespondentas M. Chrapčenka ... pasiūlė vertingiausius respublikos darbus išleisti rusų kalba visasąjunginiam skaitytojui". Va, tau ir "respublikos" suverenumas! Ir vis dėlto tos visos okupanto košmariškos pastangos nepajėgia tautinės lietuvių kūrybos užmušti. Nomina sunt odiosa. Bet jų apstu nuo pačios jauniausios iki pačios vyriausios kartos. Stambiausias literatūrinio gyvenimo 1964 įvykis buvo Donelaičio gimimo 250 metų sukaktis. Ji plačiai paminėta. Išleistas L. Gineičio "Kristijonas Donelaitis ir jo epocha", J. Kabelkos "Kristijono Donelaičio raštų leksika". Surusintam į Čystija Prudy Tolminkiemyje pastatytas paminklinis akmuo. Prie Vilniaus universiteto centrinių rūmų pastatyta skulptoriaus Bogdano sukurta Donelaičio statula. Kybartų gimnazija pavadinta Donelaičio vardu. Susuktas filmas "Sveiks, svieteli margs". Taip pat paminėtos sukaktys: S. Valiūno 175 metų gimimo, A. Vilkutaičio - Keturakio 100 metų gimimo, S. Daukanto 100 metų mirties, J. Andziulaičio - Kalnėno 100 metų gimimo, M. Šikšnio 90 metų amžiaus, M. Grigonio 75 metų amžiaus, Z. Gaidamavičiaus - Gėlės 70 metų gimimo, S. Neries 60 metų gimimo, K. Borutos, A. Miškinio ir T. Tilvyčio 60 metų amžiaus ir J. Dovydaičio 50 metų amžiaus.

Gruodžio 7 Vilniuje aktorių namuose vyko V. Mykolaičio - Putino lyrikos vakaras. Putino poeziją skaitė L. Noreika. Pasak **Pergalės,** "tai buvo tikra poezijos šventė".

Knygos

1964 okup. Lietuvos leidyklos perkrikštytos. Vietoj grozinės literatūros leidyklos atsirado "Vaga", vietoj politinės ir mokslinės literatūros leidyklos — "Mintis", vietoj pedagoginės literatūros leidyklos — "Šviesa". 1964 Lietuvoje veikusios 1747 bibliotekos. Periodikoj buvo paminėtas šių naujų knygų pasirodymas:

Poezijos: A. Ažusienio — Žvaigždžių milijardai, 112 p.; V. Bložės — Nesudegantys miestai, 111 p.; K. Borutos — Suversti arimai, 339 p. J. Degutytės — Sniego lelija, 24 p.; J. Jakšto — Balti vidudieniai, 98 p.; V. Karaliaus — Ugnies estafetė, 67 p.; J. Kaškaičio — Augo beržas, 132 p.; J. Kėkšto — Lyrika, 144 p.; J. Marcinkevičiaus poema Donelaitis; 54 p.; V. Montvilos — Laisva daina, 55 p. ir Į saulės taką; S. Neries — Kur baltas miestas, 143 p.; E. Selelionio — Žvaigždėta žemė, 111 p.; L. Skabeikos — Vidurnakčių aikštėse, 264 p.; T. Tilvyčio — Deja, dar pasitaiko, 110 p.; P. Vaičaičio — Yra šalis, 143 p.; J. Vaičiūnaitės — Per saulėtą gaublį, 52 p ; M. Vainilaičio — Grigo ratai, 40 p.; A. Venclovos — Ar tu žinai tą šalį, 70 p.; J. Paleckio, kaip ir dera "respublikos prezidentui", rusiškai "Na žiznennom puti", 190 p.

Prozos: L. Aleksandravičiūtės — Negaliu užmiršti, 300 p.; V. Audronašos — Aukso žmogus, 244 p.; A. Baltrūno — Ar tu mane šauki? 228 p.; A. Bieliausko — Mes dar susitiksime, Vilma, 419 p.; V. Dautarto — Mano tėtis partizanas, 134 p.; J. Dovydaičio — Žydrieji ežerai, 474 p. ir Sparnuoti vyrukai, 242 p.; A. Gudaičio - Guzevičiaus — Sąmokslas, 723 p.; M. Jackevičiaus — Brandenburgo vartai, 194 p.; L. Janušytės — Iki pasimatymo, 128 p.; J. Josadės — Neatplėšk mano laiško, 151 p.; V. Krėvės — Apsakymai, 237 p.; R. Lankausko — Trečias šešėlis, 84 p.; A. Laurinčiuko — Trečioji dolerio pusė; Liaudies pasakos — Nė velnio nebijau, 176 p.; R. Lukinsko — Gamtos klaida, 127 p.; A. Markevičiaus — Vaistininko duktė, 119 p.; J. Mikelinsko — Vandens nešėja, 316 p.; V. Miniaus — Į žvaigždes pasirengę, 203 p.; R. Narečionio — Įkurtuvės, 64 p., D. Rodos — Garsios firmos bankrotas, 144 p.; A. Sprindžio — Ateina šeštadienis, 163 p.; S. Tomarienės — Užburtos birbynės, 94 p.; A. Venclovos — Pavasario upė, 470 p.; A. Vienuolio — Prieš dieną, 247 p.; P. Višinskio — Raštai, 662 p.; V. Žilinskaitės — Mano neapykanta stipresnė, 227 p.

Įvairios: Apie kai kurias partinio gyvenimo puses Kinijos kompartijoje, 28 p.; Auksas burnoje — velnias galvoje, politinė satyra, 303 p.; Avyžius — Bėkim, žvėrys, pažiūrėti, 29 p.; A. Balsys ir P. Mikuckas — Kaip aš nustojau tikėti, 91 p.; V. Barauskas — Ąžuolai grūdinasi vėtrose, 92 p.; A. Baltrūnienė — Kosmonautai, 192 p.; D. Besčastnas — Vatikanas, kokį mačiau. 23 p.; S. Bistrickas — Prie jūrų žydriųjų, 72 p.; V. Brigmanas — Mačiau saulėtekį, atsiminimai, 246 p.; E. Budreika — Estetiška darbo aplinka. 68; P. Buitvydas — Gyvybės arterija, 58 p.; L. Ciunis — Mečys Chadaravičius, 104 p.; A. Čedavičius — Ateistinis darbo žmonių auklėjimas, 95 p.; S. Čepulienė — Profsąjunginis judėjimas Lietuvoje, 120 p.; P. Česnulevičiūtė — O debesys plaukia ir plaukia, pjesė, 48 p.; S. Daukantas — Lietuvos girios senovėje, 30 p.; V. Dirkevičius — Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje. 232 p.; Filosofija, 4-as t., 168 p. atskiri straipsniai rusų kalba; J. Gaudrimas — Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos, 328 p.; R. Gibavičius — Lietuvių grafika, 103 p.; V. Giedra — Murklys ieško šeimininko, 79 p.; L. Gineitis — Kristijonas Donelaitis ir jo epocha, 382 p.; A. Gricius — Buvo, buvo, kaip nebuvo, 102 p ; Gyventojų apsauga nuo šiuo-

laikinių naikinimo priemonių, 218 p.; P. Gudynas ir Pinkus — Palangos gintaro muziejus, 64; K. Inčiūra — Žemaitė, pjesė, 83 p.; G. Isokas — Vidurmiškio žiburiai, 80 p.; D. Judelevičius — Gyvasis šekspyras, 270 p.; E. Jurėnas — Dailė, 56 p.; A. Juška — Nuo žemės iki Plutono, 87 p.; J. Kabelka — Kristijono Donelaičio raštų leksika, 278 p.; Komunistinio auklėjimo pagrindai; 391 p.; D. Kučinskas — Mirtininkų vienutėje, atsiminimai, 236 p.; K. Kubilinskas — Darbininkai, žaidimas, 20; V. Kubilius — Naujų kelių beieškant, literatūros kritika, 379 p.; K. Karosienė — Su taikos misija aplink pasaulį, 224; R. Kaškauskas — Linksmos pamaldos, 40; A. Kazanavičienė — Praeities vaizdeliai, 31; I. Kostkevičiūtė — Literatūros dienovidžiai, 331 p.; S. Krasauskas ir G. Kanovičius — Linksma akim, 71; Lietuvos Mokslų Akademijos darbai: a) Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida, 256; b) Iš lietuvių kultūros istorijos, 4-as t., 295 p.; c) Lietuvių tautosaka — dainos, raudos, 739; d) Lietuvių etnografijos bruožai, 683; e) Lietuvių karas su kryžiuočiais, 355 p.; f) LTSR architektūros klausimais, 304 p.; LKP nutarimai ideologijos klausimais, 75 p.; LKP atsišaukimai, 744 p.; LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai (kalbotyra), 230 p.; LTSR civilinis kodeksas; Literatūra, 7-as t., 196 p. (dalis straipsnių rusų kalba); K. Macevičius — Ilgai brandintas grūdas, atsiminimai, 322 p.; A. Makūnaitė — Grafika, 40 p.; S. Markonis — Sakramentai, 140 p.; S. Matilaitis — Krikščionybės atsiradimas ir jos esmė, 119 p.; K. Marukas — Kas tokią širdį turi. 141 p.; A. Matutis — Vyturių vainikas, 47 p.; V. Merkys — Liudvikas Janavičius, 231 p.; Metraštis: LTSR ekonomika ir kultūra 1963; 215 p.; J. Minkevičius — Naujoji Tarybų Lietuvos architektūra, 32 p.; V. Misevičius — Žmonės praranda rojų, 158 p. ir Granatos sprogsta vidurnaktį, 135 p.; P. Naraškevičius — Beržų žydėjimas, 47; J. Olekas — Neramios naktys, atsiminimai, 239; Pedagogika ir psichologija 126 p., atskiri straipsniai rusų kalba; Partinio darbuotojo žinynas, 698; V. Petkevičius — Gilės nuotykiai ydų šalyje, 157; K. Preikšas — Raštai, 351; B. Pranskus — Proletarinė lietuvių literatūra, 502 p.; Prieš dogmatizmą ir vulgarizmą mene ir literatūroje, ginčas su Kinija, 28 p.; V. Radaitis — Kol bent vienas prie altoriaus, 115; P. Rauduvė — Grafika, 40 p.; V. Raupėnas — Lietuvių chorinės literatūros chrestomatija, 298 p.; J. Rimantas — Petras Rimša pasakoja, 387 p.; L. Rymeikis — Rungtynes laimi teisėjas, 40 p.; V. Rimkevičius — Ratas, pjesė, 114 p.; Kelias, pjesė, 28 p.; V. Rudokas — Kepėjo miestas, 32 p.; A. Ruzgaitė — Lietuviško baleto kelias, 75 p.; M. Sluckis — Nedėkingas ančiukas, 28 p.; J. Sokas — Oi tu sakal sakalėli, 127; K. Surblys — Svarbiausioji pasaulinio revoliucinio pertvarkymo jėga, 48 p.; K. Šklėrius — 32 reprodukcijos; L. Tarvydas — Gyvybės paslaptys, 44 p.; Trumpa filosofijos istorijos apybraiža, 735 p.; A. Vaitiekūnienė — Vaižganto apysaka "Dėdės ir dėdienės", 274 p.; B. Vaitkevičius — Knygų ekonomika ir planavimas, 164 p.; V. Vaitkevičiūtė — Lenkų - Lietuvių žodynas, 627 p.; J. Varnas — Aš nenoriu kariauti, 32 p.; V. Vildžiūnas —Pakelti kumščiai, atsiminimai, 267 p.; K. Vyšniauskas — Darbo organizavimas pramonės įmonėje, 110 p.; A. Žukauskas — Oro šulinys, 32 p.

Vertimai: V. Abramavičius — Taras Ševčenka ir Vilnius, 79 p.; A. Achmatova — Poezija, 66 p.; A. Agrovskis — Įvairi drąsa, 225 p.; N. Aleksejevas — Vyšnių duburys, 287 p.; M. Aliger — Poezija, 47 p.; T. Anbinderis — Nuo proletariato diktatūros į visaliaudinę valstybę, 51 p.; T. Arisima (japonas) — Moteris; N.

Asanovas — Pagrobta siela, 104; I. Babelis — Raitelių armija, 272 p.; G. Baklanovas — Pėda žemės; 263 p.; B. Balteris — Likite sveiki, berniukai, 311 p.; A. Beliašvilis — Perėja, 302 p.; A. Bikčentajevas — Pasiuntinio duktė, 166 p.; V. Bykovas — Trečioji raketa, 186 p.; V. Boldyrevas — Mėlynojo erelio žuvimas, 343 p.; J. Bondarevas — Tyla, 283 p.; F. Bonoskis — Brolis Bilis Makajus, 227 p.; S. Borikas — Didžioji šeima, 52 p.; H. Borovikas — Žaliasis driežas, 248; S. Bontanti — Saulės skersgatvis, 170 p.; B. Brecht — Motušė Kuraž, 296 p.; Brazilų pasakos, 231 p.; T. Brėza — Šventosios Rotos Tribunolas, 231 p.; Buriatų liaudies pasakos, 163 p.; N. Chruščiovas — Sparčiau vystyti chemijos pramonę, 115 p.; A. Čiakovskis — Tolimos žvaigždės šviesa, 231 p.; C. Čonos — Aš jums pasakosiu apie savo sūnų, 222 p.; Dievai miršta, 195 p.; N. Dilaktorskaja — Haidnas, 263 p.; O. Dončenka — Lukija, 192 p.; F. Dostojevskis — Užrašai iš mirusiųjų namų, 378 p.; T. Dreiseris — Amerikoniškoji tragedija 2 tomai, 463 ir 478; J. Drucė — Stepių baladės, 190; M. Džalilis — Moabito sąsiuvinis, 103 p., rusų kalba; N. Džumajevas — Karavaną veda žvaigždės, 239 p.; F. Engelsas — Liudvikas Feuerbachas, 50 p.; F. Eria — Pagedę vaikai, 296 p.; A. Ernandas Kata — Perlas, 167 p.; A. Fadejevas — Jaunoji gvardija; H. Falada — Vokiečių pasakos; M. Feraunas — Žemė ir kraujas, 187; V. Fomenka — Žemės balsas, 334; F. Freidheimas — Marksizmo - Leninizmo pradininkų veikalai Lietuvoje, 119 p.; P. Gamara — Berliuretės upelio paslaptis, 158 p.; J. Germanas — Brangus mano žmogau, 607 p.; V. Genzelis — Bažnyčia keičia savo veidą, 32 p.; I. Golosovskis — Noriu tikėti, 307 p.; A. Gladilinas — Brigantina pakelia bures; D. Graninas — Skrendu į audrą, 367 p.; M. Gregoras — Tiltas, 239 p.; I. Indranė — Lazdynų lieptas, 547 p.; G. Isokas — Žvėrys ir žvėreliai, 32 p.; E. Hemingway — Žaliosios Afrikos kalvos, 192 p.; Homeras — Odisėja, 482 p.; O. Hiuet — Sukasi verpstė, 230 p.; N. Hikmetas — Romantika, 271 p.; A. Honegeris — Aš - kompozitorius, 199 p.; N. Jakutskis —Deimantų ieškotojai, 182 p.; J. Jezepčikas ir D. Staselis —Iš pelenų pakilęs kaimas, 39 p.; N. Karatajevas ir I. Stepanovas — V. Europos ir Rusijos ekonominių teorijų istorija, 392 p., (rusų kalba); M. Karimas — Trijulė, 139 p.; Kazachų liaudies pasakos, 268 p.; E. Kazakevičius — Mėlynasis sąsiuvinis (apie Leniną), 165 p.; N. Kazandzakis — Vėl Kristų kala ant kryžiaus, 483 p.; S. Kodyrzadė — Žiemos naktis, 206 p.; J. Kozakas — Marijana, 179 p.; L. Kručkovskis — Pirmoji laisvės diena, pjesė, 96 p.; V. Lacis — Po darganos, 351 p.; I. Lavreckis — Kolonializmas ir misionieriai, 103 p.; V. Leninas — Vaikiška kairumo liga, 91 p.; I. Ležečnikovas — Ledo rūmai, 344 p.; J. Li — Kalnų vienkiemis, 247 p.; J. Linankoski — Daina apie ugniasnalvę gėlę 292 p ; S. Lopajevas — LKP idėjinis ir organizacinis stiprėjimas, 110 p.; Lukrecijus — Apie daiktų prigimtį, 584 p.; J. Magalifas — Pypliuko nuotykiai, 111 p.; V. Maksimovas — O žmogus gyvas 83 p.; L. Martynovas — Poezija, 79 p.; U. B. Matsonas — Trys lelijos, 278 p.; S. Maugham — Mėnulis ir skatikas, 189 p.; A. Maurois — A. Flemingo gyvenimas, 340 p.; T. P. Mečėnas — Balandės mirtis, 183 p.; P. Mirnas — Patvirkėlė, 547 p.; F. Miuntianus — Statulos niekad nesijuokia, 418 p.; A. Nakovskis — Marija prieš Piralkovą, 199 p.; D. Nolis — Vernerio Holto nuotykiai, 583 p.; Norvegų liaudies pasakos, 311 p.; G. Ošerovičius — Pažinimo medus, 163 p.; E. Ožeškienė — Marta, 254 p.; T. Pilė — Krevetės, 255 p.; D. Pisarevas — Kritika, 259 p.; B. Po-

levojus ir N. Žukovas — Mūsų Leninas, 118 p.; A. Prokofjevas — Poezija, 84 p.; L. Promet — Kaimas be vyrų, 303 p.; A. Protopova — Šeimoje, 109 p.; A. Rekemčiukas — Jaunystė — paikystė, 215 p.; N. Roleček — Mieloji šeimynėlė ir aš, 266 p.; I. Selisčevas — Volga ugny, 104 p.; J. Semionovas — Eidamas tarnybos pareigas, 162 p.; G. Serebriakova — Ugnies pagrobimas (apie Marksą), 496 p.; N. Sergejenkovas — Gyvi palaidoti, 91 p.; A. Smirnovas — TSRS Socialistinių nacijų suklestėjimas ir suartėjimas, 96 p.; A. Spelskis — Vilniaus perlas, 16 p.; J. E. Steinbeck — Mūsų nerimo žiema, 282 p.; ir Bėrasis ponis, 123 p.; M. Suslovas — Apie TSKP kovą už tarptautinio komunistinio judėjimo susitelkimą, 94 p.; A. ir B. Strugackiai — Ateiviai Saturno žiede, 255 p.; K. Šandoras — Liesiausios karvės metai, 390 p.; W. Šekspyras — Raštai, 5-as t., 402 p.; H. Šmahelova — Penketas iš Karlo gatvės; L. Taksilis — Evangelijos linksmybės arba Jėzaus gyvenimas, 363 p.; A. Tammsaarė — Tiesa ir teisingumas; V. Tchanis Tinis — Jūros puta, 183 p.; L. Timofejevas — Literatūros teorijos pagrindai, 436 p.; V. Turenskaja ir P. Melebejevas — Šventosios pinklės, 190 p.; M. Twain — Laiškai iš žemės, 330 p.; Ujaragas — Mamliukas, 135 p.; G. Ulanova — Balerinos mokykla, 31 p.; B. Ulubabianas — Apysaka apie mano draugą, 146 p.; V. Vasilenka ir S. Krasnikovas — Ugnies žiede, 262 p.; F. Verfelis — Verdi, 405 p.; F. Vigdorova — Šeimos laimė, 258 p.; G. Vladimovas — Didžioji rauda; V. Vladimirovas — Paskutinis konsulas, 407 p.; A. Voinovas — Drąsuoliai, 431 p.; K. Vorobjovas — Žuvę prie Maskvos, 123 p.; L. Voroncova — Sofija Kovalevskaja, 280 p.; L. ir V. Voroncovai — Ragelis šaukia milžiną, 202 p.; Z. Voskresenskaja — Per žvarbią miglą (apie Leniną) 112 p.; N. Zablockis — Poezija, 62 p.; M. Zosčenko — Paskutinis nemalonumas, 239 p.; B. Zveisalniekas — Prarasti metai, 259 p.

Rygoje išėjo Lietuvių — Latvių žodynas. Putino "Altorių šešėlyje" išėjo rusų kalba trečia laida. Jau liepos mėnesį Lietuvos spauda informavo, kad Mažosios lietuviškosios enciklopedijos pirmo tomo dalis medžiagos yra atiduota ir kad tas tomas numatytas išleisti 1964, antrasis — 1965 ir trečiasis — 1966. Bet pirmas t. laiku nepasirodė, nors jam bendradarbiauja 1000 autorių ir "beveik 100 redakcijos kolegijos narių **atlieka darbą visuomeniniais pagrindais**". (Mano pabraukta, M. M.). A-ha! Reiškia Kremlius ne tik draudžia Lietuvai leist pilną enciklopediją, bet ir mažąją sutinka leisti tik "operacinės sąmatos" pagrindu, atseit, kiek gausite už enciklopediją, tiek ir turėsite, nors jos tikslas "marksistiškai nušviesti istorinį lietuvių tautos vystymąsi, parodyti Lietuvos liaudies laimėjimus — broliškoje tarybinių tautų šeimoje socialistinės santvarkos metais". Matyt, Kremlius galvoja — kokia bebūt ta lietuviška enciklopedija, vistiek nebus tinkamas indėlis "daugianacionalinei" sovietinei kultūrai.

Gegužės 7 mirė rašytojas V. Anskaitis - B. Pranskus - Žalionis (g. 1902) ir birželio 9 — poetas ir "Pergalės" redaktorius V. Mozūriūnas (g. 1922).

Teatras

Okup. Lietuvos Kultūros Ministerijos Meno Tarybos išplėstinis posėdis kovo 23 tarp kitų klausimų svarstė ir teatro reikalus. Klausimo ref. Aleksaitė pripažino, kad "nacionalinės dramos" kokybė prasta ir pasigedo teatrų scenose klasikos kūrinių. Vienas iš labiausiai prasikišusių ir produktingiausių jaunųjų dramaturgų neabejotinai yra K. Saja. Šis, tik ketvirtą kryželį savo amžiaus pradėjęs, rašytojas jau išleido

į sceną 8 veikalus: "Septynias ožkenas", "Vis per gerą širdį", "Gaidžio pentinus", "Pirmąją dramą", "Nerima", "Saulę ir stulpą", "Silva studentauja" ir "Moteris eina per lietų". Kai kurie jų jau po 100 spektaklių sulaukė. O jo veikalų herojai jau tapo kasdieninės apyvokos dalyviais. Bet teatriniai politrukai juo nelabai pasitiki, nes pagal juos "kažkaip liguistai traukia jį degutuotos gyvenimo dėmės". Ogi tų "degutuotų dėmių" okup. Lietuvoj per akis.

1964 okup. Lietuvos teatras pastatė šias premjeras:

1. **Vilniaus Akademinis Dramos Teatras:** V. Rozovo "Kely". Režis. J. Rudzinskas, dekoracijos — J. Surkevičiaus; D. Pavlovos "Sąžinės" 'inscenizavimą (V. Tokariovo). Režis. V. Čibiras dail. M. Percovas; M. Gorkio "Dugne". Režis. J. Rudzinskas, dail. J. Surkevičius; čekų rašytojo P. Kohouto "Trečioji sesuo". Režis. V. Limantas, dail. M. Percovas; E. Radzinskio "104 puslapiai apie meilę". Režis. V. Čibiras, dail. M. Percovas; A. Liobytės "Meškos trobelė". Režis. S. Nosevičiūtė, dail. J. Surkevičius.

2. **Vilniaus Akademinis Operos ir Baleto teatras:** estų komp. M. Piatso vaikišką operą "Gudrųjį Ansą" pastatė V. Mikalauskaitė, dail. estas V. Peilis; J. Masenet operą "Manon" pastatė V. Mikšaitė, dail. D. Ūsaitė, dirig. R. Geniušas; P. Mascagni operą "Cavaleria Rusticana" pastatė J. Gustaitis, dail. J. Jankus; A. Chačaturiano baletą "Spartakas" pastatė V. Grivickas, dail. Pilypavičius, dirig. Ch. Potašinskas; A. Adamo baletą "Korsarą" pastatė B. Kelbauskas savo 60 metų amžiaus ir 40 metų teatrinės veiklos sukakčiai paminėti, dail. R. Sungailaitė, dirig. Ch. Potašinskas.

3. **Kauno Dramos Teatras:** K. Inčiūros "Žemaitę", režis. H. Vancevičius, dail. F. Navickas; R. Samulevičiaus "Studentišką novelę", režis. S. Motiejūnas, dail. J. Malinauskaitė; ispano F. Lorkos "Bernardos Albos namai", režis. H. Vancevičius, dail. F. Navickas; kirgizų rašytojo Aitmatovo "Mano tuopelė raudona skarelė" inscenizavimą (J. Osnoso), režis. tik baigęs režisūros mokslus K. Genys, dail. J. Malinauskaitė, muzika kompoz. A. Bražinsko; K. Sajos "Saulę ir stulpą".

4. **"Kauno Muzikinis Teatras:** F. Offenbacho komišką operą "Mėlynbarzdį" pastatė A. Ragauskaitė, dail. D. Mataitienė, baletmeisterė O. Sabaliauskaitė; S. Gounod operą "Faustą" pastatė A. Endrejevas, dail. M. Labuckas, dirig. J. Indra; F. Leharo "Grafą Luksemburgą; atnaujino E. Kolmanno operetę "Marica" A. Endrejevas, dail. M. Labuckas, dirig. J. Indra. Kauno muzikinis teatras nepatenkino kultūrinių politrukų, kam stato Leharą, Offenbachą, Straussą, o pamiršta "tarybinės nūdienos kūrybą ir socialistinių šalių muzikinę komediją" (**Literatūra ir Menas**, 1964. 4.4).

5. **Šiaulių Dramos Teatras:** V. Krėvės "Žentą" pastatė M. Karklelis ir P. Vaičiūno komediją "Tuščios pastangos" pastatė K. Tunkevičius, dail. J. Taujanskienė.

6. **Panevėžio Dramos Teatras:** M. Šolochovo "Pakeltos velėnos" inscenizaciją režis. J. Miltinis, dail. J. Surkevičius; V. Rozovo "Vestuves" pastatė J. Miltinis, dail. J. Čiuplys; L. Obuchovos "Širdies šilumą" pastatė V. Blėdis, dail. A. Stepanka, muzik. apipavidalinimas E. Karpio; V. Liubimovos "Stebuklingąją žolelę" (vaikų) pastatė V. Blėdis, dail. S. Kanaverskytė.

7. **Klaipėdos Dramos Teatras:** V. Mykolaičio - Putino "Valdovą" pastatė A. Žadeikis, dail. J. Surkevičius; K. Sajos komediją "Gaidžio pentinus" pastatė P. Gaidys, dail. A. Tarabilda; ispano A. Sastro "Madridas naktį nemiega" (kova prieš Franco) pastatė P. Gaidys; V. Bartko "Teiskite mus, žmonės" pastatė A. Žadeikis;

H. Radigasto "Nežudyk" pastatė B. Gražys, dail. F. Linčiūtė.

8. **Gastrolieriai:** Nors okup. Lietuvoje nuolat veikia rusų teatras, bet šalia jo, pasak **Komjaunimo Tiesos** (1964.6.10) Lietuvos žiūrovai "gėrėjosi Sovietų Sąjungos didžiojo teatro solistų menu, Lietuvos scenose pasirodė Armijos Centrinio teatro, Leningrado, Smolensko, Baku, Minsko, Tulos, Kalugos, Kišiniovo ir kitų šalies miestų kolektyvai". Tarp tų "kitų" buvo Sovietų Sąjungos mažasis teatras, Maskvos "Muzik - Hall", Maskvos lėlių teatras, Maskvos pantomimos teatras, Maskvos dramos teatras, Pskovo "Puškino" teatras; Gorkio dramos teatras Vilniuje gastroliavo apie mėnesį. Pasak **Komjaunimo Tiesos** ir Lietuvos saviveiklininkų repertuaras "vis labiau internacionalėja" rusų, gudų, ukrainiečių liaudies šokiais ir dainomis. Beje, Kaune gastroliavo Latvijos baletas.

Spaudoje paminėtos sukaktys: baletmeisterio B. Kelbausko 60 metų amžiaus ir 40 metų kūrybinio darbo, aktoriaus Derkinčio 60 metų amžiaus. Mirė: aktorė pensininkė Jadvyga Oškinaitė - Sutkuvienė (vasario 8), aktorius P. Kubertavičius (vasario 14), operos ir baleto režisierius J. Grybauskas (birželio 13).

Muzikinis gyvenimas

Vietoj konservatorijos Vilniuje atsirado meno institutas. Kodėl? Sovietinė spauda tyli, kaip ji tylėjo ir dėl Marijampolės teatro likvidavimo. Veikiausiai konservatorija pakeista "meno institutu" todėl, kad konservatorija labiau ryškina "nacionalinę specifiką", o "meno institutas" jau bus "daugianacionalinio" lygio mokykla. **Pergalė** (1964 Nr. 9 p. 149) pripažįsta "palyginti neaukštą lietuviškų simfonijų lygį pirmajame pokario dešimtmetyje", ir padarytą didelę pažangą per praėjusius 6-7 metus. Esą lietuviai kompozitoriai "iš Borodino - Glazunovo simfonizmo linijos 'persijungia' į Čaikovskio - Šostakovičiaus". Tačiau ir pastarųjų metų kai kurių kompozitorių simfonijose "daug kas dirbtina ir miglota", ir nejuntama, "kad jų herojų kova ir siekimai būtų **bendraliaudinės kovos ir siekimų dalis** (M. p. M. M.). Iš 1964 muzikinės kūrybos **Literatūra ir Menas** (1964.9.19) džiaugiasi komp. A. Bražinsko kantata "Plienas dainuoja", atskleidžiančia "plačią statybų panoramą" ir "perpinta tarybinių masinių dainų intonacijomis", ir komp. J. Bašinsko kantata "Čia mūsų tėvynė" (E. Matuzavičiaus žodžiai), kurios muzika "labai melodinga, daugiau lyrinė negu didinga". Ji turėtų būti 1965 dainų šventės repertuare. Šventės politinis tikslas atžymėti sovietinės okupacijos sukaktį kaip Lietuvos sovietinio išlaisvinimo įvykį. "Šventę pasitinkant, buvo paskelbtas konkursas pramoginiam šokiui ir pramoginio šokio muzikai sukurti". Iš komisijai pateiktų 15 šokių buvo atrinkti 5: "Rid-rito", M. Vaitulevičiūtės ir I. Subatniekienės, muzika A. Raudonikio, "Banga" A. Astiko, muzika A. Raudonikio, "Kuku" J. Lingio, muzika R. Žigaičio, "Čiukuras" A. Gineičio, muzika A. Raudonikio ir "Eglutė" A. Širmulio, muzika V. Telksnio. Kompozitorių sąjunga ir "Kultūros Ministerija" skelbė masinės dainos chorams, liaudies dainų ansambliams, menininėms agitbrigadoms konkursą iki lapkričio 15 d. Apie rezultatus spaudoj žinių nepasirodė.

Bene stambiausias okup. Lietuvos muzikinio gyvenimo įvykis 1964 buvo moksleivių dainų ir šokių šventė birželio 27-28 Vilniuje. Sovietų duomenimis šventėje buvo 15,000 dainininkų, 5000 šokėjų, 1100 skudutininkų, 534 akordeonistai. Repertuaras "daugianacionalinis". Šalia R. Žigaičio kantatos "Skambėk, moksleivių daina", K. Kavecko "Taikos dainos", buvo ir estų daina "Mažoji audėja", ukrainiečių "Kaimynė", italų "Raudonoji vėliava", rusų "Te visad

šviečia saulė". Šalia "Jaunųjų gamybininkų šokio", "Jaunųjų kosmonautų" šokio buvo estų "Dešinėn—kairėn", gudų "Bulba" ir t.t.

Iš kitų muzikinio gyvenimo įvykių užregistruoti šie:

Sausio mėnesį Vilniaus Filharmonijoje Maskvos konservatorijos aspirantės A. Dvarionaitės 2 fortepiono koncertai; ruso J. Fajerio diriguotas baleto muzikos koncertas; kamerinio orkestro su vargonais ir mokytojų namų vaikų choru "Ąžuoliukas" koncertas; ruso iš Leningrado diriguotas simfoninis koncertas Vilniuje ir toks pat Kaune.

Vasario mėn. Vilniaus Filharmonijoje B. Dvariono diriguotas simfoninis koncertas; Maskvos konservatorijos studentės H. Radvilaitės piano koncertas: Maskvos konservatorijos studento J. Dvariono smuiko koncertas; Vilniaus konservatorijos studentų trombonisto M. Tamošiūno ir pianistės S. Bielionytės rečitalis Kaune.

Kovo 15 Vilniaus Filharmonijoje komp. E. Balsio diriguotas jo kūrinių simfoninis koncertas; kovo 25 Vilniuje koncertavo Leningrado konservatorijos studentai: dirigentas J. Domarkas ir japonė smuikininkė T. Maechasi; Vilniaus universiteto liaudies dainų ir šokių ansamblis koncertu atžymėjo savo 20 metų sukaktį ir Kauno Politechnikos Instituto studentų ansamblis "Nemunas" koncertu atžymėjo savo 15 metų sukaktį.

Balandžio mėn. Vilniaus Filharmonijos simfoninio orkestro vienam koncertui Vilniuje, antram Kaune dirigavo H. Čižas iš Lenkijos; Leningrado konservatorijos aspirantas J. Aleksa dirigavo vienam "Pikų Damos" spektakliui ir vienam Vilniaus Filharmonijos simfoniniam koncertui; estas Jarvis dirigavo Vilniaus Filharmonijos kamerinio orkestro koncertui.

Liepos mėn. Vilniaus Filharmonijos B. Dvariono diriguotas simfoninis koncertas Palangoje. Jame smuiko solistas buvo J. Dvarionas.

Rugpiūčio 25 Vilniuje įvyko styginio kvarteto koncertas.

Rugsėjo mėn. J. Domarko diriguotas Vilniaus Filharmonijos simfoninis koncertas; S. Sondeckio vadovaujamo Vilniaus vidurinės meno mokyklos styginių orkestro koncertas Vilniaus Filharmonijoje; Vilniaus Filharmonijos simfoninis koncertas, diriguotas Leningrado konservatorijos profesoriaus N. Rabinovičiaus.

Spalio mėn. Vilniaus Filharmonijos S. Sondeckio vadovaujamo kamerinio orkestro koncertas; solisto V. Noreikos rečitalis.

Lapkričio mėn. Vilniaus Filharmonijoje komp. A. Klenickio 60 metų amžiaus sukaktis atžymėta jo kūrinių simfoniniu koncertu, jo paties diriguotu; kitame filharmonijos simfoniniame koncerte, diriguotame B. Dvariono, Bethoveno koncertą smuikui su orkestru atliko Maskvos konservatorijos diplomantė smuikininkė Audronė Vainiūnaitė; komp. B. Dvariono 60 metų amžiaus sukaktis atžymėta kamerinės muzikos koncertu, kuriame fortepionu skambino pats sukaktuvininkas; lenkas pianistas V. Malcužinskis iš Argentinos Vilniaus Filharmonijos simfoniniame koncerte atliko fortepiono partiją.

Gruodžio mėn. lietuvių liaudies muzikos koncertas Vilniaus Konservatorijoje (Meno institute); Birbynių kvinteto dešimtmečio sukakties paminėjimas; komp. J. Gruodžio 80 metų gimimo sukakčiai paminėti choriniai jo kūrinių koncertai Vilniuje ir Kaune.

Šiaulių muzikos technikumo 25 metų sukaktis atžymėta penkiais koncertais. Solistas E. Kaniava koncertavo Rygoje ir dainavo Latvijos operoj "Sevilijos Kirpėjo" spektaklyje. Solistas R. Siparis dainavo Latvijos operoj "Don Carlos" spektaklyje.

Vilniaus vidurinės meno mokyklos S. Sondeckio vadovaujamas styginių instrumentų orkestras koncertavo Budapešte ir kituose Vengrijos miestuose. Vilniaus styginis kvartetas (E. Paulauskas, K. Kalinauskaitė, J. Fledžinskas, R. Kulikauskas) dalyvavo Lježe (Belgijoje) tarptautiniame styginių kvartetų konkurse (žinoma, Sovietų Sąjungos titulu) ir laimėjo antrą vietą. Vilniaus dainų ir šokių liaudies ansamblis gastroliavo Vokietijos sovietinėj zonoj (Rytų Berlyne, Leipcige, Eisenhuettenstadte, Rostocke, Magdeburge, Erfurte, Schwerine), Čekoslovakijoj, ir "broliškose respublikose". Vilniaus liaudies ūkio tarybos vyrų choras "Aidai" gastroliavo Čekoslovakijoje ir Lenkijoje.

Balandžio mėn. Rygoje, o spalio mėn. Vilniuje vyko Latvijos ir Lietuvos operos ir baleto teatrų draugystės šventės, — geriausių bendrų pajėgų koncertai. Šalia operų ir baletų ištraukų programose buvo ir latvių ir lietuvių liaudies dainos. Žinoma, "daugianacionaliniam" šventės pobūdžiui buvo būtina į programą dėti ir rusų dainų.

Lietuvoje gastroliavo daugiausia iš Sovietų Sąjungos ar satelitų: simfoniniai orkestrai iš Bulgarijos ir Čekoslovakijos; estradiniai ansambliai iš Armenijos, Jugoslavijos, Lenkijos, Rusijos, Vengrijos, chorai iš Armenijos, Austrijos, Estijos (du); kamerinis orkestras iš Rusijos; rusų styginis kvartetas; vargonų virtuozas iš Belgijos ir Gudijos; rusų styginis kvartetas; vargonų virtuozas iš Belgijos ir Gudijos; pianistai iš Argentinos, Belgijos (2), Prancūzijos, Rusijos (2), Turkijos ir Vengrijos; o taip pat smuikininkas iš Jugoslavijos; solistai iš Bulgarijos, Jugoslavijos, Kanados, Lenkijos (2), Rumunijos.

Išleistos 3 ilgo grojimo plokštelės. Tai M. K. Čiurlionio muzikos rinktinė.

Vaizduojamasis menas

"Partiškumo, idėjiškumo ir meistriškumo organiška vienybė yra svarbiausia meninės kūrybos problema", taria **Komunistas** (1964 Nr. 7 p. 32). Bet "kartais žiūri į parodoje išstatytą drobę, vaizduojančią dabartinį mūsų gyvenimą, ir jauti, kad pramoninis pastatas, traktorius ar kukurūzų laukas yra tik mechaniški nūdienio peizažo atributai", atseit, kūrinys stinga partiškumo. "Pavaizduoti lauką arantį traktorių — tai dar ne viskas, reikia sugebėti pasididžiuoti tuo traktorium", moko **Literatūra ir Menas** (1964.2.15). "Respublikinė" dailės paroda vyko 1963-1964 sąvartoje. Apskritai įvertinta teigiamai, nes aiškiai daugiau "dabarties temų", "pramoninio dabarties peizažo" (VRE, Remontininkai, Chemijos gigantas), skulptūroj — komunizmo vadų portretų. Pasigesta tik, kad "tarybinių karių gyvenimas, jų žygdarbiai — dar silpnai atsispindi", bet tam reikalui numatyta 1965 speciali paroda "Taikos sargyboje". Lietuvos spaudoje buvo minimos šios parodos:

Sausio mėn.: dail. A. Tomkūnaitės - Krašienės teatro dekoracijų, grafikos ir tapybos.

Vasario mėn.: bendra R. Krukaitės, R. Kuncos, K. Zimblytės ir atskira P. Rauduvės grafikos darbų, abi Vilniuje. Kaune — taikomosios dailės: keramikos, dailiosios tekstilės, baldų, vitražo, mozaikos, dalyvaujant 50 autorių su 6000 eksponatų.

Kovo mėn.: A. Petrulio Vilniuje.

Balandžio 19 — "Dailininko diena". Ta proga Vilniuje Dailės muziejuje vyko taikomosios dailės ir teatro dailininkų kūrybos paroda. 120 autorių, 1100 eksponatų. Dailės salone — tapybos ir grafikos, Pedagoginiame Institute — skulptūros ir ex librisų. Be to buvo atskiros parodos I. Budrio, J. Čeponio, V. Dilkos, J. Galkaus, B. Jacevičiūtės, M. Ladigai-

tės - Vildžiūnienės, K. Naruševičiaus, A. Tomkūnaitės, V. Vildžiūno. Parodų buvę ir Kaune, Baisogaloje, Klaipėdoje, Šiauliuose.

Birželio mėn.: I. Trečiokaitės - Žebenkienės tapybos ir mozaikos darbų paroda Vilniuje, o Marijampolėje liaudies dirbinių, keramikos ir kt. darbų paroda.

Liepos mėn.: iš Vilniaus 10 dailininkų komandiruoti į "kūrybinę bazę" Varnių rajono kolchozuose; Telšių technikumo dėstytojai surengė taikomosios tapybos ir skulptūros darbų parodą.

Rugpiūčio mėn.: J. Baltruno tapybos darbų paroda Vilniuje.

Rugsėjo mėn.: Vilniaus Dailės muziejuje tematinių peisažų "Po gimtąjį kraštą" paroda.

Lapkričio mėn.: dail. V. Gečo tapybos darbų paroda, dail. A. Motiejūno, dail. M. Cvirkienės tapybos darbų paroda, grafikės A. Skirutytės graviūrų paroda. Visos — Vilniuje. Dail. A. Stauko paroda — Kaune.

Gruodžio mėn.: Šiaulių dailininkų paroda Šiauliuose; dail. A. Gudaičio — Vilniuje.

Lietuvių dailininkų parodos už Lietuvos sienų: sausio mėn. — grafikos darbų Maskvoje; kovo mėn. — grafikos darbų Lvove; birželio mėn. — grafikos darbų Frunzeje (Kirgizija); liepos mėn. — grafikos darbų Alma Atoje (Kazachstane); rugsėjo mėn. — Maskvoje vadinamoj liaudies ūkio laimėjimų parodoj "Sovietinės kultūros paviljone" buvo taikomosios ir dekoratyvinės keramikos, tekstilės, gintaro dirbinių paroda; spalio mėn. — grafikos darbų paroda Rygoje. Pasak **Literatūros ir Meno** (1964.6.13) Lietuvoje iki birželio mėn. jau buvo 14 dailės parodų iš "brolškųjų respublikų": Armenijos, Kirgizijos ... Gruodžio mėn. M. K. Čiurlionio Dailės muziejuje Kaune vyko Estijos, Gudijos, Latvijos ir Lietuvos teatro dekoracijų ir kostiumų eskizų paroda.

Birželio 15-16 Vilniuje vyko Lietuvos dailininkų sąjungos 5-as suvažiavimas. Dalyvavo "daug svečių iš brolškų respublikų, iš Maskvos, Leningrado", taip pat Sov. S-gos dailininkų sąjungos I sekretoriaus pareigas einanti prof. J. Belašova, Sov. S-gos Kultūros Ministerijos Meno Reikalų Valdybos viršininkas G. Timošinas ir lietuviškų kvislingų viršūnės: "prezidentas" J. Paleckis, LKP centro komiteto sekretorius A. Barkauskas, "premjero" pavaduotoja L. Diržinskaitė, Lietuvos komsomolo I sekretorius A. Česnavičius, New Yorkui pažįstamas LKP centro komiteto ideologinio skyriaus vedėjas A. Laurinčiukas, kultūros "ministras" J. Banaitis. Visi tie gausūs "svečiai" šį kartą užplūdo lietuvius dailininkus ne tik lietuvių vaizduojamojo meno "daugianacionaliniam" pobūdžiui pabrėžtl, bet, svarbiausia, dėl to, kad nuslopintų lietuvių dailininkų "revoliuciją" prieš Vilniaus Dailės Instituto likvidavimą. Mat, ne tik Vilniaus konservatorija paversta "Meno Institutu", bet ir **Vilniaus Dailės Unstitutas paverstas tik taikomosios dailės mokykla:** "pramoninė keramika, dailioji tekstilė ir drabužių modeliavimas, pramonės gaminių meninis konstruavimas, portretų apdaila" ... Grynoji tapyba, grafika, skulptūra Vilniaus Dailės Institute likviduota, matyt, dėl to, kad tuo būdu dailininkai "apsikrečia" "nacionalinės specifikos" bacilomis ir nepalinksta į "daugianacionalinį" meną. Kas kita bus, kai lietuviams vienintelė galimybė meno mokytis tebus Leningrade, Maskvoj ... Aprašydamas suvažiavimą **Literatūros ir Meno** savaitraštis (1964.6.20) tik orakuliškai paaiškina, kad "gana gyvai buvo diskutuojamos **taikomosios-dekoratyvinės dailės, monumentaliosios tapybos, pramoninės dailės** problemos". (Pabraukta originale, M. M.).

Liet. dailininkų sąjungai, kuri tė-

ra skyrius Sov. Sąjungos dailininkų sąjungos, priklauso 335 dailininkai. Suvažiavime buvo balsų, kad daug jaunųjų dailininkų pasilieka šalia sąjungos ir buvo siūloma steigti sąjungoje jaunųjų dailininkų sekciją. Lietuvos spaudoje 1964 buvo minimi šie dailininkai: grafikai — T. Balčiūnienė, L. Barisaitė, L. Bičiūnaitė, B. Demkutė, E. Gibavičius, P. Ilgūnas, P. Jucys, E. Jurėnas, V. Jurkūnas, V. Kalinauskas, V. Klemka, S. Krasauskas, A. Kučas, J. Kuzminskis, M. Ladigaitė - Vildžiunienė, L. Lagauskas, L. Liolys, A. Makūnaitė, V. Paršinas, L. Paškauskaitė, L. Pučkoriūtė, P. Rauduvė, L. Rymeikis, G. Rozinienė, A. Skirutytė, A. Steponavičius, A. Surgailienė, A. Tarabilda, D. Tarabildienė, B. Valantinaitė, V. Valius, S. Valiuvienė, V. Varanka, B. Žilytė ir A. Žukauskas; keramikai — J. Adomonis, B. Baliulevičius, A. Laucius, A. Ličkutė, V. Manomaitis, V. Miknevičius, Jonas Mikėnas, E. Tulevičiūtė, J. Vyšniauskienė, M. Vrubliauskas; skulptoriai— P. Aleksandravičius, A. Ambraziūnas, R. Antinis, K. Bogdanas, N. Gaigalaitė, G. Jokubonis, J. Kalinauskas, J. Kėdainis, K. Kisielis, J. Klemkienė, O. Lipeikaitė, Juozas Mikėnas, J. Mozūraitė, I. Naginskaitė, N. Petrulis, E. Radauskaitė, K. Švažas, V. Vildžiūnas, B. Vyšniauskas, B. Zalensas, L. Žuklys; tapytojai — J. Baltrūnas, J. Budrys, V. Ciplijauskas, M. Cvirkienė, J. Čeičytė, J. Čeponis, I. Danilova, V. Dilka, S. Džiaukštas, J. Galkus, V. Gečas, A. Griciūnaitė, A. Gudaitis, P. Gudynas, B. Jacevičiūtė, J. Jankus, E. Jurkūnienė, S. Jusionis, R. Kalpokas, D. Karaškaitė, A. Karatajus, V. Karatajus, G. Kariniauskaitė, L. Katinas, V. Kiaušinis, A. Krištopaitis, R. Krukaitė, R. Kunca, R. Lukšas, V. Mackevičius, A. Medutytė, M. Mildažytė, A. Motiejūnas, B. Motuza, K. Naruševičius, F. Navickas, V. Norkus, V. Palaima, M. Percovas, A. Petrulis, P. Porutis, V. Povilaitis, A. Pivoriūnas, A. Savickas, P. Sergejevičius, R. Songailaitė, A. Stasiulevičius, P. Stauskas, L. Surgailis, J. Surkevičius, J. Švažas, J. Taujanskienė, A. Tomkūnaitė - Krašienė, I. Trečiokaitė - Žebenkienė, L. Tuleikis, K. Tutkus, B. Uogintas, S. Veiverytė, K. Zimblytė. Iš jauniausiųjų minimi J. Čepulis, P. Javarauskaitė, V. Kuraitė, J. Liekis; vitražininkai — A. Garbauskas, S. Kazimieraitis, K. Morkūnas ir A. Stošk us.

Atžymėta A. Gudaičio 60 metų amžiaus sukaktis. Spalio 23 mirė skulptorius Juozas Mikėnas (1901 g.).

Filmas, radijas, televizija

Vasario 6 Vilniuje vyko Lietuvos kinematografijos darbuotojų sąjungos valdybos plenumas, kuriame dalyvavo iš Maskvos filmų režisieriai E. Riazanovas ir V. Kagarlickis ir kino dramaturgė T. Sytina. Mat, Lietuvos sąjunga tėra "visasąjunginės" sąjungos skyrius ir savarankiškai spręsti nekompetentinga. Plenumas svarstė Lietuvos kino studijos "materialinę ir techninę bazę, gamybinių planų vykdymą". Maskvietis V. Kagarlickis kaltino Lietuvos vadinamą "dokumentinį" filmą, kad, "anksčiau gerai užsirekomendavę sąjunginiu mastu, šiandien mūsų dokumentalistai atsilieka nuo gyvenimo įvykių". Pačiai Lietuvos kino studijai buvo priekaištauta stoka bendradarbiuose savitarpio draugiškumo. Buvo konstatuota, kad studijos darbui kliūva stoka kadrų ir priklausymas nuo teatro aktorių, kurie abejur dirbdami pervargsta. Konkrečios plenumo išvados nebuvo paskelbtos. (**Pergalė,** 1964 Nr. 3, 180 p.).

1964 buvo numatytas susukti filmas "Aidas" pagal rusų rašytojo J. Nagibino scenarijų. Filme dalyvauja ir estų aktorius K. Karmas. Filmas sukamas rusų kalba. (**Komjaunimo Tiesa,** 1964.7.18).

Balandžio mėn. Minske vykusi apžiūra Estijos, Gudijos, Latvijos, Lietuvos 1963 gamybos geriausiam filmui atrinkti "Didžiojo gintaro" prizui baigėsi be rezultatų — Maskvos kino studijos režis. J. Jegorovas "nusprendė pagrindinio prizo neskirti nė vienam meniniam filmui". Buvo pateikti 6 filmai: estų 1, gudų 2, latvių 2 ir lietuvių 1 ("Vienos dienos kronika"). Tik lietuvių režis. V. Žalakevičiui buvo paskirtas diplomas "Už geriausią režisūrą". Tuo pat metu ten pat vykusio vadinamo "dokumentinio" filmo konkurso pirmoji premija teko estams. Lietuvių "dokumentinio" filmo "Naktis prieš parodos atidarymą" režisieriams A. Tumui ir A. Dausai bei operatoriui A. Digimui paskirtas diplomas "Už kūrybinius ieškojimus" (**Pergalė**, 1964 Nr. 5, 187 p.). Apskritai anot **Pergalės** (1964 Nr. 6, 148 p.) "dokumentinis kinas — puolamasis ginklas. Jis užima labai reikšmingą vietą dviejų pasaulių ideologinės kovos arsenale". "Dokumentinis kinas privalo ne faktus konstatuoti, o jais įtikinėti". "Kiekviena diktoriaus replika turi būti ne išvardinanti, bet **atskleidžianti.** (Pabraukta originale. M. M.). Ir, va, šiuo atžvilgiu anaiptol nevisi lietuvių "dokumentiniai" filmai esą aukštumoje. Pvz. "Apkasų gėlė" — "apie JAV lietuvio-emigranto Šalčiaus lankymąsi Tarybų Lietuvoje — aiškiai stigo publicistinio aštrumo", arba "Suvalkiečiai" (apie Suvalkijos ūkininkų streiką 1935-36) "tiesiog stebino savo šablonišku protokoliškumu", o "Atlanto atogrąžose" — "režisieriaus minties bejėgiškumu". Pasirodo, ne visi menininkai "pajėgūs" agresyviai brutalią sovietinę propagandą "kurti". Antra vertus sovietinė kino propaganda žiūrovui jau tiek grasi, kad Panevėžio rajono laikraščio "Tėvynė" redaktorius pasakoja tokį savo patyrimą:

"Smilgiuose buvau birželio pradžioje. Miestelis. Buvęs valsčiaus centras. Kai atvažiavau, kino mechanikė jau suko žurnalą (kino kroniką M. M.), bet salėje sėdėjo ne daugiau kaip dešimt žmonių.

"Smilgiuose šiandien dar pusė bėdos, o va, vakar Panevėžyje trims filmą sukau, — pasakė mechanikė.

"Ne vieną ir ne du kartus per mėnesį kino filmas rodomas 2-5 žiūrovams ne tik Pašuojyje" (**Komunistas**, 1964 Nr. 7, 36 p.).

Sovietų duomenimis Lietuvoje 1964 buvo 150,000 televizorių ir 700.000 radio imtuvų bei taškų. Sovietiniai radio imtuvai paprastai neturi trumpųjų bangų skalės, kad nebūtų pagundos klausytis laisvojo pasaulio stočių. Pasak **Komunisto** (1964 Nr. 6, 25 p.):

"Tarybų Lietuvos radijas ir televizija, būdami Komunistų partijos, visos liaudies tribūna, savo prigimtimi yra giliai internacionaliniai. Tarybų Lietuvos radijas ir televizija tarnauja visiems darbo žmonėms, didiems komunizmo statybos mūsų šalyje (Sov. S-goje, M. M.) tikslams. Daug ką pasako respublikos radijo ir televizijos programų struktūra, apimtis, atskirų laidų kryptis bei pobūdis. Antai Vilniaus radijo laidas transliuoja trimis kalbomis — lietuvių, rusų ir lenkų. Lietuvos televizijos laidos transliuojamos lietuviškai ir rusiškai. Per radiją ir televiziją plačiai propaguojamos kitų tarybinių tautų dainos ir šokiai, pasakojama apie visų respublikų ekonomiką, istoriją, kultūrą. Tarybų Lietuvos radijo ir televizijos vaidmuo internacionaliniame žmonių auklėjime, be abejonės, dabar yra žymiai svaresnis, negu jis buvo, sakysim, prieš 2-3 metus. Galima išvardinti daug radijo ir televizijos laidų, organizacinių priemonių, kurios žymiu mastu prisidėjo prie respublikos darbo žmonių internacionalinių ryšių su kitomis respub-

likomis stiprinimo, prie gyventojų auklėjimo socialistinio internacionalizmo dvasia". Paaiškinimai nereikalingi.

Tradicijų transformavimas

Apžvalgos pradžioje aptarta "generalinė linija" okupuotos Lietuvos kultūriniam gyvenimui nėra aplenkusi nė tokios "buržuazinio nacionalizmo liekanos" kaip tradiciniai liaudies šokiai ir liaudies tautiniai drabužiai. Ta prasme būdingas yra Vilniaus dvisavaitinio "Švyturio" (1964. 4.15. Nr. 7) fotoreportažas apie Vilniaus "Nusipelniusį dainų ir šokių liaudies ansamblį". Pirmiausia akysna krinta būdingas "mažmožis" — vietoj **"Liaudies dainų ir šokių** ansamblio" turime tik "Dainų ir šokių **liaudies ansamblį".** Nors visi žodžiai tie patys, bet ansamblio pavadinimo prasmė anaiptol ne ta pati. Liaudis — sovietine prasme yra ne kas kita, kaip kompartija. Liaudies ansamblis — kompartijos uždavinių vykdymo ansamblis. Ogi su tais uždaviniais nesiderina "tautinė specifika". Todėl vietoj "liaudies dainų ir šokių" atsiranda tik "dainų ir šokių". Maža to. Vietoj tautinių drabužių tautiniams liaudies šokiams atsiranda atskirų dailininkų sukurti drabužiai. "Švyturyje" įdėtos spalvotos nuotraukos vaizduoja "Oželio", "Sadutės", "Sūkurėlio" scenines kompozicijas, kurių šokėjai apsitaisę labai spalvingai, bet ne tautiniais drabužiais. Pasirodo, kad, ansambliui vykstant gastrolių į sovietų okupuotą Vokietijos zoną ir Čekoslovakiją, "kiekvienam šokiui, kiekvienai epochai dailininkė D. Mataitienė surado naujus įdomius spalvinius sąskambius, naujas detales, drąsius siluetus", ir "sugebėjo sujungti nacionalinę ornamentiką su šiuolaikiškumu". Tačiau ir pats "Švyturys" pripažįsta, kad tatai "gal kam atrodys per drąsus tradicijų transformavimas". Nieko sau transformavimas!

PASTARŲJŲ METŲ ANTIRELIGINĖS PASTANGOS

VT. VT.

Vedamosios gairės

Vilniaus "Komunistas" (1964 Nr. 3) persispausdino iš Maskvos "Komunist" Chruščiovo archiideologo L. Iljičiovo straipsnį "Mokslinės pasaulėžiūros formavimas ir ateistinis auklejimas". Iljičiovas dėsto šio meto Kremliaus politikos religijos ir bažnyčios atžvilgiu vedamąsias gaires. Jis pripažįsta, kad karo metais Stalino padarytos religijai ir bažnyčioms "nuolaidos" iki 1964 "iš bažnytininkų buvo atimtos" ir kad atitinkamai sumažėjo religinių bendruomenių ir kulto tarnų, taip pat bažnyčių, mečečių, maldyklų, vienuolynų skaičius". Dabartinė sovietinė politika religijos ir bažnyčių atžvilgiu pasak Iljičiovo bazuotina šitokiomis tezėmis:

(a) "Atliekamų religinių apeigų skaičius (krikšto, sutvirtinimo, jungtuvių, laidotuvių, išpažinties. Aut.) tebėra palyginti didelis".

(b) Apie 70 proc. tikinčiųjų yra per 40 metų amžiaus ir apie 75 proc. jų yra moteriškos.

(c) Tikinčiųjų religingumas yra skirtingas: dalis jų yra tikrai religingi; dalis tik teoriškai tebetiki, bet savo gyvenimo praktikoje religijos mažai paiso; dalis jų faktiškai Dievo nebetiki, tik iš tradicijos tebepraktikuoja kai kurias religines apeigas; pagaliau, dalis jų faktiškai yra tikri bedieviai ir jiems religija yra tik spekuliacijos dalykas.

(d) Religija visada glaudžiai siejosi su nacionalizmu, ir "religingų tėvų vaikai paprastai ne tik nuo ateizmo laikosi nuošaliai, bet ir nenoriai dalyvauja internacionaliniame klube".

Todėl dabartinė politika religijos ir bažnyčių atžvilgiu turi būti atkreipta:

(a) Krikšto, sutvirtinimo, jungtuvių, laidotuvių religinėms apeigoms pakeisti ateistinio pobūdžio apeigomis.

(b) Šeimai išlaisvinti iš "atgyvenusių papročių, įpročių ir prietarų prieglobsčio" ir jai paversti "komunistinio auklėjimo ląstele" antireliginės pastangos ypatingai turi būt sutelktos į šeimą, pirmiausia, į moteris per "Namų šeimininkių vakarus" ir pn.

(c) Metodo atžvilgiu turi būt laikomasi vidurio kelio, vengiant "nuolaidžiavimo bažnytininkams" ir lygiai vengiant "šiurkštaus administravimo".

Šios Kremliaus vedamosios gairės juo labiau buvo vedamosios okupuotoje Lietuvoje, išskiriant paskutinę.

Pagrindinis uždavinys — kovingas ateistas

Pagal "Komunistą" (1964 Nr. 4 p. 58) "partijos keliamus uždavinius antireliginio auklėjimo ... galima išspręsti tik toliau plečiant kovingųjų ateistų ruošimą". Pirmiausia tam reikalui "panaudojami ateizmo būreliai bei mokyklos, liaudies universitetų ateizmo fakultetai, rajoniniai, miestų, zoniniai ir respublikiniai seminarai, kursai". "Tiesa" informuoja (1964.1.31), kad vien Kaune yra 67 ateizmo būreliai su 1500 dalyvių ir 50 ateizmo tarybų.

"Komunistas" pripažįsta, kad karingus ateistus gerai ruošia **jaunųjų** ateistų būreliai mokyklose ir "mokslinio ateizmo pagrindų kursas aukštosiose mokyklose". Žurnalas įtaigoja dar daugiau susisteminti kovingų ateistų ruošimą. Masiniam ateizmo darbui ir "individualiam darbui su tikinčiaisiais" kovingus ateistus iš vietos gyventojų ruošti ateizmo būreliuose ir liaudies universitetuose, o "aukštesnės kvalifikacijos ateistus, ateizmo specialistus, iš žmonių su aukštuoju mokslu rucšti specialiuose kursuose ir seminaruose".

Ateizmo skleidimo klausimai dažnai svarstomi įvairių pakopų partijos ir švietimo įstaigų darbuotojų susirinkimuose. Pvz. 1934 kovo 26-27 Šiauliuose 400 pradžios mokyklos mokytojų svarstė ateistinį auklėjimą 1-IV klasėse, t. y. pradžios mokyklose. Kovo 26-28 Vilniuje 200 visuomenės mokslo ir istorijos mokytojų diskutavo mokyklos "ideologinį darbą". Balandžio 6 "ideologinių organizacijų vadovų pasitarimas" svarstė "ideologinio darbo planavimo ir koordinavimo klausimus". Balandžio 14 ateistinės propagandos taryba svarstė ateizmo pagrindų dėstymą Kauno aukštosiose mokyklose ("Komjaunimo Tiesa", 1964.4.15; "Tarybinis Mokytojas", 1965.3.29 ir 4.5).

Ateizmo skleidimo praktika metai iš metų vis papildoma naujomis programomis ir priemonėmis.

1961 mokytojams ateistinti buvo "Mokytojų ateistiniai vakarai", "Ateizmo mokyklos"; mokiniams — "jaunųjų ateistų būreliai", "ateistiniai forumai", "ateizmo stendai".

1962 prisidėjo "Ateizmo diena", "Ateistiniai skaitiniai po pamokų", "Ateistiniai sekmadienio rytmečiai", "Sekmadienio ateistiniai tėvų ir mokinių susirinkimai". 1962 visose aukštojo mokslo mokyklose įvestas ateizmo pagrindų kursas.

1963 vidurinėje mokykloje įvestas "visuomenės mokslas" vietoj konstitucijos. "Visuomenės mokslo" uždavinį "Tarybinė Mokykla" (1964 Nr. 2, 26 p.) taip paaiškina: (a) formuoti mokinių materialistines pažiūras į gamtą, į visuomenę, į žmogų, į mokslo priešingumą religijai; (b) atskleisti religijos socialines šaknis; (c) išaiškinti religinės moralės nesutaikomumą su komunistine morale; (d) išaiškinti komunistų partijos politiką bažnyčios atžvilgiu; (e) auklėti mokinius kovingus ateistus. Faktiškai tad "visuomenės mokslo" pamokos yra ateizmo pamokos. 1963 suintensyvinta propaganda už religinių švenčių ir krikšto, sutvirtinimo, jungtu-

vių, laidotuvių apeigų pakeitimą ateistinėmis apeigomis. Sustiprintas taip pat spaudimas tėvams, vienus jų siekiant "perauklėti", kitus įbauginti ir atgrasyti savo religingumą perteikti savo vaikams ir tuo trukdyti mokyklos ateistinį darbą. Tam įsteigtos tam tikros tėvų komisijos ir mokytojai įpareigoti sekti mokinių tėvų religinę praktiką.

1964 ateizmo skleidimo praktiką vėl papildė: (a) mokinių tėvų konferencijos tema "Kaip religija trukdo auklėti vaikus"; (b)liaudies universitetų ateizmo fakultetai, kurie aiškina mokinių tėvams "materialistinę pasaulėžiūrą", "socialistinį internacionalizmą", "sovietinį patriotizmą" ir — pirmiausia — "kokius reikalavimus (tėvams) kelia partija"; (c) mokytojų "teoriniai seminarai", "politinio švietimo rateliai", "tematiniai ciklai paskaitų"; (d) "ateizmo savaitė", kurios metu mokyklose, įmonėse, kolchozuose supažindinama su ateistine literatūra, organizuojamos ateistinės spaudos parodos, ateistinių eilėraščių konkursai, ateistinių knygų platinimas, "stebuklų" demonstravimas, ateistinių pjesių vaidinimai, ateistiniai vakarai, ateistinių mįslių spėjimai; (e) mokinių tėvų įjungimas į pionierių ir komsomolo susirinkimus, iškylas, ekskursijas; (f) pionierių "ateistinės popietės", "ateistinės saviveiklos konkursai"; (g) mokyklų "literatūriniai teismai" tema "Mokslas ir religija", patiems mokiniams apkaltinant religiją darbininkų išnaudojimu, mokslo trukdymu ir t.t.; (h) "ateizmo mokyklos" mokinių, pirmiausia pionierių, vasaros stovyklose, kuriose organizuojami "ateistiniai kampeliai", "ateistiniai sienlaikraščiai", "ateistiniai filmai", "ateistinės pasakos"; (i) "ateistiniai savaitgaliai", kurių metu kolchozai, sovchozai, mokyklos organizuoja ateistinius vakarus tema "Tikinčiai motinai", demonstruoja ateistinius filmus, skaito ateistinių knygų ištraukas, organizuoja ateistinių paveikslų parodas. Pvz. "neseniai ateizmo namus praturtino Kretingos vidurinės mokyklos V, VI ir VII klasių mokinių ateistinių piešinių parodėlė ... Vienoje rankoje kunigas kryžių laiko, kalba apie artimo meilę, o kita ranka laimina žudikus. ... Čia mes matome niekuomet nesenstančius inkvizicijos laikų siužetus. Eilė piešinių vaizduoja dvasininkijos talkininkavimą vokiškiesiems okupantams" ("Tarybinė Mokykla", 1964 Nr. 6, 6 p. Nr. 7, 1 ir 12 pp.; "Tarybinis Mokytojas", 1934. 2.16 ir 23; 3.1. ir 15; 6.18; 7.5; "Meno Saviveikla" 1964 Nr. 3, 11 p.; "Valstiečių Laikraštis", 1964.2.28; 10. 18; 12.16).

Savo keliu "Meno saviveikla" (1964 Nr. 1, p.p. 1, 3 ir 13) informuoja, kad "didelio ateistinio poveiko turi daugelyje kultūros namų ruošiami sekmadienio koncertai, teminiai vakarai, tradiciniai festivaliai, tautų draugystės šventės", taip pat ateistinių meno brigadų programos kovingumui pakelti skelbiami konkursai, skiriant premijas. O "Tiesa" (1964. 7.16) pabrėžia, kad "labai svarbus dalykas, kovojant su religiniais prietarais — tai ateistinis darbas kasdieniniame gyvenime", ir kad "to ypač neturi užmiršti gydytojas, kuris plačiai bendrauja su žmonėmis". "Ateistinė propaganda ligoninėje turi būti vykdoma kasdien", ir todėl "norėtųsi, kad visi respublikos gydytojai aktyviai įsijungtų į ateistinę propagandą".

Ypač gausi ateizmo propaganda spausdintu žodžiu. Be straipsnių laikraščiuose ir žurnaluose, išleistos brošiūros: S. Nekrošius ir A. Steponavičius — "Tikrasis ir tariamasis nemirtingumas", D. Pranckūnienė — "Šis tas iš biblijos", K. Pečiūra — "Ką žinome apie Kristų", A. Jablonskis ir E. Juškys — "Dangaus ir žemės niekas nesutvėrė", D. Besčastnas — "Vatikanas, kokį mačiau", S. Kregždė — "Iliuzijos, haliucinacijos, sapnai", L. Tarvydas — "Gyvy-

bės paslaptys", I. Zverevas — "Mokslinis auklėjimas dėstant biologiją", S. Elmanovičius — "Mokslinis ateistinis auklėjimas mokant fizikos", Mokslinio mokyklų tyrimo institutas — "Kai kurie ateistinio auklėjimo metodikos klausimai", J. Aničas — "Užklasinis ateistinis darbas mokykloje", "K. Bichiajevas — "Religijos žala vaikams", L. Zakiriovas — "Dievas ir Lionka", V. Komarova — "Ar bus pasaulio pabaiga", J. Kairiūkštis — "Laisvosios minties ABC", V. Radaitis — "Kol bent vienas prie altoriaus", pasakos "Kelionė į dangų". Pasak **Komunisto** (1964 Nr. 11, 7 p.), per praėjusius 10 metų okup. Lietuvoj išėjo 229 ateistiniai leidiniai 2 393,000 tiražo. "Komunistas" taip pat primena, kad ateistinės temos plačiai svarstomos radio ir televizijos laidose, pirmiausia tokiose kaip "Mokslo pasaulyje", "Kosmos, atomas, gyvybė", "Kultūra ir buitis", "Pionierių trimitas", "Jaunimo radijo klubas", "Ateistų radijo klubas". Pasak "Tarybinio Mokytojo" (1964.3. 22), ateistinio auklėjimo praktika prasideda vaikų darželyje, kurio svarbiausia pareiga — "auklėti vaiką nuo mažens mokslinės pasaulėžiūros dvasia".

Kitos antireliginių pastangų priemonės

Sovietinis šeimos kodeksas, kuris taikomas ir okup. Lietuvoje, įpareigoja tėvus rūpintis savo vaikų auklėjimu, sveikata ir paruošimu jų "visuomenei naudingam darbui". Pagal kodeksą (38 str.) vaikų auklėjimo klausimus sutaria abu tėvai. Tačiau pasak "Valstiečių Laikraščio" (1964. 7.8) "gyvenime dažnai būna taip: vienas iš tėvų yra tikintis, o kitas ne. Tikintis nori, kad vaikas būtų pakrikštytas, o netikintis tam prieštarauja". Šeimos kodeksas tokiu atveju nustato, kad "tėvams nesutariant, ginčijamąjį klausimą išsprendžia globos ir rūpos organai". Žinoma, jų sprendimo palankumu ateizmui netenka abejoti.

Labiausiai tvirtai tebesilaiko krikšto apeigos. Joms pakeisti labiausiai reklamuojamos "ateistinės vardynos". Kai kuriuose rajonuose kiekvieno mėnesio paskutinį šeštadienį vyksta naujagimiams vardo suteikimo ateistinės iškilmės. Apylinkės sekretorius išrašo gimimo pažymėjimą, apylinkės deputatas perskaito iš Lenino ar iš kokio poeto naujagimį angažuojančius linkėjimus, kurie paskum su antspauduotu voku ar menišku aplanku įteikiami naujagimio patikėtiniam, atseit, krikšto tėvų ateistiniam pakaitalui, saugoti, kol naujagimis sukaks 10 metų amžiaus ir tada linkėjimus jam įteikti, kad pats pasiskaitytų. "Vardynų" proga paprastai naujagimiui ir jo tėvams apylinkės komitetas įteikia dovanų, tuo būdu gundydamas tikinčiuosius ("Valstiečių Laikraštis" 1964.1.19; 4. 12).

"Tarybinio Mokytojo" nuomone (1964.7.23), ateizmo skleidimui "kolektyvinės nuomonės vaidmuo itin ryškus V-VIII klasėse. Daugelis buvusių religingų mokinių pabrėžia, kad viešoji klasės nuomonė paskatino juos pasipriešinti religingų tėvų įtakai ... Ir atvirkščiai, jei klasėje yra pažiūra, jog religinių apeigų atlikinėjimas — normalus dalykas, net ateistų tėvų vaikai pradeda slapčiomis lankyti bažnyčią ir pan." Tačiau kartais "kolektyvinė nuomonė" atsisuka kitu galu prieš pačius ateistus. Antai, "Tiesa" (1964.12.20) informuoja, kad vienoje mokykloje "jaunieji ateistai pastebėjo, kad viena moksleivė kartu su savo motina vaikšto į bažnyčią. Ir ką jie darė? Nagi nupiešė mergaitės karikatūrą ir įdėjo ją į mokyklos sienlaikraštį. Kaip žinoma, vaikai greitai pasiduoda nuotaikai. Pamatę savo draugės karikatūrą sienlaikraštyje, jie ėmė iš jos dar labiau šaipytis, tiesiog pirštais badyti. Vienintelis mergaitės užtarėjas ir guodėjas buvo religinga

motina. Ji aiškino dukrai, jog kentėti dėl religijos, dėl dievo yra kilnu, kad ji verta pasididžiavimo". O 1964 spalio 11 "Tiesa" kitą" kolektyvinės nuomonės" atvejį taip aprašo: "Neseniai, būdama kaime, sutikau vieną savo seną pažįstamą kolūkietę. Ji susijaudinusi pasakojo apie skriaudas, kurias jai tenka patirti nuo savo kaimynių ... Štai šią vasarą atvažiavo paviešėti anūkas. Tuoj prisistatė religingos kaimynės.

— Pakrikštykime vaiką. Kam tu jį augini nekrikštytą.

— Moteris atsisakė. Tada vakare prisistatė pats kunigas. Bet ir jam nepavyko įtikinti moters ... Tada klebono aktyvistės ėmė ją persekioti. Išeina kartu dirbti į kolūkio lauką, tai jos ir pradeda tyčiotis, užgaulioti motiniškus jausmus".

Parapijiečių kurstymas prieš klebonus

Pagal katalikų bažnyčios kanonus maldos namus ir kitą parapijos inventorių vyskupo pavestas administruoja klebonas, padedamas parapijos komiteto. Maldos namų ir parapijos inventoriaus valdymo pretekstu sovietinės įstaigos ir mėgina sukurstyti parapijiečius prieš klebonus. Šia prasme būdingas yra okup. Lietuvos Religinių Kultų Įgaliotinio Rugieniaus paaiškinimas tariamo "tikinčiųjų" paklausimo, "ar gali dvasininkai vienašališkai tvarkyti religinės bendruomenės inventorių ir lėšas"? Religinių Kultų Įgaliotinis į tą tariamą paklausimą atsako, kad "maldos pastatus ir kitą turtą, būtiną kulto atlikimui, valstybiniai organai perduoda tikintiesiems, sudarantiems religinę bendruomenę", kad "visas turtas, įgytas religinių bendruomenių organų, turi būti valstybinių organų apyskaitoje ir nesiskaito bažnyčios nuosavybe", kad "religinė bendruomenė gali valdyti bažnytinį turtą ir juo naudotis nuomos teisėmis", kad "religinė bendruomenė privalo leisti bet kuriuo metu (išskyrus laiką, kai atliekamos religinės apeigos) rajono ar miesto Darbo Žmonių Deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų įgaliotiniams padaryti periodinį inventoriaus patikritinimą" ir kad "dvasininkija ir religiniai centrai neturi teisės tvarkyti religinių bendruomenių žinioje esančio turto ir piniginių lėšų" ("Valstiečių Laikraštis" 1964.4.24).

Netrukus po šio Religinių Kultų Įgaliotinio paaiškinimo "Valstiečių Laikraštis" (1964.5.15) papildomai paaiškino apie aukų rinkimą bažnyčiose. Esą "religinių bendruomenių reikalams gali būti renkamos tik laisvanoriškos aukos". Esą "jas rinkti maldos namuose gali patys tikintieji, o ne kunigai". Esą "surinktas lėšas privalo tvarkyti religinės bendruomenės vykdomasis organas".Esą "sovietiniai įstatymai draudžia religinėms bendruomenėms vykdyti bet kokias priverstines rinkliavas ir tikinčiuosius apdėti mokesčiais religinių bendruomenių, vyskupijos kūrijų, dvasinių seminarijų ir kitiems reikalams". Esą kunigai, "pažeisdami sovietinius įstatymus, prievarta renka pinigus bažnyčių susivienijimų reikalams". Esą "bažnytininkai tokiais atvejais paprastai kiekvienai šeimai nustato konkrečią mokėjimo sumą", nors "ši kunigų savivalė kelia teisėtą tikinčiųjų nepasitenkinimą". Išvada: "Mes negalime leisti bažnytininkams prievartauti piliečių". Pagal sovietinę dialektiką šiokios antireliginės administracinės prievartos priemonės dar nereiškia "šiurkštaus administravimo", nuo kurio Kremlius oficialiai pataria susitūrėti.

Trejopas nusistatymas

Šalia vadinamų antireliginės akcijos "aktyvistų" pačioje visuomenėje reiškiasi trejopas nusistatymas antireliginės akcijos atžvilgiu.

(a) Režimo pataikūnai. Tai įvairūs įstaigų bei įmonių vadovai, ku-

rie, bepataikaudami partijai ir savo aukštesniesiems bosams, kartais net persistengia. Net "Tiesa" (1964.12.20) piktinasi, "kai iš kolektyvų, kovojančių už komunistinio darbo kolektyvų vardą, religingi žmonės buvo perkeliami į kitus darbo barus", arba dar blogiau, kai "buvo ir taip, kad kolektyve, iškovojusiame komunistinio darbo vardą, religingiems darbininkams neįteikiami atitinkami dokumentai". Pasak "Tiesos", "toks žmonių skirstymas daro didžiulę žalą (ateistiniam) auklėjamajam darbui", nes "toksai 'nekaltas' kaikurių darbuotojų apsidraudimas, o kartais ir tiesioginis administravimas gimdo kitokius, neigiamus reiškinius. Žmonės skatinami veidmainiauti, sudaromos sąlygos karjerizmui, nenuoširdumui".

(b) Indiferentai. Jų šūkis, pasak "Tiesos" (1964 8.1): "Dievas man nekliudo, ir aš nesirūpinu juo". "Komjaunimo Tiesa" (1964.4.15) pripažįsta, kad ir "kai kurie ateistai yra pasyvūs antagonistinės pasaulėžiūros atžvilgiu".

(c) Kritikai ir antireliginės akcijos priešininkai. "Valstiečių Laikraštis" (1964.5.29) informuoja, kad "redakcija gauna laiškų, kurių autoriai klausia, kodėl pas mus vedama antireliginė propaganda. Jiems atrodo, jog tai nesiderina su Tarybine konstitucija, kuri pripažįsta visiems piliečiams sąžinės bei tikėjimo laisvę. Ar ne geriau būtų, sako autoriai, palikti tikinčiuosius ramybėje". Laikraštis į tai paaiškina, kad "į antireliginę propagandą reikia žiūrėti kaip į sudedamąją liaudies švietimo dalį". Nieko sau švietimas! Tačiau "Komjaunimo Tiesa" (1964.8.28) didžiai piktinasi aštuntos klasės mokinės J. Gutautaitės tėvu, kuris nepasidavė nei klasės vadovės įkalbamas, nei mokyklos komjaunimo komiteto spaudžiamas ir griežtai reikalavo:

"Išbraukit ją iš komjaunimo". Pasak laikraščio Gutautas nori pats dukrą religiškai auklėti ir todėl "visuomenė negali likti abejinga įvykiams Gutautų šeimoje". Ir nelieka. "Tiesa" (1964.5.30) informuoja, kad Šiaulių kaimiškojo gamybinio komiteto komsomolo biuras pašalino iš komsomolo Šiaulių rajono Kalinino kolchozo konsomolcą Volodę Rybakovą "už religinių apeigų atlikinėjimą ir už nesąžiningumą". Nagi tas komsomolcas Valodė įsimylėjo Valę Balčiūnaitę, kuri pasakė: "Jei nepersikrikštysi — nedraugausim". Ir Valodė ne tik "pamynė po kojom komjaunimą", bet "Kužiuose jis persikrikštijo ir šliūbą bažnyčioj paėmė". Kai Valodę dėl "padarytos išdavystės" komsomolo pareigūnai užsipuolė, jis, "traukydamas pečius", jiems paaiškino, kad "gyventi juk reikia. Kas čia baisaus". O Valė visai drąsiai atsikirto: "Ko jūs čia visi kišatės? Važinėjat. Į laikraščius rašote ... Čia mūsų reikalas. Ką mes blogo padarėme? Mano pusbroliai komjaunuoliai irgi tuokėsi bažnyčioje. Ir už tai iš jų niekas bilieto neatėmė ... Gyventi reikia. Mamytė pasakė: nei šliūbo imat, nei krikšto, tegul tie jūsų komjaunuoliai jums padeda ... O nepadės tėvai — kasgi padės? Tai ir nusileidom. Ir čia nėra ko iš mūsų norėti. O su vaikais — kaip norėsim, taip darysim. Dabar mes abu ne komjaunuoliai, ir krikštyti bus galima".

Panašus atsitikimas su Algiu Vadokliu. Būdamas sovietų kariuomenėje, Algis "komsomolo apeigomis" vedė rusaitę. Nujausdamas, kad tėvai tokioms vedyboms bus priešingi, po kariuomenės Algis į Lietuvą grįžo vienas, net adreso antrajai pusei nepalikęs. Vis dėlto ji Algio adresą susirado ir pas jį atvyko. Čia tačiau nei Algio tėvai, nei pats Algis jos nesutiko priimti kaip marčios ir žmonos. "Tu ne mūsų tautos, ne mūsų tikėjimo. Nereikia mums tokios" — cituoja "Tiesa" (1964.2.6).

O "Literatūra ir Menas" (1964.5. 30) cituoja Kazlų Rūdos miškų

ūkio darbuotojų laišką, kad "Višakio Rūdos ruože kažkas naktimis prie pakelės medžių prikala medinius kryžius". Laiškas įtarinėja kun. Žemaitį. Ir "Literatūros ir Meno" korespondentas kun. Žemaičiui negaili "komplimentų", kam ateistinę akciją visiškai sužlugdė. Esą, "kai kitos apylinkės garsėjo įspūdingomis dainų, pavasario, žiemos, derliaus šventėmis, festivaliais, sportinėmis varžybomis, olimpijadomis, o Višakio Rūda — dideliais parapijiniais atlaidais" ... Bet dėl kryžių miške turbūt kun. Žemaitis nieku dėtas. Turint galvoje, kad Kazlų Rūdos miškuose 1944-52 metais yra žuvę nemaža partizanų, kurių kapai nežinomi, yra suprantama žmonių pagarba laisvės kovotojų atminimui bent mediniais kryžiais.

Antireliginių pastangų poveikis

Nėra statistikos, kuri liudytų tikinčiųjų ir ateistų skaičių Lietuvoje. Yra tik sovietines spaudos paskiri pasisakymai. Pvz. "Tiesa" (1964. 8.1) piktinasi, kad yra ir tarp šviesuomenės, tarp inteligentijos žmonių tikinčių. Net labai "ateistinėje" profesijoje pasitaiko tikinčių. Ir jų tikėjimas nėra primityvus. "Ne toks, kaip kolchozo senos moterėlės". "Komunistas" (1964 Nr. 12, 41 p.) aprašo Radviliškio rajono Černiakovskio kolchozo "sociologinį tyrinėjimą", kurio tikslas buvo "išsiaiškinti partinės organizacijos ideologinio darbo veiksmingumą". Kolchozas turi 3545 ha žemės. Tai yra vienas iš didžiųjų ir pirmaujančių Lietuvos kolchozų. "Už darbadienį išduodama po vieną kilogramą grūdų ir vieną rublį". Tuo tarpu vidurkis yra — 1 kg. grūdų ir 25 kapeikos. Kolchoze yra 20 komunistų, 15 mokytojų, 180 moksnių, 1 aštuonmetė, 3 pradinės mokyklos ir 3 klasės vakarinės mokyklos. Yra biblioteka, kinas ir "gausus meno saviveiklos kolektyvas". Tyrinėjimas lietė 94 šeimas, kuriose yra 328 žmonės. "Šios šeimos turi 99 dviračius, 19 motociklų, 6 lengvuosius automobilius", 82 radijo imtuvus, 11 televizorių. 32 šeimų "narius galima laikyti netikinčiais", "19 šeimų tėvai tikintys, o vaikai yra ateistai. 43 šeimų nariai tiki arba abejoja". 36 butuose tebelaikomi šventųjų paveikslai. Kartais "vaikų ir tėvų pažiūros susiduria. Kartais pasitaiko ir konfliktų. Tačiau daugiausia išlaikomas taktas ir abipusė pagarba".

"Tarybinis Mokytojas" (1964.7.23) rašo, kad "respublikos" mokyklos yra pasiekusios "puikių laimėjimų ateistinio auklėjimo srity". Esą šie laimėjimai ryškūs mokinių pažiūrose. Ne tik tikintis, bet ir abejojantis yra retas reiškinys. Jau V-VII klasių dauguma mokinių "atsikrato religijos įtaka ir susiformuoja tvirtas ateistines pažiūras". Antra vertus tas pats "Tarybinis Mokytojas" cituoja mokinį, kuris savo anketoje rašo: "Aš buvau nustojęs tikėti, bet mama barėsi, ir aš vėl pradėjau tikėti". Vėl vienas pionierius savo anketoj aiškina: "Į pionierius aš įstojau net to nežinodamas. Pasižadėjimą parašė mokytoja ir, nepasakiusi, kas tai, liepė pasirašyti". O 1964 gegužės 17 "Tarybinis Mokytojas" aprašo tokį vienos mokyklos susirinkimą:

— Mokiniai susirinko į ataskaitinį jaunųjų ateistų susirinkimą.

— Tai papasakok, Danai, ką jūs nuveikėte per praėjusius metus.

Danas nerangiai pakilo iš vietos. Išsitraukė iš kišenės suglamžytą lapelį. Kalbėjo be jokio noro, užsikirsdamas. Kampe kažkas sukikeno. Danas sutriko.

— Aš daugiau nekalbėsiu...

— Na, kodėl? .. ragino mokytoja.

Danas lėtai atsistojo ir, nuleidęs galvą, burbtelėjo:

— Aš, draugai, tikiu•...

Žinoma, būva ir taip, kad aštuntokė "gera deklamatorė, bet atsisakė dalyvauti programoje, kai jai buvo pasiūlyta deklamuoti antireliginio turinio eilėraštį", nes "bijo prieštarauti religingų tėvų pažiūroms". Tačiau po ilgesnio tavų "apdirbinėjimo" "mamytė nebedraudžia", ir ta pati mokinė "noriai dalyvauja visuose ateistinio pobūdžio renginiuose" ("Tarybinis Mokytojas", 1964.4.2).

Pagaliau ir tarp mokytojų yra tikinčių, yra ateizmui nepalankių. Juos ateizmo muziejaus direktorius rūšiuoja į keturias dalis (plg. Iljičiovo rūšiavimą). Viena dalis — tikrai tikintieji mokytojai. Jie vykdo religinę praktiką. Paprastai yra geri savo dalyko dėstytojai. Mokykloje atlieka visus formalumus. Ateistinės veiklos netrukdo, tik patys jos vengia. Antra dalis — tradicijų šalininkai. Faktiškai jie religijai abejingi, bet iš tradicijos krikštija vaikus, tuokiasi bažnyčioje, švenčia religines šventes. Trečia dalis — mokytojai liberalai. Jie "iš principo" priešingi ideologinei prievartai. Religinių švenčių atvejais jie mokiniams paaiškina: "Jūs ir aš žinome, kad rytoj šventės. Bet mes visi ateisime į mokyklą. Taip bus geriau". Paskutinė dalis — "religiniai spekuliantai". Šitokie mokytojai netiki nei Dievą, nei velnią, bet yra priešiški "esamai santvarkai" ir todėl palaiko religiją ir bažnyčią. Kuri yra tų ketveriopų ateizmui nepalankių mokytojų tarpusavio proporcija ir proporcija su ateizmo aktyvistais — duomenų nėra.

KAIP VISOS pavergtosios tautos, taip ir mes trokštame ne vergijos liberalizavimo, o tikros laisvės. Reikia Lietuvai laisvės, kad savame krašte lietuvis galėtų laisvai gyventi ir kurti — būti laisvas žmogus.

Juozas Girnius

KAS NAUJA LIETUVOS MOKYKLOS GYVENIME

J. Kernius

Truputis sovietinės statistikos

Sovietų duomenimis, 1964-65 mokslo metais okupuotoje Lietuvoje veikia 2752 pradžios, 915 aštuonmečių ir 438 vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos. Tarp jų yra 48 internatai, 589 prailgintos dienos klasės, 18 mokyklų negabiems ir atsilikusiems vaikams. Viso bendrojo lavinimo mokyklose yra 532,000 mokinių. Tarp jų 37,000 prailgintos dienos klasėse, 14,000 internatuose. (1964 rugpiūčio 17-18 Vilniuje vykęs švietimo darbuotojų pasitarimas skundėsi, kad dalis internatų auklėtinių nueina nusikaltimų keliu, yra parazitinės nuotaikos, kad visutiniškai 6,2 proc. visų auklėtinių lieka antriems metams). IX-XI klasės 48,000 mokinių mokosi ir dirba gamyboje: 24,000 pramonėje, 12,000 žemės ūkyje ir 12,000 įvairiose įstaigose ir pačių mokyklų dirbtuvėse.

Suaugusiems veikia 1694 vakarinės mokyklos su 36 300 mokinių ir 1260 vakarinių klasių su 18,100 mokinių. 11,600 suaugusių esą mokosi neakivaizdiniu būdu.

Aukštųjų mokyklų — 11. Studentų jose — 42,000. Vilniaus universitete vadinamų "stacionarinių" studentų yra 4,103, neakivaizdininkų — 4,224. Žemės ūkio akademijoj — "stacionarinių" studentų 2,136, neakivaizdininkų — 2.211. Technikumų — 77. Juose studentų 54,000. Uždaryti B. Vokės ir Varputėnų žemės ūkio technikumai. Amatų mokyklos — 45. Jose mokinių — 10,000. Vaikų muzikos mokyklos — 32. Jose mokinių — 5,016. Aukštųjų mokyklų ir technikumų 37,000 studentų gauną stipendijas.

Vilniaus konservatorija paversta meno institutu.

Dailės institutas paverstas taikomosios dailės mokykla, kuri moko pramoninės keramikos, dailiosios tekstilės ir drabužių modeliavimo, pramonės gaminių meninio konstruavimo, pastatų apdailos, dailės pedagogikos.

Vietoj 13 jau tik 10

Po 1936 metų nepriklausomos Lietuvos švietimo reformos turėjom 6 metus pradžios mokslo ir 7 — vidurinio. Vokiečių okupacijos metais mažiau, 12 metų. Nuo 1949 dar metais sutrumpinta ir padaryta vadinama ištisinė pradžios ir vidurinė mokykla 11 metų. 1964 pradžioje Maskvos "Izvestijose" pasirody straipsniai su reikalavimais dar mažinti mokslo metų skaičių. Okup. Lietuvos švietimo ministras M. Gedvilas ta proga Izvestijose (vasario 22) aiškino: "siekiant, kad visi mūsų vaikai gautų lygiavertį išsilavinimą, nacionalinėse respublikose mokyklinio mokymo laiką palyginti su RSFSR mokyklomis reikėtų pratęsti ne mažiau kaip vienerius metus", nes "mokyklinėse programose sąjunginėms respublikoms turi atsispindėti nacionalinės ypatybės". O svarbiausia, šiose mokyklose "greta gimtosios kalbos ir literatūros yra rusų kalbos ir literatūros kursai" ir "rusų kalbos ir literatūros mokymas per visą mokyklinį kursą sudaro daugiau kaip 1200 valandų, t. y. beveik ištisus mokslo metus". Taip aiškino Gedvilas. Tačiau tie aiškūs "respublikų" švietimo interesai Kremliaus nepalenkė suteikt Lietuvos mokyklai vienerius mokslo metus daugiau kaip RSFSR, nes Kremliaus politika yra kaip tik "respublikų" nacionalinį savitumą niveliuoti rusiška amalgama. Todėl ir okup. Lietuvai nuo 1964-65 mokslo metų užkarta vadinama ištisinė 10 metų vidurinė mokykla padalyta į 3 pakopas: 4 metai pradžios mokslo, dar 4 metai privalomo ir 2 metai vidurinio. Lig šiol buvo 3 metai vidurinio.

Nutrumpinus vienerius mokslo metus, sumažėjo pamokų: biologijai — 30, braižybai — 40, fizikai — 50, gimtajai kalbai ir literatūrai — 60, rusų kalbai ir literatūrai — 60, matematikai — 60, geografijai — 80, fizinei kultūrai — 80, istorijai — 90, užsienio kalbai — 90. Viso 640 pamokų klasėje ir per 500 darbo praktikos valandų gamyboje. Vietoj IX-XI klasių turėtų 4000 pamokų liko tik 2800 pamokų. Lietuvos švietimo administracija žada šį vidurinio mokslo nuostolį perkelti į pradžios mokyklą. Būtent, pradžios mokyklos 4 metų programą sutelkti į 3 mokslo metus, o nuo ketvirtųjų mokslo metų pradėti programą, lig šiol pradedamą tik penktaisiais mokslo metais (Tarybinė Mokykla, 1964, Nr. 10, p. 2). Tačiau ir lig šiol mokytojai nuolat nusiskundžia, kad mokiniai yra perkrauti, kad mokykloje jie turi po 7-8 valandas darbo, neskaitant pamokų ruošimo namuose (**Tiesa**, 1964.5.8 ir 26).

Ta pačia proga maždaug vienerius mokslo metus buvo sutrumpintas mokslo laikas ir aukštosiose bei vidurinėse specialiose mokyklose. Pasak **Tarybinio Mokytojo** (1964.9.3), tuo būdu pramonės įmonės "daug sparčiau bus aprūpintos kvalifikuotais specialistais".

Mokymo planas 1964-65 mokslo metams

1964-65 b. m. X - XI klasių programos nebuvo keičiamos. Šių kalsių mokiniai dar baigs 11 metų mokyklą.

Tarp okup. Lietuvos lietuvių mokyklos ir Lietuvoje veikiančių rusų mokyklų yra skirtumas ne tik lietuvių - rusų kalbų santykyje, bet ir kai kurių kitų dalykų programose. Tatai matome iš žemiau dedamų mokymo planų:

(Xm ir Xk lentelėse reiškia miesto mokyklą ir kaimo mokyklą. Dvejopi pamokų skaičiai reiškia vienas vieno

(a) Lietuvių mokyklos mokymo planas 1964-1965 m.m.

Dalykas	Savaitinių pamokų skaičius klasei												v i s ė	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	Xm.	Xk.	XI.	m-sto	kaimo
Lietuvių k.& l.	12	12-10	10	6	6	6	4-5	5	4	3	4-3	4	71,5	72,0
Rusų k.& lit.	0	0-2	4	4	4	4	4	4	4	3	4-3	4	36,0	36,5
Matematika	6	6	6	6	6	6	5	5	6	4	5	5	61,0	62,0
Istorija-konst.	0	0	0	2	2	2	3-2	3	3-4	4	5	3	22,0	23,0
Visuom.mokslas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2,0	2,0
Geografija	0	0	0	0	2	2	2	3	0	2	2-3	0	11,0	11,5
Biologija	0	0	0	0	2	2	2	2	2	0	0	0	10,0	10,0
Gamtos pažinim.	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0	2,0
Fizika	0	0	0	0	0	2	2	2	5	4	5-4	2-3	17,5	18,0
Chemija	0	0	0	0	0	0	2	2	4-3	2	2-3	2	11,5	12,0
Astronomija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2,0	2,0
Svetima kalba	0	0	0	0	3	2	2	3	2	2	2	3	17,0	17,0
Fiz.kultūra	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2-3	2	21,0	21,5
Piešimas	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	7,0	7,0
Braižyba	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	3,0	3,0
Muzika	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	8,0	8,0
Darbai	2	2	2	2	2	2	2	1	0	0	0	0	15,0	15,0
Praktikumai	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2-1	1,5	1,5
Gamybos mokym.	0	0	0	0	0	0	0	0	4	6	4	5	15,0	13,0
Fakultatyviniai	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	3	9,0	9,0
Viso	24	24	26	26	31	32	33	34	39	36	39	38	343,0	346,0

(b) Rusų mokyklos Lietuvoje mokymo planas 1964-1965 m.m.

Dalykas	Savaitinių pamokų skaičius klasei												viso	
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Xm	Xk	XI	m-sto	kaimo
Rusų kalba	12	12-10	12	8	7	7	5	5	5-4	3	4	3	77,5	78,5
Lietuvių kalba	0	0-2	2	2	3	2	2	3	2	2	2	2	21,0	21,0
Matematika	6	6	6	6	6	6	6-5	5	6	4	5	4	60,5	61,5
Istor.konst.	0	0	0	2	2	2	2-3	3	3-4	4	5	3	22,0	23,0
Visuom.mokslas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2,0	2,0
Geografija	0	0	0	0	2	2	2	3	0	2	3-2	0	11,0	11,5
Biologija	0	0	0	0	2	2	2	2	2	0	0	0	10,0	10,0
Gamtos pažinim.	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0	2,0
Fizika	0	0	0	0	0	2	2	3	5	4	5	3	19,0	20,0
Astronomija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2,0	2,0
Chemija	0	0	0	0	0	0	2	2	4	2	2	3	13,0	13,0
Svetima kalba	0	0	0	0	3	3	3	2	2	2	2-3	2	17,0	17,5
Fiz.kultūra	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	21,0	21,0
Piešimas	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	7,0	7,0
Brażyba	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	3,0	3,0
Muzika	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	8,0	8,0
Darbai	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	16,0	16,0
Praktikumas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2,0	2,0
Gamybos mokymas	0	0	0	0	0	0	0	0	4	10	5	10	24,0	19,0
Fakultatyviniai	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	3	9,0	9,0
Viso	24	24	26	26	31	32	33	34	39	39	39	39	347,0	347,0

pusmečio pamokas, antras — antrojo pusmečio.)

Abejose mokyklose mokslo metų pradžia — rugsėjo 1 d. Mokymas trunka: 1-4 klasėse iki gegužės 24, 5-7 klasėse — iki gegužės 30, 8 klasėj iki gegužės 28, 9 klasėj — 34 savaites ir 7 savaites praktika, 10 klasėj miesto mokyklose — 39 savaites, kaimo — 32 savaites ir 7 savaites gamybinė praktika, 11 klasėj — 34 savaites ir 4 savaites egzaminai. Rudens atostogos — nuo lapkričio 5 iki 9, žiemos — nuo gruodžio 30 iki sausio 10, pavasario — nuo kovo 24 iki 31. Mokymui pasibaigus, 5-6 klasei skiriama 1 savaitė po 3 valandas kasdien gamybinės praktikos, 7 klasei — 2 savaitės po 4 valandas kasdien gamybinės praktikos. Praktika atliekama mokyklų sklypuose, dirbtuvėse, kolchozuose, sovchozuose. Fakultatyvinių dalykų pamokos pedagogų tarybos nutarimu skiriamos estetiniam bei fiziniam auklėjimui ir civilinei gynybai dėstyti (**Tarybinis Mokytojas,** 1964.8.27).

Palyginę lietuvių kalba mokyklos mokymo planą su planu rusų kalba mokyklos, matome, kad rusų kalba mokykla rusų kalbai turi 6 ar 6,5 savaitines pamokas daugiau negu lietuvių kalba mokykla lietuvių kalbai; rusų kalba mokykla lietuvių kalbai turi 15 ar 15,5 savaitinių pamokų mažiau negu lietuvių kalba mokykla turi rusų kalbai, ir rusų kalba mokykla turi daugiau savaitinių pamokų už lietuvių kalba mokyklą: fizikai 2 ar 1,5, chemijai 1 ar 1,5, gamybiniam mokymui 6 ar 9 savaitines pamokas.

Pagrindinė privalomo mokslo problema

Mokyklų valdybos viršininkas V. Liutikas pripažįsta, kad šiuo metu "pagrindinė visuotinio privalomo mokymo problema" yra mokinių pasitraukimas iš mokyklos, nebaigus privalomo mokymo. Eilėje rajonų (okup. Lietuvoj yra 41 rajonas) "tik 60-65 proc. mokinių, prieš 8 metus įstojusių į pirmą klasę, sėkmingai baigia privalomą 8 klasių mokslą" (**Tarybinė Mokykla,** 1964 Nr. 5 p. 2). Pagrindinė privalomo mokymo nebaigimo priežastis — "antramečiavimas". Mokiniai, kurie toj pačioj klasėj lieka 2 ar net 3 metus, sulaukia 16 metų dar tik 4 ar 5 klasėj būdami, ir tada iš mokyklos visai pasitraukia. Tokių nebaigusių privalomo mokslo skaičius kasmet vis didėja. Tam kelią užkirsti 1964.9.30 išleistas potvarkis nustato "visuotinį privalomą aštuonerių metų mokymą visiems vaikams ir paaugliams, **kol jie baigs 8 klases**". Reiškia, panaikinta 16 metų amžiaus riba privalomai mokytis. Dabar ir 16 metų suėję negalės laisvai mokyklos palikti, kol 8 klasių mokslo nebus išėję. Potvarkis tačiau nesiderina su mokytojų nusistatymu, kad reikia "suteikti pedagogų taryboms teisę šalinti iš dieninių mokyklų aukštesnių klasių tuos mokinius, kurie blogai mokosi" (**Tarybinė Mokykla, 1964 Nr.** 10, p. 2).

Trūksta vadovėlių

Ir 1964-65 mokslo metais Lietuvos mokykloms trūksta vadovėlių. Pagal planą buvo numatyta nauja laida leisti 150 vadovėlių vidutiniškai po 18,000 egzempliorių. Tatai sudaro tik apie trečdalį kai kurių vadovėlių faktinio pareikalavimo. Naujų vadovėlių neužtenkant, renkami vartoti. Tačiau ir švietimo administracija abejoja, kad būtų surinktas vartotų vadovėlių reikalingas kiekis. O **Literatūra ir Menas** (1964. 1. 16) nusiskundžia, kad Lietuvos mokyklos iki 1956 visai neturėjo lietuvių literatūros vadovėlio, o ir dabar vartojamas vadovėlis taip pat esąs netikęs. Provincijos mokyklos skundžiasi, kad savo mokinių negali aprūpinti nė tokiomis mokymo priemonėmis kaip akvareliniai dažai, teptukai, Watman

popieris ("Komjaunimo Tiesa", 1964. 11. 18).

Planas sau — gyvenimas sau

Sovietinėje sistemoje tiek ūkis, tiek švietimas turi atitikti planą. Planas nustato, kiek "respublikos" aukštosios ir specialinės vidurinės mokyklos kasmet turi priimti naujų studentų ir kiek jos turi kasmet išleisti vienos ar kitos srities specialistų, vienos ar kitos srities daktarų; kiek doktorantų turi vykti į Leningradą, Maskvą ar Kijevą studijoms. Planas paskirsto ir mokslą baigusius į darbą. Gyvenimas tačiau plano nesilaiko. **Tiesa** (1964.1.29) pripažįsta, kad "respublikos" aukštosios mokyklos įvykdo tik 75,3 proc. aspirantūros plano, o Leningrado, Maskvos, Kijevo universitetuose doktorizuojasi tik 50 proc. plano numatytų aspirantų. Muzikos mokyklos absolventą planas paskiria kurios mokyklos mokytoju, o jis faktiškai "įsidarbina" kultūros namų direktorium. Dailės mokslus baigusį planas numato piešimo mokytoju, o jis nueina į fabriką braižytoju. Ir pedagogines mokyklas baigusių nemažas skaičius, užuot pagal planą vykę mokytojauti, "įsidarbina" pramonėje ar prekyboje. O atsitinka ir taip, kad planas kuriai mokyklai numato 250 naujų studentų, o faktiškai prašosi priimami tik 62 studentai. Planas nustato, kad gamybinis mokymas paruoštų vietos įmonėms kvalifikuotų darbininkų prieauglį, o faktiškai kai kuriose įmonėse gamybinę praktiką atlieka daugiau mokinių, negu ten dirba darbininkų. Reiškia, mokiniams jokios perspektyvos ten patekti nėra. Pagal planą gamybinis mokymas visoms specialybėms nustatytas 2-3 metai, nors kai kurių specialybių mokiniai išmoksta per 3 dienas. Pagal planą įmonės savo reikalingą prieauglį samdo iš gamybos praktiką atliekančių mokinių. Faktiškai įmonės vengte vengia pas save buvusius gamybos mokinius darbui priimti. Planas numato 178 mokyklų priestatus, o faktiškai pastatomi 7. (**Tarybinis Mokytojas**, 1964. 3. 29). Pagal mokymo planą mokslas prasideda rugsėjo 1, o pagal statybos planą mokyklų statybos baigti numatoma gruodžio 31. Pagal sovietinės propagandos planą, okup. Lietuvos švietimas turi geriausias sąlygas. Faktiškai kaimo mokyklų patalpos dažnai visai netinkamos, ankštos, tamsios ir tų pačių trūksta. Žymi dalis mokinių turi mokytis antroj pamainoj (**Komjaunimo Tiesa**, 1964.12.19). Pagal planą sovietinėj mokykloje fizinės bausmės jau Lenino buvę galutinai panaikintos, o faktiškai, pasak **Tarybinio Mokytojo** (1964. 26), kai kurie mokytojai praktikuoją patarti tėvams, kad savo vaikams įkrėstų "beržinės košės" arba ir patys iškerpą plaukų kuokštą, ar papešą, ar įžnybą ausin, ar sudrožią liniuote arba po pamokų palieką klasėje, numovę kelnes, kad nepabėgtų.

DVASINIAME tautos alinime, moraliniame lietuvio žmogaus menkinime slypi ir valstybinės nepriklausomybės netekimo gilusis tragizmas. Netekusi savo nepriklausomybės, tauta verčiama vergų kaimene ne tik politine, bet ir dvasine prasme. Tautos pavergimas visus paverčia vergais. Vergijoj neišvengiamai tenka visiems vergiškėti.

Juozas Girnius

Okupuotos Lietuvos ūkio sėkmės ir nesėkmės

K. DIGRYS

Ką, rodos, galėtų turėti bendra Kremliaus ūkinė politika okupuotoje Lietuvoje su A. Maceinos "Didžiojo Inkvizitoriaus" teologine studija. O tačiau, susipažinus su "Didžiojo Inkvizitoriaus" duonos ir sotumo su teisybės ir laisvės alkiu sąsajos analize, sovietinės ūkio politikos "inkvizitoriškieji" pagrindai daug suprantamesni. Ne šio rašinio uždavinys analizuoti "Didžiojo Inkvizitoriaus" idėjų apraiškas sovietų ūkio politikos praktikoje okupuotos Lietuvos atžvilgiu. Tai būt įdomi tema teologui ar filosofui. Kas betgi ir sovietinės ūkio politikos stebėtojui sminga į akis — tai Kremliaus pastangos sugundyti pavergtą tautą sovietinio ūkio patogumų vilione, kad savo tautinės laisvės ir valstybinės nepriklausomybės teisę išmainytų į Sovietų Sąjungos ūkio dideles rinkas, nors tuo tarpu jos ir labai dar skurdžios ir okupuotos Lietuvos kai kurių ūkio sričių išaugusi gamyba jose nugarma be žymės. Didelių rinkų vilionė nėra naujas Kremliaus išradimas. Ir po I pasaulinio karo, Lietuvai dėl nepriklausomybės kovojant, jos nedraugai aiškino, kad Lietuva bus permaža savarankiškam ūkiui, žinoma, nutylėdami Danijos, Šveicarijos ir dar mažesnių tautų pavyzdžius.

Pramonės keturmetis

Pagal sovietinius duomenis 1961 - 64 Lietuvos ūkio atskirų šakų gamyba taip vystėsi:

(a) Energetikos ir kuro pramonė pagamino: (1) elektros energijos 1961 — 1,296,000 kwh, 1962 — 1,396-000 kwh, 1963 — 1,757,000 kwh, 1964 — 2,670,000 kwh. 1964 rugsėjo m. paleista trečioji Vievio šiluminės elektrinės turbina 150,000 kwh pajėgumo; (2) durpių 1961 — 2, 082,000 tonų, 1962 —1,118,000 to-1, 1963 — 1,839,000 tonų, 1964 — 1,758,000 tonų.

(b) Chemijos pramonė pagamino: (1) sieros rūgšties 1963 — 105,000 tonų, 1964 — 209,400 tonų; (2) karbamidinių dervų 1963 — 2,938 tonas, 1964 — 3,495 tonas; (3) polietileno plėvelės 1963 — 222 tonas, 1964 — 391 toną; (4) polietileno vamzdžių 1963 — 785 tonas, 1964 — 1950 tonų; (5) polistirolo plokštelių 1963 — 112,600 kv. metrų, 1964 — 209,400 kv. metrų; (6) linoleumo 1963 — 239,000 kv. metrų, 1964 — 256,600 kv. metrų; sausų cinko baltalų 1963 — 1,706 tonas, 1964 — 1,578 tonas.

(c) Mašinų gamyba išleido: (1) metalo piovimo staklių 1961 — 9, 639, 1962 — 10,400, 1963 — 12,000, 1964 — 12,200; (2) elektrinio suvirinimo agregatų 1961 — 14,800, 1962 — 17,300, 1963 — 20,500, 1964 — 23,600; (3) elektrinio suvirinimo transformatorių 1961 — 17,500, 1962 — 17,800, 1963 — 21,900, 1964 — 24,900; (4) elektrinio suvirinimo keitiklių 1963 — 8,800, 1964 — 9,600; (5) prietaisų, automatizavimo priemonių ir jų atsarginių dalių 1961 — už 39,2 mil. rublių, 1962 — už 42 mil. rublių, 1963 — už 44,2 mil. rublių ir 1964 — už 41,7 mil. rublių; (6) elektros skaitiklių 1961 — 3,201, 000, 1962 — 3,508,200, 1963 — 3,711, 300, 1964 — 3,400,000; (7) mažo pajėgumo elektros variklių 1961 — 1, 158,000, 1962 — 1,449,100, 1963 — 1,642,200, 1964 — 1,861,800; (8) elektros variklių iki 100 kw pajėgumo 1961 — 48,400, 1963 — 80,000, 1964 — 96,000, (1962 duomenų nepaskelbta); (9) kilnojamųjų kompresorių 1961 — 18,300, 1962 — 19,600, 1963 — 21,500, 1964 — 23,300; (10) šil-

dymo katilų 1961 — 54,500 kv. metrai, 1962 — 57,300 kv. metrų, 1963 — 57,500 kv. metrų, 1964 — 48,200 kv. metrų; (11) emaliuotų ketaus vonių 1961 — 195,700, 1962 — 210, 900,, 1963 — 216,600, 1964 — 221, 000; (12) automatinių girdyklų galvijams 1962 — 124,000, 1963 — 122, 000, 1964 — 197,000; (13) agregatų vitamininiams žolių miltams gaminti 1962 — 118, 1963 — 202, 1964 — 353; (14) virbalinių akėčių 1962 — 16,400, 1963 — 12,200, 1964 — 29,000; (15) trašų barstytuvų ant priekabų 1961 — 2,401, 1962 — 4, 294, 1963 — 3,604, 1964 — 6,056; (16) mašinų skystomis trąšomis tręšti 1964 — 6,209. (17) centrinio šildymo radijatorių 1961 — 101,600 kv. metrų, 1962 — 92,900 kv. metrų, 1963 — 21,400, 1964 — nepaskelbta; (18) runkeliams rauti mašinų 1962 — 4,233, 1963 — 5,000, 1964 — nieko.

(d) Medžio, medžio apdirbimo ir popierio pramonė pagamino: (1) padarinės miško medžiagos 1961 — 510,000 kub. metrų, 1962 — 560,000 kub. metrų, 1963 — 650,000 kub. metrų, 1964 — 635,000 kub. metrų; (12) faneros 1961 — 28,000 kub. metrų, 1962 — 29,600 kub. metrų, 1963 — 29,600 kub. metrų, 1964 — 30,400 kub. metrų; (3) celiuliozės 1961 — 31,600 tonų, 1962 — 32,000 tonų, 1963 — 32,500 tonų, 1964 — 32,600 tonų; (4) popieriaus 1961—49,900 tonų, 1962—51,800 tonų, 1963—55,400, 1964—60,200 tonų; (5) kartono 1961 — 36,400 tonų, 1962—36,800, 1963— 400 tonų, 1962 — 36,800, 1963 — 39,100, 1964 — 41,100 tonų; (6) medienos pluošto plokščių 1964 — 1. 083,000 kv. metrų, (7) medienos drožlių plokščių 1964 — 24,200 kub. metrų; (8) baldų 1961 — už 20 mil. rublių, 1962 — už 23,5 mil. rublių, 1963 — už 27,8 mil. rublių, 1964 — už 31,4 mil. rublių.

(e) Statybinių medžiagų pramonė pagamino: (1) cemento 1961 — 544. 000 tonų, 1962 — 728,000, 1963 — 746,000, 1964 — 771,000 tonų; (2) šiferio 1961 — 39,3 mil. plokštelių, 1962 — 41,4 mil., 1963 — 58,2 mil. ir 1964 — 79,8 mil. plokštelių; (3) minkštos stogų dangos 1961 — 9,9 mil. kv. metrų, 1962 — 10,3 mil., 1963 — 10,3 mil. ir 1964 — 10,3 mil. kv. metrų; (4) Surenkamųjų gelžbetonio konstrukcijų ir detalių 1961 — 441,800 kub. metrų, 1962 — 618,800, 1963 — 657,000 ir 1964 — 739,000 kub. metrų; (5) plytų 1961 — 589,800,000, 1962 — 579,200 000, 1963 ir 1964 duomenys nepaskelbti, matyt, gamyba sumažėjo; (6) drenazo vamzdžių 1961 — 92,300,000, 1962 — 140,200,000, 1963 ir 1964 duomenys nepaskelbti, nors paskelbta, kad 5 mil. eksportuota į Suomiją ir 1 mil. į Švediją; (7) kalkių 1961 — 204,900 tonų, 1962 — 181,700 tonų, 1963 ir 1964 duomenys nepaskelbti.

(f) Lengvoji pramonė išleido: (1) dviračių 1961 — 243,900, 1962 — 275,300, 1963 — 284,000, 1964 — 301,900; (2) radijo imtuvų 1961 — 40,500, 1962 — 44,100, 1963 — 60, 100, 1964 — 70,600; (3) magnetofonų 1961 — 40,200, 1962 — 47,800, 1963 — 67,200, 1964 — 87,100; (4) televizorių 1964 — 18,000; (5) dulkių siurblių 1961 — 77,500, 1962 — 109, 000, 1963 — 122,900, 1964 — 91,300; (6) lininių audinių 1961 11 mil. kv. metrų, 1962 — 12,5 mil. 1963 — 13, 6 mil. ir 1964 — 15,5 mil. kv. metrų; (7) medvilninių audinių 1961 — 16 mil. kv. metrų, 1962 — 17,1 mil., 1963 — 17,6 mil. kv. metrų, 1964 — 19,6 mil. kv. metrų; (8) vilnonių audinių 1961 — 10,1 mil. kv. metrų, 1962 — 10,6 mil., 1963 — 11,1 mil., 1964 — 11,3 mil. kv. metrų; (9) šilkinių audinių 1961 — 16,4 mil. kv. metrų, 1962 — 16,7 mil., 1963 — 17,2 mil., 1964 — 17,6 mil. kv. metrų; (10) linų pluošto 1961 — 11,900 tonų, 1962 — 11,600, 1963 — 11,700, 1964 — 12,100 tonų; (11) trikotažo 1961 — 22,500,000, 1962 — 23, 900,000, 1963 — 24,900,000, 1964 —

27,600,000 gabalų; (12) kojinių ir puskojinių 1961 — 35,900,000, 1962 — 37,100,000, 1963 — 41,300,000, 1964 — 49,900,000 porų; (13) odinių batų 1961 — 7,800,000 porų, 1962 — 8,300,000, 1963 — 8,400,000, 1964 — 8,100,000 porų; (14) guminių batų 1961 — 3,500,000 porų, 1962 — 3, 800,000, 1963 — 4,100,000, 1964 — 4,500,000 porų; (15) veltinių 1961 — 572,000 porų, 1962 — 499,000, 1963 — 521,000, 1964 — 483,000 porų; (16) siuvinių 1961 — už 113 mil. rublių, 1962 — už 118,3 mil., 1963 — už 135,5 mil., 1964 — už 131,5 mil. rublių.

(g) Maisto pagaminta: mėsos 1961 — 144,400 tonų, 1962 — 148,900 tonų, 1963 — 139,600 tonų, 1964 — 162,200 tonų; (2) žuvies 1961 — 106, 900 tonų, 1962 — 147,200, 1963 — 177,000, 1964 — 208,800; (3) sviesto 1961 — 23,900 tonų, 1962 — 25,200, 1963 — 24,100, 1964 — 27,100 tonų; (4) pieno gaminių 1961 — 123,000 tonų; (4) pieno gaminių 1961 — 123,000 tonų, 1962 — 132,900, 1963 — 147,200, 1964 — 170,800 tonų; (5) cukraus 1961 — 151,600 tonų, 1962 — 142,600, 1963 — 144,900, 1964 — 155,100 tonų; (6) konditerijos gaminių 1961 — 26,800 tonų, 1962 — 28, 500, 1963 — 29,900, 1964 — 31,700 tonų; (7) augalinio aliejaus 1961 — 6,500 tonų, 1962 — 6,700, 1963 — 6,500, 1964 — 6,800 tonų; (8) konservų 1961 — 83,7 mil. dėžučių, 1961 — 87,7 mil., 1963 — 108,2 mil., 1964 — 124,6 mil. dėžučių; (9) alaus 1961 — 60 mil. litrų, 1962 — 65 mil., 1963 — 67 mil., 1964 — 62 mil. litrų; (10) nealkoholinių gėrimų 1961 — 21 mil. litrų, 1962 — 24 mil. litrų, 1963 — 23 mil., 1964 — 23 mil. litrų; (11) cigarečių 1961 — 8,938 mil., 1962 — 8,583 mil., 1963 — 8,936 mil., 1964 — 9,200 mil.; (12) muilo 1961 — 14,900 tonų, 1962 — 16,700 tonų, 1963 — 18,500 tonų, 1964 — 23,800 tonų; (13) sausų baltyminių pašarų 1963 — 3,431 toną, 1964 — 4006 tonas; (14) pašarinių mielių 1963 — 2,160 tonų, 1964 — 2,439 tonas; (15) pašarinio biomicino 1963 — 1,6 tonos, 1964 — 5,6 tonos.

Pramonės bendroji produkcija 1962, palygint su 1961, padidėjusi 9,3 proc.; 1963, palyginti su 1962 — pagal Tiesą (1964.1.25) padidėjusi 12 proc., pagal "Liaudies Ūkį" (1964. Nr. 1) — tik 8,9 proc.; 1964, palyginti su 1963, padidėjusi 14 proc. ("Komunistas 1964 Nr. 9, p. 3, "Jaunimo Gretos", 1965 Nr. 1, p. 21, "Tiesa" 1962. 1.22, 1964.1.25, 1965.1.26; "Komjaunimo Tiesa, 1961.1.25, 1962.1.30).

Svarbiausias ūkio įvykis 1961 — Dašavos netūralinės dujos atvestos iki Vilniaus; 1962 — paleista pirmoji Vievio elektrinės turbina 150,000 kwh; 1963 — paleistas Kėdainių chemijos kombinatas ir antroji Vievio elektrinės turbina 150,000 kwh, 1964 — paleista Jonavos azotinio vandens gamykla, Vievio elektrinės 3-oji turbina 150,000 kwh, Panevėžio stiklo fabrikas, medienos pluošto cechas Grigiškio popierio fabrike.

"Liaudies Ūkis" (1964 Nr. 8, p. 228) pažymi, kad nuo 1950 Lietuvos pramonės įmonės yra sustambėjusios. 1950 įmonėse iki 50 darbininkų dirbo 60 proc. visų pramonės darbininkų. 1963 tokio dydžio įmonėse jau tedirba 11 proc. visų darbininkų. Įmonėse turinčiose tarp 200 ir 300 darbininkų 1950 dirbo 7 proc. visų darbininkų, 1963 — 14,9 proc. Įmonėse turinčiose tarp 500 ir 750 darbininkų 1950 tedirbo 2 proc. visų darbininkų, 1963 — 63 proc. 1963 įmonėse su daugiau kaip 1000 darbininkų dirbo 7,5 proc. visų darbininkų. 1963 Lietuvos pramonėje dirbo 227,200 darbininkų, ir visose ūkio šakose, be kolchozų, — 65,800 tarnautojų, tarp jų 19,400 buhalterijoje. Žurnalas nusiskundžia, kad pasitaiko įmonių su 30 darbininkų ir 14 administracijos personalo.

Pramonės perspektyvos

Šiuo atžvilgiu gana atvirai yra pasakęs Sovietų Sąjungos Plano Komi-

sijos atstovas Gerbovas Estijos, Latvijos ir Lietuvos ūkio atstovų pasitarime "gamybinių jėgų išvystymo ir išdėstymo klausimais". Tas Gerbovas Baltijos "respublikų" ūkio atstovams aiškiai pasakė: Baltijos kraštų "gamybinių jėgų išvystymas", pramonės struktūra ir išdėstymas pirmiausia turi atitikti Sovietų Sąjungos reikalavimus ir tik jų ribose atsižiūrėti Baltijos regijono ir atskirų "respublikų" interesų. ("Liaudies Ūkis", 1963, Nr. 12, p. 367).

Iš pasisakymų dėl naujojo Sovietų Sąjungos penkmečio (1966 - 1970) plano ir jame numatyto Lietuvos ūkiui vaidmens ir vystymo perspektyvų aiškėja, kad šalia žemės ūkio gamybos ir cheminės pramonės plėtimo Lietuvai skiriama plėsti prietaisų pramonė, pirmiausia, elektronikos ir radioelektronikos prietaisų, ir verpimo - audimo pramonė. Šalia Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio artimiausiais metais susilauks naujų pramonės įmonių Alytus ir Plungė. Lietuvos medvilnės audinių gamyba planuojama padidinti bent penkis kartus. ("Liaudies Ūkis", 1964 nr. 2, p. 36, Nr. 7, p. 196, Nr. 8, p. 232, Nr. 10, p. 297).

Skaudžiausia pramonės rykštė — brokas. Blogi batai, drabužiai, baldai, mašinos — skundėsi sovietinė Lietuvos spauda 1961. Tie patys skundai kartojosi 1962. Vien per 1962 pirmą pusmetį inspekcija 37 proc. kai kurių įmonių gamybos pripažino broku. "Liaudies Ūkis" (1963 Nr. 11, p. 343) pripažino, kad 1963 broko vidutiniškai susidarė iki 30 proc. visų gaminių, o atskirose įmonėse — iki 75 proc. Kodėl tiek daug broko? Lietuvos sovietinė spauda nurodo tokias priežastis: (1) per aukštos darbo normos ir dėl skubėjimo darbininkai negali kreipt dėmesio kokybei, (2) planų kaitaliojimas priverčia įmonę pirmos rūšies žaliavas vartoti trečios rūšies gaminiams, o vėliau gautas trečios rūšies žaliavas naudoti pirmos rūšies gaminiams, nes gamybos planą pakeitus žaliavų tiekimo planas nebuvo pakeistas ir pritaikytas; (3) daugelyje įmonių mašinos susinešioję (4) didelis atsilikimas kai kurių gamybos procesų. Anot "Tiesos" (1964.1.9) ir 2.12) Kauno ir Šiaulių avalynės fabrikuose nėra laboratorijos odos dažams paruošti. Darbininkas iš akies į skardinę pila rudų dažų, prideda kiek juodų ar raudonų, pamaišo ir tepa. "Komunistas" (1964 Nr. 7, p. 19) pripažįsta žemės ūkio mašinų blogą kokybę. Esą jos blogai suvirintos, blogai surinktos, blogai sureguliuotos. Pagal laikraštį tatai atsitinka dėl to, kad mašinų modelių dalis gamina apie 10 atskirų įmonių ir nė viena jų "negali nuolat stebėti bandomuosius pavyzdžius darbe".

Kita pramonės bėda — stoka specializavimo. Pvz. sraigtus gamina 29 įmonės. Pagal "Komunistą" (1963 Nr. 8, p. 1, Nr. 9, p. 51) jų gamybą sukoncentravus ir specializavus, 1 tonos savikaina nuo 2,500 rublių nukristų iki 340 rublių. Metalo piovimo peiliai gaminami 57 įmonių. J. gamybą sukoncentravus, savikaina sumažėtų tris kartus. Radio ir televizijos aparatai anot "Švyturio" (1963 Nr. 22, p. 5) gaminami pasenusių konstrukcijų. Tą pat tvirtina ir "Tiesa" (1964.2.21). Jei anksčiau priekaištai planavimui buvo tik netiesioginiai, daugiau tarp eilučių, tai 1964 pagausėjo atviri balsai dėl ūkinio planavimo trūkumų. "Liaudies Ūkis" (1964 Nr. 6, p. 174, Nr. 11, p. 323, Nr. 12, p. 353) nurodo, kad pramonė "dažnai gamina ne tai, ko vartotojai reikalauja", kad "pagrindiniu savo uždaviniu pramonė laiko įvykdyti bendrosios produkcijos gamybos planą, savikainos ir pelno užduotis, o tolesniu prekių likimu mažai domisi", kad "neretai gamybos planai sudaromi, neatsižvelgiant į prekybos organizacijų reikavimus, gyventojų paklausą", kad "įmonės stengiasi gaminti tik joms pačioms 'naudingus' gaminius", kad "į planus patenka at-

sitiktinės, o kartais nepagrįstos naujovės", "iš lubų" paimti duomenys.

Pirmą kartą okupuotos Lietuvos atsakingas pareigūnas — Finansų Ministras — Lietuvos Aukščiausiam Sovietui tvirtino, kad "pribrendo reikalas pramonės šakas ir atskirų įmonių darbą vertinti ne pagal tai, kiek pagamina produkcijos, o pagal tai, kaip ši produkcija realizuojama, kiek ji atitinka liaudies ūkio ir gyventojų poreikius", atseit, pagal kapitalistinio ūkio pasiūlos - paklausos dėsnį. ("Tiesa", 1964.12.25). Jau 1964 birželio numeryje (p. 175) "Liaudies Ūkis" dėstė, apie reikalą "sudaryti glaudesnį vartotojų ryšį su prekių gamintojais". Ir "Komjaunimo Tiesa" (1964.9.25) pasisakė prieš nereikalingus tarpininkus gamyboje, už tiesioginius ryšius "fabrikas — parduotuvė". "Liaudies Ūkio" (1965 Nr. 2, p. 52) teigimu, 1965 keletas Lietuvos audyklų, drabužių siuvyklų, odos apdirbimo ir avalynės fabrikų savo gamybą planuoja ir realizuoja jau ne pagal "aukštesnės organizacijos patvirtintą planą", o pagal savo tiesioginius ryšius su prekybos įstaigomis.

Biudžetas ir statybos

1961 Kremlius okup. Lietuvai skyrė 547,560,000 rublių, tarp jų 329,000,000, t. y. 78,8 proc. Kremlius grąžino apyvartos mokesčio ir 112 mil. rublių buvo iš nacionalizuotų įmonių pelno atskaitymų. 1962 biudžete 582,814,000 rublių, tarp jų 329 mil., t. y. 76,1 proc. Kremlius grąžino apyvartos mokesčio ir 181 mil. iš nacionalizuotų įmonių pelno atskaitymų. 1963 — 640,247,000 rublių, tarp jų Kremliaus grąžinto apyvartos mokesčio 336 mil., t. y. 71,9 proc. ir 178 mil. iš nacionalizuotų įmonių pelno atskaitymų. 1964 — 715,281,000 rublių, tarp jų Kremliaus grąžinto apyvartos mokesčio 391 mil., t. y. 79,9 proc. ir 192,7 mil. iš nacionalizuotų įmonių pelno. 1965 —789,459,000 rublių, tarp jų Kremliaus grąžinto apyvartos mokesčio 429,6 mil., t. y. 79,9 proc. ir 227,1 mil. iš nacionalizuotų įmonių pelno atskaitymų. (Čia įeina tik "respublikai" pavaldžios nacionalizuotos įmonės. "Visasąjunginių" įmonių pelno atskaitymai eina Sovietų Sąjungos biudžetan). Be to okup. Lietuvos biudžetan patenka vadinamų "kooperatinių" įmonių ir organizacijų pajamų mokestis, kolchozų pajamų mokestis, asmens pajamų mokesčio 50 proc., miškų ūkio pajamos, žemės ūkio mokesčiai (kolchozininkų), įvairūs kiti vietiniai mokesčiai.

Kapitaliniams įdėjimams 1961 m. biudžete buvo skirta 212,9 mil. rublių, 1962 — 239,8 mil., 1963 — 271 mil., 1964 — 233 mil., 1965 numatyta 251 mil. rublių.

Okupuotoj Lietuvoj 90 proc. visų kapitalinių statybos darbų vykdo Statybos Ministerija. Tam reikalui ji turi 11 statybos valdybų ir 9 trestus. Partija ir spauda daro daug ir didelių priekaištų statybos organizavimui ir vykdymui. Partijos centro komiteto sekretorius pramonės reikalams, J. Maniušis, prikiša statybininkams, kad "kai kuriuose objektuose statybininkai, santechnikai ir elektrikai tuos pačius darbus perdirba po keletą kartų", kad dėl to statybos organizacijos turi šimtus tūkstančių rublių nuostolių, kad ekskavatoriai ir buldozeriai stovi be darbo arba dirba tik vieną pamainą, o žemės darbai dirbami rankomis ("Komunistas", 1964 Nr. 5, p. 20). Savo ruožtu sovchozų direktoriai ir kolchozų pirmininkai skundžiasi, kad statybininkų paruošti projektai kartais visai nerealūs, nepritaikyti vietai, neapskaičiuoti. Pagal vadinamą "tipinį" projektą pastačius karvidę ar kiaulidę, su traktorium negalima įvažiuoti. Pastačius vištidę, "kai padėtas kiaušinis pasiekia transporterį, vištos, iškišusios galvas, lengvai jį pasiekia ir sulesa" (Ib. p. 51). Anot "Komjaunimo Tiesos" (1964.2.19) statybos valdybos kai kuriuos objektus pradeda ir palieka metų metams nebaigtus. Pvz. betono maišymo bokštas

Mažeikiuose pastatytas jau 1959, bet ir 1964 nebaigtas. Betono skiedinys maišomas rankomis. Cementą lyja pašiūrėse. Ir tai nėra kokia išimtis. Jau 1963 okup. Lietuvos aukščiausiam sovietui svarstant 1963 Lietuvos ūkio planą buvo priekaištų, kad "Statybos ministerija ir jos trestai bei valdybos per mažai stengiasi, kad baigiamų objektų statybai būtų sukoncentruota darbo jėga, medžiagos ir technika" ("Tiesa", 1963.1.11). Jau 1962 "Komunistas" (Nr. 5, p. 17) skundėsi, kad "kapitalinių idėjimų efektyvumas kenčia", nes "lėšos išsklaidomos, nebaigiami objektai, o pradedami nauji", kad "mokyklų statybos lėšos naudojamos plaukiojimo baseinui", arba "gyvenamų namų statybai skirtos lėšos — muzikos salei". Visą laiką skundžiamasi bloga gyvenamųjų blokų statyba. Anot "Komjaunimo Tiesos" (1964.4.4.), kai kuriuose naujuose butuose grindys ne obliuotos ir nedažytos, vandentiekis, dujos, elektra neprijungti, durys ir langai neužsidaro, kanalizacija užkimšta ... Per 18 mėnesių vis žadama trūkumus pašalinti. Anot laikraščio "aktuose viskas tvarkoje", o faktiškai "ko nors nėra, kas nors pamiršta, sulaužyta, neužbaigta". Esą statybininkų posėdžiuose nuolat vis svarstoma, kas paliko neužsuktą vandenį, kodėl stogas leidžia vandenį, kodėl supainioti vamzdžiai ir pn. Laikraštis karčiai pastebi, kad iš aktų dėl statybos trūkumų galima būtų namus statyti. Pagal "Valstiečių Laikraštį" (1964.12.13)dalis atsakomybės dėl statybos trūkumų krinta "demokratiniam centralizmui". Nuo 1962 Sovietų Sąjungos statybos komitetui buvo pavesti "visi statybos tyrimo institutai ir organizacijos, projektuojančios pramonės objektus", atseit, "respublikos" projektavimo organams darbus nustato Sovietų Sąjungos statybos komitetas. Anot "Valstiečių Laikraščio", tatai nepadeda užtikrinti, kad technikiniai dokumentai būtų sudaromi laiku".

1964.9.10 partijos centro komiteto pasitarime žemės ūkio statybos klausimais Lietuvos statybos komiteto pirm. A. Aksamitas aiškino, kad žemės ūkio statyboje ne tik planas neįvykdomas, bet ir statybos kokybė labai bloga. Esą dažnai žemės ūkio statyboje "neprisilaikoma nė minimumo technikinių reikalavimų", todėl nereti atsitikimai, kai tenka iš naujo "perdirbti pamatai ir sienos" (Valstiečių Laikraštis, 1964.9. 13).

Iš Lietuvos sovietinės spaudos ir partijos pasisakymų kapitalinės statybos reikalais, peršasi neperdėta išvada, kad okup. Lietuvos statyboj. kaip ir pramonės gamyboj, vidutiniškai 30 proc. yra brokas.

Regioninės įstaigos nepasiteisino

Chruščiovas pagal savo sukirptos Sovietų Sąjungos komunistų partijos naujosios programos dvasią ir raidę buvo užsimojęs kuo veikiau panaikinti "respublikų" visokias sienas. Tam reikalui buvo pradėti organizuoti tarprespublikiniai ūkio regionai. Baltijos ūkinis regionas apjungė Estiją, Latviją, Lietuvą ir vadinamą Kaliningrado sritį, o kai kurioms ūkio šakoms — dar ir Leningrado sritį. Todėl 1962 atsirado Vakarų Baseino Žuvies Apdirbimo Pramonės Valdyba, kurios kompetencija apėmė Baltijos valstybes, Kaliningrado sritį ir taip pat Leningrado sritį, ir eilė kitų tarprespublikinių institucijų. Tuo būdu "respublikų" partiniai ir valdiniai organai nuo vadovavimo atitinkamoms ūkio sritims buvo nustumti. Chruščiovui kritus, 1964.12. 10 Sovietų Sąjungos aukščiausio sovieto posėdyje okup. Lietuvos premjeras M. Šumauskas padarė kritiškų pastabų dėl Vakarų Baseino Žuvies Apdirbimo Pramonės Valdybos darbo, pareikšdamas, kad tos įstaigos įsteigimas nedavė lauktų rezultatų ir ji pasirodė nereikalinga, kad žuvies apdirbimo pramonei vadovauti visiškai užtenka sąjunginio organo, t. y.

SUKOLCHOZINTAS ŽEMĖS ŪKIS

K. V. JONAITIS

Nuolatiniai pertvarkymai

Chruščiovo žemės ūkio politika buvo — nuolat ir sistemingai kolchozus paversti sovchozais. Tokios pat politikos, atrodo, laikosi ir Brežnevas su Kosyginu. Okupuotos Lietuvos 1965 biudžete naujai organizuojamiems sovchozams numatyta 15 mil. rublių. ("Val. Laikraštis", 1964. 12.27). Būdingas buvo Chruščiovo pareiškimas 1964.2.28 Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komiteto plenumui, kad savo valdžios paskutiniais metais Stalinas buvo siūlęs, priešingai Chruščiovo žemės ūkio politikai, sovchozus likviduoti ir jų žemę perleisti kolchozams ("Tiesa", 1964.3.7).

1964 pradžioje okupuotoje Lietuvoje buvo iš viso 1781 kolchozas. Iš jų 292 turėjo naudingos žemės tik iki 1000 ha, 722 — tarp 1000 ir 1500 ha, 472 — tarp 1500 ir 2000 ha, 206 — tarp 2000 ir 2500 ha, 57 — tarp 2500 ir 3000 ha, 21 — tarp 3000 ir 3500 ha ir 11 — per 3500 ha. Vienam kolchozui vidutiniškai išeina 1980 ha žemės apskritai, vidutiniškai 1496 ha naudingos žemės ir vidutiniškai 1069 ha arimų. Maskvoje įvykęs 1964.12.21-22 Sovietų Sąjungos žemės ūkio specialistų pasitarimas

---

Sovietų Sąjungos Žuvų Ūkio Komiteto ir atitinkamų "respublikinių" įstaigų. Šumauskas taip pat pasisakė prieš tarprespublikinių planavimo įstaigų sudarymą, nes jų darbas nepateisina joms išlaikyti skiriamų lėšų. Esą planavimo uždaviniams vykdyti visiškai pakanka Sovietų Sąjungos Plano Komiteto ir "respublikinių" plano komitetų. Šumauskas siūlė praplėsti kompetenciją ir padidinti valdmenį vietinių sovietų. ("Val. Laikraštis", 1964.12.13).

kolchozų optimalaus didumo klausimu okup. Lietuvos kolchozams numatė optimalų didumą tarp 1600 ir 3200 ha naudingos žemės ir 1200-2400 ha ariamos žemės ("Liaudies Ūkis", 1965 Nr. 1, p. 24).

Kadaise buvusį tarptautinį maisto aruodą žemės ūkio kolchozinė baudžiava taip nugyveno, kad pati Sovietų Sąjunga tapo žemės ūkio gaminių nuolatinio nepritekliaus auka. Bet Kremlius, vengdamas pripažinti kolchozinės sistemos nepaveikumą, griebiasi įvairių vaistų kolchozinėms negalioms gydyti. Chruščiovas 1962. 3.22 per Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komitetą pravedė propagandiškai gražiai skambantį "žemės valdymo pertvarkymo" nutarimą, pagal kurį okup. Lietuvoj 1962. 3.31 buvo įsteigtas "Respublikos Komitetas LTSR Žemės Ūkiui Vadovauti" ir vietose 34, vėliau padidinta iki 41, žemės ūkio gamybos valdybos, naujai angažuojant apie 1500 valdininkų Lietuvos žemės ūkiui, su pačiu A. Sniečkum viršūnėje kaip "Respublikos Komiteto" pirmininku, su partiečiais gamybos valdybų viršininkais, su "partorgais" prie tų valdybų daugumoje iš centro komiteto narių ir kandidatų ar kontrolės komisijos narių" ("Val. Laikraštis", 1962.4.4 ir 8). Bet to, pasirodė, neužtenka žemės ūkio reikalams pataisyti. Dėl to Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komiteto nutarimu 1962.11.23 numatytas nuo viršaus iki apačios partijos organizacinio pastato padalinimas pusiau: pusę skiriant pramonei ir statybai, antrą pusę — žemės ūkiui. Tą Kremliaus nutarimą vykdydama, Lietuvos komunistų partija 1962.12.7 sudarė prie centro komiteto du biurus: 9 narių biurą pramonei ir statybai, ir 7 narių biurą žemės ūkiui, kuris 1964 pradžioje taip pat padidintas

iki 9 narių. Bet Chruščiovui kritus, naujieji Kremliaus viešpačiai 1964.11.16 partijos dvilypumą panaikino ir nuo 1964.12.4 ir okup. Lietuvoje panaikinti partijos centro komiteto biurai pramonei ir žemės ūkiui, tik paliktos vietinės žemės ūkio gamybos valdybos ("Tiesa", 1964.12.5; "Val. Laikraštis", 1964.12.9).

Okupuotos Lietuvos žemės ūkio valdymas grafiškai taip atrodo:

"Socialistinio" ir privatinio žemės ūkio vaisiai

Okupuotos Lietuvos žemės ūkiui priklauso viso 3,800,000 ha naudojamos žemės. 2,720,000 ha, tarp jų 1,920,000 ha ariamos žemės, naudoja kolchozai, 850,000 ha, tarp jų 580,000 ha ariamos, naudoja sovchozai, 160,000 ha, tarp jų 150,000 ha ariamos, naudoja kolchozininkai, ir 70,000 ha, tarp jų 50,000 ha ariamos, naudoja sovchozų darbininkai ir tarnautojai. Bendrai "socialistinis" okup. Lietuvos žemės ūkis naudoja maždaug 94 proc. visos žemės ūkiui naudingos žemės, o privačiu būdu dirbama tik apie 5,8 proc. naudingos žemės. Tačiau "socialistinio" ir privataus žemės ūkio gamybos lyginamasis svoris visoje žemės ūkio gamyboje teikia visai priešingą vaizdą ir sovietiniais duomenimis per paskutinį penkmetį taip atrodo:

1960 kolchozai ir sovchozai, tariant, Lietuvos "socialistinis" žemės ūkis pagaminęs 145,300 tonų gyvo

svorio mėsos, 646,300 tonų pieno ir 358,700 tonų grūdų ir pristatęs valdžiai 126,000 tonų mėsos ir 481,000 tonų pieno. Privati 1960 žemės ūkio gamyba nepaskelbta, bet valdžiai privati gamyba pristatė 63,000 tonų mėsos ir 223,000 tonų pieno ("Komjaunimo Tiesa", 1961.1.25). Turint galvoj, kad savo maistui kolchozininkai, mažiausiai, antra tiek bus pasilikę, matyt, kad privatus ūkis nuo 5,8 proc. žemės pagamino ne mažiau kaip "socialistinis" nuo 94 proc. visos naudingos žemės.

1961 "socialistinis" Lietuvos žemės ūkis pagaminęs tik 42 proc. visos mėsos ir tik 38 proc. viso pieno, o privatinis — 58 proc. visos mėsos ir 62 proc. viso pieno ("Tiesa", 1962. 3.8 ir "Komunistas" 1962 Nr. 3 p. 31).

1962 "socialistinis" Lietuvos žemės ūkis pagaminęs 41,8 proc. visos mėsos ir 39,6 proc. viso pieno, o privatinis — 58,2 proc. visos mėsos ir 60,4 proc. viso pieno ("Tiesa", 1963. 3.29 ir 31, ir 4.2; "Norodnoe Choziaistvo SSSR v. 1961, p. 308-310).

1963 "socialistinis" Lietuvos žemės ūkis pagaminęs 90,300 tonų mėsos ir 642,000 tonų pieno. Privati gamyba nepaskelbta. Tik iš fakto, kad 1963 "socialistinė" gamyba, palyginti su 1962 gamyba, yra sumažėjusi, jos lyginamasis svoris bendrojoje gamyboje taip pat bus sumažėjęs.

1964 "socialistinės" gamybos duomenys nepaskelbti, tik pasakyta, kad "palyginti su 1963 metais pagrindinių gyvulininkystės produktų gamyba padidėjo mėsos (skerdienos) 15 procentų ..., pieno — 15 procentų" ("Tiesa", 1965.1.26). Atseit, 1964 "socialistinis" Lietuvos žemės ūkis pagaminęs 104,000 tonų mėsos ir 738, 300 tonų pieno. Privati gamyba nepaskelbta. Tik iš fakto, kad 1964 valdžiai pristatyta 236,300 tonų mėsos (gyvo svorio) ir 851,700 tonų pieno, matyt, koks didelis privačios gamybos lyginamasis svoris bendrojoj gamyboj. Tatai juo akivaizdžiau liudija faktas, kad 1964 gale "socialistinis" Lietuvos žemės ūkis turėjęs 838,800 galvijų, tarp jų 396,900 karvių, o privatus — 539,000 galvijų ir tarp jų 406,200 karvių, t. y. 39,2 proc. visų galvijų ir net 50,6 proc. visų karvių. "Socialistinis" ūkis turėjęs 820,200 kiaulių, privatus — 770,400 kiaulių, t. y. 48,5 proc. visų kiaulių ("Tiesa", 1965.1.26).

Po 1961 sausio 10 Sovietų Sąjungos kompartijos centro komiteto plenumo, kai Chruščiovas pažadėjo pralenkti Jungtinių Valstybių žemės ūkio gamybą, Kremliaus kvislinginiai aktyvistai okupuotoje Lietuvoje savo "socialistiniais įsipareigojimais" pasižadėjo, kad Lietuvos "socialistinis" žemės ūkis 1965 pagamins: 1,640,000 tonų grūdų, 265,000 tonų mėsos, 2,400,000 tonų pieno, 3, 460,000 tonų bulvių. Kaip dar toli iki "socialistinių įsipareigojimų" tęsėjimo, matyt iš fakto, kad 1964 Lietuvos "socialistinio" ūkio buvo pagaminta tik 1,165,000 tonų grūdų, 2,733,000 tonų bulvių, 104,000 tonų mėsos, 738,300 tonų pieno ("Komjaunimo Tiesa" 1961.6.9 ir "Tiesa" 1965.1.26).

Lietuvos žemės ūkio sukolchozinimas, galima tarti, visiškai bus sugriovęs Lietuvos avių ūkį. Kai nepriklausomoj Lietuvoj buvo 700,000 avių, 1963 — tik apie 100.000 teliko. Vilnos 1 kg. savikaina kolchozuose išeina tarp 8,5 ir 10 rublių, o sovchozuose net tarp 12-13,5 rublių, nors valdžia temoka už 1 kg. vilnos tik po 5,5 rublius. Avienos 1 kg. savikaina kolchozuose išeina 1,75 rubliaus, o sovchozuose tarp 1,17 ir 2,4 rub. Tuo tarpu valdžia moka tik 78 kapeikas už 1 kg. ("Liaudies Ūkis", 1963 Nr. 11, p. 339).

Sukolchozinimas taip pat sužlugdė ir Lietuvos daržininkystę. Anot "Tiesos" (1963.10.4) rudenį Lietuva savo daržovių neturi kur dėt, nes "respublikai" daržoves ir vaisius tiekia Estija ir kitos "respublikos". Anot "Valstiečių Laikraščio" (1963.10.2)

rudenį Lietuvos kolchozai ir sovchozai daržovėmis gyvulius šeria, už tat trūksta ankstyvų daržovių ir bulvių, nes jos ir kitose "respublikose" neauga. Planas numatė 1964 pastatyti 44,000 kv. metrų šiltnamių ir 10,000 kv. metrų inspektų, bet tas planas sužlugdytas ("Liaudies Ūkis", 1964 Nr. 1, p. 4; "Valstiečių Laikraštis", 1964.12.27).

Chruščiovas, naujojoj partijos programoj dogmatizavęs "komunizmo statybą" ir kolchozų atžvilgiu paskelbęs, kad kolchozų darbo normavimo, organizavimo ir apmokėjimo formos bus tokios, kaip sovchozuose ir kad "kolchozininkai patys įsitikins, kad jiems nenaudinga turėti ... sodybinį ūkį", nuosekliai buvo pasikilnijęs likviduoti "viensėdžių sistemą", nes ji nesiderinanti su "socialistiniu žemės ūkiu" ("Komjaunimo Tiesa", 1961.12.29). Prasidėjo propaganda už vadinamus "visuomeninius daržus" vietoj privačių sodybinių sklypų. Išleistas potvarkis, kad kolchozas gali kolchozo žemei "panaudoti dalį mėšlo iš kolchozininkų asmeninių gyvulių tvarto" ("Komjaunimo Tiesa", 1961.12.24). Neleista parduoti kolchozininkų asmeniniams gyvuliams koncentruotų pašarų. Uždrausta kolchozams duoti kolchozininkams susisiekimo priemonių savo daržovėms į vadinamą kolchozinį turgų pristatyti. Visos tos, anot "Tiesos", "represinės" priemones kolchozininkų sodybinių sklypelių atžvilgiu su Chruščiovo pašalinimu arba sušvelnėjo arba visai atkrito. Ir pats Kosyginas rado reikalą pareikšti Sov. Sąjungos aukščiausiam sovietui, kad "panaikinti nepagrįsti kolūkiečių pagelbinio ūkio varžymai", kad panaikinta ir specialus mokestis kolchozininkų gyvuliams ir leista jiems parduoti koncentruotų pašarų ("Val. Laikraštis", 1964.12.11). 1964 gruodžio numery ir "Liaudies Ūkis" (p. 367) prabilo apie krizę "kolchozų turguose", kurių apyvarta tarp 1958-1963 kritusi 40 proc., nes kolchozai neduodą kolchozininkams transporto priemonių savo gaminius į turgų pristatyti ir kad iš to pasinaudoją tik daržovių spekuliantai. Taigi, okup. Lietuvoj ir 1964 mūsų Viešpaties metais gyvuoja spekuliacija net daržovėmis!

Po savo vizito Skandinavijos kraštuose Chruščiovas pareikalavo, kad sukolchozintas sovietų okupuotų Baltijos valstybių ūkis pasivytų Danijos ir Švedijos privataus žemės ūkio lygį. Kaip tas vijimasis okupuotai Lietuvai sekasi, galima suprasti kad ir iš tokių pavyzdžių.

— Baigiasi ruduo. Kas kartą vis šalčiau ir šalčiau. Grėsmingai artėja žiema. Kolūkyje pats įkarštis: laukuose dar tebėra pusė runkelių ir trečdalis bulvių. Žmonės skuba. Dirba visi: ir mechanizatoriai ir kontoros darbuotojai, ir pats pirmininkas. Atvažiuoja iš rajono įgaliotinis ir prie pirmininko.

—Draugas K..., kodėl neklojat linų?

— Todėl, kad jų velnias neims. Jie po stogu, o runkeliai ir bulvės gali užšalti.

— Jūs žinot, kad linų fabrikas stovi be darbo?

— O linų fabrikas žino, kad kolūkyje šiandien bulves kasa ir aštuoniasdešimt metų seniai? Žmonių nėra, o jau šalnos.

— Ar rimtai. Neklosi?

— Rimčiausiai. Neklosiu.

— Kolūkio pirmininką iškvietė į biurą. Čia sėdėjo atstovas iš Vilniaus. Vėl viskas prasidėjo iš naujo. Reikia pakloti.

— Neklosiu, nors uždekit, — spyrėsi pirmininkas. — Pavasarį atsiklojės. Derlius žūva, žmonių nėra. Tai (kolchozo) valdybos nutarimas.

— Sukviesk valdybą, išaiškink, kad reikia, kad negalima žiūrėti tik iš savo varpinės.

— O ką, iš jūsų varpinės matyti, kad šiemet žiemos nebus. Priimkite

(gamybinės valdybos) nutarimą raštiškai.

— Sukvietė (gamybinę) valdybą, priėmė raštišką nutarimą, pirmininkui už nepaklusnumą įrašė griežtą papeikimą ir privertė pakloti linus. Po 4 dienų siūbtelėjo šalčiai ir sniegas. Prišalo neatsiklojėję linai, pražuvo trečdalis runkelių ir ketvirtadalis bulvių" ("Literatūra ir Menas" 1964.3.28). Bet tai ne literatūrinis gabaliukas, o korespondento graudus šauksmas prieš biurokratizmą.

Kitas pavyzdys. Namo remontas kaštuoja 12,700 rublių. Tokio pat naujo namo statyba — 7,800 rublių. Bet naujo namo statyba neužplanuota, todėl galimas tik remontas. Nevalia sutaupyt 4,900 rublių, nes viskas tik pagal planą. Pagal planą sovchozų aprūpinimo bazės nenumatytos kauptukų, laistytuvų ir kitų mažmožių, o sovchozas sau inventorių tegali pirktis savo bazėje, ne kitur. Kooperatyve pirkti kauptuką ar laistytuvą instrukcijos griežtai draudžia. Prireikus sovchozui bazėj nesamo mažmožio — kombinuok arba vyk už keliasdešimt kilometrų, gal kitoj sovchozo bazėj reikiamą mažmožį rasi. Arba vėl, kai sovchozo melžėja per metus iš karvės primelžia po 2,400 kg. pieno, tai jai už vieną centnerį primelžto pieno mokama 58,6 rubl., bet jei ta pati melžėja iš kiekvienos karvės primelžia po 2500 kg pieno per metus, tai tada jai už vieną centnerį primelžto pieno jau moka tik po 54,18 rublius. "Kuo daugiau iš karvės primelži, tuo mažiau gauni už 1 cent. pieno primelžimą", piktinasi "Val. Laikraštis" (1964.6. 14).

Kolchozų ponai ir mužikai

Chruščiovo kolchozinės politikos viena iš tezių buvo, kad kolchozų administracija ir specialistai "turi būti suinteresuoti didinti produkcijos gamybą". Taigi administracija ir specialistai, bet ne patys kolchozininkai. Kolchozų valdžia ir specialistai ypač imta privilegijuoti, palygint su kolchozininkų padėtimi, nuo 1961. Atsirado kolchozų pirmininkų, sugebančių per metus prisirašyti iki 3000 darbadienių ir iš kolchozo kasos pasiimančių po kelis tūkstančius rublių atlyginimo ("Val. Laikraštis", 1962.5.27). Kai pirmaujančio kolchozo pirmaujanti melžėja išimties keliu sukalė per metus iki 1200 darbadienių (eilinis kolchozininkas paprastai tenkinasi 200-300 darbadienių per metus), jai su premijomis vis tiek vidutiniškai per mėnesį išėjo tik 68.75 rubl. ir vienas cent. grūdų. Tuo tarpu visai nepirmaujančio Mažeikių rajono "Lenino Keliu" kolchozo pirmininkas vidutiniškai per mėnesį gauna 354 rublius atlyginimo. Tatai sudaro to kolchozo atlyginimą 15,4 kolchozininkų, arba 9,6 melžėjoms, arba 3 brigadininkams. Šio kolchozo administracijai išlaikyti išleidžiama 23,9 proc. visų darbo apmokėjimų ("Val. Laikraštis", 1964. 2.2. ir 3.22).

Pagal Kremliaus 1962.4.12 instrukcijas kolchozų specialistų atlyginimas neturi būti mažesnis kaip 80-90 proc. kolchozo pirmininko atlyginimo ir turi būti garantuotas, t. y. nepriklausomas nuo kolchozo pajamų didumo. ("Tiesa", 1962.4.3 ir 19). Ogi kolchozų valdžios ir specialistų etatai dideli. Yra kolchozų, kur 6 kolchoco mužikėliams išeina 1 ponas valdininkas, arba 118 kolchozininkų — 21 valdininkas, arba 1884 ha kolchozo žemės — 39 valdininkai ("Val Laikraštis", 63.1.25; 5.22; 10.18).

Apskritai okup. Lietuvos kolchozai savo valdžiai išlaikyti išleidžia vidutiniškai natūra ir pinigais 20 proc. visų darbo apmokų ir 1000 ha naudingos ūkiui žemės vidutiniškai turi 13 administracijos etatų. (Gudijos kolchozai savo administracijai išlaikyti vidutiniškai išleidžia 13,4 proc. visų darbo atlyginimui skirtų lėšų ir 1000 ha naudingos žemės tenkinasi 10 administracijos etatų). ("Val. Laikraštis", 1964.2.28).

Užtat Lietuvos kolchozininkams už darbą lieka tik "10-15 proc. visų piniginių (kolchozo) pajamų" ir tik 45-50 proc. visų darbo atlyginimui tenkančių lėšų ("Komunistas", 1962 Nr. 3, p. 36; "Val. Laikraštis", 1963. 12.22). Prastesnių žemių kolchozai už darbadienį kolchozininkams tepajėgia konkrečiai atlyginti 0,8 kg. grūdų ir 14 kapeikų, arba 1,5 kg. grūdų ir 15 kapeikų, arba 1 kg. grūdų ir 5 kapeikas ("Val. Laikraštis", 1962.4.13; 5.11 ir 27). Anot "Komunisto" (1962 Nr. 3, p. 36) daugelio kolchozų kolchozininkai neuždirba "ir pusės sovchozo darbininkų uždarbio". Ir pats Sniečkus pripažįsta, kad "eilėje kolchozų didelė darbo apmokėjimo fondo dalis tenka vadovaujančių darbuotojų ir aptarnaujančio personalo apmokėjimui", ir kad "daugelyje vietų prastai tvarkomas laukininkystės darbuotojų apmokėjimas" (Tiesa", 1963.4.2; "Val Laikraštis, 1964.10.7). Tikrai, pagal "Komunistą" (1964 Nr. 2, p. 35) laukuose dirbantieji kolchozininkai stačiai diskriminuojami prieš gyvulininkystėje dirbančius kolchozininkus, kurie neretai dešimt-dvylika kartų daugiau atlyginami.

"Liaudies Ūkis" (1964 Nr. 6 p. 173) konstatuoja, kad daugelyje kolūkių susidarė nenormali padėtis", nes, nepaisant, kad nuo 1959 kolchozų bendros pajamos didėjo, kolchozininkų atlyginimas už darbadienį nedidėjo. Nedidėjo todėl, kad "didėjanti bendrųjų pajamų dalis tekdavo piniginėms priemonėms kolūkių vadovaujantiems darbuotojams". Anot "Liaudies Ūkio" blogiausia yra tai, kad "per pastaruosius 5 metus (1959-1963) LTSR kolūkių bendros piniginės įplaukos nepadengė išlaidų": 1959 — 4,5 mil. rublių, 1960 — 6,5 mil., 1961 — 11,7 mil., 1962 — 9,3 mil., 1963 — 10,6 mil. rublių, ir kad "esantieji blogoje finansinėje būklėje kolūkiai" dėl to ilgą laiką neatsiskaito su kolchozininkais už darbą.

Kolchozų skola kolchozininkams už darbą metai iš metų vis auga. 1960 buvo 19,9 mil. rublių, 1961 — 19,5 mil. rublių, 1962 — 22,2 mil. rublių, 1963 —22,4 mil. rublių, 1964 pradžioje — 25,7 mil. rublių ("Liaudies Ūkis", 1964, Nr. 6, p. 172). Anot Sniečkaus, eilėje kolchozų iki 1964 rugpiūčio pabaigos kolchozininkams už tų metų darbą dar "nebuvo išmokėta nė vienos kapeikos" ("Val. Laikraštis, 1964.10.7).

Dėmesio vertas faktas, kad atskaitymai iš kolchozų pajamų į vadinamus nedalomus kolchozų fondus, kurie turėtų stiprinti kolchozų ūkinį pajėgumą ir sudaryti atsarginį kapitalą, faktiškai išleidžiami einamosioms kolchozų skoloms mokėti. Kolchozai nedalomiems savo fondams yra atskaitę 1959 — 16,7 mil. rublių, bet 10,3 mil. rublių tais pat metais iš nedalomų fondų buvo išleista skoloms mokėti; 1960 nedalomiems fondams buvo atskaityta 10,4 mil. rublių, o išleista iš fondų skoloms mokėti — 9,9 mil. rublių; 1961 buvo atskaityta 16,4 mil. ir skoloms mokėti išleista 9,1 mil.; 1962 atskaityta 10,7 mil., o skoloms išleista iš fondų 10,2 mil.: 1963 atskaityta 10,7 mil. o skoloms išleista 10,8 mil. rublių ("Liaudies Ūkis", 1964 Nr. 6, p. 173). Daugiausia kolchozai prasiskolina už įvairias mašinas, kurių tikrai kolchozai yra įsigiję nemaža. Tik dažniausiai tinkamai jų neišnaudoja, neprižiūri, neremontuoja ir be laiko jas "nuvaro į kapus". Kolchozų skolos betgi nuo to tik didėja, nes reikia pirkti naujos mašinos. Kolchozų skolas didina ir elektrifikacija. Formaliai jau 1963 buvo elektrifikuoti visi sovchozai, 94 proc. kolchozų, 34 proc. sovchozų darbininkų butų ir 26 proc. kolchozninkų butų ("Liaudies Ūkis", 1963 Nr. 12, p. 362). Šiuo metu formaliai jau ir kolchozai visi yra "elektrifikuoti", atseit, prijungti prie elektros energijos tinklo. Tačiau pats prijungimas prie tinklo dar neišsprendžia kolchozo elektrifikavimo. Elektrifika-

vimui reikia variklių. Ir čia susiduriame su keistu reiškiniu. Lietuva pati kasmet pagamina apie 1,5 mil. mažo pajėgumo elektros variklių ir apie 100,000 elektros variklių iki 100 kw pajėgumo. O tačiau dauguma "elektrifikuotų" kolchozų išvis neturi nė vieno variklio ("Tiesa", 1963. 11.16 ir 12.28; "Valstiečių Laikraštis" 1963.12.4).

Kolchozų gamybai skatinti valdžia skiria premijas. Būdinga tačiau, kad premijų sumos didžioji dalis eilinių kolchozninkų beveik nepasiekia. Pvz. 1962 premijoms buvo paskirta 1,025, 000 rublių, kurių 10 proc., t. y. 102, 500 atiteko kolchozų pirmininkams, 203,000 rublių — specialistams ir 719,500 rublių vadinamiems "pirmūnams" ("Tiesa", 1962.6.26). Eiliniam kolchozninkui iš to 1,025,000 rublių neteko nė kapeikos. 1964 žemės ūkio gamybinėms valdyboms ir komsomolo komitetams premijuoti paskirta 39,500 rublių, mechanizatoriams — 2,500 rublių, visokiems pirmūnams— 61,500 rublių ("Val. Laikraštis", 1964. (6.7). Eiliniam kolchozninkui — nieko.

Būdinga taip pat pačių kolchozų skiriamo papildomo atlyginimo už derliaus ar mėsos bei pieno gamybos padidinimą progresija. Pagal rekomendacijas iš viršaus, jei eilinis kolchozninkas už nuopelnus kolchozui gauna papildomo atlyginimo vienetą, tai tuo pačiu pagrindu kolchozo grandininkas gauna 1,4 vieneto papildomo atlyginimo, farmos vedėjas— 1,5 vieneto, brigadininkas — 1,68 vieneto, agronomas, zootechnikas — 2, 02 vieneto, pirmininkas, 2,385 vieneto ("Val. Laikraštis", 1962.4.11). Tad nors sovietinė propaganda skelbia Sovietų Sąjungoj ir okup. Lietuvoj klases panaikintas, bet klasių vietoj kolchozuose gyvuoja ponai ir mužikai. Ne be reikalo, anot "Tarybinio Mokytojo" (1963.8.15) okup. Lietuvoj nauja patarlė plačiai prigijusi: "Blogai mokysies — kolchozninku būsi".

Kolchozninkų pensijos

Sovietų Sąjungos aukščiausias sovietas 1964 liepos 15 priėmė "Kolchozninkų Pensijų ir Pašalpų Įstatymą", įgijusį galios nuo 1965 sausio 1. Jo nuostatai taikomi ir okupuotai Lietuvai. Ligi to įstatymo atskiri kolchozai savo nedarbingiems kolchozninkams galėjo numatyti po tam tikrą skaičių darbadienių ir tuo būdu suteikti pragyvenimo minimumą. Bet kadangi ta labdarybė tiesiogiai eidavo ne paties kolchozo, bet kolchozninkų sąskaita, tai tik geresni ūkiai žemių paskiri kolchozai tą labdarybę praktikavo. Jų skaičius buvo labai aprėžtas. Naujuoju įstatymu numatytos dvejopos pensijos: senatvės ir invalidumo.

Teisę į senatvės pensiją įgyja: (a) kolchozninkas vyras, sulįęs 65 metų amžiaus ir 25 metus dirbęs kolchozninku, darbininku ar tarnautoju; (b) kolchozninkė moteris, sulįusi 60 metų amžiaus ir 20 metų dirbusi kolchoze, pramonėje, ar prekyboje. Kadangi Lietuvoj išviso nėra kolchozų tokio amžiaus, tai speciali įstatymo pastaba nustato okupuotos Lietuvos kolchozninko senatvės pensijai gauti tiek darbo metų kolchoze, kiek metų praėjo nuo kolchozo įsteigimo, bet ne daugiau kaip 25 vyrams ir 20 moterims.

Senatvės pensijos mėnesiui nustatyta 50 proc. vidutinio mėnesinio kolchozninko uždarbio iki 50 rublių ir 25 proc. uždarbio virš 50 rublių. Kolchozninko mėnesinės pensijos minimumas nustatytas 12 rublių, maksimumas — 102 rubliai.

Kolchozninkų invalidumo pensijos įstatymo nustatytos taip pat dvejopos: (a) kai invalidumas su darbu kolchoze nesusijęs ir (b) kai invalidumo priežastis yra darbas kolchoze. Kai invalidumo priežastis yra kolchozninko darbas kolchozui, invalidumo pensija skiriama, nepaisant invalido darbo laiko. Kai invalidumo priežastis su darbu kolchoze nesusi-

jusi, invalido pensijai gauti reikalingas darbo stažas vyrams nuo 1 iki 20 metų, moterims nuo 1 iki 15, atsižvelgiant į invalido amžių.

Gaunančiam bet kurią (senatvės ar invalidumo) pensiją ar turinčiam į pensiją teisę, kolchozninkui mirus, jo šeimos nedarbingi nariai, jei mirusis juos išlaikė, turi teisę į mirusiojo pensiją. Trijų ar daugiau nedarbingų narių šeima gauna visą mirusiojo pensiją. Dviejų nedarbingų narių šeima gauna 40 proc. mirusio uždarbio iki 50 rublių ir 10 proc. mirusiojo uždarbio virš 50 rublių. Vieno nedarbingo nario mirusio šeima gauna 30 proc. mirusio uždarbio iki 50 rublių ir 10 proc. jo uždarbio virš 50 rublių. Šios našlių ir našlaičių pensijos minimumas 3 narių šeimai mėnesiui 15 rublių, 2 — 12 rublių ir 1 — 9 rubliai mėnesiui. Tuo atveju, jei invalidumas ar mirtis ištiko dėl suluošinimo darbo metu, normali pensija padidinama 20 proc.

Įstatymas taip pat nustato 112 dienų gimdymo atostogų; 56 prieš gimdymą ir 56 po gimdymo. Reiškia, kiekvienai nėščiai kolchozninkei tiek darbadienių priskaitoma be jokio jos darbo.

Kolchozninkų pensijoms ir pašalpoms fondas yra sąjunginis, atseit, "respublikos" balso jo valdyme neturi, išskyrus prievolę įnešti jam "respublikos" kolchozų pajamų tam tikrą procentą ("Valstiečių Laikraštis", 1964.7.19 ir 10.30).

Kolchozų ponų ir mužikų padėčiai yra taip pat būdingas kolchozų pirmininkų, specialistų ir mechanizatorių išskyrimas iš kolchozninkų. Jie senatvės ir invalidumo pensijas gauna ne kolchozninkų pensijų naujuoju įstatymu, o 1956.7.14 darbininkų ir tarnautojų valstybinių pensijų įstatymu. O skirtumas tarp tų dviejų įstatymų yra. Kolchozninkų pensijų įstatymas reikalauja 65 ar 60 metų amžiaus, valstybinių pensijų įstatymas — tik 60 ir atitinkamai 55 metų amžiaus. Kolchozninkų pensijų minimumas 12 rublių, maksimumas — 102 rubliai, valstybinių pensininkų pensijos minimumas 30 rublių mėnesiui, maksimumas — 120 rublių. Be to, valstybinių pensijų įstatymas numato senatvės dalinę pensiją. Reiškia, pilnai pensijai reikalauja 25 metų vyrams ir 20 — moterims, bet dalį pensijos skiria ir tuo atveju, kai prašytojas turi trumpesnį darbo stažą. Valstybinių pensijų įstatymas taip pat numato dalines pensijas ir invalidams, kai invalidumas nesusijęs su darboviete. Tuo tarpu kolchozninkų pensijų įstatymas tokių dalinių senatvės nei invalidumo pensijų nenumato ir reikalauja viso darbo stažo.

Pagaliau valstybinių pensijų įstatymas nustato laikinio nedarbingumo pašalpas. Kai laikinio nedarbingumo priežastis darbas — nukentėjęs gauna 100 proc. savo uždarbio, nepaisant, kiek laiko būtų išdirbęs. Kai nedarbingumo priežastis nesurišta su darbu, pašalpos didumas priklauso nuo išdirbto laiko: išdirbusieji tarp 8 ir 12 metų ir priklausantieji vadinamoms profesinėms sąjungoms gauna pašalpos 80 proc. savo uždarbio; išdirbusieji tarp 5 ir 8 metų — 70 proc. uždarbio, išdirbusieji tarp 3 ir 5 metų — 60 proc. uždarbio ir išdirbusieji mažiau kaip 3 metus — 50 proc. savo uždarbio. Pašalpos minimumas — 27 rubliai mėnesiui. Nepriklausantieji "profesinėms sąjungoms" gauna pusę pašalpos ("Val. Laikraštis", 1964.9.2. ir 11.25).

Visais tais valstybinių pensijų įstatymo pirmumais prieš kolchozninkų pensijų įstatymą įgalinti naudotis ir kolchozų ponai: pirmininkai, specialistai, mechanizatoriai.

Laisvės kovotojai sovietų propagandoje

Iki 1959 m. sovietų spauda vengė plačiau liesti Lietuvos laisvės kovotojų — partizanų sąjūdį. Galiojo taisyklė **nec nominetur** — kad jų nė vardas nebūtų paminėtas. Su **"Vanagais iš anapus"** staiga buvo pradėta skelbti atrankinė medžiaga iš slaptųjų čekos archyvų. Kokio tikslo tuo buvo siekiama, matyti iš to, kad tas darbas buvo pavestas tiems patiems čekistams, kurie anksčiau ginklu ir provokacijomis siekė fiziškai palaužti Lietuvos partizanus. Vadovauti buvo paskirtas žinomas enkavedistas B. Baranauskas, kuris 1940 m. buvo vidaus reikalų komisaro Guzevičiaus pavaduotojas. To paties kelmo buvo ir jo artimieji bendradarbiai Chienai, Erslavaitės, Vicai ... Jų paruoštoji medžiaga buvo pradėta leisti serijoje **"Faktai kaltina"** atskiromis brošiūromis, kad morališkai sujuodintų žuvusiųjų ir kankinių atminimą, o laisvės kovotojus pavaizduotų "banditais", kokiais jie visą laiką buvo sovietinių pavergėjų pravardžiuojami. Tačiau **laisvųjų lietuvių spauda rado tinkamą atsakymą.** Ji sugebėjo atrinkti iš tos kankinimais, provokacijomis ir klastojimais išgautos čekistų medžiagos faktus, kurie dar labiau padidino laisvųjų lietuvių pagarbą laisvės kovos didvyriams. Išėjo priešingai, negu tikėjosi čekistiniai autoriai ir užsakymo davėjai. Buvo kilusios net abejonės, ar toji serija tęstina. Po ilgesnio svyravimo, atrodo, partijos viršūnės nusprendė tęsti "dokumentų" skelbimą. Čia apžvelgiame porą tokių leidinių.

Žudikai Bažnyčios prieglobstyje (Faktai kaltina. Archyviniai dokumentai II rinkinys). Paruošė B. Baranauskas ir G. Erslavaitė. 2 papild. leid. 255 psl. Vilnius 1963. Tiražas 12.000 egz.

Šio leidinio pirmoji laida buvo išleista 1960 m. ir turėjo tik 146 psl. (žr. Į Laisvę 1961 nr. 24). Taigi, žymiai praplėsta laida. Pakartota visa ankstesnė medžiaga, išskyrus 12 psl. priedą, kuriame buvo pateiktas sąrašas kai kuriose apskrityse neva partizanų nužudytųjų asmenų. Pridėta antra tiek naujos medžiagos, kurią sudaro tardymo eigoje išgautų pareiškimų ištraukos ir kiti kaltinamiesiems priskiriami užrašai. Tarp jų čia randame ištraukas iš Kauno arkivyskupo J. **Skvirecko** dienoraščio, vieno paskutinių centralizuoto LLK Sąjūdžio vadų A. **Ramanausko - "Vanago"**, prel. J. **Laukaičio,** kan. J. **Juodaičio,** 1960 m. sušaudyto A. **Nykštaičio** ir daugelio kitų parodymų. Kaip leidinio antraštė įtaigoja, "dokumentinė" atranka turi įrodyti, kad katalikų dvasininkija glaudžiai bendradarbiavo su ginkluotuoju pogrindžiu. Parodymai **siekia 1950 m.,** aprūpinti trumpomis biografinėmis kaltinamųjų žiniomis, bet šiaip nesugrupuoti jokia tvarka ir techniškų požiūriu sudaro chaotišką įspūdį. Pirmosios laidos buvo išleista 10,000 egz. Jos pakartojimą dar didesniu tiražu reikia sieti su sustiprėjusia antireligine kova.

Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje. (Faktai kaltina. Archyviniai dokumentai VI rinkinys). Spaudai paruošė V. Ditkevičius. Red. Z. Vasiliauskas. Pratarmę parašė V. Ditkevičius ir Z. Vasiliauskas. 232 psl. Vilnius 1964. Tiražas 10.000 egz.

Tai paskutinis tos serijos leidinys, kuriame medžiaga pateikiama kiek sistemingiau, sugrupuota į 7 skyrelius, kurių paskutinį sudaro priedas. Leidinys ribojasi Dzūkija, tačiau **nesiekia toliau 1952 m.,** nors at-

IDĖJOS

vykusiųjų į Vakarus parodymais nužudytųjų partizanų kūnai Alytaus apskrityje dar buvo viešai valkiojami po Stalino mirties. Trūksta aiškesnio sąryšio tarp atskirų skyrelių. Formaliu požiūriu didžiausio priekaišto nusipelno redaktoriai už tai, kad ir toliau **visiškai nepaiso chronologinės tvarkos,** kuri labai svarbi, pretenduojant į dokumentinį leidinį. Iš to galima spręsti, jog atrankos būdu mėginama medžiagą "pafrizuoti". Pavyzdžiui, **J. Jakimavičiaus** parodymų ištraukos sudėliotos tokia tvarka: 1952.IV.3, 12 (suplakta į vieną), 9, 10, 10 (iš tos pačios dienos tardymo du atskiri gabalai), 12. Arba vėl: **A. Diskos** parodymai — 1950.IX.14, 1949 XI.29, 1950.IV.21. Sunku suprasti, kokį ryšį turi vadinamų liudininkų parodymai, padaryti 1962 m. apie partizanų veiksmus 1947-48, atseit, susieti su visai kitomis bylomis, kurios nutylimos.

Krinta į akis, jog stengiamasi atrinkti kiek galima labiau kriminalinio pobūdžio medžiagą. Specialiai tuo tikslu įdėtas "priedas", kuriame vlačiau ir sistemingiau, negu II rinkinyje, pateikiamas "Buržuazinių nacionalistų nužudytų žmonių Dzūkijoje sąrašas" — viso 1238 asmenys: Alytaus rajone 1944-1951 m. — 431, Lazdijų rajone 1945-1951 m. — 571, Varėnos rajone 1944-1952 m. — 236. Šie skaičiai naudingi papildant duomenis, reikalingus Lietuvos gyventojų nuostoliams apskaičiuoti.

Šiame leidinyje, kaip ir "Vanaguose iš anapus", stengiamasi iš dalies atsverti **Daumanto** "Partizanų" medžiagą. Atskleidžiama 1947 m. Punios šile žuvusio (ne nusišovusio) Pietų Lietuvos partizanų vado **"Ąžuolio"** tapatybė: tai buvęs Alytaus komendantūros intendantas kpt. **D. Jėčys.** Minimas plk. **J. Vitkus - "Kazimieraitis"** (†1946), leit. **V. Voveris - "Žaibas"** (†1949), Daumanto žygininkas **K. Piplys - "Mažytis"** (†1949), mokyt. **A. Kulikauskas - "Daktaras"** (suimtas 1947), paimti gyvi "Dainavos" apyg. štabo nariai **A. Macevičius - "Linas", J. Petraška- "Lapaitis - Patrimpas", J. Puškorius,** pasižymėjęs Balbieriškio partizanų vadas **K. Degutis - "Raginis"** (†1946) ir visa eilė kitų.

Aplamai leidinio sudarytojai rūpestingai vengia minėti vadovaujančius. Pateiktoji medžiaga, atrodo, sąmoningai suskaldyta nevienodais, gana smulkiais fragmentais, kad nebūtų galima susidaryti visumos vaizdo. Galima įsivaizduoti, jog ji buvo ne kartą smulkiai apsvarstyta ir apskaičiuotai sudaryta. Tiek dėl tos priežasties, tiek bendrai dėl abejotino autentiškumo leidinio medžiaga gali būti naudojama su didžiausiu atsargumu. Veltui joje kas ieškotų užuominų, kaip žiauriai ir barbariškai sovietai kovojo su Lietuvos partizanais, kaip elgėsi su sužeistaisiais ir nukautaisiais, kokiais kankinimais buvo išgauti jų parodymai, kiek nuo to prisikentėjo tėvai ir broliai ir šiaip nekalti piliečiai. Sistemingai nutylima, kas vadovavo kovoms prieš partizanus, kokios priemonės buvo vartojamos, ypač vengiama suminėti rusus, kurių vaidmuo buvo lemiamas. Visais būdais stengiamasi toliau skelbti pasakas apie "banditus" ir "klasių kovą".

Šiaip ar taip šios rūšies medžiagai negalima likti abejingiems. Laikas susirūpinti visiems laisvės kovų istorijos medžiaga, pirmiausia jos kruopščiu rinkimu. Nemažai jau esama šiapus gyvų liudininkų, kurių parodymai turėtų būti surinkti. Medžiagą apdoroti ir skelbti bus galima ir vėliau, kai bus patogesnės sąlygos. Tuo tarpu svarbu ją išgelbėti ateičiai. Visos tautos gerbia savo karžygių atminimą. Juo labiau turėtume mes, tiek daug jų turėdami. Pats priešas savo nuosekliu puolimu skatina atkreipti dėmesį į apleistą sritį.

J. V

Migdomieji narkotikai varvinami lašais

Nemuno kraštas — yra toks Vokietijoje nuo pereitų metų leidžiamas laikraštukas, kuris informuoja apie lietuvius Lietuvoje ir užsieniuose. Dalis teksto yra vokiečių kalba. Žada duoti ir anglų kalba. Analizuodamas rašinius, greitai randi, kad juose skelbiamos mintys ir faktai sutaria su direktyvom iš Maskvoje sukurto komiteto "ryšiam su tautiečiais užsieniuose". Jie rodo naują to komiteto taktiką santykiuose su užsieniuose esančiais lietuviais, norint tarp jų infiltruotis. Pasekam tos taktikos priemones pagal vieną to laikraščio nr. — 1965 metų Nr. 2.

Taktikai būdingas siekimas pasinaudoti Vakaruose populiariais šūkiais ir jais operuoti. Vienas toks šūkis, Vakaruose šiuo metu turįs "magiškos" reikšmės, yra išreiškiamas žodžiu "dialogas", pasikalbėjimas, kuris atveda į išsiaiškinimą, tiesą, susipratimą, taiką ar net bendradarbiavimą. — Ir "N. Kraštas" kalba apie reikalą "pirma susitikti su savo oponentu, išdėstyti savo pažiūras, išklausyti jo".

Antras nemažiau populiarus šūkis — **informacijos objektyvumas.** Tikinama, kad Amerikos laikraščiai esą tokio objektyvumo pavyzdžiai; jie faktus pasakoją objektyviai, o savo nuomones pareiškią jau vedamuosiuose. "N. Kraštas", siekdamas tokiam galvojimui įtikti, ir kalba, kad jo tikslas "objektyviai informuoti apie visų lietuvių — tėvynėje ir tremtyje — gyvenimą". Kalba, kad studentas turįs būti "pedantiškai objektyvus", tad ir pats laikraštis tokias "objektyvias" žinias duosiąs apie lietuvių gyvenimą.

Tai viena taktikos pusė. Kita jos pusė pasirodo, kada imi stebėti, kokiu būdu tuos du šūkius laikraštis praktiškai vykdo. Su kuo tas dialogas turi reikštis? **Dialogas turįs būti su esančiais Lietuvoje:** reikia vykti į ten, susitikti, kalbėtis, gauti iš ten vadovėlių, literatūros, plokštelių. Tokio pasikalbėjimo rezultatus jau rodo iš Šveicarijos nuvykęs į Vilnių Markus, kuris pasakoja apie savo pasikalbėjimą su "draugu". Esą "pas mus skirtingų nuomonių nebuvo. Ir mes apie politiką kalbėjome. Mes buvome tautiečiai ir abu lietuviai".

Kuo reiškiasi objektyvumas šiame laikrašty? — Jis reiškiasi pirmiausia neobjektyvumu, atsargiu, rafinuotu, dėl to turinčiu labiau veikti nei atvira propaganda. Šio numerio raštuose krinta į akis toki objektyvumu vadinamo, o iš tikrųjų neobjektyvumo triukai: **užuominos ir nutylėjimai** — informacijoje apie laisvėje gyvenančius lietuvius atsargiom užuominom siekia kelti tai, kas juos rodytų neigiamus; informacijoje apie tėvynėje esančių lietuvių gyvenimą nutylėjimais siekia apeiti tai, kas jų gyvenimą daro neigiamą.

Užuominom keliama nuotaika prieš asmenis bei organizacijas, kurios kovoja prieš sovietinį okupacinį režimą Lietuvoje; nutylėjimais nuslepiamas tas okupacinis režimas.

Tas laikraštis informuoja pvz. apie Vliko seimo sesiją ir "tarp kitko" prideda, kad tai "nelietuviška organizacija"; kad "vokiečių okupuotoje Lietuvoje tauta nežinojo apie Vliko egzistavimą" ... Tokiais intarpais rafinuotai ir sąmoningai į informaciją varvinami melo lašai.

Kalba apie "nerealų kasdieninio gyvenimo nušvietimą" — apie juodas ir pagražintas spalvas. Tokia esanti emigracinė spauda, kai ji kalba apie Lietuvą. Taigi keliama nuotaika, kad emigrantine spauda reikia nepasitikėti. Objektyviai nušvies tas, kuris tiesiai nuvyks Lietuvon... Nutyli, kad ir emigrantinėje spaudoj nušvietimas apie padėtį Lietuvoje yra pasemtas daugiausia ne iš kur kitur, kaip iš ten buvusių ir iš ten atvykusių.

Kalba apie jaunimą sugretinimais, "tarp kitko" primindamas, esą nepriklausomoje Lietuvoje "dažnas sodžiaus jaunuolis ir pradinio [mokslo] neįsigydavo", o dabar "jaunimas, esantis Lietuvoje, turi geresnę perspektyvą".

Kalba apie reikalą kalbėtis tarp esančių čia ir Lietuvoje ir į tą kalbą siūbtelia tokius netiesos priedus: "Gėda prisipažinti, kad mes ilgus metus vieni kitais mažai domėjomės'. Šiuose žodžiuose viena tiesa yra apversta kojom, nes nebuvo tokio laiko, kad lietuviai nebūtų domėjęsi vieni kitais daug anksčiau, nei atsirado "Tėvynės Balsas" ar "Nemuno kraštas"; kita tiesa nutylėta — būtent, kad ta gėda turi būti priskirta okupantui, kuris neleido ir neleidžia atvirai be šnipų ir tardymų susitikti lietuviui laisvėje ir lietuviui pavergtoje tėvynėje.

Informuoja, kaip laisvėje esą laikraščiai atsiliepė apie "N. Kraštą": "Vienybė" pasirodymą sveikino, "Laisvė" paragino savo skaitytojus užsisakyti žurnalą, "Naujienos" palaikė žurnalą "kažkokio generolo Michailovo darbu". Už tat laikraštis "Vienybę" vertina, kad žengianti "neutraliu keliu", žiūrėsiąs, kaip "tovarišėiai" iš "Laisvės" toliau reaguos į žurnalą", o dėl "Naujienų" tai apsimeta nežinančiu, kas tas gen. Michailovas; įtarinėja, kad "Naujienos" bijosi konkurencijos ir t.t.

Pakartoja iš "Tiesos" istoriją vieno D. P., kuris grįžo į Lietuvą; toje istorijoje, žinoma, kalbama, kad D.P. stovykloje jis gavęs davinį net "trečdaliu lengvesnį, negu reikia suaugusiam žmogui"; jis stebėjo "nesivaržančius amerikiečių kareivius, kurie už kavos dėžutę "prisijaukindavo" alkanas visokias merginas". Tokiom informacijom apie amerikiečius maitinamas laikraščio skaitytojas. Bet jame nė pusės žodžio, kokiais daviniais rusai maitino deportuotus lietuvius Sibire; nė pusės žodžio, kaip bolševikų kareiviai toje pačioje Vokietijoje masiškai ir smurtu prievartavo moteris ir merginas.

Tokia yra laikraščio "objektyvi" informacija. Tiesa, trejetą kartų pasako nepalankius žodžius komunistam (ne rusam): esą laikraštis nevengiąs "komunistus prieš plauką paglostyti"; pasako apie "komunistinius plepius", kurie "mus dergia" ... Jei tai yra objektyvumo ženklas, tai 1940 žemės ūkio tariamas ministeris Mickis buvo taip pat "objektyvus", skelbdamas liaudies priešais tuos, kurie skelbia būsiant Lietuvoje kolchozus; ir Molotovas buvo "objektyvus", skelbdamas, kad tik Sovietų ir Lietuvos priešai gali kalbėti apie Sovietų ketinimus kištis į Lietuvos vidaus reikalus.

Ar tas piktas žodis apie komunistus yra tokios rūšies kaip Molotovo, ar ne, bet laikraštyje skelbiamos informacijos, pridengtos objektyvumo ir dialogo kauke, rezultatas turėtų būti tokis kaip lašas po lašo varvinamų narkotikų į gėrimą, kuris duodamas ištroškusiam žmogui.

Ši taktika skiriasi nuo "Tėvynės Balso" praktikuotos taktikos, kuri užsienyje esančius lietuvius mėgino suskirstyti į "geruosius" ir "bloguosius"; tuos "geruosius" tuojau traukti į "kultūrinius ryšius su kraštu", tuos "bloguosius" apšaukti karo nusikaltėliais, hitlerininkais, žudikais, grasinti juos likviduoti ir kitaip terorizuoti. Su šia taktika laukiamos įtakos "Tėvynės Balsas" nepadarė. Užuot sudaręs objektyvios informacijos įspūdį, išlindo su kovine, šmeižiančia, kurstančia stalinine propaganda, kuri atstumia skaitytoją, pripratusį Vakaruose jau prie kitokio tono. Tad "Nemuno Kraštas" taktiką ir pakeitė. Pakeitė pagal Lenino senąjį patarimą: žingsnis atgal, du žingsniai pirmyn. Šiuo atveju: žodis prieš komunistus, bet du, penki, septyni žodžiai prieš kovotojus su komunistais ir su rusų agresija.

Ar momento reikalai atskirai nuo principų reikalavimų?

Tokiai kultūrinei - pasaulėžiūrinei organizacijai, kokia yra Ateities Federacija, suderinti principų reikalavimus su momento reikalais yra pirmosios svarbos uždavinys. Todėl nieko nuostabaus, kad prie jo dažnai sustojama, o pastarajame ateitininkų sendraugių suvažiavime (lapkričio 25-29 d. Clevelande) tam reikalui buvo paskirta prof. dr. A. Sužiedėlio paskaita "Laiko dvasios iššūkis".

Kaip paskaitos vardas liudija, jos autorius specialiau akcentavo laiko reikalavimus. Jis paskaitą baigė kvietimu išeiti iš miesčioniško, uždaro pasitenkinimo savimi ir daugiau angažuotis: "Laiko dvasiai atsiliepti — sakė dr. A. S. — reikia ne programos, o užsiangažavimo, tvirto ir teigiamo sprendimo elgtis — lygiai pačiai organizacijai ir kiekvienam atskirai — su didesne drąsa, mažiau atsargumo, stipresniu pasitikėjimu kitu žmogum, žymiai didesniu atvirumu, mažiau taisyklių, ir didesniu "taip".

Kad ateitininkai, neišskiriant nė ateitininkų sendraugių, turi būti veiklūs, drąsūs, atviri, pozityvūs, dėl to netenka abejoti. Tačiau galima klausti, ar to užtenka ateitininkams atsiliepti į laiko reikalus. To gal užtektų, jei ateitininkuose sendraugiuose tesimatytų neveiklumas ir neigiama opozicija (kultyvuotas negatyvizmas), kuriuos kritikuoja dr. A. Sužiedėlis, ir jei ateitininkų organizacija neturėtų pusės šimto metų praeities, kuri narius įpareigoja.

Antra vertus, abejonių kelia raginimas pasekti reiškinius, kuriuose prelegentas mato laiko dvasią, būtent, "veiksmo, ne minties pirmenybę, ribų bandymą, akylų laiko pajautimą, atvirumą, autoriteto mažėjimą". Jeigu čia tebūtų pagrindiniai momento reikalai arba laiko iššūkiai, ar verta būtų ateitininkams sukti dėl jų galvas, nes jie ateitininkų principų beveik nepaliečia? Ir pats dr. A. Sužiedėlis išsitaria: "Laiko dvasios savybės taigi yra formos, stiliaus, būdo reikalas, ne esmės".

Jeigu prelegentas vis dėlto rado reikalo apie tas stiliaus savybes plačiau kalbėti ir skatinti ateitininkus prie jų derintis, reiškia, kad tai nebuvo kvietimas į estetines pratybas. Atrodo, kad eilė reiškinių, kuriuos dr. A. Sužiedėlis laiko būdingais laiko dvasiai, iš tikrųjų atskleidžia sumasėjusios visuomenės ypatybes, kurioms ateitininkai negali likti abejingi. Argi minima veiksmo pirmenybė prieš mintį nėra ypatybė, matoma minioj, ypač jaunoj minioj? Ši nepakenčia pasyvumo, ypač kitų neveiklumo, nes tik judesys - veiksmas jai gali suteikti naujumo ir pramogos. Tokia minia atvira, bet atvira taip kaip aikštė, tik ne vertybėms, kurioms atsiveria asmuo, bet visokioms neujenybėms - įdomybėms, nors jos būtų ir neprotingos. Tai snobinis atvirumas pramogai, atvirumas pasyvumu vengimu įsipareigoti, užsiangažuoti idėjoms ir vertybėms. Kad mūsų laikų visuomenė nebrangina autoritetų, kaip sako dr. A. Sužiedėlis, tai taip pat tiesa. Bet slaptai ji ilgisi autoritetų, jiems paklusdama nejučiomis. Kitaip komunizmo, fašizmo, laisvamanybės ir pramogų autoritetai nebūtų dienos dievaičiai minioms.

Taigi dauguma tų reiškinių, kuriuos dr. A. Sužiedėlis vadina laiko dvasia, bet nelaiko jokiomis vertybėmis, atskleidžia mums technikinio amžiaus sumasėjusią visuomenę. Šitokioj visuomenėj, čia vienur viena, kitur kita forma klesti nacionalizmo, rasizmo, marksizmo, ateizmo, skepticizmo, indiferentizmo, nihilizmo ir kitokie šūkiai bei su jais susijusios negerovės. Ateitininkams tai nėra nežinomi reiškiniai, nes prieš 55 metus jų organizacija yra įsikūrusi kovoti su šitomis negerovėmis lietuvių

tautoj. Jų atžvilgiu ateitininkai buvo ir pasiliks kovos organizacija, opozicijoj minėtoms klaidoms, nors laiko nuotaikos gundytų atskirus ateitininkus pasisakyti kitaip, sakysim, už vieną ar antrą "izmą". Kai kas tuo susigundo ir nebežino, kuo ateitininkai skiriasi nuo kitų. Ateitininkai taip pat niekada neturėtų tapti masės organizacija, nes tada jie turėtų atsisakyti inteligentiškumo ir gal visuomeniškumo principų.

Sunkiausia ateitininkams veikti svetur dėl to, kad čia diasporoj iš visų pusių yra atakuojamas lietuviškumo principas, kurį išduodami supančios minios konformizmui jie nebebūtų ateitininkai. Kaip ateitininko negalima įsivaizduoti be katalikybės, taip pat jo negalima įsivaizduoti ne lietuvio. Todėl ateitininkai turi pasilikti veiklūs lietuviai ir kitus tokiais ugdyti, nes Lietuvai tol neužges laisvės bei dvasinio atgimimo viltis, kol Vakarų pasauly bus sąmoningų lietuvių krikščionių, besirūpinančių ne vien asmeniniais patogumais. Dėl šitos pareigos, susijusios su visais ateitininkų principais, tenka ne kartą būti opozicijoj aplinkai, pasakyti nekonformistinį ne, tačiau tai nereiškia, kad ateitininkai yra ar turėtų būti neigimo ar prieštaravimo organizacija.

Retai kuris lietuvių visuomeninis junginys tėra toks pozityvus, nes visi ateitininkų principai yra pozityviai įpareigojantieji. Šūkis "Viską atnaujinti Kristuje" nepalieka nieko šalia ir neleidžia į nieką žiūrėti abejingai. 50 metų prieš amerikiečių nutarimą skristi į mėnulį ateitininkai jau buvo įsipareigoję būti atviri pasauliui ir veikti jį pozityviai. Jei šiandien ateitininkuose pastebimi konservatizmo, neveiklumo, siaurumo, baimės angažuotis reiškiniai, tai nereiškia laiko nuotaikų neigimo. Priešingai, tai greičiau reiškia ateitininkų principų ir pareigų nevertinimą arba bėgimą nuo jų į miesčionišką hedonizmą.

Tiesa, kad visiems ateitininkams Vakarų pasauly daug trukdo Lietuvos žemės neturėjimas po kojų. Kad jie nesijaustų veikią tuštumoj, turėdami prieš akis tik tolimą Lietuvos ateitį, jie turi susirasti darbo sričių savo antrojoj tėvynėj. Tų sričių beieškant, pasigirsta tarp ateitininkų balsų, raginančių aktyviau jungtis į kovą už negrų teises, kaip už konkretų socialinį teisingumą. Tai teisinga. Bet savo antrojoj tėvynėj ateitininkai gali rasti vieną antrą sritį, kuri dar arčiau liečia jų pačių kailį. Tai tardamas turiu galvoj kultūrinės autonomijos idėją, pagal kurią visų laipsnių mokyklos katalikams neturėtų kęsti jokios diskriminacijos, palyginus su savivaldybių išlaikomomis mokyklomis. Ši idėja yra susijusi su ateitininkų vadų — prof. St. Šalkauskio ir prof. K. Pakšto — vardais. Kultūrinė autonomija — viena pažangiųjų socialinio teisingumo idėjų. Ateitininkų nešama ji galėtų būti ta platforma, kuri juos padarytų naudingus ir reikalingus kovoj už socialinį teisingumą amerikinėj arba kanadinėj visuomenėj. Tai būtų angažavimasis veiksmui, pirma įsipareigojus idėjai. Be abejo, tai nesiderintų su dr. A. Sužiedėlio aptariama "laiko dvasia", bet iš tikrųjų tai būtų normalu ir natūralu: asmuo ir organizacija, kuri nori pozityvių rezultatų, pirma turi turėti idėją ir jai įgyvendinti planą, o ne vadovautis tik to momento intuicija.

Sutikdami, kad kultūrinė - visuomeninė organizacija turi žiūrėti laiko reikalų, dar nesakome, kad ji turi vaikytis laiko madų. Tai du skirtingi dalykai. Tikras momento reikalas visada palies kokį nors principą ir pareigą, tuo tarpu mada gali ir nieko nepaliesti. Todėl madų reikalais ir nėra ko labai rūpintis, bet reikia sielotis momento reikalais, kad į juos būtų atsakyta taip, kaip reikalauja principai.

J. Gr.

Ateitininkai prieš kongresą

Ateitininkuose jau kuris laikas pastebimas generacijų konfliktas. Jį labiausiai ryškino ir teberyškina jaunieji. Daugiausia per "Ateities" laikraštį. Ryškina viena linkme — negatyvia, atsiribodami nuo vyresniųjų vadovavimo, galvojimo, skonio. Pasitaiko kartais to ryškinimo net ir bravūriško stačiokiško — taip jau esti jaunesnio ir vyresnio amžiaus konfliktuose. Vyresnių dalis tylom jaunesnių polėkius priimdavo; vienas kitas reagavo ir neigiamai, prašydami "Ateities" nesiuntinėti. Katalikų spauda (Darbininkas, Draugas, T. Žiburiai) rodė supratimą jaunųjų gyvojo tekėjimo reikalui; mėgino vyresnius nuteikti supratimo ir skirtybių pripažinimo linkme, nevengdami nurodyti, kur jaunieji jiem rodės vienpusiški.

Naujas akstinas jauniesiem pasisakyti ir savo veidą pareikšti buvo kongresas. Jie norėjo save išryškinti dar prieš kongresą ir pasirodyti jame su savo aiškiais siekimais. Tuos siekimus ir pažiūras kondensuotai išreiškė "Drauge" birželio 26 anketos, į kurias atsakymus davė jaunieji, mokslus baigę čia, buvę atsakingose pačios ateitininkų organizacijos pareigose. Išsirašyti verta eilę jų pareiškimų, rodančių, į ką jie norėtų dėmesį kreipti, kaip jie galvoja tais klausimais, dėl kurių ir gali kilti generacijų konfliktai.

1. Ateitininkai turėtų padėti jėzuitų iškeltą idėją vykdyti — dalyvauti lietuviškam Peace Corps, kuris padėtų lietuviams Pietų Amerikoje (Daina Barzdukienė).

2. Reikia "išeiti iš savo siauro kiauto", "reikia rūpintis bendromis pasaulio problemomis". Viena jų nurodoma konkreti — "Bažnyčios susirinkimas". Reikia ateitininkam ugdyti žmogų ir tam reikalui sudarytinos "ateitininkų šeštadieninės mokyklos" su lituanistiniu ir ideologiniu kursu (Ignas Budrys, Chicagos sendraugių pirmininkas).

3. "... neatsilikti nuo laiko dvasios ... ir diskutuoti universalinius klausimus". Bet sykiu: "tai jokiu būdu neturi nustumti į antraeilę vietą mūsų lietuviškų tautinių problemų" (Teresė ir Algis Gečiai).

4. "... vykdyti popiežiaus Jono XXIII pradėtą darbą: dialogas su kitaip tikinčiais lietuviais ir nelietuviais, pastangos sudaryti ir prisidėti prie kitų grupių organizuojamos pagalbos lietuviams, pakliuvusiems ligai, alkoholizmui, neturtui į nagus";

"suprasti, kad karas — tai pati paskutinioji išeitis, su gal pačiais galutiniais (išnykimo) rezultatais. Iš kitos pusės, jei jau reikalaujame, kad amerikiečių ir anglų kareiviai laisvintų Lietuvą (tokio reikalavimo neteko lietuvių spaudoje pastebėti! Red.), tai bent nesišaipykime iš lietuviukų, savu noru stojančių kariuomenėn, kad galėtų Vietname kovoti su komunizmu. Tam reikia ir idealizmo, tam reikia ir drąsos".

Bendradarbiavimas tarp kunigų ir pasauliečių parapijoje. Ypačiai "prie kiekvienos parapijos pakaitomis galėtų dirbti po vieną ar daugiau vidutinio amžiaus gerai balansuotų vedusių porų, kurios individualiai, atvirai pasikalbėtų su kiekviena besituokiančia pora".

"Kadangi ateitininkai šalia viso kito turi rūpintis visos tautos moraline gerove, tautiniu sąmoningumu ir visapusiškai tobulų asmenybių lavinimu, ar nevertėtų pasvarstyti žurnalo leidimą visiems paaugliams lietuviukams ... Jame turėtų būti kreipiamas dėmesys tik į jaunuolių problemas", kurias svarstytų "šio krašto sąlygas suprantantą jaunesni vyresnieji" (Gintarė ir Antanas Ivaškai).

5. "... mūsų gyvenamasis laikotarpis ... reikalauja iš ateitininkų sąjūdžio keitimosi — reikalauja, kad

jis iš uždaros organizacijos pasidarytų atvira organizacija ... Atvirumo momentas gal duos progos šiuos klausimus kongrese giliau pasvarstyti. Aš ypačiai norėčiau, kad kongrese būtų apkalbamas toks klausimas: kaip mes galime sulydyti lietuvius katalikus į vieningą Kristaus bendruomenę? Kaip galima būtų atsikratyti savyje ir visuomenėje to įspūdžio, kad ateitininkai ir lietuviai katalikai — tai sinonimas? Ką daryt, kad mūsų brolis, atsikėlęs su mumis nuo komunijos stalo, išėjęs šventoriun mums nesakytų: 'Na, o kaip jūs, katalikai, balsuosite Bendruomenės rinkimuose?" (Kęstutis Keblys).

6. "Gyvybinių klausimų yra daug. Jų tarpe norėčiau matyti iškeliant, kas šiuo metu yra mūsų priešas, priešai, nelyg ateitininkijos kūrimo laiku. Taip, eiti su gyvenimu, bet jam nepasiduoti. Tai ypač būtų svarbu moksleivių ir studentų lavinimosi, saviauklos, asmenybės ugdymosi pagrindu. Kuo jiems vadovautis — ko nesisavinti, kam nepasiduoti, kad jie nebūtų stumiami į visuomeninę veiklą pasauliniais, Amerikos visuomenei rūpimais klausimais, neturėdami krikščioniško, lietuviško ateitininkiško pagrindo. Tada jie plauks su srove . . ".

"Nemanau, kad mes, kaip ateitininkai, turėtume išskaičiuoti ar pasisakyti už šį ar tą korpusą, kad mes jį remiame. Pagal nusistatytus principus ir tinkamą reikalų gilesnį supratimą — rasis kelias ir atranka. Pirmoj eilėj — sava dirva" Birutė Miniataitė).

7. "Manau, kad jaunimo žygis į Washingtoną, K. Almeno knygos ir 'Ateities' nedvejotinos pozicijos užėmimas civilinių teisių klausimu yra naujos kartos prasilaužimas į mūsų gyvenimą. Taip pat manau, kad kongrese turėtų pasireikšti ši srovė, keldama klausimus, kuriais nebegalima pasitenkinti kitų kitiems laikams duotais atsakymais. Ne kongreso tikslas atsakymus duoti, bet pradėti dialogą, kurį tęstume kiekvienas sau, savo veikla ir savo gyvenimu" (Rimas Rudys).

8. Kongresas trumpas. Neparuošta jo dalyviuose "klausinėjimo dvasia". Bet "dalykus atitaisant, reiktų kaip nors kongresą pratęsti, ypač spaudoje, gal 'Ateityje' įsteigiant laikiną skaitytojų laiškų skyrių, kuriame būtų toliau kalbamasi kongrese iškeltais klausimais".

"Kongresas ruošiamas gana kritišku (ir ta prasme labai tinkamu) metu: ateitininkuose daug pasilsėjusių, atsigavusių žmonių, kurie nori "normaliai" gyventi, savęs nesulaužant, nenusiskriaudžiant, "nesunaikinant" per didelį pasiaukojimą. Yra pavojus, kad jiems atrodys įmanoma gyventi šalia ateitininkų. Iš kitos pusės pasilsėjimas reiškia buvimą jėgos ir energijos, nors dar ir darban neįkinkytos. Kongreso tikslas būtų surasti tą energiją ir ją pakinkyti darban. Esu įsitikinus, kad idealistų, t. y. potencialių idealistų pas mus daugiau, negu manome. Bet mes jų neatkasam ir gal atbaidom savomis veikimo formomis".

"Nežinau, ar kongrese būtinai reikia diskutuoti pasaulines problemas: civilines teises, badą ir t.t. Asmeniškai norėčiau, kad jie būtų diskutuojami truputį kitokioj formoj ar kitokiu tonu: nesu tikra, ką tuo noriu pasakyti, tik jaučiu, kad tie klausimai mumyse yra lyg perkelti iš amerikietiškos spaudos ir, antra, jie skaudžiai užgauna vyresniuosius,nes mūsų emocinis prisirišimas ir emocinis užsiangažavimas lietuviškiems klausimams atrodo kai kam mažesnis, negu mūsų emocinis prisirišimas prie tų "pasaulinių" klausimų. Ar nebūtų galima taip kalbėti ir taip susikalbėti su vyresniaiaisis, kad, mums kalbant pavyzdžiui, apie civilines teises, jiems nesusidarytų įspūdis, kad kalbama lietuviškų reikalų sąskaiton, kad rūpinantis laisve ir lygybe, nebemokame rūpintis

laisve ir lygybe Lietuvoje" (Viktorija Skrupskelytė).

9. "Koks svarbiausias klausimas?... Man atrodo, kad pati svarbiausia problema yra tai, kad plačiose ateitininkų masėse nėra gelmės ... Jaučiamas per didelis dvasinis lėkštumas ... Ne per daug pas mus ir atvirumo. Priežastis bent dalinai ta pati gelmės stoka. Kur jos nėra, ten kiti nepastebimi, nei kitais nesirūpinama. O mūsų rūpesčio laukia: pirmiausia — mūsų pačių lietuviškoji išeivijos visuomenė, kad duotume jai gelmės; taip pat — tautiečiai pavergtoje tėvynėje, kad juos prisimintume ir savo kūrybine lietuviška veikla duotume jiems vilties; paskui — kiti gyvenamo krašto žmonės ir net visa žmonija su minimomis skurdo, bado ir karo problemomis" (Kęstutis Trimakas).

— — —

Jaunųjų pareiškimai palieka giedrą įspūdį, nes jie rodo ateitininkuose susikuriant naują intelektualų kartą, galvojančią aiškiai, konkrečiai, nuosaikiai (gal tik atsitiktinis įspūdis, kad mergaičių atsakymai yra logiškesni, nuosaikesni, labiau atremti į gyvenimo tikrovę bei principų reikalavimus, vyrų kai kuriuose išsireiškimuose nuskamba bravura ir žodžių miglos).

Pareiškimuose neslepiamas skirtingas emocinis santykis su gyvenimo vertybėm; neslepiamas siekimas ir pasiryžimas eiti savais keliais be vyresniųjų sugestijų. Tačiau pareikštų minčių visuma nerodo esminio skirtumo dėl tų klausimų, kurie gali kelti rimtą ideologijos bei gyvenimo rūpesčių konfliktą tarp jaunesniųjų ir vyresniųjų.

Jei buvo nuogąstaujama, kad jaunieji savo rūpesčiais linksta paversti "visuotinius", "pasaulinius" klausimus, apeinant lietuviškuosius, tai pasisakiusieji tą nuogąstavimą išblaško — visi pasisako už abejų sričių derinimą, daugelis net pirmoje vietoje kalba apie "savo dirvą" (Lygiai verta išblaškyti ir jaunųjų nuogąstavimą, kad vyresnieji esą priešingi gyvenamo krašto problemom. Priešingi tik tada, kai lietuvis nori užsidaryti vietos gyvenimo problemų ar savo asmeninių rūpesčių gete!)

Bet gal tie pasisakymai nėra atspindys visos jaunųjų kartos mentaliteto? Gal tai tik rinktinių, kurie įsigijo organizacijoje tvirtą patirtį, stažą? O kaip masė?

Sakykim, kad tai tik 9-10 asmenų galvojimas. Betgi pareikštas viešai jis virsta galvojimo pavyzdžiu ir kitiem. Jų pareikštos mintys gali padėti ir kitiem jaunesniem savo galvojimą bei rūpesčius kritiškai pervertinti, kur reikiant koreguoti.

Peršas mintis — jei tie pareiškimai būtų anksčau paskelbti, gal ir sendraugių sąjungos konferencijos rezoliucijos nebūtų rodžiusios vienašališko rūpesčio "visuotinėm" problemom, tenkindamosi trafaretu apie lietuviškąjį reikalą. O gal tai buvo, K. Trimako taikliu pasakymu, tik "gelmės stoka", "dvasinio lėkštumo" išdava.

VISADA pasiekiama mažiau, negu užsimojama. Visur tenka atsidaužti į tikrovės nepalenkiamybę. Bet, tai žinodami, žvelgiame ateitin ne su beprasmiškumo dejone, o su tikėjimo ryžtimi.

Juozas Girnius

Kai nevietoj dedamas lygybės ženklas

"Draugo" (1965.4.28) bendradarbis J. Duburys teisingai atkreipė dėmesį, kad Amerikos lietuvių prasidėjusiame dialoge dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo "pagrindinę tezę šiom diskusijom ... iš esmės klaidingai suformulavo vienas 'kultūrinio bendradarbiavimo' šalininkas, tarp Lietuvos laisvės kovos ir negrų pastangų panaikinti rasinę diskriminaciją Amerikoje padėdamas lygybės ženklą". O kai vertybės lygios, tai "pagal matematinių lygčių dėsnį" "vieną dydį galima pakeisti kitu". Todėl "kai kurios karštos širdys" "Lietuvos laisvinimo rūpestį" "ėmė keisti į negrų 'išlaisvinimo'pastangas ne tik teorinėje, bet ir praktinėje plotmėje".

"Draugo" bendradarbis nenori su tuo sutikti. Jis pripažįsta, kad "juodojo žmogaus teisės yra stipriai apribotos", kad "perilgai ši įteisinta neteisybė klestėjo, perilgai krikščioniškos širdys liko nejautrios šiam blogiui", kad todėl "teisėtai iškilo juodojo žmogaus maištas", ir kad yra "pareiga siekti, kad neteisingi įstatymai būtų panaikinti, kad Kukluks klanas būtų persekiojamas", žodžiu, kad būtų panaikinta rasinė diskriminacija. Tačiau iš antros pusės "Draugo" bendradarbis taip pat teisingai pabrėžia, kad "socialinės lygybės kovos nereikia maišyti su laisvės kova", kad **"kalbėti apie negrų išlaisvinimą kaip apie Lietuvos išlaisvinimą yra visiškas nesusipratimas vertybių gradacijos ir moralinių pareigų prasme"** (musų pabraukta. Red.), kad **"tų dviejų 'laisvinimų' sumaišyti** negalima, nes jie turi visai skirtingą prigimtį". "Draugo" bendradarbis taikliai pastebi, kad "diskriminacijos sutiksime daug kur: pas mus — rasinė, Indijoje — kastinė, Švedijoje — religinė, Šveicarijoje — moterų", "tačiau visais atvejais tai yra krašto vidaus politinė ar socialinė problema". Kas kita svetimos valstybės okupacija. O Lietuvos okupacija "yra tuo pasibaisėtina, kad nukreipta į lietuvių tautos sunaikinimą". Lietuvos laisvės kova "nėra kova už socialinių negerovių pašalinimą, bet už pačios tautos išgelbėjimą". "Draugo" autorius teisingai primena "generacijos moralinio solidarumo" propaguotojams, kad "Sibiras — tai ne Alabama" ir "kad Lietuvos partizano kraujas ir aukos skirtinos kiton kategorijon, negu juodosios rasės Amerikoje vargai". Teisingos mintys. Norėtume tik laukti, kad Ateininkų Federacijos VII kongresas autoritetingai paryškintų savos tautos laisvės kovos vietą lietuvio visuomeninių pareigų eilėje ir užbrauktų nevietoj padėtą lygybės ženklą.

Ekumeniniame klimate

Sugyvenimas politikoje pasivadino koegzistencija. Sugyvenimas religijoj — ekumenine dvasia. Pasivadinimas nauju vardu lyg būtų davęs naujos prasmės. Iš tikrųjų atsirado ne sugyvenimo žodžiui nauja prasmė, tik žmonėse sustiprėjo sugyvenimo ilgesys ir virto sąjūdžiais.

Sugyvenimo dirvoje betgi šalia kviečio atsiranda ir raugė. Politikoje žinome, kas labiausiai koegzistencijos vardą piktnaudoja. Bet piktnaudojimo mažais laipsniais atsiranda ir mažoje lietuviškoje dirvoje. Registruojam kai kuriuos viešumon kilusius reiškinius.

Lietuviškoje politikoje vienybės ilgesys privedė prie vieno konkretaus žygio — grupių susitelkimo viename centre, apsijungusiame Vlike. Apsijungimas priimtas palankiai (tai rodo padidėjusi Vasario 16 d. rinkliava Amerikoje!), bet tyliai, be fanfarų. Tegul ... pažiūrėsim, kaip praktikoje reikšis vienybė, grupių sutarimas ir sugyvenimas. Netrukus **Sėjoje** valstiečių liaudininkų s-gos pirminin-

kas J. Daugėla vienybę sumanė gilinti: tegul tautininkai atiduoda Vlikui savo "moralinius ir materialinius kapitalus"; tegul atiduoda savo Nepriklausomybės fondą; kam jiem dabar fondas; juk jie Vlike, tegul bus vienas Vliko fondas. Ar sumanymas geras ar ne, kitas klausimas, bet kada autorius reikalavimą nukreipia tik į vieną grupę, tai palieka įspūdis, kad autorius negali atsispirti įpratimui — kurstyti save prieš kitus ir kitus sukurstyti prieš save. Tėvai kariavo, pakariaukim ir mes, nors žinom, kad iš to nieko nebus, bet bus išlaikytos tautinės - demokratinės kariavimo tradicijos.

Naujienos karo keliu nuėjo toliau, skelbdamos J. Kairio pranešimą, kurį jis turėjo Muenchene "zanavykų klube". Matyt, tai ne jo vieno galvojimas ir stiliaus kultūra, o viso "klubo". Ir J. Kairys kalba apie apsijungusį Vliką. Jo manymu, dabar kai apsijungė, tai jau ir negerai — į Vliką suėjo vadistai ir kiti nedemokratai; Vlikas jau "nuvertintas"; Vliko valdybai autorius meta net įtarimą, kad ji galinti dirbti svetimųjų įtaigojama, net prieš lietuvių siekimus ... Dėmesio verta, kad insinuacijos autorius buvo Vykdomosios Tarybos narys, baigęs du fakultetus, humanitarinį ir teisių, buvęs Lietuvoje teisėjas. Insinuacijos ir tonas kitus vertinant rodo, kad nei buvę mokslai nei buvusi atsakinga padėtis per ilgesnį laiką nepraktikuojama nepajėgia apsaugoti žmonių nuo degradavimosi.

Bendradarbiavimo mėginimą padarė **Tėvynės Sargas,** pakviesdamas dr. J. Girnių parašyti straipsnį. Parašė, išspausdino. Bet tam pat numery redaktorius savo pasikviestą svečią "sudirbo". Sena kovos dvasia laimėjo.

Tai mažo politinio gyvenimo maži "koegzistencijos" reiškiniai. Religiniame gyvenime dėmesio verti buvo jaunųjų katalikų veikėjų atsiliepimai **Laiškuose Lietuviams, Drauge** už naują dvasią — pasauliečių bendradarbiavimą su kunigais parapijos ribose. Tai ekumeninės dvasios vertimas darbais. Tuo tarpu kunigų laikrašty **Lux** paskelbtas prel. L. Tulabos raštas apie vyskupą Vicentą Brizgį jo 25 vyskupavimo metų proga. Gražus yra siekimas iškelti Bažnyčios hierarcho vaidmenį, tik pasirinktas metodas hierarchui iškelti greičiau jam yra pažeminimas. Lyg vyskupo V. Brizgio aureolė bus šviesesnė nuimant aureolę buvusiam apaštališkajam delegatui kan. F. Kapočiui; kildinant iš tariamo nesutarimo tarp vyskupo ir delegato net kontraversą tarp ... frontininkų ir krikščionių demokratų ... Kaip tai svetima šiai vienybės ieškojimo atmosferai, ekumeniniam klimatui ...

Paskaitęs sustoji prie autoriaus pakartotų vyskupo V. Brizgio autoriui žodžių: "Laimingas tu, Laduk, kad neesi vyskupas". Skaitai juos ir galvoji: laiminga dėl to ir katalikų visuomenė.

Vienybės laikraštyje buvo tendencija paskaldyti lietuviškąją ateiviją į dvi grupes ir "senus amerikonus" nuteikti prieš "dipukus". Skaldymo procesas atsisuko prieš pačią Vienybę. Senosios ateivijos jaunoji karta, kuri organizavo žygį į Washingtoną, viešu pareiškimu atsiribojo nuo Vienybės ir jos liniją pasmerkė. Nors Vienybė tai išvadino "piemenų darbu", bet jų pareiškimas susiaurino Vienybės bazę dar labiau — ji nebegali moraliai dėtis atstovaujanti senosios ateivijos valiai.

Dirvoje nevienybę reiškė K. B. Naujokas, linkęs pabūti "velnio advokatu". Linkęs nuvertinti, kas kitų pozityviai vertinama, nuvertino ir žygio Washingtonan prasmę, keldamas, kad Lietuvos reikalui tai gali neturėti jokios reikšmės. Žygio Washingtonan iniciatorius ir apskritai lietuviškus veiksnius neigiama prasme pavadinęs "kibiceriais", gavo patsai pavadinimą — kibiceris Naujokas.

PASAULYJE

JT — ginklas prieš sovietinį kolonializmą

Paskutiniu laiku mūsuose yra pagyvėjęs susidomėjimas sovietiniu kolonializmu. Kad tas susidomėjimas galėtų daugiau atsiremti į tai, kas jau lig šiol sovietinio kolonializmo atžvilgiu yra pasakyta ar padaryta, manome pravers šiokia tokia ligšiolinių duomenų inventorizacija.

Kaip ir dera, pats sovietinio kolonializmo terminas išėjo iš Pavergtųjų Europos Tautų Seimo, kuris 1960 savo išleistoje brošiūroje "A Few Facts on the New Colonialism" sovietinio kolonializmo terminą bus, atrodo, pirmą sykį dokumentavęs.

Kai 1960 rudenį 26 Jungtinių Tautų nariai (Afrikos - Azijos valstybės ir Kipras) pateikė Jungtinių Tautų visumos susirinkimui projektą "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples", kuri "solemnly proclaims the necessity of bringing to a speedy and unconditional end, colonialism in all its forms and manifestations", projektą paremdamas, Pavergtųjų Seimas savo ruožtu sovietinio kolonializmo klausimu išleido specialų atsišaukimą į žmonijos sąžinę ir savo memorandumą tuo pačiu reikalu įteikė laisvojo pasaulio visoms vyriausybėms. Dar daugiau. Pavergtų tautų seimo atstovai aplankė ne tik Jungtinių Tautų laisvųjų valstybių delegacijas, ne tik Jungtinių Valstybių vyriausybę, bet ir Argentinos, Brazilijos, Britanijos, Danijos, Graikijos, Italijos, Japonijos, Libano,Prancūzijos bei Urugvajaus vyriausybes. Be to, 1960.11.18 CBS televizijos programoje buvo plačiai referuotas Pavergtųjų Europos Tautų Seimo keliamas sovietinio kolonializmo likvidavimo klausimas, o Radio Canada laidos kartojo interview su Seimo generaliniu sekretorium ir pirmininku. 1960.12.1 Pavergtųjų Seimo generalinis sekretorius sovietinio kolonializmo klausimą nušvietė WMCA programoje.

Pačiose Jungtinėse Tautose per diskusijas dėl minėto deklaracijos projekto Britanijos atstovas Jungtinių Tautų pilnačiai priminė, kad "naujausios kolonijos yra Lietuva, Estija ir Latvija". O deklaracijos projekto signataras, Irano atstovas pabrėžė, kad "ne senasis kolonializmas, kuris dūsta ir miršta, bet neo-kolonializmas, kuris yra jaunas ir veržlus, šiandien sudaro pavojų tautų tikrajai nepriklausomybei". Ir Argentinos atstovas graudeno Jungtines Tautas, kad kolonializmas nebus likviduotas, kol neišnyks jo visos formos, tarp jų ir ta, kurios "priespaudoje šiandien gyvena daugelis milionų Europos ir Azijos žmogiškųjų būtybių". O Honduro atstovas į Chruščiovo išsūkį: "Šalin kolonializmas" tuoj pat atrėžė: "Kai Chruščiovas tai sako, mūsų mintyse iškyla Lietuvos, Čekoslovakijos, Bulgarijos Vengrijos, Ukrainos tautos ir t.t., kurios savo laisvės neteko dėl Sovietų Sąjungos komunistinio kolonializmo". Panašias mintis Jungtinių Tautų pilnačiai kartojo Kolumbijos, Nigerio, Airijos, Malajų Federacijos, Kinijos, Filipinų, Thailando, Kongo (prancūziškojo), Italijos, JAV atstovai. Pirmą kartą taip plačiai ir išsamiai pasauliniame forume sovietinis kolonializmas buvo demaskuotas.

ACEN News 1961 kovo numery (72) paskelbė labai instruktyvų straipsnį apie kolonializmo sampratą apskritai ir apie sovietinį kolonializmą.

1961.9.21 Pavergtųjų Seimas sovietinio kolonializmo klausimu priėmė specialų dokumentuotą nutarimą ir jį įteikė visoms laisvųjų valstybių delegacijoms Jungtinėse Tautose.

1961.11.16 JT pilnaties diskusijose Britanijos ir Kinijos atstovai vėl įsakmiai minėjo sovietinį kolonializmą, o 11.22 Kanados premjeras John Diefenbackeris Toronte plačiai nušvietė sovietinio kolonializmo raidą bei ap-

imtį ir pažadėjo būsimoj JT sesijoj įnešti dienotvarkėn.

1961.11.25 JAV atstovas prie JT Adlai E. Stevensonas parašė JT susirinkimo pirmininkui laišką, kuriame taikliai ir išsamiai nušviestas sovietinis kolonializmas ir Kremliaus taktika kolonializmo klausimu apskritai. JAV ambasadorius įspėja Jungtines Tautas, kad didžiausia kolonialistinė imperija, kokią kada istorija žinojo, yra sovietinė, kad sovietinė imperija tuo tarpu nerodo likvidavimosi ženklų, o energingai bando į visus šonus plėstis, kad sovietinio kolonializmo sistema yra labiausiai iš visų žiauri ir priespaudinga ir kad sovietinio kolonializmo imperija yra vienintelė, kuri pavergtom tautom nesuteikia jokios progos pasirinkti savo ateitį ir savo likimą.

Sutvirtindamas savo ambasadoriaus pareiškimus, prezidentas Kennedy JT susirinkimui dar kartą priminė, kad "tautų apsisprendimo banga komunistinės imperijos dar nepasiekė", ir reikalavo svarstyt kolonializmą visumoje ir laisvo pasirinkimo principą taikyti "kiekviename žemės kamuolio kampe".

1961.12.11 grupė įžymių Britanijos visuomenininkų, politikų ir diplomatų paskelbė spaudoje savo deklaraciją dėl Centro ir Rytų Europos tautų padėties. Joje priminė Kremliui kolonializmą ir reikalavo laisvo apsisprendimo kaip pagrindo taikai.

1962 rudenį Strasbourge susirinkęs Europos Tarybos Patariamas Seimas savo darbotvarkėn įrašė "Sovietinio kolonializmo metodai Centro ir Rytų Europoje" klausimą ir, išklausęs tuo reikalu dokumentuotą savo nario Camile Linden pranešimą, rugsėjo 20 vienbalsiai priėmė rezoliuciją, reikalaujančią Jungtines Tautas į savo pastangas likviduoti kolonializmą įtraukti ir sovietinio kolonializmo likvidavimą.

Savo ruožtu Laisvųjų Profesinių Sąjungų Tarptautinė Federacija 1962. 9.24 įteikė memorandumą Jungtinėms Tautoms dėl "Sovietų Sąjungos totalistinio kolonializmo", reikalaujantį, kad JT baigtų "dvigubą mastą kolonializmo atžvilgiu".

1962.12.10 Pavergtųjų Seimas, minėdamas Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos metines, vėl kreipėsi į Jungtines Tautas, kad imtųsi priemonių "Sovietų kolonialinės imperijos anachronizmui" likviduoti. O Jungtinių Tautų forume sovietinį kolonializmą "karšė" Australijos, Britanijos, JAV, Kanados, Kinijos, Kolumbijos, Madagaskaro, N. Zelandijos atstovai.

1962.2.27 pradėjus darbą Jungtinių Tautų Komitetui kolonializmui likviduoti, Tarptautinė Žmogaus Teisių Lyga 1962.6.21 jam įteikė "ieškinio prašymą" dėl sovietinio kolonializmo likvidavimo Baltijos valstybėse.

Sovietinis kolonializmas, tiek Pavergtųjų Seimo pastangomis, tiek atskirų JT narių iniciatyva buvo gyvas Jungtinėse Tautose ir 1963, ir 1964.

Šie faktai liudija, kad Jungtinių Tautų ligšiolinis vengimas angažuotis sovietinio kolonializmo atžvilgiu tik jau negali remtis stoka atitinkamų informacijų, ar "Rusijos imperialistinio veido nepažinimu", arba tuo, kad Jungtinėse Tautose tariamai "mūsų laisvės pastangos iki šiol buvo labai apleistos". Ne čia "šuo pakastas". "Šuo pakastas" pačiuos JT pagrinduos, kurie sumūryti ne iš teisės ir teisingumo, ne iš žmoniškumo ir tautų apsisprendimo plytų, bet iš plytų, anot Stevensono, "typical of the semantic perversion". Antra vertus, JT, nepaisant savo ydų, yra reikšmingas tarptautinės opinijos ginklas. Todėl verta ir teisinga yra tas ginklas kreipti ir prieš sovietinį kolonializmą, ir už sovietų pavergtų tautų laisvę, kur ir kiek tik yra įmanoma.

K. Astikas

Satelitų kultūriniai mainai su Vakarais

Po karo, ypač nuo 1948, kurį laiką tarp satelitų ir Vakarų nebuvo beveik jokių kultūrinių mainų. Tačiau pastaraisiais metais satelitų - Vakarų kulturiniai mainai yra gana paplitę. Vakaruose tuo atžvilgiu daugiausia reiškiasi Jungtinės Valstybės ir Prancūzija, satelituose — Lenkija, Rumunija ir Vengrija. Žemiau apžvelgiama satelitų kultūrinių mainų praktika su eile Vakarų Europos kraštų ir su Jungtinėmis Valstybėmis.

Anglija jau nuo 1959 metų, kai Maskvoje oficialiai lankėsi tuometinis premjeras MacMillanas, siekia išplėsti santykius su Rytų Europos kraštais, pirmoj eilėj — prekybinius, bet neužmirštami nė kultūriniai. Būdinga, kad pirmieji, kurie lankėsi oficialiai už geležinės uždangos, buvo prekybos min. F. Errol ir jo įpėdinis — E. de Cann. Reikšmingesnis faktas čia tas, kad nuo 1964 vidurio BBC radijo laidos Rytų Europoje, išskyrus Bulgariją, nebebuvo trukdomos. Ypač didelio ir netikėto pasisekimo sulaukė BBC paskelbtas šekspyro konkursas, į kurį atsiliepė 300 studentų iš Lenkijos, Vengrijos ir Čekoslovakijos, atsiųsdami savo rašinius. Royal Shakespeare teatras galėjo aplankyti Prahą, Varšuvą, Budapeštą ir Bukareštą. Kultūriniams santykiams plėsti prie "British Council" sudarytas specialus Rytų Europos komitetas. Jam vadovauja darbietis Mr. Mayhew, paleidęs apyvarton "ideologinio nusiginklavimo" šūkį, kuris reiškia ne ką kitą, kaip laisvus visuomeninius ir ideologinius mainus tarp Rytų ir Vakarų. Šalia oficialių ryšių palaikomi dar neoficialūs, iš kurių svarbiausi buvo 2 susitikimai (Jablonnoje ir Oxforde), kuriuose nagrinėti sambūvio apskritai ir anglų - lenkų intelektualinio bendradarbiavimo klausimai.

Vak. Vokietija kultūrinių santykių srityje susiduria su didesnėmis kliūtimis. Praeities palikimas ir nebuvimas diplomatinių santykių su satelitais iš vienos pusės ir griežtai antivokiška sovietų politika iš antrosios kliudo. Adenaueris savo metu pripažino, kad tokius santykius megzti geresnes sąlygas turi Prancūzija ir Vokietijai jais nereikėtų rūpintis. Tačiau 1963-1964 Bonna pasirašė susitarimus su Varšuva, Bukareštu, Budapeštu, Sofija ir ten pasiuntė nuolatines prekybos misijas. Diplomatinių santykių tuštumą mėgina užpildyti universitetai ir įvairios mokslo įstaigos ar draugijos. Vis daugiau kviečiama paskaitininkų ir profesorių. Veikia Humboldto vardo fondas, kuris skiria stipendijas satelitų tyrinėtojams. Per ateinančius dvejetą metų Siemens bendrovė ketina priimti 100 vengrų inžinierių stažui. Aplamai, daugiau reiškiasi privati iniciatyva, kurios dėka 1964 per pirmuosius 4 mėnesius Vokietiją aplankė 3600 mokslininkų, technikų, menininkų.

Italijoje iki 1950 galo kultūriniais mainais rūpinosi tik italų kompartija. Nuo 1951 Italijos vyriausybė pasirašo vienerių - dvejų metų "kultūrines programas" su Rumunija, Bulgarija, Lenkija. 1960 pasirašė kultūrinio bendradarbiavimo sutartį su Sov. Sąjunga, o 1964 tokia sutartis turėjo būti sudaryta ir su Lenkija, tačiau užkliuvo dėl prez. Segni mirties. Kultūriniai Italijos santykiai su Vengrija tvarkomi pagal 1935 m. susitarimą, kurio nė viena pusė nėra atšaukusi. Su Čekoslovakija Italija neturi nei sutarties, nei "kultūrinės programos". Bet vyksta pasikeitimas paskaitininkais, studentais, radijo programomis, parodomis.

Praktiškai ryšius labiau palaiko Milanas, Bolonija, Genuja ar Verona, ne sostinė Roma. Pasikeitimas programomis vykdomas patenkinamai, išskyrus pasikeitimą studentais, nes

neatsiranda italų kandidatų, kurie norėtų studijuoti Bulgarijoj, Lenkijoj ar Rumunijoj. Po Vatikano - Budapešto susitarimo pastebėtas italų-vengrų kultūrinių santykių pagerėjimas. Padidėjo vengrų turistų ir menininkų kelionės Italijon. Eilė dvasininkų studijuoja Romoje.

Austrija pačia geografine padėtimi yra artimiausias komunistiniam pasauliui kraštas, todėl kasmet susilaukia didelio skaičiaus lankytojų iš Rytų Europos kraštų. Vienoje jų apsilanko daugiau negu visose kitose Vak. Europos sostinėse drauge. Kaikas apgailestauja, kad Austrija nepalaiko platesnių kultūrinių santykių su satelitais ir nesirūpina vakarietiškosios kultūros plėtimu. Oficialūs ryšiai ribojasi televizijos programos ir kai kurių menininkų (operos dainininkų) mainais. Suruošiamos čekų, vengrų, lenkų dailininkų parodos, literatūros vakarai. Daugiau vyksta neoficialūs mainai. Paminėtini Alpacho tarptautiniai susitikimai, kuriuose dalyvauja 26 asmenys iš satelitų. Rytų Draugija kviečia paskaitininkus ir profesorius. Panašiai veikia Vienos "Europos namai".

Belgijoje prie Briuselio universiteto sociologijos instituto įsteigtas Rytų kraštų studijų centras organizuoja belgų - lenkų, belgų - rumunų studentų ir akademikų susitikimus. Paskaitininkais ir profesoriais taip pat keičiasi Liuveno katalikų universitetas.

Prancūzija palaiko su satelitais gana plačius kultūrinius ryšius. Prancūzų - lenkų ryšiai smarkiai pagyvėjo nuo 1956 metų. Santykiams išvystyti buvo sudaryta patariamoji akademinė komisija, kurios pirmininkas prancūzas profesorius J. Fabre prieš karą yra dėstęs Varšuvos universitete ir ilgą laiką vadovavo Prancūzų institutui Varšuvoje, kuris buvo uždarytas 1949 m. 1962 m. pasirašytas kultūrinis susitarimas, pagal kurį Prancūzija skiria 200 metinių stipendijų lenkų studentams ir 180 mažesnių stipendijų. Lenkija savo ruožtu taip pat skiria stipendijas prancūzų studentams, bet pastarieji iki šiol parodė tik labai ribotą susidomėjimą jomis. Eilė Prancūzijos universitetų turi lenkų kalbos katedras, o Varšuvos, Vroclavo, Poznanės, Krokuvos, Lodzės universitetuose dėsto prancūzų profesoriai ir lektoriai. 1963 Varšuvoje ir Krokuvoje buvo suruoštos prancūzų meno parodos. Kasmet lenkų teatro grupė dalyvauja Paryžiuje "Tautų teatro" programoje. Dažnai atvyksta liaudies meno ansambliai. Demonstruojami lenkų filmai.

Prancūzų - vengrų ryšiai tvarkomi 1964 gruodžio 2 susitarimu. Numatyta, jog kasmet Prancūzijon vyks 30 vengrų profesorių 4-6 savaičių pasigilinimo kursams, Vengrijos inžinieriai 2-6 mėnesių stažui įmonėse. Vengrų studentams pasiūlyta 50 stipendijų. Budapešte veikia vienintelis už geležinės uždangos Prancūzų institutas, kuriame pernai mokėsi 2500 studentų. Jame dirba 3 prancūzai lektoriai. Vengrų menininkų ir rašytojų tarpe pastebimas didelis susidomėjimas prancūzų kultūros gyvenimu. Vyksta pasikeitimas paskaitininkais, bendradarbiauja radijas ir televizija.

Prancūzų - čekoslovakų ryšiai tvarkomi 1964 pasirašytu kultūrinių ir mokslinių mainų susitarimu. Numatomas pasikeitimas profesoriais, dėstytojais, mokslų akademijų, tyrimo ir atominės energijos įstaigų bendradarbiavimas, be to, stipendijos, studentų mainai, bendradarbiavimas sporto, kino, radijo, televizijos, knygų leidimo srityse.

Prancūzų - rumunų kultūrinis susitarimas 1965 pradžioje pasirašytas penkeriems metams. Susitarimo tikslas — skatinti bendradarbiavimą visose srityse, ypač kalbų mokyme. Prancūzų kalba šiuo metu Rumunijoje laikoma pirmoji laisvai pasiren-

kamųjų užsienio kalbų, kurios mokosi 65 proc. mokinių. Šalia pasikeitimo mokslininkais ir menininkais plečiamas turizmas. Jau ir prieš susitarimą kasmet 2-3000 prancūzų aplankydavo Rumuniją.

Prancūzų - bulgarų kultūrinių mainų pirmoji sutartis (1960 m.) lietė tik pasikeitimą kalbų lektoriais. 1963 gale susitarimas praplėstas. Prancūzija skiria bulgarams 100 stipendijų. Tuo tarpu Prancūzijoje studijuoja 30 bulgarų. Savo ruoztu Bulgarija pasižadėjo keistis knygomis bei žurnalais, atidaryti Sofijoje prancūzų knygų skyrių. 1964 Paryžiuje vyko bulgarų filmų savaitė, lankėsi Sofijos filharmonijos orkestras, 3 liaudies ansambliai. Per praėjusius dvejus metus Prancūziją aplankė apie 500-600 bulgarų.

Jungtinės Valstybės nuo 1958 pagyvino savo kultūrinius santykius su Lenkija. Kasmet vidutiniškai 400 lenkų profesorių, studentų, technikos ir žemės ūkio specialistų, menininkų ir sportininkų Amerikoje praleidžia nuo 2 iki 12 mėnesių. Beveik pusė jų Fordo, Rockefellerio, Ventnoro fondų stipendininkai. Apie 250 amerikiečių kasmet aplanko Lenkiją. Jų vizitai paprastai būva trumpi.

Su Čekoslovakija Jungtinių Valstybių ryšiai taip pat pamažu auga. 1958 tik 14 čekoslovakų aplankė Ameriką, 1964 — jau 190. Daugiausia tai mokslinis personalas, mokslų akademijos nariai, tyrinėtojai, įvairių tarptautinių mokslo kongresų dalyviai. Mažiau meno ir sporto žmonių. Nuo 1960 Čekoslovakiją aplanko tarp 100 ir 150 amerikiečių. Kaip ir Lenkijoje, jų vizitai yra trumpi. Nuo 1963 Čekoslovakija pasikviečia 10-15 amerikiečių profesorių paskaitom.

Tarp 1958-1962 Jungtines Valstybes kasmet aplankydavo apie 30 vengrų. Nuo 1962 — apie 80. Dauguma — paskaitininkai, mokslo stipendininkai ar įvairių kongresų dalyviai. Stipendijos Vengrijos mokslininkams skiriamos per Amerikos pasiuntinybę Budapešte. Paprastai stipendininkai atvyksta į JAV su žmonomis. Sportininkų ir menininkų reta. Tarp 30 ir 80 amerikiečių mokslininkų, pedagogų ir kitų specialistų kasmet aplanko Vengriją daugiausia įvairių tarptautinių konferencijų progomis.

Su Rumunija Jungtinių Valstybių kultūriniai ryšiai labai nepastovūs. Nuo 1959 Amerikoje yra lankęsi kasmet tarp 15 ir 111 rumunų. Daugiausia — mokslininkai ir profesionalai, tarptautinių konferencijų dalyviai. Iš Jungtinių Valstybių Rumuniją dažniausiai aplanko aktoriai, muzikai.

Amerikos - Bulgarijos kultūriniai ryšiai prasidėjo 1960. 1960-1961 pirštais skaičiuojami bulgarai lankėsi Jungtinėse Valstybėse. 1962 — jau 36, 1963 — 95. 1963 Tarpuniversitetinis komitetas su Bulgarija sutarė keistis po 3-4 "full time" studentus. Apie 50 amerikiečių artistų, sportininkų, mokslininkų kasmet apsilanko Bulgarijoje. 1964 dėl antiamerikinių demonstracijų Sofijoje kuriam laikui kultūriniai ryšiai buvo visai nutrūkę.

ELI

Arkiv. M. Reinio malda Vilniaus kalėjime

Dangaus ir žemės didysis Kūrėjau, iš žydrių žvaigždynų, nuo saulės šviesos, o Kristau, mūsų sielų Atpirkėjau, pažvelki į žemę, į mūsų kančias.

Netekom tėvynės, šeimos, artimųjų ir laisvės brangiausios, net vardo žmogaus. O Kristau, pagailėk skriaudžiamųjų. Mes meldžiam paguodos iš aukšto dangaus.

Ar didvyriškumas "apsimoka"?

Prieš 25 metus Suomija nustebino pasaulį savo ryžtingumu gintis, kai ją užpuolė milžinišką galybės persvarą turinti Sov. Sąjunga. Šiandien visi su pagarba mini 1939-40 parodytą suomių didvyriškumą. Daug mažiau žinomi vėlesni įvykiai, kurie apsprendė dabartinę Suomijos padėtį, smarkiai suvaržytą, bet vis dėlto nepriklausomą. Anglų istoriko Anthony F. Upton naujai pasirodžiusioji knyga duoda progą prisiminti bendrai nacių - sovietų žnyplėse atsidūrusių Baltijos valstybių tragediją.

Anglų istorikas dėsto, kad 1940.III. 13 įsigaliojo Maskvoje pasirašytoji taikos sutartis tarp Suomijos ir Sovietų S-gos. ir kad tuo būdu buvo padėtas taškas istorijos lape, kurį nudažė sovietinės agresijos pralietas kraujas. Bet jau sekančiais metais Suomija, dar neužgydžiusi savo žaizdu, buvo įvelta į prasidėjusio Vokietijos — SSSR karo sūkurį "blogoje", nes karą pralaimėjusioje, pusėje ir tuo būdu pateko į sunkią sovietinės priklausomybės padėtį, kuri ją iki šiandien vargina. Anoji (1940) sutartis, atseit, nepaskatino atversti naują istorijos puslapį, nes tuometiniai Suomijos vadai norėjo toliau rašyti ant senojo lapo, ir dėl to nukentėjo krašto interesai ...

Tokią mintį skaitytojui nori įpiršti profesorius **Anthony F. Upton** savo knygoje **Finland in crisis 1940 - 1941.** A study in small-power politics. 295 psl. London 1964. Negalima sakyti, jog tai jis daro bloga valia. Priešingai, jis neslepia savo palankumo Suomijai, kurią jis gerbia už jos narsumą, ginant savo laisvę. Tačiau jį, vakarietišką demokratą, kankina mintis, kodėl vėliau tas kraštas atsidūrė "ne toj pusėj", kai vyko didysis "kryžiaus žygis prieš fašizmą" (93 p.). Tai jam atrodo klaida, už kurią tenkančią atsakomybę jis norėtų nuimti nuo suomių tautos ir ją priskirti saujelei politikų: marš. Mannerheimui, prez. Ryčiui ir kt. Net ir pastarųjų jis asmeniškai nesmerkia, atsiliepia apie juos su nešališko istoriko orumu, bet daro išvadą, kad mažos tautos, pasitikėdamos savo drąsiais vadais, gali už tai perdaug brangiai sumokėti (294 p.).

Toks pragmatinis žvilgsnis, viską vertinantis naudos akimis, net jeigu ir sukelia rezervų, **kieno nauda** tai turėtų būti, yra autoriaus asmeninių įsitikinimų dalykas ir kaip toks, aišku, gerbtinas, kaip lygiai gerbtini ir tie įsitikinimai, kurie nesiremia būtinai nauda. Tačiau iš istoriko mes laukiame ne tiek jo asmeninių įsitikinimų išpažinimo ar faktų vertinimo pagal tuos įsitikinimus, kiek pavaizdavimo istorinės tikrovės tokios, kokia ji buvo. Todėl verta pasklaidyti jo surinktąją medžiagą, ką ji pati iš savęs sako, nekreipiant dėmesio į autoriaus subjektyvų žvingsnį.

Hitlerio - Stalino paktas, sudaręs 2-jo pasaulinio karo prieštaktį, buvo daugelio tautų nelaimių priežastis, bet ypatingomis jo aukomis buvo Baltijos valstybės, kurios tuo būdu atsidūrė negailestingame sovietų glėbyje. Tiesa, pradžioje tai vyksta pridengtai. Tuojau po Lenkijos padalinimo Baltijos valstybės buvo priverstos pasirašyti "savitarpio pagalbos" sutartis ir įsileisti Raud. armijos dalinius — okupacinį Trojos arklį. Tie patys reikalavimai po to buvo iškelti ir Suomijai. Šiai atsisakius juos patenkinti, sovietai padarė žingsnį atgal, nebereikalavo "savitarpio pagalbos" sutarties, bet pareiškė pretenzijų į Suomijos teritorijos dalį. Čia turėjo reikšmės dvi aplinkybės. Pats Stalinas Suomijis atžvilgiu buvo teigiamiau nusistatęs, negu Baltijos valstybių atžvilgiu. Kita vertus, suomiai laikėsi kietai. Jiems nedarant nuolaidų, sovietai griebėsi smurto ir sudarė komunis-

tinę O. Kuusinen "vyriausybę". Taip kilo "Žiemos karas", kuriame Suomija pasirodė sovietams sunkiai perkandamas riešutas. Po poros mėnesių kovos, kuri sukėlė viso civilizuoto pasaulio pagarbą suomiams ir smarkiai pakenkė sovietų prestižui, Sovietų S-ga davė suprasti, jog Kuusineno "vyriausybę" jie gali numarinti ir sutiktų daryti paliaubas. Suomija, nors moraliai remiama, karinės paramos iš užsienio nesulaukė. Vienintelė Švedija, suinteresuota Suomijos nepriklausomybe kaip priedanga sau nuo sovietų, teikė labai ribotą pagalbą. Bet ir ji ne tik savo kariuomenės nesiuntė, bet nesutiko praleisti nė anglų-prancūzų. Tik Vokietija būtų galėjusi padėti veiksmingai, tačiau, susirišusi su sovietais paktu, atsisakė suomius net morališkai remti. Tokiu būdu teko sutikti su sovietų sąlygomis, pasirašyti taikos sutartį Maskvoje. Netekti dalies teritorijos buvo skaudu, tačiau tuo išvengta didesnio pavojaus. Pati **kova smarkiai pakėlė suomių tautos vienybės ir savimi pasitikėjimo jausmą.**

Tokioje padėtyje marš. Mannerheimas galvojo surasti ateičiai laidą glaudesnėje sąjungoje su skandinavų kraštais, tačiau Sovietų Sąjunga prieš tai labai griežtai pasisakė. Toliau suomius erzino ir tokie faktai, kad sovietai, pasinaudodami žemėlapių klastojimu, mėgino užsigrobti daugiau žemių, negu buvo oficialiai nustatyta taikos sutartimi. Tačiau didžiausią suomių nepasitikėjimą sovietų kėslais sukėlė netrukus sekęs Baltijos valstybių užėmimas. Tuos įvykius suomiai įdėmiai sekė. Paasikivis, suomių "minkštosios" linijos atstovas, kurio politiką šiandien tęsia dabartinis Suomijos prezidentas Kekkonenas, savo atsiminimuose rašo, kad **suomiai visą laiką prieš akis turėjo Baltijos valstybių likimą,** kuris tuo metu, Maskvos diplomatinių sluoksnių ir pasaulio spaudos nuomone, atrodė laukiąs ir suomių. Ypač sustiprėjo įtarimai 1940 birželio gale, kai sovietai atidėjo prekybos sutarties pasirašymą ir pradėjo varyti smarkią propagandą prieš Suomijos vyriausybę, kurią turėjo apleisti ypatingai sovietų nemėgiamas socialdemokratų lyderis Tanneris. Sovietų propaganda per Tallino radiją grasino, kad "kapitalizmo" dienos Suomijoj jau suskaitytos ir kad čia bus taip pat, kaip kitose Baltijos valstybėse. Paasikivis mėgino įtikinėti, jog Suomijos padėtis kitokia negu kitų Baltijos valstybių, tačiau ir jis sutiko su Tannerio nuomone, jog sovietai, pirmai progai pasitaikius, užimtų Suomiją, prisidengdami vietos komunistais. Vis dėlto Paasikivio nuomonė buvo daryti nuolaidas betkokia kaina, net jeigu ir nėra garantijos, kad jos išgelbės. Ta prasme Paasikivis primena paskutinius Baltijos valstybių politikus, kurie irgi negalvojo priešintis. Tokį defetistinį nusistatymą Paasikivis savo atsiminimuose pagrindė karčiais "realizmo" žodžiais: **"Mes gyvenome liuzijų, ne tikrovės pasaulyje. Mes tikėjome teisėmis, kurios tik popieriuje. Mes taip pat galvojome, kad visos suvereninės valstybės ir tautos yra lygios. Taip nėra ... Didelis skirtumas tarp mažų ir didelių galybių ... ir istorija mus moko, kad mažai valstybei tenka nusileisti ir net pažeminimą patirti prieš didžiąsias".**

Vis dėl to Paasikiviui nepavyko tada savo linijos pravesti, nes 1940 vasarą pasikeitė padėtis. Vokietija pradėjo staiga domėtis Suomijos reikalais. Liepos gale Hitleris jau buvo atsisakęs savo ankstesnio plano pulti Angliją ir jau galvojo apie savo sąjungininko Stalino užpuolimą. Todėl jį labai jaudino sovietiniai pasiruošimai Suomijos pasienyje ir pavojus netekti svarbių nikelio kasyklų Petsamo srityje. Rugpiūčio mėnesį vokiečiai jau žadėjo ginklus ir kariuomenės pagalbą, ir visokiais būdais ėmė stiprinti suomių norą ne-

nusileisti sovietams. Tiktai tada sovietai susigriebė. 1941 balandžio mėnesį naujasis sovietų ambasadorius Helsinkyje Orlovas padarė griežtą posūkį ir mėgino "švelniomis" priemonėmis ieškoti suartėjimo su suomiais. Tačiau vargu ar buvo pagrindo patikėti tada sovietų nuoširdumu, kai buvo aišku, jog jie laukia Vokietijos puolimo. Tik vienas Paasikivis dar mėgino įtikinėti vyriausybę, kad ji neužmirštų savo krašto geografinės padėties ir siūlė pasinaudoti proga geresniems santykiams su galingu kaimynu sumegzti ir "išmokti" su juo sugyventi. Upton teigia, jog tuo metu Suomijos vadovybė jau buvusi kurčia ir akla Paasikivio įspėjimams. Suomių politikai ir parlamentarai negalėjo susidaryti patys sprendimo apie užsienio politiką, bet pasitikėjo vyriausybe, kuriai vienintelis išganymas atrodė galimybė, kad Vokietija sutriuškins Sov. Sąjungą. Savo teigimui paremti Upton mini žodžius, kuriuos 1941.VI.7 vyriausybės nariams pasakė prez. Rytis: **"Vienintelė Vokietija, kuri gali nugalėti Rusiją ar bent ją smarkiai susilpninti. Pasauliui nepakenks, jeigu tuo pačiu ir Vokietija susilpnės. Tačiau mūsų išsigelbėjimo sąlyga — kiek galima didesnis Rusijos susilpninimas ... Jeigu Rusija laimės karą, mūsų padėtis bus sunki, gal beviltiška. Koks žiaurus likimas belauktų, reikia bent turėti viltį, kad kils karas tarp Vokietijos ir Rusijos, tikintis išlikti jo nuošalyje..."** To paties mėnesio gale Suomija jau vėl kovojo su savo tradiciniu priešu. "Pravda" šaukė, jog suomių "fašistai" dar kartą prisidėjo prie Sovietų Sąjungos priešų, ir grasino savo įtūžime juos "nušluoti nuo žemės paviršiaus". Karas tęsėsi iki 1944 rudens ir pareikalavo 50.000 gyvybių, padarė daug medžiaginių nuostolių ir nuvedė į kapituliaciją, kurią sekė Suomijos valstybės nepriklausomybės suvaržymas. Ir sąskaitos už tai vis dar eina. Suomiai teisinosi, jog jiems kitokio pasirinkimo ir nebuvo. Anglas istorikas su tuo nesutinka. Jis įsitikinęs, jog buvo. Nors nei jis, nei kas kitas iš dabartinės perspektyvos negali pasakyti, ar tas kitas "susitaikymo" kelias būtų ką geresnio atnešęs.

Grįžtant prie autoriaus, tenka pastebėti, kad jo išdėstyti faktai nelabai derinasi su jo įsitikinimų prielaidomis ir išvadomis. Jis teigia, kad 1940 metais, įsigaliojus taikos sutarčiai, Suomija turėjusi 2 galimybes: tęsti konfliktą su sovietais arba ieškoti su jais sugyvenimo. Tik vienas Paasikivis, pagal Uptoną, turėjęs svei ką nuovoką, betgi keista, kodėl jis juo netiki, kai ir tas besąlyginis nuolaidų Maskvai šalininkas liudija, kad suomių viešoji nuomonė jokiu būdu nesutikusi priimti sovietų sąlygas. Be reikalo jis neigia tokios nuomonės buvimą, griebdamas labai abejotino aiškinimo, jog tuometinė Suomijos užsienio politika nebuvusi demokratiška (244-245 p.).

Bet ir prileidus, jog tik viena vyriausybė buvo atsakinga už savo nusistatymą, sunku įžiūrėti, kurgi ji "suklydo". Autorius, tik prabėgomis paminėjęs Baltijos valstybių atvejį, atrodo nė nepastebėjo, kad čia 1940 pavasarį buvo pilnai vykdoma jo idealizuojama nuolaidų bet kokia kaina politikos linija sovietų atžvilgiu. Kol jis tik abstrakčiai lygina esamą Suomijos padėtį su ta, kuri būtų galėjus būti nuolaidų atveju, gali sudaryti įspūdį, jog pasirinkimas buvo katastrofiškas. Bet jeigu jis būtų ją palyginęs su konkrečiu Baltijos valstybių likimu iš nuolaidų, tai kažin, ar neturi vadinti Suomijos laiminga. 50.000 suomių žuvo. Reparacijos buvo didelės. Bet Suomija išliko laisva. O kiek žuvo lietuvių karo ir pokario audrose? Keleriopai daugiau- O valstybinės laisvės nė trupinio! "Kietoji" linija suomiams ne tik garbę išsaugojo, bet ir "naudos" atnešė. Tikroji nauda ne visuomet pasirodo toji, kurios siekiama betarpiškai.

Nedarbingų kolchozninkų aprūpinimas

Atėmusi iš ūkininkų žemę ir jiems užkorusi sovietinės baudžiavos jungą, Sovietų Sąjunga iki 1965 pradžios diskriminavo ir kolchozininkų senatvę bei invalidumą. Senatvės ir invalidumo sovietinis draudimas telietė darbininkus ir tarnautojus, tik ne kolchozninkus. Tik nuo 1965 sausio 1 senatvės ir invalidumo pensijos teisė suteikta ir kolchozninkams. Sovietų Sąjungos kolchozų pensijų ir pašalpų įstatymą, kuris taikomas ir okup. Lietuvoje, sovietinė Lietuvos spauda, taip sakant, su trimitais ir būgnais paskelbė kaip ypatingą Kremliaus geradarybę. Pravartu tad tą "geradarybę" palyginti su esama padėtimi satelituose ir su buvusia padėtimi nepriklausomoje Lietuvoje.

Pirmiausia tenka konstatuoti, kad kolchozų pensijų atveju, gal todėl, kad iki 1965 pradžios nebuvo Sovietų Sąjungos pavyzdžio, satelitų praktika nėra vieno sukirpimo. Kiekviena satelitinė valstybė turi savo atskirą tvarką, išskyrus bendrus principus karo ir partizanų invalidams, kurie yra favorizuojami, taip pat kolchozų administracijos pensijas, kurios yra aukštesnio lygio už kolchozninkų pensijas visuose satelituose.

Pagal **Sovietų Sąjungos** kolchozų pensijų įstatymą pensijos didumą nustato kolchozninko vidutinis uždarbis. Pensijai skiriama 50 proc. uždarbio iki 50 rublių ir 25 proc. uždarbio virš 50 rublių. Tad kolchozninkas, uždirbęs per mėnesį vidutiniškai 50 rublių, pensijos mėnesiui gali gauti 25 rublius; uždirbęs 70 rublių — nuo pirmų 50 rublių — 25 rublius, nuo likusių 20 rublių — 5 rublius. Viso nuo 70 rublių mėnesinio uždarbio pensijos išeina 30 rublių. Sovietų duomenimis 1963 vidutinis metinis kolchozninko uždarbis buvo 320 rublių arba 26,67 rubliai per mėnesį. Tad pagal įstatymą kolchozninko pensija mėnesiui išeitų 13,33 rubl. Sovietų Sąjungos kolchozų pensijų įstatymas yra dar viena nauja priemonė kolchozninkams spausti, kad daugiau gamintų, nes nuo to priklausys jų senatvės ar invalidumo pensijos didumas. Kad tuo būdu gerų žemių kolchozninkai privilegijuojami, o prastų diskriminuo-

---

Ne suomių tauta ir jos vadai, pasipriešindami sovietams, suklydo, bet Upton, kuris nepajėgia suprasti tos padėties, kurioje buvo atsidūrusios mažosios tautos tarp dviejų nežmoniškų galybių. Pagal autorių, Suomija betkokia kaina turėjo dalyvauti "kryžiaus žygyje prieš fašizmą". Jis nemato ar nenori matyti, koks pavojus sovietų kaimynams grėsė iš komunizmo, kuris nemažiau už fašizmą vertas "kryžiaus žygio". Jis nesupranta tos tragedijos, kurią išreiškia pacituoti prez. Ryčio žodžiai, kurie ir šiandien galioja: **tik Rusijos susilpnėjime glūdi jos mažųjų kaimynų išsigelbėjimas ...**

Vienoje vietoje autorius Baltijos valstybes vadina "fašistinėmis diktatūromis, dėl kurių gilaus priešiškumo Sov. Sąjungai nebuvo abejonių" (104 p.). Tobulos jos, tiesa, nebuvo. Tačiau kokiu vardu tada vadinti visas kitas neapsakomai žiauresnes diktatūras? O dėl tų valstybių politikos sovietų atžvilgiu, tai dar vienas įrodymas, kad autorius tikriausiai būtų mažiau idealizavęs "Paasikivio" nuolaidų liniją, jeigu būtų bent kiek pasistengęs geriau susipažinti su jos praktika kitose Baltijos valstybėse.

Nežiūrint kai kurių spragų, Uptono knygą verta paskaityti visiems, kam mažai pažįstama Baltijos valstybių golgota.

E. V.ž.

jami, — dėl to, matyt, Kremliui galvos neskauda.

Lenkijoje, kur sukolchozinta tėra 11 proc. žemės ūkio, kolchozninkų pensijos yra kaip jaukas daugiau ūkininkų savanoriškai į kolchozus pritraukti. (Lenkijoj tebėra 3,584,000 individualinių ūkių ir tik 1326 "kolchozai", teisingiau — gamybiniai žemės ūkio kooperatyvai, nes sudaryti ne prievarta, kaip Sovietų Sąjungoj, o savanoriškai). Lenkijoj tėra 520 kolchozų pensininkų. Teisę į pensiją kolchozninkas įgyja, išdirbęs kolchoze nemažiau kaip 2 metus, jei į kolchozą įnešė ne mažiau kaip 2 ha savo žemės, ir išdirbęs kolchoze ne mažiau kaip 5 metus, jei į kolchozą įnešė mažiau kaip 2 ha savo žemės arba visai nieko neįnešė. Tuo tarpu Sovietų Sąjungos įstatymas reikalauja 25 metų darbo kolchoze vyrams ir 20 metų moterims. Amžiaus riba senatvės pensijai ta pati: 65 metai vyrams ir 60 moterims. Lenkijoje įnašus kolchozų pensijų fondui daro tik valstybė. Sovietų Sąjungoj — įnašų dali moka kolchozai. Abejur pensininkams leista naudotis sodybiniais sklypais. Pensijos minimumas Lenkijoj 468 zlotai, Sovietų Sąjungoj — 12 rublių mėnesiui.

Čekoslovakijoje 1963 buvo 169,156 kolchozninkai pensininkai. Pensijos minimumas 230 kronų, maksimumas — 650. Sovietų Sąjungoj minimumas 12 rublių, maksimumas 102 rubl. Amžiaus riba senatvės pensijai gauti: 60 metų vyrams ir 53-57 metai moterims. Sov. Sąjungoj 65 ir 60 metų. Čekoslovakijos kolchozninkai visų rūšių socialiniam draudimui moka 11,2 proc. savo uždarbio. Pensijai gauti darbo stažas — 25 metai ir vyrams ir moterims. Sovietų Sąjungoj: vyrams 25, moterim — 20 metų darbo stažo. Sodybinis sklypas palikamas.

Vengrijoje kiekvienas pensininkas metams gauna 200-250 kg. kviečių arba rugių šalia savo sodybinio skiypo derliaus. Vidutiniška mėnesinė pensija 378 forinai. Amžiaus riba pensijai gauti: 65 metai vyrams ir 60 moterims. Darbo stažas — 20 metų ir vyrams ir moterims. Kadangi Vengrijos kolchozai dar tiek metų neegzistuoja, įstatymas numato pensijos minimumą, 260 forinų, amžiaus ribą sulaukusiam kolchozninkui, kuris per savo buvimą kolchoze per metus yra surinkęs 120 darbadienių (vyras) ar 80 darbadienių (moteris). Kolchozninkų pensijų fondui sudaryti Vengrijos kolchozninkai moka 27 forinus kas mėnesis. Skirtumą primoka valstybė. Vengrijoj yra 282,000 kolchozninkų pensininkų. Pensijos didumas nepareina nuo kolchozo pajamų ar derliaus.

Bulgarijoje kolchozų pensijos įvestos 1957. Bet jau prieš sovietų įsigalėjimą Bulgarijos ūkininkams valstybė nuo 1941 mokėjo senatvės pensijas, kurias ir šiuo metu gauna tie ūkininkai, kurie nepriklauso kolchozams. Kolchozininkų pensijos yra didesnės. Viso pensininkų — 845,000. Pensijos minimumas 10 lejų, maksimumas — 40 lejų. Amžiaus riba pensijai gauti: vyrams 60 metų, moterims 55 metai. Pensijų fondui sudaryti kolchozai moka 6 proc. nuo atlyginimams skirtos sumos, kolchozninkai 2 proc. nuo savo atlyginimo ir reikalingą skirtumą primoka valstybė. Darbo stažas — 25 metai vyrams ir moterims, bet ne vien kolchoze, o apskritai žemės ūkyje.

Rumunija, kaip ir Sovietų Sąjunga, lig šiol kolchozų pensijų bendro įstatymo neturėjo. Nedarbingų kolchozninkų likimas parėjo nuo kolchozo geros valios. Atrodo, kad Sovietų Sąjungos kolchozų pensijų įstatymas bus pavyzdys ir sovietinei Rumunijai.

Nepriklausomoje Lietuvoje pagal seną tradiciją ūkininką išlaiko iki mirties jo ūkis, net ir tuo atveju, kai ūkio valdymas perleistas sūnui ar dukrai. Todėl ir ūkininkų senatvės pensijų klausimas nebuvo aktualus. Pagal 1936 "Draudimo nuo ne-

laimingų atsitikimų įstatymą" ir 1938 "Nukentėjusiųjų nuo nelaimingųjų at sitikimų dirbančių žemės ūkiuose aprūpinimo įstatymą" žemės ūkio darbininkai ir valdytojai, dėl darbo laikinai pasidarę nedarbingi, gavo pašalpą du trečdalius savo uždarbio, pradedant šešioliktąja nedarbingumo diena, ir medicinos pagalbą: vaistus, tvarstomąją medžiagą, prireikus ligoninės gydymą; (b) dėl darbo pastoviai praradę (1) žemės ūkio darbininkai ne mažiau kaip 10 proc. darbingumo, mažaženiai — ne mačiau kaip 30 proc. darbingumo, stambesnieji ūkininkai (kurių valstybinio žemės mokesčio išėjo daugiau kaip 60 litų) — ne mažiau kaip 60 proc. darbingumo, ir visų jų šeimų nariai, netekę ne mažiau kaip 30 proc. darbingumo, turėjo teisę į pensiją iki 75 proc. savo uždarbio. O kai invalidui reikalinga nuolatinė kito žmogaus priežiūra — 100 proc. savo uždarbio. Be to, invalidas, nustojęs daugiau kaip 70 proc. savo darbingumo, už kiekvieną tikrą, įsūnytą, įteisintą vaiką ar povaikį ligi 15 metų amžiaus dar gavo vaikų priedą 10 proc. savo pensijos už kiekvieną, bet iš viso ne daugiau visos pensijos kaip 100 proc. savo uždarbio.

Invalidui mirus, našlė gavo vieną trečdalį mirusiojo turėto uždarbio, vaikai iki 15 metų amžiaus — po vieną penktadalį mirusio turėjo uždarbio. Tik bendra visų jų pensijos suma negalėjo būti didesnė kaip 75 proc. mirusio turėto uždarbio.

Pagal Sovietų Sąjungos įstatymą I grupės kolchozų invalidai gali gauti pensijos 50 proc. savo uždarbio iki 50 rublių ir 25 proc. likusio uždarbio, o II grupės invalidai — tik 40 proc. savo uždarbio iki 50 rubl. ir 25 proc. likusio uždarbio. Pensijos minimumas I grupei 15 rublių, II grupei — 12 rublių. Invalidui mirus, našlė, jei buvo nedarbinga, gauna 30 proc. mirusio turėto uždarbio iki 50 rublių ir 10 proc. likusio uždarbio. Apskritai, mirusio pensininko pensiją gali gauti tik nedarbingi jo šeimos nariai, kuriuos mirusis išlaikė. Jei tokių lieka 3, tai jie gauna 50 proc. mirusio turėto uždarbio iki 50 rublių ir 25 proc. likusio uždarbio; jei 2 — 40 proc. iki 50 rublių ir 10 proc. likusio. Nėr palyginimo, sovietinis invalidumo aprūpinimas daug prastesnis, nei buvo nepriklausomos Lietuvos.

R. D.

Red. pastaba. Daugiau apie Sovietų Sąjungos kolchozų pensijas ir pašalpas rašo "Sukolchozintas žemės ūkis".

Lietuvos darbininko atlyginimo perkamoji galia

1939 metais vidutinio uždarbio darbininkas galėjo už mėnesinį atlyginimą nusipirkti 2 kostiumus arba 130 svarų sviesto arba 430 svarų jautienos.

1962 aukšto uždarbio darbininkas galėjo už savo mėnesinį atlyginimą nusipirkti pusę kostiumo arba 70,5 svarų sviesto, arba 148 svarus jautienos (jei gautų).

Vardai įvykiuose

Mečys Musteikis

Šių metų balandžio 10 d. Gautingo kapinės Vokietijoj priglaudė kūną a. a. Mečio Musteikio, mirusio balandžio 6 d. Gautingo plaučių ligų sanatorijoj, kurioj velionis buvo praleidęs beveik 19 metų.

Kaip daugelis tremtinių, a. a. Mečys nepasiekė to, ko jo įgimtos psichinės savybės leido tikėtis normaliose sąlygose; tačiau per savo vargingą gyvenimą jis vaizdžiai paliudijo, kad gerosios žmogiškosios ypatybės asmeny atsiskleidžia dažniausiai pasipriešinant aplinkai. Šita rezistencinė žymė ryškėjo jame nuo pat jaunystės. Kaip neturtingos šeimos jauniausią sūnų tėvai nebuvo numatę jo leisti į mokslus. Bet šitokiai namiškių valiai Mečys pasipriešino. Bedirbdamas pavasarininkų krautuvėj, šiek tiek brolio Antano padedamas, jis pasiruošė eksternu brandos egzaminams. Tai jį įgalino gauti pelningesnį darbą banke(1939 m.). Netrukus prasidėjusi sovietinė okupacija Lietuvoje giliai tikinčiam jaunam patriotui, koks buvo Mečys, žadino pasipiktinimą ir protestą. Dėl to jis Telšiuose buvo suimtas ir tardomas. Iš kalėjimo jis išėjo vokiečių - sovietų karo pradžioj.

Lietuviams ėmus stiprinti pasipriešinimą vokiečių naciams, Mečys įsijungė į Lietuvių Frontą, tapo LF žemaičių apygardos iždininku, nes jam, dirbančiam banke, tai buvo tinkamiausios pareigos. 1944 vokiečių armijoms traukiantis, kad nepatektų vėl rusų komunistams, Mečys su broliais ir grupe žemaičių mėgino laiveliu pabėgti į Švediją. Nacių buvo pagautas, areštuotas ir pristatytas apkasų kasti. Šitą areštą Mečys laikė savo didžiosios nelaimės (ligos) priežastimi. Per atsitiktines nakvynes ir dėl peršalimų prie apkasų kasimo jis apsikrėtė džiova, kuri atvirai pasireiškė 1946 pradžioj. Paguldytas į sanatoriją, jis tikėjosi pasveikti, bet džiova progresavo. Jai sustabdyti Mečys pasidavė pavojingai plaučių chirurginei operacijai. Ji nepasisekė, nes, išimant nesveiką plaučių dalį, krūtinės ląstoj buvo užkrėsta žaizda, virtusi pūliuojančia fistula. Tai padarė Mečį invalidą, kuriam nebebuvo vilties išeiti iš ligoninės. Užuot puolęs į nevilį, jis nepagydomo ligonio gyvenimą nutarė matomai įprasminti — nuo poilsio atliekamas negausias valandas, sanatorijos leidžiamas, jis nutarė paskirti lietuvių laikraščių tarnybai. Šitaip tapęs žurnalistu, jis ėjo V. Kudirkos pėdomis. Beveik iki paskutinės valandos jis rašė laikraščiams straipsnius, nes tik dvi dienos prieš mirtį "Europos Lietuviui" jis buvo išsiuntęs savo paskutinį straipsnį "Lietuvė daktarė Muencheno universitete".

Nuo 1953 m., kada geros sveikatos lietuvių laikraštininkų mažai tebuvo likusių Vokietijoj, velionis apsiėmė tvarkyti ELI (Europos Lietuvių Informaciją). Nuo tada jis dažniausiai laiškais rinko žinias ir aktualesnius straipsnius iš kiekvieno, ir ragino rašyti kiekvieną, kas tik sugebėjo valdyti plunksną, nes tarnyba lietuviškai spaudai iš ligoninės buvo pasidariusi jo rezistencija prieš tremties nuovargį. Ir jo prašymą rašyti retas kuris nesuprasdavo. Šitaip jis pririnko šimtus didesnių ir mažesnių straipsnių, o kita tiek pats prirašė, nors tam darbui aplinkybės buvo labai nepalankios, nes ligoninėj jis neturėjo atskiro sau kambario. Ir vis dėlto beveik kiekvieneriais metais Europos Lietuvių Fronto Bičiulių susirinkime velionis galėdavo pranešti nuo 150 iki 300 žinių ir straipsnių, išspausdintų įvairiuose lietuvių laikraščiuose. "Į Laisvę" kasmet buvo skiriama okupuotos Lietuvos kultūrinio gyvenimo apžvalga. Ją Mečys ruošdavo kaip galima sąžiningiau pagal savo turimus negausius šaltinius. Tur būt sunkiausia jam buvo paruošti 1964 m. Lietuvos kultūrinio gyvenimo apžvalgą, nes "Į Laisvę" žurnalo redakto-

rius ją norėjo gauti anksčiau negu paprastai, tuo tarpu Mečiui ją teko rašyti, gyvenant viename kambary su penkiais vyrais, kurie iš tolo nesuprato, kokio susitelkimo reikalauja protinis darbas. Ir šitokiose aplinkybėse jis savo pareigą atliko laiku.

Per dvyliką ELI vadovavimo metų velionis atskleidė tokią dvasinę energiją ir ištvermę, kokią retas sveikasis tegali parodyti. Reikia manyti, kad šitai jo stiprybei nemažos reikšmės turėjo jo tvirtas Dievo tikėjimas ir didelė meilė Dievui ir Tėvynei. Savo tarnybą Dievui ir Tėvynei pradėjęs "Pavasario" organizacijoj, ypač aukštu laipsniu ją išvystė per pastarąjį dešimtmetį, kai nebeturėjo vilties pasveikti. Nors liga nuolat jį vargino, bet jo gyvos dvasios palaužti neįstengė. Dėl savo ligos jis niekad nedejavo ir nesiskundė, stengdamasis savo pažįstamiems rodyti šviesų veidą, o visiems — padėti. Šito tauraus ligonio ir krikščionio mirtis ilgai bus laisvųjų lietuvių, ypač jų spaudoj, jaučiamas nuostolis.

Dr. J. Grinius

•

— Birželio 13 dr. ir ponios Kazickų patalpose New Rochelle, N. Y. LFB sambūrio valdyba suorganizavo **vysk. Pr. Brazio** pagerbtuves, dalyvaujant **prel. J. Balkūnui,** būriui svečių ir New Yorko LF bičiuliams.

— **Min. S. Lozoraitis** vasario m. dalyvavo Pietų Amerikos Lietuvių III Kongrese Sao Paulo mieste, po to aplankė Urugvajų, kur buvo priimtas užsienių reikalų ministro, Kolumbiją kur buvo priimtas prezidento ir JAV, kur turėjo tarnybinį pasitarimą su Lietuvos diplomatiniais ir konsulariniais atstovais JAV ir Kanadoje.

— **Vytautas Pigaga** iš Worcesterio išrinktas Massachusetts valstybės senatorium.

— **Ateitininkų Federacijos** naują tarybą sudaro: **pirm. dr. V. Vardys** ir nariai: **dr. A. Liulevičius, prel. J. Balkūnas, V. Skrupskelytė, V. Lušytė, kun. V. Dabušis, dr. P. Kisielius, S. Barzdukas, V. Kleiza, B. Miniataitė, dr. J. Grinius, J. Šoliūnas, dr. J. Meškauskas, kun. dr. I. Urbonas, kun. P. Patlaba.** Balsavo 1110 ateitininkų.

— **Edna Kelly,** JAV atstovų rūmų užsienių reikalų komisijos Europos reikalų pakomisio pirmininkė gegužės 17 ir 18 pravedė apklausinėjimus apie padėtį sovietų okupuotose Baltijos valstybėse. Apie padėtį **Lietuvoje** liudijo Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininkas **min. V. Sidzikauskas** ir neseniai iš okup. Lietuvos atvykęs **A. Milukas.**

— **Filisterių Skautų Sąjungos** suvažiavime gegužės 29-30 Clevelande buvo simpoziumas tema: **lietuvio inteligento profesinė ir visuomeninė kryžkelė.** Dalyvavo **R. Kezys, dr. J. Gimbutas, dr. I. Užgirienė, D. Bulgarytė, V. Kamantas, P. Molis.**

— **Lietuvių Fondas** birželio 12 išsirinko 3 metams naują valdybą: **dr. E. Lenkauskas, S. Rauckinas, A. Reklaitis, V. Šimaitis, dr. J. Valaitis.** Fondas turi $183,176,06. Fondas neauga tokiu tempu, kaip turėtų. Pradžioj užsimojęs remtis tūkstantininkais, vėliau nusileido į šimtininkus, o šiuo metu jau skardenasi balsai, kad Fondas nusileistų į dešimtininkus. Tai smailėjimas. Lengviau yra surinkti 1000 x 1000, negu 1,000, 000 x 1. LF yra pirmiausia lietuvių profesionalų ir verslininkų tautinės pareigos ir garbės uždavinys. Jei **dr. J. Kazickas** gali LF duoti $16,000.00, tai po 10 ar 5,000.00, juoba po 1,000 gali duoti kiekvienas ar beveik kiekvienas lietuvis profesionalas ir verslininkas. Juo labiau LF smulkinsis, juo lėtesnis bus jo augimo tempas.

— **BBC,** Britanijos pusiau valstybinis radijas, šiais metais savo laidose jau nebevartoja **"šaltasis karas", "geležinė uždanga", "Raudonoji Kinija"** terminų.

— **Kanados Lietuvių Bendruomenės** naują tarybą sudaro: **J. Yčas,**

kun. P. Ažubalis, G. Rinkūnaitė, J. Kardelis, J. Matulionis, H. Nagys, A. Rinkūnas, J. Simanavičius, P. Lukoševičius, J. Sungaila, A. Pacevičius, S. Kairys, J. Staškevičius, P. Lelis, A. Lukoševičiūtė, V. Aušrotas, A. Kuolas, E. Čuplinskas, G. Beresnevičius, A. Šileika, M. Paplauskienė, L. Skripkutė, S. Čepas, A. Jurkus, V. Judzentavičiūtė, S. Masionis, R. Staškevičius, G. Balčiūnas, J. Šemogas, S. Bakšys. Balsavo 1866 lietuviai.

— Gegužės 12 New Yorke įvykęs Lietuvių moterų klubų federacijos suvažiavimas naujon valdybon išrinko: **I. Banaitienę, L. Bieliukienę, V. Čečetienę, M. Kregždienę, A. Kazickienę, V. Leskaitienę, V. Šileikienę, M. Ulėnienę ir G. Žilionienę.**

— Jaunimo **"Dainavos"** stovyklavietės administratorium paskirtas **kun. P. Patlaba,** ligšiolinis Cicero lietuvių parapijos vikaras.

— **"Dirvą"** leidžianti **"Vilties" draugija** į savo naują valdybą išsirinko **A. Laikūną (pirm.), E. Cibą, V. Blinstrubą, K. Pocių, V. Rastenį, V. Staškevičių, V. Vinclovą.** "Vilties" susirinkime prieš "Dirvos" dabartinę liniją pasisakė **L. Sabaliūnas.**

— **Lietuvių Studentų Sąjungos** naują centro valdybą sudaro: **P. Žygas, U. Kubilius, K. Girnius, R. Petrikonytė, R. Liutkus, Š. Gavelis, G. Karosaitė.** Valdyba bus Bostone.

— Išėjo iš spaudos **dr. V. Vardžio** redaguota knyga **"Lithuania Under the Soviets",** 300 p. Leidėjas F. A. Preager, New York. Kaina $7.00

— **Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos** nauja valdyba sudaryta taip pat Chicagoje: **M. Naujokas, J. Jurkūnas, A. Siliūnas, J. Mildažis, A. Šantaras.**

— **Lietuvių Tautinės Sąjungos** nauja valdyba taip pat Chicagoje: **pirm. J. Jurkūnas,** kuris taip pat yr LL KS valdybos narys, nariai: **D. Bartkuvienė, T. Blinstrubas, Č. Modestavičius, M. Šimkus.**

— **A. Mažeika, A. Budreckis, A. Sniečkus, P. Vytenus, A. Barzdukas** organizavo gegužės 15 lietuvių jaunimo demonstraciją Washingtone. Dalyvavo apie 2500 demonstrantų. Prezidentui įteiktas memorandumas Lietuvos reikalais.

— **Kunigų Vienybės** nauja valdyba sudaryta Chicagoje: **pirm. kun. E. Abromaitis, sekr. kun. dr. A. Juška,** nariai: **kun. P. Činikas, prel. A. Deksnys, kun. P. Patlaba.**

— Rašytojo **A. Mirono** novelė "Po laivu" laimėjo **"Dirvos"** konkursą.

—**Popiežius Paulius VI** atžymėjo Lietuvos atstovą Washingtone **J. Kajecką** šv. Gregorijaus ordino komendantu, buv. Ateitininkų Federacijos vadą **prof. S. Sužiedėlį šv. Silvestro ordino komendantu, Pax Romana pirmininką dr. V. Vygantą** Šv. Silvestro ordino vyčiu, katalikių moterų veikėją **B. Venckuvienę** Pro Ecclesia et Pontifice ordinu.

— **Lietuvių šv. Antano parapija Reading, Pa., Lietuvių šv. Mykolo parapija Easton, Pa.,** taip pat **McAdoo lietuvių bažnyčia,** aptarnauta Tamaqua, Pa. Šv. Petro ir Povilo parapijos, Allentown katalikų vyskupo **yra panaikintos.** Readingo lietuvių parapija priskirta airių parapijai, Eastono lietuvių parapija — airių šv. Bernardo parapijai. Finansiškai Eastono lietuvių parapija stovėjo gerai. Taip pat nestigo ir lietuvių kunigų. "Daugiau kaip prieš 35 metus čia buvo nustota vaikus mokyti lietuvių kalba tikėjimo tiesų ir ruošti prie sakramentų. Daugiau kaip per 35 metus buvo migdoma lietuviška sąmonė. Jie nustojo jaustis lietuviais. Jiems lietuviška bažnyčia pasidarė nereikalinga"; skundžiasi senas lietuvis "Darbininke". Pagal L. Enciklopediją, Eastone 1952 buvo 488 lietuviai. Veikė kelios draugijos "Lithuanian Citizen's Club" turėjo 781 narį, tarp jų tik 270 lietuvių. Readinge lietuvių dar mažiau ir parapija laikėsi kitataučiais.

— **Britanijos Lietuvių Taryba** kreipėsi į Foreign Office (Britanijos užsienių reikalų ministeriją) dėl B BC radijo laidų lietuvių, estų, latvių kalbomis. Taryba pažymėjo, kad tokios laidos reikalingos, nes Baltijos tautos turi visiškai skirtingas nuo rusų etnines, istorines ir kultūrines sąlygas. (Rusams BBC skiria kasdien 3 valandas). Atsakydamas Foreign Office nurodė, kad tam reikalui stinga lėšų. Nors tuo tarpu ir nelaimėjusios Britanijos Lietuvių Tarybos pastangos yra sveikintinos. Pralaužti Foreign Office sluoksnių rezervuotumą, be abejo, pastangos bus tęsiamos ir visų lietuvių remiamos. Antra vertus, reikėtų daugiau iniciatyvos ir kitomis kryptimis Lietuvai laisvos informacijos priemonių ieškoti, pirmiausia per Radijo Free Europe New Yorke, ir Deutsche Welle, Vokietijoje.

— **JAV LB Taryboje dr. A. Klimas** skaitė paskaitą apie Lietuvių bendruomenės organų tolimesnę veiklą.

—**"Ateitis"** išleido **Antano Jasmanto — dr. A. Macelnos** poezijos rinkinį **"Gruodas"**.

— **"Nida"** išleido **Kazio Almeno** noveles **"Bėgiai"**.

— Vasario 14 Romoje konsekruotas vyskupu Marijonų kongregacijos vicegenerolas **kun. Pr. Brazys, MIC**. Jo rūpesčiui pavesti Europos lietuvių katalikų reikalai.

— **Sukaktuvininkai.** 85 metų amžiaus sukaktį atšventė Amerikos lietuvių, pirmiausia lietuvių katalikų žymusis veikėjas **Kazimieras Krušinskas** balandžio 20 New Yorke; 80 metų amžiaus sukaktį atšventė: lietuvių kalbos didis puoselėtojas prof. **J. Balčikonis**, kovo 26 okupuotoje Lietuvoje, buv. Vytauto Didžiojo Universiteto rektorius, prof. **Julijonas Gravrogkas**, vasario 5 Clevelande, Ohio; antrasis nepriklausomos Lietuvos .. prezidentas ..**Aleksandras Stulginskis** vasario 26 okup. Lietuvoje; jis 1941 bolševikų buvo deportuotas Sibiran, 1952 — nuteistas 25 metus kalėti, 1954 išleistas iš kalėjimo, 1956 grįžo į okup. Lietuvą; valstiečių liaudininkų veikėjas, nepriklausomos Lietuvos demokratinių seimų atstovas **Jonas Makauskis** balandžio 14 New Yorke; 75 metų amžiaus sukaktį atšventė: lietuvių meno istorikas prof. **Paulius Galaunė** sausio 25 Vilniuje, Amerikos lietuvių veikėjas **Fabijonas Zaranka** Paterson, N. J.; 70 metų sukaktį atšventė: kan. **Feliksas Kapočius** gegužės 31 Chicagoje, Ill.; didysis Vasario 16 gimnazijos rėmėjų organizatorius **kun. B. Sugintas** sausio 3 Chicago, Ill.; 1941 sukiliminės laikinosios Lietuvos vyriausybės ministras pirmininkas **pulk. K. Škirpa** vasario 18 Washingtone, D. C.; 60 metų amžiaus sukaktį atšventė: rašytojas **V. Ramonas** sausio 14; tautininkų veikėjas **V. Rastenis** sausio 16 (savotiškai Rastenio linijai "Dirvoje" tautininkuose yra stipri opozicija. Tautinės Sąjungos seime jį tik Bačiūnas gynė); **kun. dr. Juozas Vaišnora** Romoje sausio 15; žurnalistas **Gediminas Galva** kovo 3 Chicagoje, Ill.; 50 metų amžiaus sukaktį atšventė: Ateitininkų Federacijos vadas, "Aidų" redaktorius dr. **Juozas Girnius** gegužės 25 Bostone, vysk. **Pranas Brazys** vasario 18 Romoje. Vysk. **Vincentas Brizgys** gegužės 19 atšventė 25 metų vyskupavimo sukaktį.

Visiems sukaktuvininkams ilgiausių metų!

— **Mirusieji:** Rašytojas **Kazys Boruta** okup. Lietuvoj kovo 9. Sausio 6 atšventė 60 metų sukaktį; **J. Fledžinskis**, dail. A. Kašubienės tėvelis, buvęs nepriklausomos Lietuvos Žemės Ūkio Rūmų pirmininkas, kovo 2 okup. Lietuvoje (gimęs 1885); rašytoja - feljetonistė **Liūne Janušytė** gegužės 6 Vilniuje (g. 1909); **prof. Jonas Šimoliūnas** vasario 11 Jungtinėse Valstybėse (g. 1878); **pulk. Kazys Grinius** gegužės 22 Washingtone, D. C. (g. 1899); rašytojas **Stasys Laucius** birželio 15 Jungtinėe Valstybėse (g. 1897); Lietuvių katalikių moterų veikėja, pedagogė **Ona Krikščiūnienė** birželio 20 Jungtinėse Valstybėse (g. 1895).